

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

SİYER YAZICILIĞI BAĞLAMINDA ÇAĞDAŞ TÜRK
ROMANINDA HZ. MUHAMMED TASAVVURU

Hanım Burçin SAĞIR

Danışman
Prof. Dr. Şenay ÖZGÜR YILDIZ

İZMİR-2024

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

SİYER YAZICILIĞI BAĞLAMINDA ÇAĞDAŞ TÜRK
ROMANINDA HZ. MUHAMMED TASAVVURU

Hanım Burçin SAĞIR

Danışman
Prof. Dr. Şenay ÖZGÜR YILDIZ

İZMİR - 2024

TEZ ONAY SAYFASI

DOKTORA TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Hanım Burçin SAĞIR
Öğrenci No : 2015802166
Tez Başlığı : Siyer Yazıcılığı Bağlamında Çağdaş Türk Romanında Hz. Muhammed Tasavvuru

Savunma Tarihi : 01/11/2024

Danışmanı : Prof. Dr. Şenay ÖZGÜR YILDIZ

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Prof. Dr. Şenay ÖZGÜR YILDIZ	-Dokuz Eylül Üniversitesi	
Prof. Dr. Necdet ŞENGÜN	-Dokuz Eylül Üniversitesi	
Doç. Dr. Yılmaz ÖKSÜZ	- Ege Üniversitesi	
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman GENÇ	-Dokuz Eylül Üniversitesi	
Doç. Dr. Raşit ÇAVUŞOĞLU	-İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	

Hanım Burçin SAĞIR tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği () / oy çokluğu (X) ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Asuman ALTAY
Müdür

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Siyer Yazıcılığı Bağlamında Çağdaş Türk Romanında Hz. Muhammed Tasavvuru” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

1/11/2024

Hanım Burçin SAĞIR

ÖZET

Doktora Tezi

Siyer Yazıcılığı Bağlamında Çağdaş Türk Romanında

Hz. Muhammed Tasavvuru

Hanım Burçin SAĞIR

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

İslam Tarihi ve Sanatları Programı

Bu çalışmada Siyer Yazıcılığı Bağlamında Çağdaş Türk romanında Hz. Peygamber'in nasıl tasavvur edildiği, Hz. Peygamber'in hayatına dair önemli hususların nasıl ele alındığı "Siyer" ve "Roman" bağlamında mukayeseli olarak incelenmiştir. Türk literatüründe Hz. Peygamber'i farklı türlerle anlatma hususu zamanla bir "Peygamber Külliyyatı"nın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Söz konusu bu külliyyat, giderek zenginleşip kendine has özellikler taşıyan müstakil bir edebiyata dönüşmüştür. Edebî şekil ve tür açısından özgün bir görünüme sahip olan bu edebiyatın ortak noktası, Hz. Peygamber'i Müslümanlara ve insanlığa tanıtmak olmuştur. Bu hedef, Hz. Peygamber'e dair pek çok türün oluşmasını sağlamıştır. Hz. Peygamber'in hayatı ve hayatının farklı dönemleri, şahsiyeti, vasıfları ve çeşitli yönlerinin daha iyi anlaşılması bakımından önem arz eden bu ürünler, onu ve dolayısıyla İslâm'ı doğru ve eksiksiz anlama hususunda bir nevi kaynak niteliğinde görülmüştür.

Edebiyat ile tarihin kesiştiği kurgusal bir düzlemde, Hz. Peygamber'i kendi gerçekliği içinde anlatmak, salt bir şekilde değerlendirmek oldukça güç olmuştur. Dolayısıyla romancıdan, ilahî kudretin yansımalarıyla var olan bir hayatın anlatımı hususunda gerekli özen ve hassasiyetin gösterilmesi istenmiş, dinin sınırları içinde gerçeğe en yakın şekliyle ortaya konması beklenmiştir.

Bu çalışma kapsamında Türk romanı ve siyer temalı romanlarda Hz. Peygamber'in doğumu, vahiy sırasındaki hâlleri, beşerî yönü, âhlakı, şemâili, hoşgörüsü, merhameti, aile hayatı, kadına verdiği değer, evlat ve torun sevgisi, eğitime bakış açısı, istişareye verdiği önem gibi konular çerçevesinde siyer

kaynaklarıyla karşılaştırmalı olarak peygamber algısı ve tasavvurunun ortaya koyulmasına gayret edilmiştir.

Çalışmamızda, Hz. Peygamber'in doğumu, vahiy sırasındaki hâlleri, âhlakı, şemâili, hoşgörüsü, merhameti, aile hayatı, kadına verdiği değer, evlat ve torun sevgisi, eğitime bakış açısı, istişareye verdiği önem gibi konular çerçevesinde Türk romanında Hz. Peygamber algısı ve tasavvurunun ortaya konulmasına gayret edilmiştir. Bu bağlamda, Hz. Peygamber'in nasıl tasvir edildiği, kurgulanan bu tasvirlerin siyer kaynaklarıyla olan uyumu ve romancıların zihnindeki Peygamber algısının ortaya konyulması amaçlanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, romanlardaki Hz. Peygamber tasvirinin siyer kaynaklarındaki anlatımlarla karşılaştırmalı bir analizi yapılmış ve romancıların bu tasviri nasıl kurguladıkları incelenmiştir.

Tezimizde, siyer temalı romanlardaki olay kurgusu ile siyer rivâyetleri arasında hem ortak hem de farklı noktaların olup olmadığı değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bununla birlikte romanların, dinî gerçeklik algısını ne derece etkilemeye çalıştığı; dil ve üslûp açısından ise kullanılan çeşitli metaforlar ve benzetmelerin aşırı süslemelere, ağır metaforik ve abartılı tasvirlerle romanlarda ne derece yer verildiği saptanmaya çalışılmıştır. Bunların ana temanın anlaşılması üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Bu çalışmada, Hz. Peygamber'in hayatını anlatmak hususunda bir form arayışı içerisinde olan özellikle siyer temalı romanların, muhteva bakımından siyer kaynaklarındaki tarihî gerçekliklere ne kadar sadık oldukları ve edebi dil ve üslûp açısından kurguladıkları abartılı tasvirlerle Hz. Peygamber'in tarihî gerçekliklerin uzağında olup olmadığı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Hz. Muhammed, Siyer, Edebiyat, Roman.

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy (PhD)

**Representation of Prophet Muhammad in Contemporary Turkish Novels within
the Context of Siyer Writing**

Hanım Burçin SAĞIR

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Islamic History and Arts

Islamic History and Arts Program

In this study, Hz. Prophet in Contemporary Turkish Novel in the Context of Sira Writing. How the Prophet was conceived, Hz. How important issues about the life of the Prophet are discussed will be examined comparatively in the context of “Siyer” and “Novel”. In Turkish literature, Hz. The issue of describing the Prophet in different genres paved the way for the formation of a “Prophet Collection” over time. This corpus in question has gradually become richer and turned into an independent literature with its own characteristics. The common point of this literature, which has a unique appearance in terms of literary form and genre, is the story of Hz. It was to introduce the Prophet to Muslims and humanity. This goal is Hz. It enabled the creation of many genres about the Prophet. Hz. These products, which are important in terms of better understanding the life of the Prophet and the different periods of his life, his personality, his qualities and various aspects, have been seen as a kind of source for a correct and complete understanding of him and therefore of Islam.

In a fictional plane where literature and history intersect, Hz. It has been very difficult to describe the Prophet in his own reality and to evaluate him purely. Therefore, the novelist was asked to show the necessary care and sensitivity in narrating a life that exists with the reflections of divine power, and it was expected to be presented in a form closest to reality within the boundaries of religion.

Within the scope of this study, Hz. The perception and imagination of the Prophet in comparison with the Sirah sources within the framework of issues such as the birth of the Prophet, his states at the time of revelation, his human aspect, morality, schema, tolerance, mercy, family life, the value he gave to women, his love for children and grandchildren, his perspective on education, and the importance he gave to consultation. Efforts have been made to reveal it.

In our study, Hz. Prophet Muhammad in the Turkish novel within the framework of issues such as his birth, his state at the time of revelation, his morality, his schema, his tolerance, his mercy, his family life, the value he gave to women, his love for children and grandchildren, his perspective on education, and the importance he gave to consultation. Efforts have been made to reveal the perception and imagination of the Prophet. In this context, Hz. It is aimed to reveal how the Prophet is depicted, the harmony of these fictional depictions with the Sira sources, and the perception of the Prophet in the minds of novelists. In line with the findings, Hz. A comparative analysis of the depiction of the Prophet with the narratives in the Sirah sources was made and how the novelists constructed this depiction was examined.

In our thesis, it was evaluated whether there are common and different points between the plot of the sirah-themed novels and the sirah narrations. However, to what extent the novels try to influence the perception of religious reality; In terms of language and style, it was tried to determine to what extent the various metaphors and similes used, excessive decorations, heavy metaphorical and exaggerated descriptions were included in the novels. Their impact on the understanding of the main theme was examined.

In this study, Hz. Seeking a form to describe the life of the Prophet, especially the novels with the theme of Sirah, how faithful they are to the historical realities in the Sirah sources in terms of content and the exaggerated depictions they construct in terms of literary language and style, are of great importance to the Prophet. It has been tried to evaluate whether the Prophet is far from historical realities or not.

Keywords: Islamic History, Prophet Muhammad, Siyer, Literature, Novel.

**SİYER YAZICILIĞI BAĞLAMINDA ÇAĞDAŞ TÜRK ROMANINDA HZ.
MUHAMMED TASAVVURU**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
 GİRİŞ	 1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYER YAZICILIĞININ GELİŞİMİ VE SİYER-ROMAN İLİŞKİSİ

1.1. SİYER VE MEGÂZÎ’NİN TANIMI	50
1.2. SİYER İLMİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	52
1.3. TARİH VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ	59
1.4. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA SİYER	65
1.5. ROMAN VE SİYER İLİŞKİSİ	83
1.5.1. Türk Romanının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	91
1.5.2. Türk Romanlarında Siyer’in Konu Edilmesi	102

İKİNCİ BÖLÜM

**CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANINDA
HZ. PEYGAMBER TASAVVURU**

2.1. HZ. PEYGAMBER’İN DOĞUMU	114
2.2. HZ. PEYGAMBER’İN VAHİY SIRASINDAKİ HÂLLERİ	122
2.3. BEŞER OLARAK HZ. PEYGAMBER	132
2.4. HZ. PEYGAMBER’İN AHLÂKİ	143

2.5. HZ. PEYGAMBER'İN FİZİKÎ YAPISI	150
2.6. HZ. PEYGAMBER'İN BEDEN DİLİ	158
2.7. HZ. PEYGAMBER'İN KİŞİSEL BAKIMI	164
2.8. HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLAR İLE İLİŞKİLERİ	168
2.9. HZ. PEYGAMBER'İN EVLAT VE TORUN SEVGİSİ	172
2.10. HZ. PEYGAMBER VE GÜNDELİK HAYATI	176
2.10.1. Evlerin Yapısı ve Ev Hayatı	176
2.10.2. Eğlence ve Düğün	180
2.11. HZ. PEYGAMBER VE EĞİTİM	184
2.12. HZ. PEYGAMBER VE İSTİŞÂRE	189
2.13. HZ. PEYGAMBER VE EKOLOJİ	192
2.14. HZ. PEYGAMBER'E DAİR İMGELER, HİTAP ŞEKİLLERİ VE BENZETMELER	196
2.15. BİR İFADE OLARAK HZ. PEYGAMBER	203
2.15.1. Dua ve Yakarma Unsuru Olarak Kullanımı	204
2.15.2. Övgü Olarak Kullanımı	206
2.15.3. Dinî Bir Öğreti ve Hikâye İçinde Kullanımı	208
2.15.4. Diğer Peygamberler ile Birlikte Zikredilmesi	210
2.15.5. Hz. Peygamber İsminin Geçtiği Diğer Kullanımlar	216

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİL VE ÜSLÛP

3.1. BİÇİMSEL DEĞERLER BAĞLAMINDA DİN DİLİ	228
3.1.1. Dönemin Diline ve Siyer Terminolojisine Uygun Olmayan İfadeler	228
3.1.3. Edebî Açıdan Tasvir Dili	232
3.1.4. Edebî Niteliğe Dönüşemeyen Üslûp	236
3.2. İÇERİKSEL BAĞLAMDA DİN DİLİ	238
3.2.1. Aşırı Trajikleştirme, Dramatikleştirme ve Romantikleştirme	238
3.2.2. İslamî Romantizm ve Mahremiyet İhlali	240
SONUÇ	249
KAYNAKÇA	259

KISALTMALAR

- bkz.** bakınız
b.y. basım yok
cc. Celle Celâluh
çev. Çeviren
Ed. Editör
mst. Müstensih
sad. Sadeleştiren
vb. ve benzeri
vd. ve devamı
s.a.v. Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
thk. Tahkik eden
ths. Tashih eden
t.y. Tarih yok

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Önemi

Hız. Peygamber, çeşitli edebî türlerle anlatılmaya çalışılmış, bu meyanda onun güzel ahlâkı çok yönlü ilmî çalışmalarla yansıtılmak istenmiştir. Çalışmamızda, Siyer yazıcılığı bağlamında Cumhuriyet dönemi Türk romanı ve siyer temalı popüler romanlarda, Hız. Peygamber'in nasıl tasvir edildiğini, kurgulanan bu tasvirlerin siyer kaynaklarıyla olan uyumunu ve romancıların zihnindeki Peygamber algısını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, Hız. Peygamber algısının romanlarda nasıl oluştuğunu eleştirel olarak ele almak, romanlardaki Peygamber tasvirinin siyer kaynaklarındaki anlatımlarla karşılaştırmalı bir analizi yapılarak romancıların bu tasviri nasıl kurguladıklarını yansıtmaktır. Ayrıca onun hayatıyla ilgili anlatımlarda kullanılan üslûp ve bakış açılarının siyerin dil ve üslûbuyla ne derece örtüştüğünü incelemek amacıyla bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Tarihî seyir içinde erken dönemlerden itibaren Hız. Peygamber'i konu edinen eserler ekseriyeti teşkil etmiştir. Hız. Peygamber'e duyulan muhabbet ve bağlılığın kelâma dökülmesiyle oluşturulan bu eserlerin fâsılasız devam etmeleri Türk edebiyatında Hız. Peygamber'e dair zengin örneklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Eski Türk edebiyatından gelen bu miras, Cumhuriyet dönemi ile birlikte Çağdaş Türk romanında siyer anlatılarıyla yeniden vücûd bulmuştur.

Hız. Peygamber'in hayatını ve onun tebliğ faaliyetlerini konu alan siyer konuları, klâsik ve modern türdeki eserlere de konu olmuştur. Modern dönemde ise bu durum bir edebî tür olan roman ile ortaya çıkmıştır. Modern dönem romancıları kurgularında, Hız. Peygamber'in hayatını romantik ve sezgisel bir edebî anlayışla ele alarak, okurların Hız. Peygamber'i kendilerine daha yakın hissetmesini sağlamayı amaçlamışlardır.

Sanatın çeşitli türlerinde olduğu gibi edebî eserlerde de toplumsal ve tarihsel gerçekliklerin yansımalarını görmek mümkündür.¹ Bu doğrultuda Türk İslâm Sanatları da kendine has bir anlayışla ortaya çıkmıştır. Kur'ân ve hadis kaynaklarında açık olarak bir sanat tarifi verilmemesine rağmen, sanatın oluşmasına ve gelişmesine

¹ Sefa Yüce, "Edebiyatta Gerçekçilik ve Alımlama Estetiği", *Söylem: Filoloji Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2016, s. 105.

yardımcı olabilecek bazı ifadelerin bulunduğu aşikârdır.² Bu iki kaynakta sanat ve estetik, çoğu kez güzelliğin karşılığı olarak ‘İyilik, çeşitlilik, uyumluluk ve ölçülülük, kusurlardan arınmak’ gibi kavramlarla bağlantılı olarak kullanılmıştır.³ Bunlar bizlere yol gösterici bilgiler olmalarının yanı sıra aslında sanatın ve sanat eserinin sahip olması gereken belli başlı özellikleri de göstermiştir.

Kur’ân Kerîm’de sanat veya tasvirlerle karşı açıkça bir yasaklama bulunmamasına rağmen, İslâm tarihinde tasvirin statüsü ve yorumu konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu durum, “ikonoklazm” (tasvir kırıncılık) sıfatının İslâm’a atfedilmesine kadar gitmiş İslâm sanatının en tartışmalı hususlarından biri hâline gelmesine yol açmıştır. İslâm sanatının günümüze kadar ulaşan maddî kültürü ve somut örnekleri, Müslümanların ikonoklastik davranışlarından ziyade daha çok bilinçli olarak canlı varlık tasvirlerini yapmaktan uzak durmayı tercih ettiklerini, kısacası anikonik bir sanat anlayışı ortaya koymaya çalıştıklarını göstermiştir. Bu durum İslâm sanatında sahip olduğu birikimin içinde tasvir kısıtlaması anlayışına neden olmuştur.⁴ Böylece tasvirin belli kaidelerle sınırlandırılmasıyla Tanrı ile etkin iletişimi sağlamak hususunda temsillerinin üretilmesi ve araçlar kılınmasının önlenmesi amaçlanmıştır. Bu anlayış içerisinde özellikle Hz. Peygamber’in sesini ve sûretini herhangi bir sanat eserine yansıtmak hususunda belirli kısıtlamalar getirilmiştir.⁵ Buradan yola çıkarak her sanatkârın bu ve benzeri kaideler doğrultusunda eserlerini meydana getirme zorunluluğu doğmuştur. Dolayısıyla Hz. Peygamber’i anlatmak için illa da çizilmiş bir tasvire ihtiyaç bulunmamaktadır. Romanda geçen bir karakter üzerinden de onun kişiliği, ahlâkı, mesajı insanlığa kolaylıkla verilebilir. Bu düşünce, sanatın imkânları dairesinde mevcut bir durum gibi gözükmiştir. Nitekim sanat ve özellikle de sanatın bir kolu olan edebiyatın Hz. Peygamber’i anlatma husunda ne denli fonksiyonel bir yapıya sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

² Bkz. Turan Koç, **İslâm Estetiği**, İSAM Yayınları, Ankara, 2018, ss. 44-50.

³ Bkz. Tin 95/4; Rahman 55/7; Tegabun 64/3.

⁴ Bkz: Şenay Özgür Yıldız, "İslamda Tasvir Problemi Çerçevesinde İkonoklazm ve Anikonizm", **Prof. Dr. Hakkı Önkâl’a Armağan**, ed. Şenay Özgür Yıldız, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2013, ss. 205-218.

⁵ Şenay Sayın Aslan, “İslamiyet’te Tasvir Yasağı ve Türk Mimari Süsleme Sanatında İnsan Figürünün Kullanımı”, **The Journal of Social Science**, Cilt: 3, Sayı: 5, 2019, s. 285.; Ruhi Konak, "İslam’da Tasvir Yasağı Sorunu ve Minyatür Sanatı", **The Journal of Academic Social Science Studies**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2013, ss. 967-968.

Türk edebiyatı, modernleşme süreciyle birlikte geleneğin anlatım biçimleri dışında Hz. Peygamber'i anlatmanın yeni yollarını aramaya başlamıştır. Siyer konularının edebiyata yansıtılmasıyla türler arası geçişler söz konusu olmuştur. Apaçık şekilde doku uyumsuzluğu gösteren bu eserlerin piyasada karşılık bulması da önüne geçilemez bir türün doğmasına sebep olmuştur.

Modern anlayışın sağladığı imkânlarla kendisine farklı bir yol çizen edebiyat, gelenek içinde dinin kurduğu otoritenin zamanla modern bir görünüm kazanmasına neden olmuştur. Söz konusu bu durumla kutsal algısının değişiminin ve değer kaybetmesinin önü açılmıştır. İslamî değer ve öğelerin de gittikçe deformasyona uğramasıyla yeni bir tür olan roman içinde Hz. Peygamber'in tasavvur ediliş şekli birtakım değişimlere maruz kalmıştır.

Roman türü ile bugünün dünyasına seslenebilen, insanoğlunu aklen ve kalben kuşatabilen bir peygamber anlatma gayesi günümüzde karşılaşılan çabalardan biridir. Ancak bu çabalarda dil, muhteva ve yöntem sorunu kendini göstermiş; bundan dolayı da dine ait formların ve sınırların değişmesine sebep olmuştur. Bu çalışmada Hz. Peygamber hakkında doğrudan ya da dolaylı olarak yazılan romanların incelemesindeki asıl gaye, onun hayatının nasıl yansıtıldığı boyutuna dikkat çekmektir. Romanlarda genel olarak Hz. Peygamber'in yaşayış şekli, gündelik hayatı, ahlâkı, sünnetleri, çevresiyle olan ilişkilerine değinilmiştir. Ancak yukarıda da bahsettiğimiz üzere dönemin din algısı, Hz. Peygamber'i anlatmak hususunda da kendini hissettirmekte ve onu tam anlamıyla yansıtmak bakımından sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla da bu romanların Hz. Peygamber'in hayatı ve öğretileri ile ilgili bir mesaj vermenin çok ötesinde oldukları anlaşılmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Son yıllarda siyer-roman ilişkisi akademik dünyanın ilgisini çekmeye başlamış ve bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Özellikle Siyer ve Edebiyat ilişkisi üzerine birtakım projelerin hayata geçirilmesi, edebiyat ve tarih disiplinleri klâsik metod ve kuramların dışına çıkarak siyer literatürünün edebiyat bağlamında yeniden değerlendirilmek istenmesi bu konunun ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Bu konuda ilk tartışmaları başlatan M. Fatih Andı'nın kaleme aldığı “Modern Edebiyatta Hazreti Peygamber’i Anlatmak”⁶ ve “Popüler Siyer Kitaplarında Dil, Üslup ve Estetik Sorunları”⁷ başlıklı çalışmalarında siyer konularının roman formunda yazılışından kaynaklanan problematiklerin ilk örneklerine rastlamaktayız. Söz konusu meselenin günümüzde de tartışılmaya devam etmesi, bu konuda kafa karışıklığının artmasına ve problem alanlarının genişlemesine neden olmuştur. Dolayısıyla, Hz. Peygamber'in hayatının romanlarda nasıl ve hangi açılardan ele alındığı, siyer kaynaklarıyla nasıl bağdaştırılabileceği, edebiyatın sunduğu imkanlarla nasıl yorumlanabileceği, onun hayatıyla ilgili anlatımlarda kullanılan üslûp ve bakış açılarının siyerin dil ve üslûbuyla ne derece örtüştüğünü incelemek bizi bu çalışmayı yapmaya sevk etmiştir.

Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarda siyer temalı romanlarda ortaya çıkan malzemelerin değerlendirildiği, siyer kronolojisinin romanlardaki görünümünün incelendiği, roman ontolojisi ile siyerin ontolojisi arasındaki çatışma alanlarının tespitinin yapıldığı görülmektedir. “Siyer Yazıcılığı Bağlamında Çağdaş Türk Romanında Hz. Peygamber Tasavvuru” adlı çalışmamızda ise Çağdaş Türk romanı ve siyer temalı romanlarda Hz. Peygamber’e ilişkin anlatımların başlıca birinci el siyer kaynaklarına başvurarak tematik bir karşılaştırma yapılmasına gayret edilmiştir. Yine bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarda, Hz. Peygamber'in hayatının ve çevresiyle ilişkilerine vurgu yapan yönlerinin sınırlı düzeyde ele alındığı görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında Hz. Peygamber'in doğumu, vahiy sırasındaki halleri, beşerî yönü, fizikî özellikleri, beden dili, ahlâkı, hoşgörüsü, kişisel bakımı, çocuklar ile ilişkileri, evlat ve torun sevgisi, eğitim ve istişâreye verdiği önem gibi konular çerçevesinde siyer kaynaklarıyla mukayeseli olarak peygamber algısı ve tasavvurunun ortaya konulmasına gayret gösterilmiştir. Bu nedenle, Hz. Peygamber'in hayatının romanlarda farklı bir bakış açısıyla sunulmasının, hem siyerin temel

⁶ M. Fatih Andı, “Modern Edebiyatta Hazreti Peygamber’i Anlatmak”, **Türkiye’de Popüler Siyer Çalışmaları, Siyer Atölyesi 2011-2012 Tebliğler Kitabı**, Meridyen Derneği, İstanbul, 2013, ss. 121-129.

⁷ M. Fatih Andı, “Popüler Siyer Kitaplarında Dil, Üslup ve Estetik Sorunları”, **Türkiye’de Popüler Siyer Çalışmaları, Siyer Atölyesi 2011-2012 Tebliğler Kitabı**, Meridyen Kitaplığı, İstanbul, 2013, ss. 89-104.

anlatımına uygunluğu hem de edebiyatın özgürlükleri çerçevesinde değerlendirilmesi amacıyla bu çalışmayı gerçekleştirdik.

Araştırmanın Yöntemi

Tezimizde biçimci/yapısall yöntemlerden biri olan metin merkezli Yeni Eleştiri Yöntemini kullandık. Metni merkeze alarak biçim-içerik ve metot konuları üzerinde duran bu yöntem metni dikkatli okumayı gerektirir. Ayrıca, esere yönelirken mevcut öğeleri belirlemeyi, simgeleri yorumlayarak eserin derin anlamını çıkarmayı ve estetik bütünlüğünü ortaya çıkarmayı hedefler. Çalışmamızda da romandaki metinleri esas alarak metin incelemeleri yapılmış, yaptığımız metin okumalarının neticesinde ise birtakım notlar alınmıştır. Aldığımız bu notlar, tez başlıklarının oluşmasında belirleyici olmuştur.

Bu süreçte ilgili kitaplar, süreli yayınlar, akademik yayınlar, gazete ve dergiler, görsel materyaller, resmî belgeler ve kişisel arşivler, metin incelemesi tekniğinin inceleme alanına girmektedir.⁸ Bu hedef doğrultusunda çalışmanın yöntemine uygun olarak metin incelemesi sürecinde bilgi toplama aracı olarak kitaplar, süreli yayınlar ve tez çalışmalardan faydalanılmıştır.

Çalışmamızda Cumhuriyet dönemi millî edebiyat, toplumcu realist, 1950 sonrası postmodern, gelenekçi ve siyer temalı roman türü kriter olarak seçilmiştir. Bu kapsamda 57 adet Türk romanı, yayımlandığı dönem ve edebî kriterler gözetilerek çalışma kapsamına alınmıştır. Kriter olarak seçilen romanların siyer geleneğiyle olan bağı ve bu gelenekteki değişim ve dönüşümler göz önünde bulundurulmuştur. Bu sayede, Hz. Peygamber'in hayatının bir kısmını anlatan romanların kapsamlı bir şekilde incelenmesi ve bu romanların siyer geleneğiyle olan ilişkisi, edebî değeri ve popülerliği açısından değerlendirilmesi mümkün olmuştur. İkinci aşamada ise; Hz. Peygamber'in hayatını anlatan siyer temalı romanlar tespit edilip detaylı bir şekilde incelenmiştir. Romanların Hz. Peygamber'in hayatının hangi dönemini veya hangi yönünü anlattığı önemli bir kriter olmuştur. Bu sayede, romanların Hz. Peygamber'in hayatına dair farklı bakış açıları ve yorumları sunup sunmadığı değerlendirilmiştir.

⁸ Türker Baş ve Ulun Akturan, **Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, ss. 117-118.

Son aşamada ise romanların edebî değeri ve dil açısından ne kadar başarılı olduğu da göz önünde bulundurulmuştur. Bu sayede, romanların sadece Hz. Peygamber'in hayatına değinmekle kalmayıp, aynı zamanda edebî bir eser olarak da değer taşıdığına dikkat edilmiştir. Ayrıca romanların ne kadar ilgi gördüğü de seçim kriterleri arasında yer almıştır. Bu sayede, romanların geniş bir kitleye ulaştığı ve Hz. Peygamber'in hayatına dair farklı bakış açılarının yayılmasına katkıda bulunduğu değerlendirilmiştir. Yapılan inceleme ve değerlendirmeden sonra elde edilen bulgular neticesinde Hz. Peygamber'i yansıtmak bakımından birtakım başlıklar belirlenmiştir. Bu başlıklara göre romanlarda, Hz. Peygamber'in hangi vasıf ve özelliklerinden bahsediliyorsa onların daha iyi anlaşılması için Kur'ân-ı Kerîm'deki muhtelif surelerde ve birçok âyetlerden ve hadîs kaynaklarından istifade edilmiştir. Söz konusu hadîs kaynakları Abdurrezzâk'ın (ö. 211/827) *el-Musannef*'i, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/856) *el-Müsned*'i, Buhârî'nin (ö. 256/870) *es-Sahîh*'i, Müslim'in (ö. 261/875) *es-Sahîh*'i en çok başvurduğumuz kaynaklar arasındadır.

Araştırmamızda siyer eserlerinin belirlenmesinde içerik özelliği ve konu odaklılığı açısından iki ana kriter esas alınmıştır. Eserlerin kriter olarak belirlenmesinde içerik özelliği açısından; müellifin siyer alanındaki tanınırlığı ve güvenilirliği, eserin yazıldığı dönemin tarihsel bağlamı, olayların kronolojik sıraya dayalı tematik anlatımı ve anlatılan olayların rivayetlerle desteklenip desteklenmediği gibi unsurlar değerlendirilmiştir. Eserlerin İslâm tarihindeki yeri ve diğer siyer eserleriyle ilişkisi, İslâm öncesi ve sonrası Arap yarımadasındaki tarihsel gelişmelere nasıl bir bakış açısı sunduğu, müellifin mezhepsel kaygı gözetip gözetmediği gibi unsurlar da göz önünde bulundurulmuştur. Hz. Peygamber'in hayatına ve çeşitli yönlerine dair farklı bakış açılarının yer aldığı romanlar ile siyer eserleri arasındaki ortak ve farklı yönlerin belirlenmesinde konu odaklılığı kriteri çalışmanın amacı açısından belirleyici bir unsur olmuştur.

Çalışmamızın birinci bölümünde “Siyer İlmi ve Siyer Yazıcılığı Gelişimi” başlığı altında siyer yazıcılığının gelişimi ve konu yakınlığı olan ilimlerle ilişkisi incelenmiş, edebî bir tür olarak romanın muhtevası, Türk romanının gelişimi ve Türk romanında siyerin konu edilme süreci değerlendirilmiş; ikinci bölümde “Cumhuriyet Dönemi Hz. Peygamber Tasavvuru” başlığı altında Türk romanlarında, Hz. Peygamber'in doğumu, vahiy sırasındaki hâlleri, beşerî yönü, ahlâkî yönü, fizikî

özellikleri, beden dili, kişisel bakımı, gündelik hayatı, eğitim ve istişâreye verdiği önem ile Hz. Peygamber’e dair imge, hitap şekilleri, ifade ve benzetmeler incelenmiştir. Böylece Türk romanlarında Hz. Peygamber algısı ve tasavvurunun ortaya konulmasına gayret edilmiştir. Üçüncü bölümde ise “Dil ve Üslûp” başlığı altında romanların dil ve üslûp açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışma, Cumhuriyet dönemi Türk romanlarındaki Hz. Peygamber tasavvurunu incelemekle sınırlıdır. Bu açıdan farklı edebiyat türlerinde veya diğer sanat dallarında yer alan tasvirler konu dışında bırakılmıştır. Araştırmanın genel çerçevesi Çağdaş Türk romanlarındaki Hz. Peygamber tasavvuru olmakla beraber onun doğumu, vahiy sırasındaki hâlleri, beşerî yönü, âhlakı, şemâili, hoşgörüsü, merhameti, aile hayatı, evlat ve torun sevgisi, eğitime bakış açısı, istişareye verdiği önem gibi tematik olarak belirlediğimiz konular bağlamında değerlendirilmiştir. Hz. Peygamber’in hayatı hakkında doğrudan ya da dolaylı olarak yazılan romanlar incelenerek onun daha önce ele alınmamış yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Cumhuriyet dönemi millî edebiyat, toplumcu realist, 1950 sonrası postmodern, gelenekçi ve siyer temalı roman türü kriter olarak seçilmiştir.

Ancak Hz. Peygamber’in hayatı hakkında bilgi vermek bakımından sınırlı kalan bazı romanlar çalışmaya dahil edilmemiştir. Çalışma kapsamında incelenen romanlar, Türk romanlarının genelini kapsamamaktadır. Sonuç olarak tematik açıdan belirlenen başlıklar kapsamında 57 adet Çağdaş Türk romanı esas alınarak çalışmanın temeli oluşturulmuştur.

İlgili Araştırmalar ve Yayınlar

Çalışmanın hedeflediği amaca ulaşmak için öncelikle konuyla ilişkili olabilecek tez çalışmaları, makaleler ve bildiriler incelenmiştir. Literatür taraması aşamasında siyer konularının roman türü içerisinde işlenişini ele alan çalışmalara kütüphaneler, Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi, ULAKBİM (Ulusal Veri Tabanları), İSAM ve Sobiad gibi veri tabanlarından ulaşılmıştır. Literatür taraması

sonucunda siyer ve çağdaş Türk romanı ilişkisi üzerine yapılan çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu görülmüştür. Literatürde yer alan çalışmalar daha çok siyer ile siyer temalı roman ilişkisinin dil, üslûp ve muhteva açısından tartışılmıştır. Bu tartışmalar sempozyum bildirilerinde ve akademik tezlerde konu edilmiştir.

11 Nisan 2009 tarihinde İstanbul’da farklı üniversitelerden birçok akademisyenin katılımı ile “Cumhuriyet Devri Türkçe Akademik Siyer Literatürü” başlıklı Siyer Atölyesi’nin ilki düzenlenmiştir. Bu atölye çalışmasında, Siyer literatürü disiplinlerarası bir perspektif bakış açısıyla değerlendirilmiştir. 3-4 Nisan 2010 tarihlerinde gerçekleştirilen ikinci atölye çalışmasında, “Siyer-Edebiyat İlişkisi” temalı Siyer Atölyesi projesi hayata geçirilmesi ile edebiyat ve tarih disiplinin klasik metodoloji ve kuramların dışına çıkarak siyer literatürü edebiyat bağlamında yeniden değerlendirilmek istenmiştir. 9-12 Nisan 2015’te Meridyen Destek Derneği tarafından Sonpeygamber.info projesi kapsamında İstanbul’da “Türkiye’de Tüm Yönleriyle Siyer Çalışmaları” başlıklı bir sempozyum düzenlenmiştir.⁹

20-21 Nisan 2017’de Sakarya Büyükşehir Belediyesi, Sakarya Üniversitesi ve Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi tarafından “Hz. Peygamber’i Sanatla Anlatmak” başlığıyla ortak bir sempozyum düzenlenmiştir. Akademisyenler ve yazarların katkısıyla düzenlenen bu sempozyumda Hz. Peygamber’in mesajının günümüze titizlikle aktarılması hususunda yapıcı eleştiri ve mühim tavsiyelerde bulunulmuştur.¹⁰ Bu sempozyum ile eş zamanlı olarak “Sîreti Sûrette Görmek” başlıklı çalıştay düzenlenmiştir.

29 Kasım 2017’de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından “Kurmaca Dünyada Hz. Peygamber’i Yazmak” başlığıyla düzenlenen çalıştayın ilk toplantısı gerçekleşmiştir. Bu toplantıda roman ve öykü gibi modern edebî türler ile siyer yazıcılığı arasındaki ilişki ele alınmıştır.

⁹ Meridyen Destek Derneği, **Türkiye’de Tüm Yönleriyle Siyer Çalışmaları Sempozyumu: I-II Tebliğler Kitabı**, [Türkiye’de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları Sempozyumu (2015: İstanbul)]. (Ed. Sekreteryâ Hatice Sarı Tan), Meridyen Destek Derneği, İstanbul, 2016.

¹⁰ Sakarya Büyükşehir Belediyesi, **Hız. Peygamber’i Sanatla Anlatmak: Tebliğler Kitabı**, [Hazreti Peygamber’i Sanatla Anlatmak Sempozyumu (20-21 Nisan 2017: Adapazarı)]. (Ed. Serkan Akdeniz ve Talip Avcı), Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı, Adapazarı, 2018.

11 Nisan 2018’de ise “Modern Şiirde Hz. Peygamber’i Söylemek” başlığıyla çalıştayın ikinci toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıda modern şiirin imkânları üzerinde durulmuştur.¹¹ Bu serinin üçüncü toplantısı 25 Ekim 2018 tarihinde “Siyer ve Görsel Sanatlar” başlığı ile İstanbul Üniversitesi’nde gerçekleştirilen çalıştayda sinema ve görsel sanatlar tartışma konusu yapılmıştır.

20 Mart 2019 tarihinde Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde gerçekleştirilen “Siyer ve Klâsik Sanatlar” temalı dördüncü çalıştayda hat, musikî ve minyatür sanatlarının imkânları dahilinde siyerin nasıl ele aldığı konusunda görüşler değerlendirilmiştir.

2012 yılında Fadime Arslan’ın hazırladığı “Hz. Peygamber’i anlatan popüler kitaplardaki malzemelerin değerlendirilmesi” adlı tez çalışmasında Hz. Peygamber’in hayatını, ahlakını ve bir gününü ele alan otuz adet popüler siyer kitabı dil ve anlatım özellikleri ve muhteva açısından değerlendirilmiştir. Çalışmada popüler siyer kitaplarının, siyer kaynaklarına uygunluğu üslûp ve anlatım açısından ele alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre popüler siyer kitaplarının, barındırdıkları hatalar sebebiyle okuru aydınlatmada yetersiz oldukları tespit edilmiştir.¹²

2015 yılında siyer ve roman ilişkilerini ele alan ve değerlendiren “2000 Sonrası Türk Edebiyatında Konusunu Siyerden Alan Romanlar”¹³ adlı bir tez çalışması yapılmıştır. Gönül Yonar Şişman’ın hazırladığı bu çalışmada, 2000-2015 arasında yayımlanmış romanlar üzerinden Hz. Peygamber’in tasavvur ediliş şekilleri ve bu tasavvurlarda modernist söylemin etkisiyle oluşan hatalar eleştirel bakış açısıyla ele alınmıştır.

Bedia Koçakoğlu ve Ahmet Koçakoğlu’nun 2016 yılında Sîreti Sûrette Görmek Çalıştayı’nda sundukları “Türk Romanında Bir Yetim: Cumhuriyet Dönemi Türk Romanının Siyer-i Nebî Yaklaşımı” adlı bildiride Cumhuriyet Dönemi Türk

¹¹ Meridyen Destek Derneği, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, **Sîreti Sûrette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı**, [Sîreti Sûrette Görmek Çalıştayı (29 Kasım 2017 ve 11 Nisan 2018: İstanbul)], Meridyen Destek Derneği, İstanbul, 2018.

¹² Fadime Arslan, **H. Peygamber’i Anlatan Popüler Kitaplardaki Malzemelerin Değerlendirilmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

¹³ Gönül Yonar Şişman, **2000 Sonrası Konusunu Siyerden Alan Romanlar**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2015.

romanında Hz. Peygamber algısı ele alınmıştır. Romanlarda bazı örnekler üzerinden, Hz. Peygamber'in ne şekilde ele alındığı, gerçekte olan bağının ne kadar korunduğu irdelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre romanlarda Hz. Peygamber'e yönelik olumsuz bir yaklaşımın benimsendiği, Hz. Peygamberin fiziksel görünüşünün karikatürize edilerek kişiliği hakkında asılsız iddialarda bulunulduğu ve onun saygınlığının zedelenmeye çalışıldığı ifade edilmiştir.¹⁴

2020 yılında Hz. Peygamber ile ilgili olarak Edanur Aka tarafından “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Hz. Peygamber Algısı (1920-1940)”¹⁵ adlı bir tez çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada, ele alınan roman yazarlarının dinî hassasiyetleri ve ideolojileri kapsamında roman konuları kısaca tanıtılmış, romanlarda tasvir edilen Hz. Peygamber algısının olumlu ve olumsuz yönleri değerlendirilmiştir.

2023 yılında Esra Fahriye Poyraz tarafından “Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında konusunu siyerden alan romanlarda Hz. Peygamber idraki” adlı bir tez çalışması yapılmıştır. Siyer ve siyer konulu romanın çatışma alanlarının ve her ikisinin ilişkisine dair ontolojik değerlendirmelerin yapıldığı bu çalışmada, romanın kurmaca dünyasında Hz. Peygamber tasvirinde gerçek ile kurgunun yer değiştirip değiştirmediği incelenmiş, siyerin romana konu edilmesinin ne gibi mahzurlu durumlar ortaya çıkardığı, siyerin usûl ve sınırlarının roman türü ile nasıl zaman aşımına uğratıldığı tartışılmıştır.¹⁶

Araştırmada Yararlanılan Başlıca Siyer Eserleri

Bu başlıkta kriter olarak seçilen ve çalışmaya kaynaklık eden siyer ve şemâil türündeki eserlerin kısa bir tanıtımı yapılacaktır. Kaynakların tanıtımında müelliflerin yaşadıkları dönem kronolojik sıralamada esas alınmıştır.

¹⁴ Bedia Koçakoğlu ve Ahmet Koçakoğlu, “Türk Romanında Bir Yetim (Cumhuriyet Dönemi Türk Romanının Siyer-i Nebî Yaklaşımı)”, **Türkiye’de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları Sempozyumu Tebliğ Kitabı**, Meridyen Derneği, İstanbul, 2016, 2/ ss. 109-135.

¹⁵ Edanur Aka, **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Hz. Peygamber Algısı (1920-1940)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2020.

¹⁶ Esra Fahriye Poyraz, **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Konusunu Siyerden Alan Romanlarda Hz. Peygamber İdraki**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisanüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2023.

Siyer eserlerine bilinen şeklini veren ilk müellif İbn İshâk olmuştur. İbn İshâk (ö. 151/768) çoğu sahabî olmak üzere Medineli birçok râvîden hadîs, siyer ve meğâzî ile ilgili bilgileri derleyip tasnif ederek *Sîretü İbn İshâk* isimli eseri kaleme almıştır. Eserde, Hz. Peygamber'in soyu, doğumu, çocukluğu, nübüvvet öncesi ve sonrası hayatı, gençliği, evliliği detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Hz. Peygamber'in onun siretiyle alakalı olan Arap kabileleriyle ilişkileri, gazve ve seriyyelerine ise kısa anlatımlarla değinilmiştir. İbn İshâk'ın *Sîre'si* tümüyle mevcut olmamakla birlikte *Sîre*'sindeki bilgilerin birçoğu İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'sinde yapılan nakillerden derlenerek bir araya getirilmiştir. İbn Hişâm, bazı gerekçelerle İbn İshâk'ın eserini tenkih ve ihtisar ederek yeniden düzenlemiştir. İbn Hişâm tarafından yapılan bu yeniden düzenleme, asıl kaynak olan İbn İshâk'ın *Sîre'sini* gölgede bırakmış ancak bu eserin bazı bölümleri zamanla kaybolmuştur. Ancak kaybolan bölümleri araştırmacılar farklı kaynaklardan elde ettikleri parçalarla yeniden yapılandırarak yayımlamışlardır. Günümüze kadar gelmeyi başaran bu eksik nüshaların bir araya getirilerek tamamlanan en önemli neşri Muhammed Hamidullah'ın, *el-Müsemma bi-Kitabî'l-Mübtade ve'l-Meb'as Vel Meğâzî* adıyla bilenen tahkikli eseri olmuştur.¹⁷ 1955'te İngiliz şarkiyatçı Alfred Guillaume, Mısır'da basılmış Arapça nüshadan hareketle, 'The Life of Muhammad' başlığıyla *Sîretü İbn İshâk*'ı bir cilt halinde İngilizceye çevirmiştir.¹⁸

İbn Hişâm'ın (ö. 213/828) *es-Sîretü'n-Nebeviyye* adlı eseri Hz. Peygamber'in hayatına dair bilinen en eski eser olmuştur. Eserde, Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına kadar geçen tüm süreci, nübüvvet öncesi ve sonrası dönemleri, gazve ve seriyyeleri kronolojik bir sırayla anlatılmıştır. Hz. Peygamber'in hayatı anlatılırken, ashabın ileri gelenleri, İslâm dininin ortaya çıkışından önce ve sonra Arap Yarımadası'nda ve çevresindeki coğrafyada yaşanan önemli olaylar da ele alınmıştır. Bu bakımdan, İslâm tarihinin ilk ve ana kaynakları arasında yer alarak kendinden sonraki müellifler için önemli bir kaynak olmuştur.

İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr* adlı eseri, kendinden sonraki birçok müellifin eserine hem öncülük hem de kaynaklık etmiştir. Tabakat kitaplarının ilki ve günümüze intikal eden eserlerin en eskisi olan *Kitâbü't-Tabakâti'l-*

¹⁷ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah, çev. Selahattin Yıldırım, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2021, ss. 10-14.

¹⁸ Alfred Guillaume, *The Life of Muhammad*, Oxford University Press, New York, 1955, ss. 15-19.

Kebîr, kendi alanında yazılan eserler ile karşılaştırıldığında kapsamı ve özgünlüğü itibariyle öne çıkan ilk çalışma olmuştur. *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, temel olarak siyer-meğâzî ve tabakat olmak üzere iki ana bölümden meydana gelmiştir. İbn Sa'd'ın, 10 ciltlik *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr* adlı eserinde olaylar kronolojik sırayla ele alınmıştır. Eserin birinci cildinde, Hz. Adem'den başlayarak, Hz. Peygamber'in nesebi, doğumu, çocukluk ve gençlik yılları, evlilik ve nübüvvet öncesi hayatı, onun sireti ile alakalı olan Arap kabileleri ve o devrin sosyal, kültürel, ticarî ve ilmî hayatı anlatılmıştır. İkinci ciltte, Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerini detaylı bir şekilde ele alınmış, bilhassa Medine hayatı, hastalanışı, vefatı, ardından söylenenler ve arkasında bıraktığı neslin en temel özellikleri farklı tespit ve rivâyetlerle takdim edilmiştir. Üçüncü ciltten itibaren ilk dönem sahâbe nesli anlatılmış, Bedir savaşına katılanlarla başlayan anlatım, altıncı cilde kadar devam etmiştir. Yedinci ciltten onuncu cilde kadar sahâbe'den rivâyette bulunan fakih, kurra, muhaddis olan tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn'in biyografilerine yer verilmiştir. Onuncu ve son ciltte ise muhacir hanımları, ardından Hz. Peygamber'in kızları, halaları, amca kızları ve diğerleri anlatılmıştır. Ensar'ın hanımları ise Evs ve Hazrec kabileleri ve bunların alt kolları çerçevesinde takdim edilmiştir.¹⁹

İbn Sa'd eserinde, sahâbenin her birini adil kabul ettiği için onlar hakkında cerh ve ta'dil cihetine gitmemiş, buna karşılık tâbiîn ve tebeu't-tâbiîne mensup şahsiyetlerin çoğunlukla hadis rivâyetlerindeki durumlarını, sika olup olmadıkları, hadis rivayetindeki konumları, hadislerinin delil olup olmadığı konusunda kısa ifadelerle bir değerlendirmeye tabi tutmuştur. İbn Sa'd, kendisinden önceki siyer, tarih ve neseple ilgili rivâyetlere yaşadığı dönemin imkanlarını kullanarak ulaşmıştır. Nakilci konumuyla birlikte, mevcut malzemeye yeni eklemelerde bulunması, kaynaklarının ulaşamadığı haberleri tespit etmesi, elde ettiği rivâyetlerin bir kısmını yeri geldikçe yorumlaması bakımından özgün bir müellif olmuştur. İbn Sa'd bu özelliğiyle, siyer yazıcılığında önemli bir isim olmuş, kendinden sonraki tüm tarihçileri de etkilemiştir. Başta talebesi Belâzürî olmak üzere, İbn Cerîr et-Taberî, İbnü'l-Esir ve İbn Kesir gibi

¹⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, thk. Dr. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-l-Hancı, çev. ed. Adnan Demircan, 2. Baskı, I-X Cilt, Siyer Yayınları, İstanbul, 2015.

tarihçiler, eserlerinin siyer bölümlerini, İbn Sa'd'ın yöntemi üzerine telif etmiş ve *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*'den pek çok alıntılara yer vermişlerdir.²⁰

Tarihçi ve nesep âlimi Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) *Ensâbü'l-eşrâf* adlı eseri kabile esasına göre düzenlenmiş, Hz. Peygamber dönemi, ilk halifeler, Emevîler ve Abbasîlerin ilk dönemine ilişkin ihtiva ettiği bilgiler açısından ilk dönem kaynakları arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Eserde, Hz. Nuh'tan başlayarak Arapların soyuna ve sırasıyla Hz. Peygamber'in dedelerine yer verilmiş, Hz. Peygamberin doğumu, hayatı ve savaşları anlatılmıştır. Müellif kendisinden önce telif edilen siyer eserlerinde olduğu gibi Hz. Peygamber'in atalarına genişçe yer vermiştir. Dört ciltlik eserin ilk cildinde Hz. Peygamber'in nesebi, doğumu, çocukluğu ve gençliği, evliliği ve nübüvvet öncesi ve sonrası hayatı, şemâili, onun sireti ile alakalı olan Arap kabileleriyle ilişkileri, gazve ve seriyyeleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Belâzürî eserinde, Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın yöntemini takip ederek zaman zaman rivayet kritikleri yapmış ve tercihlerde bulunmuştur. Belâzürî'nin kabile esaslı bir tasnif yapmış olması ve Hz. Peygamber'in kabilesinden başlayarak çeşitli kabileleri ele alması bakımından İbn Sa'd'ın *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*'iyle benzerliği bulunsada konuları ele alış biçimi ve öne çıkardığı olaylar bakımından önemli bir farklılık teşkil etmiştir.²¹

Hz. Peygamberin şahsî ve hususî hayatı için şemâil kavramını ilk kullanan âlim et-Tirmizî (ö. 279/892) olmuştur. et-Tirmizî'nin *eş-Şemâilü'n-Nebeviyye* adlı eseri, şemâil konusundaki ilk ve müstakil eser olma özelliğini taşımıştır. Eser 19. yüzyılın önemli isimlerinden Eyüp Sabri Paşa (ö. 1890) tarafından tercüme edilmiştir. İmâm Tirmizî, daha önceleri hadis kitaplarında dağınık vaziyette bulunan şemâil konularını derleyerek, *eş-Şemâilü'n-nebeviyye* adını verdiği eserinde bir araya getirmiştir. Şemâil konusundaki ilk çalışma olduğu bilinen bu eserde, Hz. Peygamber'in fiziksel görünüşü, ahlâkı ve yaşam tarzı hakkında bilgi edinmek için önemli bir kaynak olarak kabul edilmiştir. Eserde Hz. Peygamber'in boyu, saç, sakalı, yüz hatları gibi fiziksel özellikleri, giyim tarzı, yeme-içme alışkanlıkları, konuşma şekli, ibadet hayatı, ahlâkı

²⁰ Ahmad Nazir Atassi, "İbn Sa'd'ın Tabakât Kitabı Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr'in Nakil Süreci", çev. Tuba Nur Saraçoğlu, **Bir Âlim Bir Eser İbn Sa'd ve Tabakât-Sempozyum Bildirileri 27 Nisan 2014**, 2014, ss. 176-207.; Mustafa Fayda, "İbn Sa'd'ın Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr'i Metodu ve Özellikleri", **Bir Âlim Bir Eser İbn Sa'd ve Tabakât-Sempozyum Bildirileri, 27 Nisan 2014**, 2014, ss. 83-93.

²¹ Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, çev. Mehmet Akbaş ve Musa K. Yılmaz, Süleymaniye YEK, I-IV Cilt, Reisülküttab, nr. 597, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul, 2021, Cilt I, ss. 15-22.

özellikleri, geçim tarzı ve vefatı gibi konular ele alınmıştır. İki bölümden oluşan eser 56 başlık, bir hatime ve toplamda 424 hadisi ihtiva etmektedir. Bu eser, Tirmizî'den sonra yazılan birçok şemâil türündeki esere ilham kaynağı olmuştur.²²

Tarih, tefsir, fıkıh ve hadis alanlarında çeşitli eserler kaleme alan İbn Cerîr et-Taberî (ö. 310/923), özellikle tarih alanında yazdığı *Tarihu't-Taberî* adlı eserinde kâinatın yaratılışı, Hz. Âdem'in yaratılması, Hz. Nuh'dan Hz. Peygamber'e kadar tüm peygamberlerin hayatları ve gönderiliş amaçları, sahâbe dönemi ve önemli savaşlar gibi birçok tarihî konuyu kronolojik ve detaylı bir şekilde anlatmıştır. Müellif kendisinden önce telif edilen siyer eserlerinden farklı olarak eserine, kâinatın ve Hz. Âdem'in yaratılışını anlatan kıssalarla başlamıştır. İbn Cerîr et-Taberî, tarihî konuların anlatımında hadis rivayeti yöntemi de dahil muhtelif yöntemlere başvurmuştur. Özellikle kadim tarih konularını işlerken Kutsal metinler başta olmak üzere eski Arap, İran ve İsrâiliyat kaynaklarından istifade etmiştir. Beş ciltlik eserin ilk cildinde kâinatın yaratılışı, Hz. Âdem'in yaratılması, Hz. Nuh'dan tüm peygamberlere ve Arap kabilelerin tarihleri hakkında çeşitli bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde Hz. Peygamber'in nesebi ve ataları, doğumu, çocukluğu ve gençliği, evliliği, nübüvvet öncesi ve sonrası hayatı, Arap kabileleriyle ilişkileri ele alınmış, üçüncü cildinde ise gazve ve seriyyeleri detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Dördüncü bölümde ilk İslâm fetihleri ve halifeler dönemine, beşinci bölümde Emeviler dönemindeki yönetim şekli konusunda yaşanan tartışmalara ve mücadelelerle şekillenen siyasî çekişmelere ve iç savaşlara yer verilmiştir.²³

Hadis ve fıkıh âlimi İbn Hibbân (ö. 354/965), hadis rivayet edenlerin güvenilirliğini alfabetik bir sırayla değerlendirdiği *Kitâbü's Sikât* adlı on ciltlik eserindeki güvenilir râvîlerden istifade ederek, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ* adlı bir siyer eseri kaleme almıştır. Bu eserin ilk iki cildinde Hz. Peygamber'in nesebi, doğumu, çocukluk ve gençlik yılları, evlilik ve nübüvvet öncesi hayatı, gazve ve seriyyeleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca, o dönemdeki sosyal, kültürel

²² Tirmizî, **Tercimetü's-Şemâil-eş-Şemâilü'n-Nebeviyye**, çev. Eyüp Sabri Paşa, thk: Fevâz Ahmed Zümerlî, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2021, 430 s.; eş-Şemâilü'n-nebeviyye'nin pek çok neşri bulunmakla beraber, Mehmet Yaşar Kandemir tarafından çeşitli şerhlerden istifade edilerek *Şemâil-i Şerîf Şerhi* adında üç ciltlik bir tercüme çalışması yayımlanmıştır; Mehmet Yaşar Kandemir, **Şemâil-i Şerîf Şerhi**, I-III Cilt, Tahlil Yayınları, İstanbul, 2016.

²³ İbn Cerîr et-Taberî, **Tarihu't-Taberî**, çev. Cemalettin Saylık, 1-V Cilt, Ankara Okulu Yayınları, 2021, Cilt 1, ss. 10-20.

ve ticarî hayatın Hz. Peygamber'in hayatı üzerindeki etkileri ve onun bu alandaki faaliyetlere de eserde yer almıştır. *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, İslâm tarihçiliği ve siyer yazımında önemli bir yere sahip olup Hz. Peygamber'in hayatı ve dönemi hakkında derinlemesine bilgi içeren değerli bir kaynak olmuştur. Bu çalışma kapsamında *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'nin Abdusselam b. Muhammed b. Ömer Allûş'un tahkik ettiği ve el-Mektebetü'l-İslâmî tarafından Beyrut'ta 1460/2000 yılında basılan nüshası esas alınmıştır.²⁴

Ebû Muhammed Begavî'nin (ö. 516/1122), *el-Envar Fî Şemâilî'n-Nebiyyi'l-Muhtar* adıyla anılan eseri, Hz. Peygamber'in hayatı ve özellikleri hakkında yazılan şemâil türündeki en kapsamlı kaynaklardan biridir. Begavî, eserinde 102 başlıkta senedleriyle beraber 1257 hadîs-i şerif'e yer vererek Hz. Peygamber'in hayatındaki birçok konuyu ele almıştır. Eserde, Hz. Peygamber'in peygamberliğinin alametleri, mi'râcî, mucizeleri, isimleri, sıfatı, nübüvvet mührü, ahlâkı, yürüyüşü, oturması, uyuması, abdest alması, yıkanması, ibadetleri, giyim kuşamı, evdeki ve seferdeki davranışları, yemesi ve içmesi, hastalıkları ve vefatı gibi konulara yer verilmiştir.²⁵

Kadî İyâz'ın (ö. 544/1149), klâsik şemâillerden farklı bir muhtevaya sahip olan *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, kendisinden sonra yazılan bazı şemâil türü eserlere kaynaklık etmiştir. Kadî İyâz eserinde 1800 kadar hadîs-i şerif zikretmiş, bazan bu hadislerin tamamını vermek yerine, onlardan birkaç kelimeyi hatırlatmakla yetinmiştir. Üç ciltten ve beş bölümden oluşan eserde, Hz. Peygamber'in maddî ve mânevî özellikleri ve mucizeleri ele alınmış; peygamberin hayatı, ahlâkı ve fizikî görünümü hakkında kapsamlı bilgilere yer verilmiştir.²⁶

İbn Kayyım el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350) *Zadu'l-Mead* adlı eseri, İslâm'ın temel ilkelerini ve ahlakî değerlerini kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Eserde Kur'ân ve hadislere dayanılarak, İslâm'ın temel inançları, ibadetlerin nasıl yapılacağı, ahlakî değerler, sosyal hayat, aile ilişkileri ve ticaret ahlâkı gibi konularda detaylı açıklamalarda bulunulmuştur. Eserin birinci cildinde Hz. Peygamber'in nesebi, çocukları, hanımları, amcaları, kendisine hizmet edenler, kâtipleri, gazveleri,

²⁴ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, thk. Abdusselam b. Muhammed b. Ömer Allûş, çev. Harun Bekiroğlu, Ankara Okulu Yayınları, 2017, ss. 9-14.

²⁵ Ebû Muhammed Begavî, *el-Envar Fî Şemâilî'n-Nebiyyi'l-Muhtar*, Cilt: I, thk. İbrâhim Ya'kubî, Dârü'z-Ziya, Beyrut, 1989/1409, ss. 141-148, 681-684.

²⁶ Kadî İyâz, Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî (ö. 544/1149), *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, III Cilt, tsh. Ömer Ulusoy, çev. Mehmet Yaşar Kandemir, 7. Baskı, Tahlil Yayınları, İstanbul, 2017.

seriyyeleri, ona gelen ve giden elçiler, eşyaları, giyim kuşamı, yemesi içmesi, evliliği ve hanımlarıyla geçimi, şemâili, hitabeti gibi konular üzerinde durulmuş ve ibadetleri hakkında geniş bilgilere yer verilmiştir. İbn Kayyım, Hz. Peygamber'in sîretini ele alırken onun söz, fiil ve takrirlerini hayatıyla ilişkilendirerek anlatmıştır. Eser ilk bakışta bir siyer eseri gibi görünse de itikat, ibadet ve ahlâk konularında derinlemesine bir inceleme sunmuştur. Müellif, muhaddislerin yöntemini kullanarak rivâyet ettiği hadislerin farklı tariklerini, lafızlarını ve şahitlerini belirtmiş, bu hadislerin sıhhat dereceleri üzerinde durmuş ve sadece sahih kabul edilen hadislere dayanarak görüşlerini ortaya koymuş, siyerle ilgili konularda yanlış bulunduğu bazı hususları da tashih etmiştir.²⁷

İbn Kesîr (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-nihâye* adlı eserinde kâinatın yaratılışı, Hz. Âdem'in yaratılması, Hz. Nuh'dan Hz. Peygamber'e kadar tüm peygamberlerin hayatları ve gönderiliş amaçları, sahâbe dönemi, İslam devletlerinin kuruluşu ve çöküşü, önemli savaşlar, dinî mezheplerin ortaya çıkışı gibi birçok tarihî konu kronolojik ve detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Eser, sadece siyasî olayları değil, dinî, sosyal ve kültürel olayları da kapsayan geniş bir yelpazede bilgiler vermiştir. İbn Kesîr, eserini kaleme alırken çok sayıda kaynak incelemiş ve hadisleri titizlikle değerlendirmiş, tarihî olayları değerlendirirken hadisleri de önemli bir kaynak olarak kullanmıştır. Bu sayede tarihî olayları doğru ve güvenilir bir şekilde aktarmayı amaçlamıştır. Müellif, kendisinden önce telif edilen siyer eserlerinden farklı olarak, İbn Cerîr et-Taberî gibi eserine kâinatın ve Hz. Âdem'in yaratılışını anlatan kıssalarla başlamıştır. 15 ciltten oluşan bu kapsamlı eserin ikinci ve üçüncü cildinde Hz. Peygamber'in nesebi, doğumu, çocukluğu ve gençliği, evliliği ve nübüvvet öncesi ve sonrası hayatı, şemâili, onun sîreti ile alakalı olan Arap kabileleriyle ilişkileri, gazve ve seriyyeleri detaylı bir şekilde anlatılmıştır.²⁸

Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'nin (ö. 923/1517), *el-Mevâhibü'l-Ledünniye* adıyla çeşitli alt başlıklara ayrılan eseri 10 ana bölümden oluşmuştur. Hz. Peygamber'in hayatını klâsik siyer kaynaklarındaki gibi kronolojik esasa göre inceleyen Kastallânî, şemâil konularına yer vermiştir. Bu bölümde Hz. Peygamber'in

²⁷ İbn Kayyım el-Cevziyye, **Zadu'l-Mead**, I-VI Cilt, der. İmâd Zeki el-Bârûdî, çev. Şükrü Özen, İklim Yayınları, İstanbul, 1988.

²⁸ İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, çev. Mehmet Keskin, 1-15 Cilt, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994.

yaratılış ve ahlâkındaki yüceliklerden, davranışlarından, yeme içme ve giyim kuşamından, altıncı bölümde yüksek şahsiyetine dair âyetlerden ve çeşitli rivâyetlerden bahsedilmiştir.²⁹

Ayrıca çalışmanın amacına uygun olarak Hz. Peygamber'in Mekke ve Medine dönemlerini ele alan, gazve ve seriyyelerini anlatan telif türdeki meğâzî eserlerinden de yararlanılmıştır.

Risaleleri, sahifeleri ve gerekse başka kaynakları kullanmak suretiyle müstakil bir siyer-meğâzî eseri yazan ilk müelliflerden biri de tarihçi ve muhaddis İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) olmuştur. Zührî kendisinden önce kaleme alınmış risaleleri ve nakilleri toplayarak, talebelerine, kolayca ulaşabilecekleri müstakil bir eser bırakmıştır. Müellif, eserdeki tarihî olayları kronolojik bir düzen içinde ele almamış, farklı rivâyetlerin naklinde onları isnadlı olarak zikretmiştir. Zührî meğâzî üzerine yaptığı çalışmada, İslâm öncesi Arap yarımadasına, Hz. Peygamber'in Mekke dönemi hayatına ve ailesine, İslâm'ın ilk yıllarında yaşanan önemli olaylara, Medine'ye hicrete, Bedir ve Uhud savaşlarına yer vermiş, raşid halifeler dönemiyle birlikte İslâm tarihinin ilk büyük dönüm noktaları olan Sakîfe olayı ve Ebu Bekir'e biat gibi konulara da değinmiştir.³⁰

Siyer ve meğâzî alanında eser veren en meşhur müelliflerden bir diğeri de el-Vâkıdî (ö. 207/823) olmuştur. *Kitâbü'l-meğâzî* adlı eserinde Hz. Peygamber'in Medine Dönemi'ndeki gazve ve seriyyeleri hakkında detaylı bir anlatıma yer vermiştir. el-Vâkıdî'nin bu çalışması siyer, meğâzî, tabakât ve tarih adıyla telif edilen birçok eserin temel kaynağı olmuştur. el-Vâkıdî, eserini hazırlarken birçok farklı kaynaktan faydalanmıştır. Bunlar arasında sahâbenin rivâyetleri, tâbiûn'un anlatımları, yazılı kaynaklar ve diğer tarihçilerin eserleri yer almıştır. Özellikle sahâbenin bizzat yaşadıkları olayları anlatmalarına büyük önem vermiş ve bu tür rivâyetlerden eserinde epeyce yararlanmıştır. Müellif genel olarak olayları kronolojik sıraya göre anlatmasına rağmen, bazı durumlarda konunun anlaşılır olması için farklı bir sıralama yapmıştır.

²⁹ Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 923/1517), **el-Mevâhibü'l-Ledünniye**, çev. Şair Baki, Divan Yayınları, İstanbul, I-II Cilt, 1983.

³⁰ İbn Şihâb ez-Zührî, **el-Meğâzî**, thk. Süheyl Zekkar, çev. Mehmet Nur Akdoğan, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016, ss. 11-16.

Rivâyet ettiği hadislerde senedlere özellikle dikkat ederek rivayetlerin güvenilirliğini sağlamaya çalışmıştır.³¹

İbn Ebî Şeybe'nin (ö. 235/849) *Kitâbü'l-Meğâzî* adlı eseri, bazı kaynaklara göre müstakil bir eser, bazı kaynaklara göre ise *El-Kitabü'l-Musannef fi'l-Ehadis ve'l-Asar* adlı kitabının bir bölümü olarak kabul edilmiştir. İbn Ebî Şeybe'nin bu eseri önemli siyer, tarih, tabakat ve hadis kitaplarına kaynaklık etmiş, erken döneme ait en önemli siyer kaynaklarından biri olarak kabul edilmiştir. Rivâyetlerinde görgü tanığına verdiği önemle bilinmiştir. Ancak bazı önemli olaylarda kısa rivâyetlere yer vermesi, muhtemelen bu konuda kendisine senedi sağlam bir rivayet ulaşmamasından kaynaklanmıştır. Eserde yer verilen rivâyetler kronolojik bir sırayla işlenmemiş, olaylar karmaşık bir düzen içinde aktarılmıştır. Müellif eserinde bütün konuları anlatmak yerine ulaşabildiği ve ezberleyebildiği rivâyetleri ele almıştır. Bu bağlamda müellif, Hz. Peygamber'in nübüvvetine dair kısa anlatımlara yer vermiş, gazve ve seriyyelerine değinmiş, sahâbe ve raşid halifeler dönemini anlatmıştır.³²

Muhaddis, tarihçi ve ensâb âlimi Halîfe b. Hayyât'ın (ö. 240/854-55) *et-Târih* adlı eseri kronolojik tarih yazımının İslâm tarihindeki ilk örneği olmuştur. Kronolojik tarih metodunu benimseyen müellif, hicrî 232 yılına kadar meydana gelen hadiseleri yıl yıl tasnif ederek ele almıştır. İslâm tarih yazımında kronolojik yöntemin kullanımı açısından ilk örnek olan bu eser, İslâm tarihçiliğindeki geleneksel anlatım biçiminden tamamen farklılaşmış ve sonraki süreçte birçok İslam tarihçisini etkilemiştir. Eserde, olaylar mümkün olduğunca kesin tarihlerle belirtilmeye çalışılmıştır. Bu sayede tarihî olaylar daha net bir şekilde ortaya konmuş ve tarihî sürecin daha anlaşılır bir hale gelmesi amaçlanmıştır. Müellif, hadis ilminde yetişmiş bir âlim olduğu için *et-Târih*'te hadis usullerini de kullanmıştır. Bu sayede tarihî olaylara dair rivayetlerin güvenilirliği konusunda daha titiz bir yaklaşım sergilemiştir. Eserde Hz. Peygamber ile ilgili olarak onun doğumu ve hayatının bir kısmı, gazve ve seriyyeleri, Mekke ve Medine'deki faaliyetleri ve Arap kabileleriyle olan ilişkileri anlatılmıştır.³³

³¹ el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, çev. Musa Yılmaz, I-III Cilt, İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2014, Cilt 1, ss. 11-14.

³² İbn Ebî Şeybe, *Kitâbü'l-Meğâzî*, çev. Ramazan Önal ve Ahmet Şen, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2019, ss. 10-16.

³³ Halîfe b. Hayyât, *et-Târih*, çev. Ömer Sabuncu ve Mehmet Sabuncu, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2019, ss. 29-32.

Siyer ve meğâzî rivâyetlerine genişçe yer veren Ezrakî'nin (ö. 250/864) *Ahbâru Mekke*'si, Mekke tarihi hakkında bilgi veren müstakil eserlerin en başında yer almıştır.³⁴

Hanefî ekolünün önemli bilgini İmam Muhammed eş-Şeybânî'nin yazdığı *Siyerü'l-Kebîr* eserini şerh eden ünlü Hanefî fakihlerinden es-Serahsî'nin (ö. 483/1090) *Şerhü's-Siyerü'l-Kebîr* adlı eseri İslâm devletlerinin savaş hukuku konusunda temel bir kaynak olarak kabul edilmiştir. Eser, sadece savaşların nasıl yapılacağını değil, aynı zamanda Müslümanların savaş sırasında nasıl davranmaları gerektiği, müşriklerle olan ilişkilerde hangi prensiplere uyulması gerektiği gibi birçok konuyu kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Eser, savaş hukuku konularını Kur'ân ayetleri, Hz. Peygamber'in rivâyetleri ve sahâbenin yaşadığı olaylara dayanarak açıklamıştır. es-Serahsî, bu konularda kıyas yöntemini de kullanarak yeni hükümler ortaya koymuştur.³⁵

Araştırmada İncelenen Çağdaş Türk Romanlarının Özeti

Bu başlıkta kriter olarak seçilen ve çalışmaya kaynaklık eden 57 adet Çağdaş Türk romanının kısa bir tanıtımı yapılmıştır. Bu romanların tanıtımı ise kronolojik sıraya göre düzenlenmiştir.

Reşat Nuri Güntekin, **Çalıkuşu**³⁶

İlk defa 1923 yılında yayımlanan bu roman, 1937'de birtakım değişikliklere uğrayarak yeniden tefrika edilmiştir. Türk edebiyatında önemli bir yeri olan bu romanda, Feride adında özgür ruhlu bir genç kızın aşk, ihanet ve mücadele dolu hayatı konu edinilmiştir. Feride'nin nişanlısı tarafından ihanete uğraması ve Anadolu'nun birçok yerinde öğretmenlik yaparak hayatını yeniden kurması romanın ana temasını oluşturmaktadır. Feride'nin "Çalıkuşu" lakabını almasına sebep olan özgür ruhlu ve asi karakteri, roman boyunca birçok macera ve olay yaşamasına neden olmuştur. Bu macera ve olaylar üzerinden toplumda kadının var olma mücadelesi anlatılmıştır.

Peyami Safa, **Cânân**³⁷

³⁴ Ebü'l-Velîd Ezrakî, **Ahbâru Mekke**, çev. Yunus Vehbi Yavuz, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017, ss. 11-18.

³⁵ Muhammed es-Serahsî, **Şerhü's-Siyerü'l-Kebîr**, Cilt: I, çev. İbrahim Şarmış ve Mehmet Sait Şimşek, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2021, ss. 11-19.

³⁶ Reşat Nuri Güntekin, **Çalıkuşu**, 3. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2013.

³⁷ Peyami Safa, **Cânân**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010.

İlk defa 1925 yılında basılan bu romanda, o zamanki Batı hayranlığı akımına kapılan Lâmis'in tüm gerçeklikleri gördükten sonra özüne dönmesi ve Lâmis'i her açıdan kullanarak onun iyi niyetinden yararlanan Cânân'ın hikâyesi anlatılmaktadır. Lâmis, Batı'nın göz kamaştırıcı ışıltısına kapılmış, özünden uzaklaşmış bir ruhtur. Aşkın büyüyle kör olmuş, gerçekleri göremez hale gelmiştir. Cânân ise bu durumu kendi çıkarları için kullanmayı ihmal etmeyen, Lâmis'in saf niyetini ve iyi kalbini sömürerek onu kendi planlarına alet eden bir karakterdir.

Romanın ilerleyen bölümlerinde ise Lâmis bir uyanış yaşamaktadır. Batı hayranlığının sahte ışıltısı sönmüş ve özüne dönmenin vakti geldiğini anlamıştır. Bu uyanışla birlikte Cânân'ın oyunlarının da bir bir farkına varmıştır. Lâmis ve Cânân arasındaki bu karmaşık ilişki, romanda öne çıkan unsurlardan biri olmuştur. Geçici heveslerin ve tutkuların peşinde koşarak bu uğurda bazı kutsal değerleri feda etmeyi göze alanların, sonuçta hüsrân ve pişmanlıkla yüzleşecekleri romanın ana fikrini oluşturmaktadır.

Halide Edip Adivar, **Vurun Kahpeye**³⁸

1923 yılında Akşam Gazetesi'nde tefrika edilen bu roman, 1926 yılında kitap olarak yayımlanmıştır. Millî mücadele yıllarını konu edinen romanda, bir öğretmen olan Aliye'nin, İstanbul'dan Anadolu'daki bir kasabaya gidişi ve Millî Mücadele'ye verdiği destek anlatılmıştır. Bu esnada Aliye'nin başından geçen olayların da ele alındığı bu romanda, Aliye'nin gördüklerinden ve yaşadıklarından yola çıkılarak, Kuvâ-yi Milliye taraftarları ve karşıtlarının çatışmaları, Anadolu halkının Millî Mücadele'ye bakışı ve tavrı yansıtılmıştır. Romanın ana karakteri Aliye, öğretmen olması dolayısıyla eğitim cephesinde cehalet ve yobazlıkla mücadele ederken, Tosun Bey düşman hattı cephesinde yabancı kuvvetler ile savaşmıştır. Nihayet askerî sahada düşman mağlup edilmiş ve dış güçler etkisiz hale getirilmiştir. Ama Aliye verdiği mücadeleyi kaybetmiş, yenilmiş hatta taşlanarak öldürülmüştür.

Reşat Nuri Güntekin, **Akşam Güneşi**³⁹

1928 yılında yayımlanan bu romanda, önüne gelene âşık olan çapkın bir subayın aşk maceraları anlatılmıştır. Bağımsızlık mücadelesinin yeni başladığı yıllarda ülkede yaşanan ağır sorunlar yerine toplumsal kaygıların ötesinde zengin kesimin aşk

³⁸ Halide Edip Adivar, **Vurun Kahpeye**, Can Yayınları, İstanbul, 2007.

³⁹ Reşat Nuri Güntekin, **Akşam Güneşi**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1974.

maceralarının anlatılması dikkat çekmektedir. İnsanın belli dönemlerde yaptığı hataların, onu ömür boyu gölgesi gibi takip edeceği ve bu hataların bedelinin ağır pişmanlıklar ve zorluklarla ödeneceği romanın ana fikrini oluşturmuştur.

Roman, İstanbul'da yaşayan ve geçmişte fırtınalı bir hayat sürmüş olan Nazmi Bey'in Büyükkada'ya yerleşmesi ve burada Jülide adında genç bir kızla tanışması sonrasında yaşananları konu almıştır. Jülide Nazmi Bey'in ölen amcasının kızıdır. Roman, Nazmi Bey'in Jülide ile birlikte yeni bir hayat kurma çabasını anlatmaktadır. Nazmi Bey ve amcasının kızı Jülide arasındaki aşk, romanın ana temasıdır. Bu aşk, yaş farkı, toplum kuralları ve geçmişin yükü gibi birçok engelle karşı karşıyadır. Nazmi Bey, Jülide ile tanıştıktan sonra geçmişini sorgulamaya ve hatalarıyla yüzleşmeye başlamıştır. Nazmi Bey ve Jülide, kendilerini yalnız hisseden iki karakterdir. Birbirlerinde teselli ve sevgi bulmuşlardır. Ancak evlenme çağı gelmiş Jülide bir İstanbul beyefendisiyle evlenip Nazmi'nin yanından ayrılmıştır. Bundan sonra Nazmi'nin durumu gittikçe kötüleşip ve hayata veda etmiştir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Sodom ve Gomore**⁴⁰

İlk defa 1928'de yayımlanan bu romanda, mütareke yıllarının İstanbulu anlatılmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul'da yaşayan bir zümre anlatılmış ve bu zümre içerisinde de yaşanan ahlâkî sorunlar gündeme getirilmiştir. Ahlâkî ve toplumsal değerleri bir süzgeçten geçirerek derinlemesine sorgulayan Karaosmanoğlu, yanlış batılılaşma, ahlâkî değerlerin önemini yitirmesi, toplumsal sorunlar ve çıkar çatışmaları gibi pek çok soruna değinmiştir. Bu sorunları karakterler üzerinden işleyen yazar aynı zamanda karakterlerin bireysel çıkmazlarını da gözler önüne sermiştir.

İşgal altında İstanbul, zenginler ve halk olmak üzere iki zümreye ayrılmış, İngiliz subaylarıyla birlikte olmak için İstanbullu kızlar neredeyse birbiriyle yarışır hale gelmiştir. Çevresinde olup bitenlere karşı sesini çıkaramayan Leyla'nın annesi hayatın onu sürüklediği yöne doğru gitmektedir. Necdet tüm bu yaşananları geri planda izlerken arkadaşı Cemil ise olanlara kayıtsız kalamayarak Kuvâ-yi Milliyecilere katılmış ve şehit olmuştur.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Yaban**⁴¹

⁴⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Sodom ve Gomore**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1981.

⁴¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Yaban**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

İlk defa 1932 yılında yayımlanan bu romanda, Kurtuluş Savaşı yıllarındaki Türk Köylüsü ele alınmıştır. Eserde, Türk köylüsü ile aydını arasındaki kopuşun yanı sıra Türk aydınlarının halka yabancılaşması anlatılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'na yedek subay olarak katılan Ahmet Celal, bu savaşta sağ kolunu kaybetmiştir. Hayatının anlamını yitirdiğini düşündüğü bir dönemde, emir eri Mehmet Ali onu köyüne davet etmiştir. Bu sayede yeni bir hayata başlayan Ahmet Celal, burada “Yaban” olarak tanınmıştır. Ancak savaşlar karşısında köylünün gösterdiği korkak ve umursamaz tavırları eleştirmeye başlamış ve bu durum onu köylülerin gözünde düşman konumuna düşürmüştür. Düşmanın yaklaştığı sıralarda dahi köylüler aciz bir tavır sergilemeye devam etmiştir. Hayattan bir beklentisi kalmayan Ahmet Celal, köyde yaşayan Emine adlı kıza âşık olmuş ve böylece duyguları yeniden filizlenmiştir. Ancak Emine bir başkasıyla evlendirilmiştir. Yunan ordusunun köye baskınını fırsat sayarak Emine ile köyden kaçmak istemiştir. Yunan işgali sırasında Emine kurşunların hedefi olmuş ve ağır yaralanmıştır. Bu durumda Ahmet Celal, Emine’yi de arkasında bırakarak yeni bir bilinmezliğe doğru yol almıştır.

Reşat Nuri Güntekin, **Kızılık Dalları**⁴²

İlk defa 1932 yılında yayımlanan bu romanda, Nadide Hanım’ın konağına çocuk bakıcısı olarak alınan Gülsüm’ün trajik hayat hikâyesi anlatılmıştır. Aynı zamanda sosyal bir konu olarak konak hayatı, alt ve üst sosyal tabakalar gerçeklik ile karakterler üzerinden verilmiştir.

Gülsüm ve kardeşi İsmail, hayallerini kurdukları İstanbul'a gelmişlerdir. Amcaları onları tren istasyonunda karşılamış ve Gülsüm'e iş bulmak için yardım etmeye söz vermiştir. Tren istasyonunda Gülsüm, kardeşine sevgi ve ilgi gösteren davranışlarıyla Nadide Hanım’ın dikkatini çekmiştir. Nadide Hanım, amcaya Gülsüm’ün torununa bakması için iş teklifinde bulunmuştur. Amcası, bu teklifi kabul edip ve Gülsüm’ü Nadide Hanım’a emanet etmiştir. Oysa Gülsüm kendisinin evlatlık verildiğini düşünmektedir. Bu zaman içinde Nadide Hanım’ın konağında herkes kendisine karşı kötü davranışlarda bulunmuştur. Bu davranışlara anlam veremeyen Gülsüm, bir süre sonra konağa evlatlık değil hizmetçi olarak alındığını anlamıştır. Gülsüm, çektiği sıkıntılara ve yaşadığı zorluklara dayanamayıp konaktan kaçmıştır.

⁴² Reşat Nuri Güntekin, **Kızılık Dalları**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2011.

Aradan yıllar geçmiş ve Gülsüm'ün izine Ankara'da bir tiyatrodan rastlanmıştır. Gülsüm artık Mücella Suzan adıyla tiyatrodan ünlü bir karakter olmuştur.

Reşat Nuri Güntekin, **Gökyüzü**⁴³

İlk defa 1935 yılında yayımlanan bu romanda, toplumun genel kabulüne uymayan ve belli bir alandaki yetkinliğe sahip olmayan, tedavi yöntemlerini reddeden ancak sonunda bazı modern yöntemlere razı olan eski bir tıbbiyelinin hikâyesini konu edinmektedir. Romanda, Sultan II. Abdülhamid döneminde tıbbiye öğrencisi olan kahramanın sergilediği korkusuz davranışlar sebebiyle Trablus'a sürgüne gönderilmesi, Trablus'tan Paris'e kaçması ve burada İttihatçılar ile olan münasebetleri, II. Meşrutiyet'in ilanı ile İstanbul'a dönüşü anlatılmıştır. Sürgünde geçirdiği dört yıl boyunca inandığı şeyler uğruna hayatını feda eden kahraman İstanbul'a döndüğünde memlekette olan biten vakalara karşı seyirci kalmış ve olanları uzaktan izlemiştir. Hayatında vazgeçtiği ne varsa Sevim ve Mükerrerem ile onarmaya çalışmıştır. Romanın kahramanı, ulu orta konuşmayı seven, bildiklerini ve düşündüklerini rastgele söyleyen, her yerde politikadan söz eden özellikle de din hakkında olumsuz anlatımlarda bulunan bir karaktere sahiptir. Bu özelliklerinden dolayı amcası tarafından sık sık uyarılsa da o yine bildiğini okumakta ısrarcıdır. Trablus'ta bulunduğu dönemde arkadaş olduğu Mükerrerem gibi ateist biridir. Ancak Sevim'in hastalığı döneminde yaşadıkları onu gökyüzü masallarına inanmaya sürüklemiştir.

Romanda anlatıcı, Mükerrerem ve Sevim arasında inanç ve hurafeler üzerine hararetli bir tartışma sürmektedir. Anlatıcı, katı bir ateist olarak dinî inanca karşı çıkmakta, Mükerrerem ise ateistlikle inanç arasında bir ara yol olan spirütüalizmi savunmaktadır. Sevim ise bu iki görüş arasında kararsız kalmakta ve kendi yerini konumlandırmaya çalışmaktadır. Romanda, ateist karakterler aracılığıyla din ve inanç sistemlerine sert eleştiriler yöneltmiştir. Anlatıcı, Sevim'in bu tür inançlara tekrar dönme tehlikesinin farkındadır ve onu temkinli ve mesafeli olmaya teşvik etmiştir. Özellikle de "gökyüzü" ile ilgili meselelerde Sevim'in eleştirel bir bakış açısına sahip olması ve kolayca inanmaması gerektiği vurgulanmıştır. Romanda, Tanrı'ya inanma, dinî emirleri yerine getirme ve dindar bir hayat sürme gibi kavramların alay konusu

⁴³ Reşat Nuri Güntekin, **Gökyüzü**, İnkılâp Kitabevi, Ankara, 1958.

yapıldığı görülmüştür. Dindarlık geri kafalılık, ateistlik ise yeni kafalılık şeklinde sunularak okuyucuya dinsel inançların sorgulanması gerektiği mesajı verilmiştir.⁴⁴

Halide Edip Adivar, **Sinekli Bakkal**⁴⁵

İlk defa 1936 yılında yayımlanan bu romanda, II. Abdülhamid Dönemi'nde yaşanan siyasî olaylara göndermeler yapılmış, İstanbul'un Aksaray semtindeki Sinekli Bakkal sokağındaki halkın yaşayışı anlatılmıştır. Çoklu olay örgüsüne sahip bu romanda 1930'lu yılların bakış açısıyla Meşrutiyet'ten önceki dönem ve Meşrutiyet'e giden süreç ele alınmıştır. Roman, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve Türkiye'nin modernleşme sürecine dair birçok temayı işlemiştir. Yazar bununla da yetinmeyerek erken Cumhuriyet döneminin problemlerini de yansıtmıştır. Toplumsal, kültürel ve siyasî değişimlerle başa çıkma çabaları, romanın önemli bir teması hâline gelmiştir.

Sabahaddin Ali, **Kuyucaklı Yusuf**⁴⁶

1937'de kaleme alınan II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan dönemin anlatıldığı bu romanda, 1903-1915 yılları arasında meydana gelen olaylar üzerinde durulmuştur. Edremit'te filizlenen Yusuf ve Muazzez'in aşkı, romanın merkezini oluşturmuştur. Yazar, romantik felsefenin izinden giderek zengin ve fakir, zalim ve mazlum, saf ve yozlaşmış, köy ve kent, medeniyet ve tabiat arasındaki karşıtlıkları konu edinmiştir.

Romanın özelinde Yusuf ve Muazzez arasında yaşanan bazı duygusal karmaşık ilişkiler anlatılsa da arka planda devrin siyasî, ekonomik ve kültürel özellikleri sergilenmektedir. Romanda, Anadolu halkının ayrıcalıklı kesim olan zengin ve memur sınıfı ile çatışması ve gittikçe bozulan, dağılan hayat tarzları da anlatılmaya çalışılmıştır.

Reşat Nuri Güntekin, **Eski Hastalık**⁴⁷

İlk defa 1938 yılında yayımlanan bu romanda, edebiyatımızda daha önce kaleme alınan *Araba Sevdası*, *Felatun Bey* ve *Rakım Efendi* romanlarında süregelen Batılılaşma hayranlığına dikkat çekilmiştir.

Hikâye, farklı kültürlerde yetişmiş iki insanın bir araya gelerek kurduğu mutsuz bir evliliği konu almıştır. Evlilik, aşkın ve tutkunun gölgesinde başlasa da zamanla

⁴⁴ Güntekin, **Gökyüzü**, ss. 74-79.

⁴⁵ Halide Edip Adivar, **Sinekli Bakkal**, Can Yayınları, İstanbul, 2013.

⁴⁶ Sabahaddin Ali, **Kuyucaklı Yusuf**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

⁴⁷ Reşat Nuri Güntekin, **Eski Hastalık**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1997.

farklı kültürlerin getirdiği çatışmalar ve anlaşmazlıklar ilişkii yıpratmaya başlamıştır. Sadakat ve vefa kavramları da bu sarsıntılı süreçte sorgulanmıştır. Bu mutsuz evlilik etrafında dönen olayları ve bu olayların karakterler üzerindeki etkilerini incelemektedir. Konunun daha iyi anlaşılması bakımından gerçekçi bir bakış açısıyla hareket edilmiş, psikolojik sorunlar ise daha doğal bir şekilde işlenmiştir. Eski Hastalık ismi de böylesi bir geçmişe yapılan vurgunun tezahürü olarak betimlenmiştir.

Refik Halit Karay, **Yezîdin Kızı**⁴⁸

İlk defa 1938’de yayımlanan bu romanda, yazarın İstanbul’dan Suriye’ye sürgün edilmesi sırasında edindiği gözlemler itibariyle Yezîdîlik ve Yezîdîler ile ilgili bilgi ve tespitler yer almaktadır. Romanda, Fransa’da yaşayan Hikmet Ali adındaki bir Türk gencinin Suriye’deki ata köylerine doğru yola çıkarken, kaderini değiştirecek bir karşılaşmanın hikâyesi anlatılmıştır. Bu karşılaşmada Zeliha isimli bir kızla tanışıp kıza âşık olmuştur. Bu beklenmedik âşık olma olayı, gencin hayatının dönüm noktası olmuş ve onu yepyeni bir maceraya sürüklemiştir. Hikâye, bu âşık olma olayının ve sonrasındaki gelişmelerin heyecanını ve hayalkırıklığını konu almıştır. Bu roman, Yezîdîlerin yaşadıkları coğrafyanın tarihini, inanç ve kültürlerini yansıtmak bakımından önemlidir. Romanda Yezîdîler gibi az bilinen bir kültürün detaylı bir şekilde betimlenmesi romana farklı bir boyut katmıştır.

Halide Edip Adıvar, **Tatarcık**⁴⁹

Yedigün Dergisi’nde 1939 yılında tefrika edilen ve aynı yıl kitap olarak yayımlanan bu romanda, erken Cumhuriyet döneminde meydana gelen sosyal ve kültürel değişimler ve modernleşme meselesi ele alınmıştır. Aynı zamanda modernleşmenin getirdiği dinamikler çerçevesinde dönemin toplumsal sorunlarına ışık tutulmuştur.

Lale, annesi Lalezar Hanım ve babası Tatar Osman Kaptan ile birlikte Karadeniz kıyılarındaki Poyrazköyü’nde yaşamaktadırlar. Lale’ye babasından dolayı Tatarcık lakabı verilmiştir. Lale on üç yaşında iken babası vefat etmiştir. Babasının ölümüyle sarsılan Tatarcık böylelikle insanlardan uzaklaşmaya başlamıştır. Bu uzaklaşma köydekilerin onu dışlamasına sebep olmuştur. O da köyün bu hareketine karşılık okuyup İngilizce öğretmeni olmuştur. O dönemde bazı zengin kimseler

⁴⁸ Refik Halit Karay, **Yezîdin Kızı**, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2009.

⁴⁹ Halide Edip Adıvar, **Tatarcık**, Can Yayınları, İstanbul, 2009.

Cumhuriyet devri gelişmelerine uyum sağlayamayıp İstanbul'daki yalılarını satıp bu köye taşınmışlardır. Bir sahil köyü olan Poyrazköy'de zengin yalılar vardır. Tatarcık, bu yalılarda yaşayan zenginlerin çocuklarına İngilizce dersi vermeye başlamıştır. Geçimini böylelikle sağlayan Tatarcık arada bir bisikletine binip balık tutmaya gitmektedir. Bisikletine bindiği bir gün Sungur Balta onun yolunu kesmiş, Tatarcık ise Sungur Balta'yı herkesin içinde azarlamıştır. Bu durumdan dolayı köylü kadınlar onun doğru bir eş adayı olmadığını söylemişlerdir. Tatarcık'ın çabası ise köyü daha çağdaş ve medeni bir hale getirmektir. Bu sırada Sungur Paşa Korusu'na yedi gencin gelmesi köye bir hareketlilik kazandırmıştır. Tatarcık, köye gelen bu gençlerden Recep'in samimi duygularına inanıp onunla nişanlanmıştır.

Abdullah Ziya Kozanoğlu, **Fatih Feneri**⁵⁰

İlk defa 1952 yılında yayımlanan bu romanda, henüz küçük yaşta tahta çıkan Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethi ve fetih sürecinde önemli bir rol oynayan Korsan Orhan adındaki karakterin, babası Şehzade Mustafa Bey'in kılığına girerek fethi başarılı kılan gayretleri anlatılmıştır. Korsan Orhan, babası Şehzade Mustafa Bey'in Bizans tarafından öldürülmesinin intikamını almak ve İstanbul'un fethine katkıda bulunmak için harekete geçmektedir. Babasının kılığına giren Orhan, Bizans'a karşı önemli zaferler kazanmış ve Fatih Sultan Mehmed'in fetih planına büyük katkıda bulunmuştur. Romanın konusu sadece Orhan'ın mücadelesiyle sınırlı kalmamakta aynı zamanda Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fetih planları, Bizans'ın son dönemdeki durumu ve Korsan Orhan'ın sevdiği kadın Emanet ile yaşadığı aşk da işlenmiştir.

Romanın kahramanları, padişah Fatih Sultan Mehmed ve şehzade Korsan Orhan'dır. Bu iki kahraman, ortak bir hedefe ulaşmak için birlikte çalışmışlardır. Sultan Mehmed, devletin gücü ve otoritesiyle fethi planlarken, Orhan ise cesareti ve zekasıyla bu planı uygulamaya koymuştur. Romanın merkezinde, Osmanlı şehzadelerinin padişahlık mücadelesi içindeyken bile, devletlerinin ve halklarının çıkarlarını kişisel çıkarlarının önünde tuttuğu gerçeği yer almaktadır. Roman, bu gerçeği Fatih Sultan Mehmed ve Korsan Orhan arasındaki ilişki üzerinden işlemektedir.

⁵⁰ Abdullah Ziya Kozanoğlu, **Fatih Feneri**, Bilg Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2009.

Yaşar Kemal, **İnce Memed** ⁵¹

İlk defa 1955 yılında iki cilt şeklinde kitap olarak basılan, ardından üçüncü ve dördüncü cildin yazılmasıyla bir seri hâline gelen bu romanda, Anadolu ve Çukurova halkının cehaleti, geri kalmışlığı, sefaletinin yanı sıra bazı ağaların köylü üzerinde baskı kurarak yöreye hakim olmak istemesi anlatılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında köylü adeta kendi kaderine terk edilmiş ve ne yapacağını bilmezken yörenin eşraf ve ağaları ise köylüyü sömürmüştür. Çukurovalılar, eşraf ve ağalar tarafından bazı şeylere mecbur bırakılmış, türlü türlü baskılara maruz kalmıştır. Baskılara maruz kalan köylü ise bir kurtarıcının gelmesini beklemiştir. Haksızlıkların önlenmesi ve zalimlerin cezalandırılması konusunda hükümet duyarsız kalmıştır. Bu yüzden tüm bu haksızlıkların önlenmesi ve zalimlerin cezalandırılması için birine ihtiyaç vardır. Bu görevi yerine getirecek olan kişi de ağalık sistemine başkaldıran İnce Memed'dir.

Toplumun iki sosyal tabakasına mensup insanların yaşadıkları yerleşim yerindeki sınırların ortadan kalkması ve birbiriyle olan zorunlu münasebetleri iki farklı sınıfın birbirine yaklaşmasını sağlarken aynı zamanda bu iki kesim arasındaki kopukluğun ve yabancılığın görünürlüğü belirginleştirmiştir.

Kemal Tahir, **Esir Şehrin Mahpusu** ⁵²

İlk defa 1956 yılında yayımlanan bu roman, konusunu Millî mücadele yıllarından almıştır. Romanda bir taraftan düştüğü hapis hanedeki mahkumlar ile diğer taraftan İstanbul'un önde gelen ailesi ile mücadele veren Kâmil Bey'in ruhî açıdan olgunluk kazanması anlatılmıştır. Esir Şehir üçlemesinin ikinci romanı olan Esir Şehrin Mahpusu, Esir Şehrin İnsanları adlı serinin bir önceki romanın sonunda Kâmil Bey, Karadayı Dergisi'nde başladığı sıralarda henüz adını koyamadığı bir kurtuluş mücadelesi içinde kendini bulmuştur. İstanbul'da yürütülen gizli bir mücadele sırasında Ankara Hükümeti'ni desteklediğine dair faaliyetleri açığa çıkan Kâmil Bey tutuklanmıştır. Üç ay tutukluluğun ardından yedi yıl ceza alarak başka bir yere sevk edilmiştir.

Romanda, Millî Mücadele Dönemi'ni ve savaş yıllarını anlamak için düşündürücü ve eleştirel bir bakış açısı sunulmuştur. Sosyal, toplumsal ve siyasal konulara değinilmiş, bu dönemdeki zorluklar, kahramanlıklar ve ihanetler romanda

⁵¹ Yaşar Kemal, **İnce Memed**, Toros Yayınları, İstanbul, 1990.

⁵² Kemal Tahir, **Esir Şehrin Mahpusu**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007.

derinlemesine işlenmiştir. Romandaki tüm kahramanlar toplumun ruhsal kimliğini oluşturmuş, ikiyüzlü sinsi karakterler, toplumdaki ahlâkî çöküşün somut örnekleri olarak gösterilmiştir.

Attilâ İlhan, **Zenciler Birbirine Benzemez**⁵³

İlk defa 1957 yılında yayımlanan bu romanda, kendini içinde büyüdüğü topluma ait hissetmeyen ve yaşamının anlamını sorgulayan Mehmet Ali'nin, kendini bulmak için İstanbul'dan Paris'e uzanan yolculuğu, Paris'te geçen günleri, kimlik arayışı, ideolojik çekişmeleri ve yaşadığı aşk hikâyesi anlatılmıştır. Mehmet Ali'nin artıları ve eksileri iki yönden ele alınmıştır. Roman, kahramanın iç çatışmalarına ve yaşadığı bunalımlara değinmektedir. Bir kaosa doğru sürüklendiğinin farkına varan Mehmet Ali, bu durumdan kurtulmanın arayışı içine girmiştir. Arayışları sırasında Doğu ve Batı arasındaki karşıtlıklar ve aşırılıklar ile yüzleşmiştir. Karşılaştığı komünistlerin ideolojik çelişkileri ve anti-komünist mültecilerin tutumları, deneyimlerini ve ideolojisine bakış açısını derinden etkilemiştir. Yazar, romanlarında toplumsal olanla bireysel olanı bir araya getirmeye çalışmıştır. Bu gayretin bir ürünü olan söz konusu eserde bireysel olan kısmın daha ön plana çıktığı söylenebilmektedir.

Orhan Kemal, **Dünya Evi**⁵⁴

1958 yılında yazılıp aynı yıl basılan bu roman, *Avare Yıllar* romanının devamıdır. *Avare Yıllar*'da yazarın hayatının evlilikle sonuçlanan bölümü anlatılmış, *Dünya Evi*'nde ise yazarın evlenince yaşadığı maddî sıkıntılar ve aile içi çekişmeler konu edilmiştir. Genç adam, dürüst ve çalışkan biridir. Cemile ise güzel, zeki ve hayat dolu bir kadındır. Evlendikten sonra zor bir hayat mücadelesine girmişlerdir. Romanın başkahramanı olan genç adam, aslında yazarın tam da kendisidir. Hikâyede, emek sömürüsü ve adaletsizlik gibi önemli temalar da ele alınmıştır. Genç adam ve Cemile'nin karakterleri, çok yönlü ve inandırıcı bir şekilde kurgulanmıştır. Hikâyenin sonu, umut ve pişmanlık duyguları uyandırmaktadır.

Kemal Tahir, **Köyün Kamburu**⁵⁵

1958 yılında Yeni Gazete'de tefrika edilen bu romanda yazar, köy romanlarında yüceltilen köy ve köylüler, ilk kez bu romanda gerçekçi bir bakış açısıyla değerlendirilmiş ve onları yüceltmek yerine hem iyi hem kötü ve hem de çelişkili

⁵³ Attilâ İlhan, **Zenciler Birbirine Benzemez**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.

⁵⁴ Orhan Kemal, **Dünya Evi**, Everest Yayınları, İstanbul, 2010.

⁵⁵ Kemal Tahir, **Köyün Kamburu**, İthaki Yayınları, İstanbul, 1966.

yönleri konu edilmiştir. Yazar köyün ve köylülüğün özellikleri ve güzelliklerini anlatmadan Türk milletini millet yapan unsurların eksik kalacağını düşünmektedir. Dolayısıyla Narlıca Köyü'nde meydana gelen olayların Çalık Hafız'ın gözünden çarpıcı bir şekilde anlatıldığı bu roman, aslında geleneksel düşünme şekillerine ve inançlara tutulmuş bir aynadır.

Yazar, Kurtuluş Savaşı yıllarında Çorum'un Narlıca köyünde yaşayan engelli bir karakter olan Parpar Ahmet'in oğlu Çalık Kerim'i hem zayıf görülen hem de intikam peşinde koşan bir karakter olarak resmetmiştir. Romanın başında, Çalık'ın babası Parpar Ahmet'in köye gelmesi ve trajik ölümü anlatılmıştır. Köylüler tarafından dışlanan Çalık Kerim, korkak bir çocuk olarak büyümüştür. Fakat bir gece gizlice dinlediği konuşmalar sayesinde birçok sır öğrenmiş ve bu durum onu güçlü kılmıştır. Çalık Kerim, Kurtuluş Savaşı'nda engelli olmasından dolayı askerlikten muaf tutulmuştur. Köyüne geri döndüğünde, elindeki silahı ustalıkla kullanarak köylüyü eşkıyalardan kurtarmıştır. Bu olay, köylülerin Çalık'a bakış açısını değiştirmiştir. Çalık Kerim, zekâsı ve uyanık tutumu sayesinde köyün kamburu durumundayken köyün en zengin ve saygın ağası olmuştur. Zamanla hırslı, inatçı ve zalim bir adama dönüşmüştür. Roman, insanların kendi çıkarlarını gözetmeleri için ahlâkî değerleri göz ardı ettikleri bir toplum eleştirisi olarak da yorumlanmıştır.

Emine Işınsu, **Azap Toprakları** ⁵⁶

İlk defa 1970 yılında yayımlanan bu romanda, Batı Trakya Türkleri'nin yaşadığı zorluklar ele alınmıştır. Romanda Trakya Bölgesi'ne bağlı Susurköy'de yaşayan Türklerin, Yunanlılar tarafından eziyet gördüğü, aşağılandığı ve hatta asimile edilmeye çalışıldığı yaşanan çarpıcı örneklerle anlatılmıştır.

Emine Işınsu'nun babannesi ve dedesi, Balkanlarda yaşanan zorluklara yakından tanıklık etmiş kişilerdir. Işınsu, Azap Toprakları romanın konusunu, babannesi ve dedesinden yaşananları dinleyerek oluşturmuştur. Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı hakimiyetinde olan Balkan Yarımadası, yeni yeni kurulan devletlerin egemenliğine girmiştir. Müslüman Türklerin çektikleri sıkıntılar, yaşadıkları acılar, gördükleri işkenceler gözler önüne serilmiştir. Bu toprakların eski

⁵⁶ Emine Işınsu, **Azap Toprakları**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2012.

özgürlüğüne kavuşması için verilen zorlu mücadeleler hikâyesinin ana temasını oluşturmuştur.

Leylâ Erbil, **Tuhaf Bir Kadın** ⁵⁷

İlk defa 1971 yılında yayımlanan bu romanda yazar, 1950 ile 1970'lerin İstanbulu'na toplumsal ilişkiler penceresinden bakmıştır. Kişisel deneyimlerini de baz alarak burjuva sınıfının değer yargılarına, aile kurumuna ve buna bağlı olarak aydın kesimin çelişkilerine değinmektedir. Eserde, kadının kimliği ve özgürlüğü, toplumsal eşitsizlik, gelenek ve modernlik arasındaki çatışmalar konu edilmektedir.

Romanın ana karakteri üniversiteli genç bir kız olan Nermin'dir. Romanda Nermin'in toplumsal değerlerle çatışarak Marksist felsefeyi benimsemiş marjinal bir kadın haline gelmesinin hikâyesi anlatılmıştır. Üniversite yıllarında tanıştığı Marksist felsefenin toplumsal eşitsizliklere karşı sunduğu çözümler Nermin'i cezbetmiş, Marksist felsefeyi benimsemenin aynı zamanda kendi kimliğini ve içindeki yeri bulmasına da yardımcı olduğunu düşünmüştür.

Yavuz Bahadıroğlu, **Sahipsiz Saltanat** ⁵⁸

İlk defa 1975 yılında yayımlanan bu romanda, Yıldırım Beyazid dönemi ele alınmıştır. 1402'de yapılan Ankara Savaşı'nda Yıldırım Beyazid'in Timur'a esir düşüşü ve intiharı anlatılmıştır. Timurla yaptığı Ankara Savaşı'nda I. Beyazid savaşı kaybederek oğullarına kaçmalarını söylemiştir. Kendisi sonuna kadar savaşmış ancak esir düşmüştür. Oğulları ise taht kavgası nedeniyle birbirine düşman olmuşlardır. I. Bayezid'in oğullarından Mustafa ise saltanatı bırakarak İstanbul'a gitmiş burada sade bir hayat yaşamayı tercih etmiştir.

Mustafa bir gün İstanbul'da gezerken onun asil duruşundan zengin olduğu hissiyatına kapılan Bizans eşkıyaları Mustafa'ya saldırmıştır. Mustafa ise bu konuda biraz hamlamasına rağmen onlara bir Osmanlı yiğidi olduğunu kanıtlamıştır. Ardından eşkıyalar yanlarına birkaç adam daha alarak Mustafa'yı takip etmiş ve saldırmak için fırsat kollamışlardır. Mustafa onların da haklarından gelince bir hayranı onu evine davet etmiştir. Birlikte akşam yemeğini yemiş ve sonrasında yatmışlardır. Ertesi sabah Mustafa, ağabeyinin Bizans'tan yardım istemeye geleceğini öğrenmiştir. Mustafa'nın şehzade olduğunu kimseler bilmemektedir. Ağabeyinin geleceği yere giden Mustafa

⁵⁷ Leylâ Erbil, **Tuhaf Bir Kadın**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009.

⁵⁸ Yavuz Bahadıroğlu, **Sahipsiz Saltanat**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2011.

orada eski at bakıcısını görmüştür. Her ne kadar ondan kaçmaya çalışsa da uyanık bakıcı Mustafa'yı tanımıştır. Bakıcı Mustafa'yı takip etmiş, onun Osmanlı'ya geri dönmesini ve tahta geçmesini söylemiştir. Kendisinin de her durumda onun yanında olacağını bildirmiştir. Bizans'ın ağabeyini kandırdığını anlayan Mustafa, onu uyarmak için saraya gittiği sırada yakalanarak öldürülmüştür.

Yavuz Bahadıroğlu, **Turgut Alp** ⁵⁹

İlk defa 1976 yılında yayımlanan bu romanda, Osmanlı beyliğini kuran Osman Bey ve arkadaşlarının mücadeleleri anlatılmıştır. Ertuğrul Bey zamanında Söğüt'e yerleşen Kayı aşireti, Osman Bey döneminde gazalarını sürdürmüş ve yaptıkları akınlarla fetihler dönemini nihayet başlatmıştır. Kulacahisar'ın fethiyle başlayan süreç, Karacahisar, Bilecik, Yarhisar ve İnegöl'ün fetihleriye devam etmiş, böylece devlet kurmanın ilk adımları atılmıştır.

Bilecik Tekfuru'nun düğününde Osman Bey'in öldürülmesi planlanmıştır. Bu plana karşılık Osman Bey, kadın kılığındaki askerleri kaleye sokmuştur. Böylece Osman Bey'in öldürülme planı boşa çıkmış ve Bilecik fethedilmiştir. Tarihî olaylar ekseninde gelişen bu romanda baştan sona Turgut Alp ile arkadaşlarının şövalye Aramis' karşı mücadelesi konu edilmiştir.

Yavuz Bahadıroğlu, **Sunguroğlu II** ⁶⁰

İlk defa 1976 yılında yayımlanan bu romanda, Sunguroğlu'nun Bizans'a giderek sürgündeki imparatoru kurtarmak ve tekrar tahta oturtmak için giriştiği maceralar anlatılmıştır. Bu görev sırasında Sunguroğlu, arenada yarışmalara katılmış, halk kahramanı olup ve bir ihtilal gerçekleştirmiştir. Sunguroğlu'nun Selikos'tan intikam almasını konu alan romanın arka planında dönemin önemli olayları da aktarılmıştır.

Dede olarak bildiği Akça tarafından akıncı olarak yetiştirilen Aykut, babasının Sungur Alp olduğunu öğrenmiştir. Babasının Selikos adında bir Bizans Şövalyesi tarafından haince öldürüldüğünü öğrenmesi üzerine, Selikos'tan intikam almak için yemin etmiştir. Akça, Aykut'a Sunguroğlu ismini vermiştir. Köpeği Düka ve atı Şahin ile Söğüt'ten ayrılıp ve Akça dedeyi, nineyi ve onların kendisine sevdalı kızları Nilüfer'i arkasında gözü yaşlı bırakmıştır. Serhat boylarına doğru yol alan Sunguroğlu,

⁵⁹ Yavuz Bahadıroğlu, **Turgut Alp**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2015.

⁶⁰ Yavuz Bahadıroğlu, **Sunguroğlu II**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2016.

bir süre Orhan Gazi'nin emrinde çalışmış ve çeşitli görevler almıştır. Sunguroğlu, Çimpeli İbrahim adında bir arkadaş edinmiştir. Sunguroğlu nihayet Selikos'un izini bulmuştur. Bu sıralarda Çimpeli İbrahim ile aralarına Bizans'tan kovulan Köse Papaz da katılmıştır. Artık Sunguroğlu, Çimpeli İbrahim ve Köse Papaz yeni maceralara doğru yol almıştır.

Barlas Özarıkça, **Ters Adam**⁶¹

1986 yılında yayımlanan bu romanda, 1980 darbesinden sonraki askerî, siyasî ve iktisadî istikrarsızlığa birtakım göndermeler yer almıştır. Yeni kapitalist düzen parodileştirildikten sonra 1980 öncesi kuşağın “farklı bir dünya” arzusu da ironik bir şekilde dile getirilmiştir.

Mevcut dünya düzeninden başka türlü bir dünyaya ulaşmak isteyen öfkeli bir adamın hikâyesi anlatılmıştır. Negatif duygularla yaşayan Fahri, dünyanın özelde ülkenin hal ve gidişatından şikâyet etmekle kalmaz, buna öfke duyar ve zaman zaman da tehditkâr bir tonda konuşmaktadır. Fahri, etrafını saran kuru ve statükocu iyilik anlayışına karşı kötülüğü ve yıkıcılığı sahiplenmektedir. Fahri'nin amacı burada olay çıkarmak değil, mevcut değerler silsilesini sarsarak daha iyi bir dünya için yıkıcı güç oluşturmaktır. Demonik (öfke kusan, kötücül, şeytani) bir karaktere bürünen Fahri'nin saldırısının odağında ise 1980 sonrası dönemde orta sınıfın (burjuvanın) sıkıntıları vardır. Ayrıca metin boyunca *Ters Adam*'ın, ani iniş ve çıkışları, gerçek ile gerçeküstü arasında gidip gelişleri anlatılmaktadır.

Orhan Pamuk, **Kara Kitap**⁶²

1990 yılında yayımlanan bu romanda, 1001 Gece Masalları'nın yapısına benzer bir işleyiş söz konusudur. Olayların arasına türlü hikâyelerin girdiği bu romanın çeşitli yerlerinde okuyucu birtakım tuzaklar ile karşılaşmaktadır. Bu romanda birçok Doğulu ve Batılı klâsik esere göndermeler yapılmış, tasavvuf tarihi, gazetecilik, politika ve pek çok güncel meseleler ele alınmış, ansiklopedik bilgiyi andıran ayrıntı bolluğu ile zenginleştirilmiştir.

Avukat olan Galip, Nişantaşı'nda birtakım akrabalarıyla birlikte büyümüştür. Amcasının biricik kızı Rüya ile evlidir. Galip, Rüya'nın ikinci eşidir. Rüya'nın bir de üvey ağabeyi vardır. Celal Salik, bir gazetede köşe yazarıdır. Ona karşı büyük bir

⁶¹ Barlas Özarıkça, **Ters Adam**, Habora Yayınları, İstanbul, 1986.

⁶² Orhan Pamuk, **Kara Kitap**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

hayranlık duyan Galip ve Rüya, çocukluklarından beri onun yazılarını okuyarak büyümüşlerdir. Bir gün Rüya, Galip'e "Anneleri idare edersin" diyerek on dokuz kelimelik bir mektup bırakmış ve kayıplara karışmıştır. Rüya ile birlikte Celal Salik de ortadan kaybolmuştur. Bunun üzerine Galip, amansız bir arayışa girmiş ve karısını aramaya başlamıştır. Bu amansız arayış ise onu esrarengiz bir kayboluşa doğru sürüklemiştir. Kafasında, Rüya'nın onu neden terk ettiğine dair cevaplar aramaya ve Rüya ve Celal'in birlikte olup olmayacağına dair paranoyalar üretmeye başlamıştır. Bu sürede Galip, hayatının bilinmeyen anlamlarını keşfetmeye, kendi kimliği ve kim olmak istediğine dair arayışlara doğru sürüklenmiştir.

Ahmet Altan, **Yalnızlığın Özel Tarihi** ⁶³

1991 yılında yayımlanan bu romanda, Hüsrev, Nermin ve Müberra'nın giderek sosyal hayattan kendilerini yalıtımları ve iç dünyalarına çekilişleri anlatılmıştır. Mutsuz olan bu üç karakterin mutluluk arayışı konu edilmiştir. Kurguda üç karakter olmasına rağmen aslında tek bir karakter vardır. Onlar, tek bir karakterin farklı yansımalarıdır.

Üç karakterin hayatında önemli bir yere sahip olan cinsellik olgusu, üç karakterde de farklı şekillerde belirginlik kazanmıştır. Hüsrev Bey, bedensel hazları için kadınları bir araç olarak görmektedir. Nermin, erkekleri kendine bedeniyle bağlamaya çalışmaktadır. Müberra ise içerisinde cinsellik bulunan dinî öyküleri küçük erkek çocuklarına anlatarak kendini tatmin etmektedir. Yalnızlığı farklı şekillerde deneyimleyen, her birinin yalnızlığı yaşama ve ifade etme şekli birbirinden farklı olan bu üç karakter aynı evde yaşamaktadır. Fakat aynı evde yaşamalarının avantajını kullanarak yalnızlıklarını aşmaya çalışmamışlardır. Hiçbirinin birbirini anlama niyeti de yoktur.

Ahmet Ümit, **Patasana** ⁶⁴

2000 yılında yayımlanan bu roman, adını Hititler döneminde yaşamış sarayın başkâtibi olan Patasana'dan almaktadır. İç içe geçmiş farklı kurguların yer aldığı romanda, Antep'e kazı için giden bir arkeolog grubun çevresinde gelişen cinayetleri, Hitit sarayının başkâtibi olan Patasana'nın hayat hikâyesi ve Hitit kentinin Asurlular tarafından yok ediliş hikâyesi ele alınmaktadır. Roman bir cinayet haberiyle

⁶³ Ahmet Altan, **Yalnızlığın Özel Tarihi**, Everest Yayınları, İstanbul, 2013.

⁶⁴ Ahmet Ümit, **Patasana**, Everest Yayınları, İstanbul, 2013.

başlamakta ve haberin verildiği zamanda Patasana kazıları devam etmekte ve bazı tabletler ortaya çıkarılmaktadır. Romanda adı geçen Esra karakteri arkeologtur ve arkeologların hikâyesinin anlatıldığı bölümün kahramanıdır. Kazıdan sorumlu olan Esra, yaşanan olayları anlatan, yorumlayan ve okuyucuya rehberlik eden bir karakterdir.

Romanın diğer karakterleri olan Timothy, Bernd, Teoman, Kemal, Elif, Murat ve Esra'dan oluşan yedi kişilik kazı ekibi, kazılar sırasında Patasana'nın tabletlerini bulmuşlardır. Patasana'nın yaşam öyküsünü anlatan bu tabletler, dünyanın en eski kaynaklarıdır. Ancak tabletlerin bulunduğu yer, Kara Kabir'in yirmi metre uzağındadır. Kara Kabir, köylülerin yatır olduğuna inandığı bir mezardır. Dolayısıyla yapılan kazı çalışmalarından köy halkı rahatsız olmaktadır. Köyde işlenen üçüncü cinayet sonununda olayların izini süren Esra'nın tahminleri daha da netleşmiştir. Patasana tabletlerinin dünyaya duyurulacağı basın toplantısına az bir süre kaldığından cinayetin üzerinde pek durmamışlardır. Basın toplantısının yapılacağı Antep'e gidecekleri bir sabah Kemal karakteri ortadan kaybolmuştur. Sevgilisi Elif ile araları iyi olmadığından Kemal'in biraz uzaklaşmak istediğini düşünmüşlerdir. Yola çıkacakları esnada Yüzbaşı Eşref gelip ve Kemal'in öldüğü haberini vermiştir. Bu duruma üzülen Esra etrafındakileri suçlamıştır. Tüm yaşananlara rağmen Antep'e gidilmiştir. Gerçekleşen basın toplantısı sırasında katil açığa çıkmıştır.

Emine Şenlikoğlu, **Hristiyan Gülü** ⁶⁵

2000 yılında yayımlanan bu roman, 90'lı yıllarda misyonerlik faaliyetlerinin küçük gruplar hâlinde faaliyetlerini sürdürdüğü yıllarda gerçek bir yaşam öyküsünden konusunu almaktadır. Yehova Şahidi iken Müslümanlığa dönen Cemile'nin etrafında geçen bu romanda, yazarın gözünden Müslümanlıkta ve Hristiyanlık'taki yobazlıklar ve yanlışlar dile getirilmektedir.

Cemile, Almanya'dan İstanbul'a gelerek Yehova Şahitleri ile tanışıp ve etkilenerek onlardan biri olmuştur. Ailesi bu duruma karşı çıkmış ve Cemile zorluklar yaşamıştır. Annesi vefat etmiş ve Cemile bu olaydan sonra İslamiyet'i araştırmaya başlamıştır. Gerçekleri gördükten sonra Müslüman olmuş ve kardeşi Uğur'u da İslamiyet'e davet etmiştir. Cemile, komşusu Tarkan'ın Müslüman olmasından etkilenmiş ve bir zaman sonra evlenmişlerdir. Mutlu bir aile olup ve ilim dolu bir hayat

⁶⁵ Emine Özkan Şenlikoğlu, **Hristiyan Gülü**, Mektup Yayınları, İstanbul, 2000.

yaşamışlardır. Hikâye, Cemile'nin dinî arayışlarını ve bu arayışlar doğrultusunda yaşadığı ailevi ve sosyal çatışmaları konu almaktadır. Hikâyenin ana teması inanç ve kimlik arayışıdır.

Erdem Katırcıoğlu, **Bir Satanistin Anıları** ⁶⁶

İlk defa 2000 yılında yayımlanan bu romanda, bir grup üniversite öğrencisi, inançsızlıklarını ve arayışlarını karanlığın kollarına bırakarak kendilerini Satanizm'e yakın hissetmişlerdir. Bu çarpık inanç ve çıkar ilişkileri etrafında bir araya gelen bu gençler, farkında olmadan bir suç çetesinin parçası hâline gelmişlerdir. Çetenin elebaşı, bu gençlerin zayıflıklarını ve inançsızlıklarını ustalıkla kullanarak onları karanlık bir girdapa sürüklemiştir. Hikâye, bu girdaptan kurtulmak için verilen mücadeleyi ve umut ışığının peşinde koşan bir gencin hikâyesini anlatmaktadır. Romanın ana kahramanı Ekrem İstanbul'da yaşayan, üniversite okurken bir yandan da geçimini korsan kitap satarak sağlayan bir gençtir. Ekrem, bir gün tamamen siyahlar giyinmiş, boynunda gümüş haç olan Pitis adındaki Satanist bir kızla tanışmaktadır. Ekrem zamanla Pitis'in grubuna girip ve Satanist ayinlere katılmıştır. Ekrem ve Pitis'i satanizmden kurtarmaya çalışan kişi bilge ve dindar bir hristiyan olan Severyus Baba'dır. Hediye edilen bir İncil iki gencin hayatını değiştirmiştir. Hikâye, inanç ve inançsızlık arasındaki mücadeleyi ve karanlığın cazibesine karşı direnmenin önemine vurgu yapmaktadır.

Yılmaz Karakoyunlu, **Çiçekli Mumlar Sokağı** ⁶⁷

İlk defa 2000 yılında yayımlanan bu romanda, 1990 yılının öncesi ve sonrasındaki İstanbul ve Batum anlatılmaktadır. Aynı zamanda bu roman, Mülazım İsmail Halit Beşiktaş'ın gerçek hayat hikâyesine dayanmaktadır. Bu gerçek hayat hikâyesinin etrafına daha birçok hayat hikâyesi konularak dönemin kültürü ve renkli yaşamı hakkında bilgiler verilmektedir.

Hikâyede, iki erkek kardeşi Ruslar tarafından öldürülen Yüzbaşı Reşit, kız kardeşi Gülistan ile birlikte Batum'dan İstanbul'a gelmektedir. İstanbul'da sarayda görev alan Reşit, kız kardeşi Gülistan'ı Yıldız Sarayı'nın Telgrafhane müdürü Tevfik Bey ile evlendirmiştir. Tevfik Bey ise genç yaşında ölmüştür. Bu durumda Gülistan, çocukları Halit Bey'i yalnız başına büyötmektedir. Halit Bey ise Harbiye'yi bitirip

⁶⁶ Erdem Katırcıoğlu, **Bir Satanistin Anıları**, E Yayınları, İstanbul, 2013.

⁶⁷ Yılmaz Karakoyunlu, **Çiçekli Mumlar Sokağı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2010.

Osmanlı zabiti olmuştur. Osmanlı'nın çalkalandığı, İstanbul'un kaynamakta olduğu yıllarda Halit Bey, "Teşkilât-ı Mahsusa"ya katılmıştır. Teşkilât-ı Mahsusa tarafından Trablusgarp'ta görevlendirilen Halit Bey, Trablusgarp dönüşünde Abid Efendi'nin yaverliği görevine getirilmiştir. Bu sürede İstanbul işgal altında kalmıştır, Millî Mücadele başlamıştır. Bu sebeple Halit Bey Anadolu'ya geçmeye karar vermiş ve İstanbul'dan Anadolu'ya silah gönderenlerle birlikte hareket etmiştir. Artık o "Kereste Tüccarı Selanikli Mustafa" hüviyeti ile İstanbul'dan İnebolu'ya, oradan da tekne ile Samsun'a geçip ve Mustafa Kemal için çalışmaya başlamıştır.

Zülfü Livaneli, **Mutluluk** ⁶⁸

İlk defa 2002'de yayımlanan bu romanda, Harvard Üniversitesi'nden mezun bir profesör, Van'ın bir köyünde tecavüze uğramış bir genç kız ve onu öldürmekle görevlendirilen amcasının oğlunun hayatının kesişmesi anlatılmaktadır. Meryem; amcası tarafından tecavüze uğrayan, ailesi tarafından öldürülmesine karar verilen, töre cinayetine kurban gitmek üzere olan genç bir kızdır. Roman, Meryem'i öldürmek ile görevlendirilmiş, zorlu bir askerlik dönemi bitirmiş olan amca oğlu Cemal ve tükenmişlik sendromuna yakalanmış tanınmış Profesör İrfan Kurudal arasında geçen hikâyeyi konu almaktadır. Roman, üç farklı karakterin mutluluğu arayışını ve yollarının kesişmesiyle Türkiye'deki toplumsal sorunları ele almıştır. Yazar, bu karakterler üzerinden sınıf ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet kavramlarını incelemiştir.

Abdullah Ziya Kozanoğlu, **Türk Korsanları** ⁶⁹

2005 yılında yayımlanan ve konusu XVI. yüzyılda Cezayir, Malta, Trablusgarp ve Rodos'ta geçen bu romanda, şan, şöhret, fedakârlık, kahramanlık ve bir ülkü uğruna çabalayan hayatların destansı mücadelesi anlatılmaktadır.

Akdeniz tarihini ve bu tarihin geleceğini belirleyen büyük Türk denizcilerinin hayatı belgelere dayanarak okuyucuya sunulmuştur. Daha çok Oruç Reis, Hızır Reis ve Turgut Reis'in hayatları etrafında geçen romanda Oruç Reis ve Hızır Reis'in tarih sahnesinden ayrılmasıyla Turgut Reis romanda ön plana çıkmaktadır. Rodos dolaylarında esir düşen Hızır Reis'in Türk Korsanları tarafından kaçırılması ile başlayan roman Turgut Reis'in Malta'da şehit düşmesi ile sona ermektedir.

⁶⁸ Zülfü Livaneli, **Mutluluk**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2011.

⁶⁹ Abdullah Ziya Kozanoğlu, **Türk Korsanları**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2005.

Bu romanda yazar, Oruç Reis, Hızır Reis, Turgut Reis gibi önemli denizcilerin yanı sıra diğer Türk denizcilerinin isimlerini de vermeden geçmemektedir. Onlar, denizde verdikleri mücadelelerinin dışında karada verdikleri mücadelelerde de askerî dehalarını ve kahramanlıklarını kanıtlamışlardır.

Emine Işınsu, **Hacı Bayram** ⁷⁰

2005 yılında tarihî-biyografi türünde yayımlanan bu romanda, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yaşam hikâyesi anlatılmaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî hakkında yazılan romanlardan en hacimli olanları arasında sayılmıştır. Eser, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin henüz anne karnında iken annesinin başından geçen olağanüstü bir menkıbe ile başlamaktadır. Romanda bir yandan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin hayatı anlatılırken diğer yandan o dönemin tarihî ve siyasî olayları üzerinde durulmaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin düşüncelerine de yer verilen bu romanda aynı zamanda Anadolu'da Türk devletleri ve medeniyetlerinin kuruluşunda velilerin yardımlarının önemli bir rol oynadığı da anlatılmaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin hayatının roman formatı şeklinde anlatıldığı bu romanda Hacı Bayrâm-ı Velî ile ilgili pek çok hususun yazarın din ve tasavvuf anlayışına göre kurgulandığı anlaşılmaktadır.

İhsan Oktay Anar, **Amat** ⁷¹

İlk defa 2005 yılında yayımlanan eserde, Amat isimli bir Osmanlı kalyonunun sefer sırasında yaşadığı olaylar anlatılmaktadır. Bu bir gemi yolculuğundan çok iyi-kötü arasındaki çatışmaya ve insan-şeytan arasında geçen mücadeleye dayanmaktadır. Roman, Tevrat ve Kur'ân'dan atıflar ve mitolojiden gelen hikâyelerle örülü bir anlatı sunarak, modern öncesi bilgi ve inanç sistemlerini harmanlamıştır. İnsan ve zaman gibi felsefi problemleri sorgularken, karmaşık ve çok katmanlı bir dünya inşa etmektedir.

17. yüzyılda İstanbul'dan yola çıkan ve sonunda yolculuğunu İstanbul'da tamamlayan Amat adlı gemide meydana gelen olayları anlatan romanın ana karakterleri Diyavol Paşa, Kırbaç Süleyman Reis ve Daniyal'dir. Diyavol Paşa, uzun sürecek kanlı bir sefer için gemi yaptırmıştır. Aynı zamanda geminin kaptanı da olan Diyavol Paşa, Kırbaç Süleyman hariç gemideki herkesi kendisi seçmiştir. Kırbaç Süleyman ise, bu gemiye özel bir emirle atanmıştır. Hazırlıklar tamamlanır ve yüz

⁷⁰ Emine Işınsu, **Hacı Bayram**, Bilge Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

⁷¹ İhsan Oktay Anar, **Amat**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

doksan kadem uzunluğundaki kalyon denize açılmıştır. Kalyon, iskeleden ayrılırken sabah ezanı okunmaktadır. Ezan okunduğu için Pazartesi günü bitmiş, Salı günü olmuştur. Kâbil'in, kardeşi Hâbil'i Salı günü öldürdüğüne inanıldığı için denizciler bu günü lanetli saymaktadırlar. Geminin müretteabı bu durumdan çok etkilense de yapılacak bir şey yoktur. Geminin uç kısmında “Amat” ismi yazılıdır, bu yazı müretteabatın dikkatini çekmiştir.

Romanda Diyavol Paşa, şeytanla ilişkilendirilen, lanetli bir adam olarak tasvir edilmektedir. Büyük bir günah işlemiş ve bu günahı unutmak için sürekli içki içmektedir. Diyavol Paşa, baştan sona kadar uğursuzluğun ve günahın temsili olan bir kişidir. Yazar, onu esrarengiz ve korkutucu bir çizgiyle vermektedir.

Romanın bir diğer karakteri olan kırbaç lakaplı Süleyman Reis, geminin kaptanıdır, sarı bıyıklı, asık suratlı, somurtkan bir karakterdir. Denizciliği iyi bilen ve tecrübeli bir kaptan olan Süleyman Reis ölümsüzlüğü arayan kişidir. Romanın insan ve gerçeklik ilişkisine dair bir başka karakteri olan Daniyal ise birçok insanı öldürmüş, korkunç bir kişiliğe sahip biridir. Kendisini, katıldığı savaşta ilk öldürdüğü kişinin adıyla Emilio Santos olarak tanıtmaktadır.

Yavuz Bahadıroğlu, **Şirpençe** ⁷²

2006 yılında yayımlanan bu romanda, Yavuz Sultan Selim'in son yılları anlatılmaktadır. Ayrıca onun fiziksel özellikleri, cesareti, devlet adamlığı, ahlâkı, cömertliği, mükemmel bir devlet adamı olduğu, onun kültürel yönü, şiire olan düşkünlüğü, bilim adamlarına değer vermesi gibi çeşitli özelliklerinden ideal bir portre çizilmektedir.

Yavuz Sultan Selim, babası II. Bayezid'in yerine geçmeyi başarmıştır. Öncelikle kardeşleri Şehzade Korkud ve Şehzade Ahmed'e sonra tüm cihana padişahlığını kabul ettirmek niyetindedir. İç işlerini hallettikten sonra Mısır'ı fethedip, çok istediği Müslüman birliğini sağlama ve halifeliği alma hedefine doğru ilerlemektedir.

II. Bayezid hastalığa yakalanmış ve doğduğu topraklardaki bir camide gömülmeyi istemektedir. Oğlu Yavuz da babasının bu isteğini yerine getirmek için harekete geçmiştir. Bu sırada Şehzade Ahmed, Yavuz'a suikast düzenlemiştir. Yavuz suikast girişiminden kurtulmuştur. Suikastçı, Şehzade Ahmed'in emriyle hareket

⁷² Yavuz Bahadıroğlu, **Şirpençe**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2013.

ettiğini itiraf etmiştir. Şehzade Korkut da taht için Yavuz'a karşı hamle yapmıştır. Bu durum Yavuz'u kardeşlerini öldürmek zorunda bırakmıştır.

Yavuz'un sadrazamı olan Mustafa Paşa, aslında Şehzade Ahmed'in adamıdır ve padişaha karşı ihanet içindedir. Rasim, Cemil, Sarioğlu ve babası Hüseyin Ağa, Yorgacis ve Dimitri adındaki iki kişinin Şehzade Ahmed'ten Sadrazam'a mektup getirdiğine şahit olup ve mektubu ele geçirmişlerdir. Bu dört kişi, mektubu Yavuz'a ulaştırmış ve Sadrazam'ın hain planını açığa çıkarmışlardır. Yavuz, Bursa'ya sefer düzenlemiş ve Şehzade Ahmet'in kaçtığını görmüştür. Mektubu kanıt olarak kullanarak Sadrazam'ı idam ettirmiş ve Şehzade Ahmed ile Korkut'u yakalamıştır. Yavuz Sultan Selim, İstanbul'a döndükten sonra herkes onun padişahlığını kabul etmek için elçiler ve hediyeler göndermiştir. Fakat Yavuz, Şah İsmail'den gelen bir elçiyi görememiştir. Bunu sebep göstererek Çaldıran'da Şah İsmail'e karşı saldırıya geçmiştir. Zorlu geçen bu savaşta zafer Yavuz Sultan Selim'in olmuştur.

Elif Şafak, **Baba ve Piç** ⁷³

İlk defa 2006 yılında yayımlanan bu romanda, İstanbul-Amerika hattında Türk ve Ermeni olan iki aile üzerinden doksan yıllık bir süreç içerisinde Türk ve Ermeni ilişkileri anlatılmaktadır. Aynı zamanda romanda Türk ve Ermeni sosyal hayatı da irdelenmiştir.

Eser, iki farklı ailenin, Kazancıların ve Çakmakçıyanların, 90 yıllık geçmişini ve bu ailelerin fertleri arasındaki iç içe geçmiş ilişkilerini anlatmaktadır. Hikâye, İstanbul ve Amerika arasında gidip gelmektedir. Romanda her iki ailede de saklanan sırlar ve bu sırların aile fertleri üzerindeki etkileri ana temalardan biridir. Kazancı ve Çakmakçıyan aileleri arasında yaşanmış bir yasak aşk hikâyesi ve gelişen sonuçları konu edilmektedir. Hikâyenin kahramanları olan Asya ve Armanuş gibi karakterlerin, kimlik arayışı ve ait olma duygusu ile mücadele ettiği de görülmektedir. Hikâyenin ana bölümünde karakterlerin, geçmişteki travmalarla yüzleşmek zorunda kaldığı, intikam duygusu ve bu duygunun aile fertlerini nasıl etkilediği işlenmektedir.

Ahmet Ümit, **Bab-ı Esrar** ⁷⁴

İlk defa 2008 yılında yayımlanan ve mistik öğeler içeren bu romanda olaylar, Karen'in Londra'dan Konya'ya gelmesi ile başlamaktadır, Konya'da bulunduğu bir

⁷³ Elif Şafak, **Baba ve Piç**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2011.

⁷⁴ Ahmet Ümit, **Bab-ı Esrar**, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.

haftalık süreçte başından geçenler anlatılmakta ve Konya'dan Londra'ya dönüşü ile son bulmaktadır. Roman, tasavvuf, tarih, gizem ve polisiye unsurlarını bir araya getiren bir romandır. Tasavvuf felsefesine dair derin bilgiler içermekte ve Mevlânâ'nın öğretilerini modern bir bakış açısıyla yorumlamaktadır.

Konya'da bir Mevlevi dergâhında Poyraz Efendi ile İngiliz Susan tanışmıştır. Zamanla aralarında duygusal bir yakınlık gelişmiş ve Poyraz Efendi dergâhı bırakarak Susan ile İngiltere'ye gitmiştir. Evliliklerinden Karen Kimya adında bir kızları olmuştur. Poyraz Efendi, maddî aşka yenildiği için pişmanlık duymuş ve Allah aşkını tekrar bulabilmek için İngiltere'yi terk etmiştir.

Yıllar sonra Karen, Konya'da bir otelin yanması ile ilgili soruşturma yapmak için Konya'ya gönderilmiştir. Bu durum ona babasıyla ilgili bilgi edinme imkânı da sunmuştur. Konya'ya gelir gelmez gizemli olaylar yaşamaya başlamış ve babasının geçmişinin izlerini takip etmeye başlamıştır. Karen, babasının Mevlânâ ve Şems-i Tebrizi ile olan bağlantısını keşfedip ve tasavvufun derinliklerine dalmıştır. Aynı zamanda babasının neden onları terk ettiğini de anlamaya çalışmıştır.

Karen, bir kaza sonucu komaya girmiş, komadayken gördüğü rüyalarda babasıyla karşılaşmıştır. Fakat babası diğer dervişler gibi semaya yükselememiştir. Bu esnada Karen aradığı sırrı bu sahne ile çözmüştür. Çünkü babası kızı Karen'i unutamamış yani dünyadan vazgeçememiş dolayısıyla semaya yükselerek ilahi aşka ulaşamamıştır. Karen'in babasıyla karşılaşmasından sonra artık onun sevgisinden emin olmuş, Poyraz Efendi'nin gönlü de rahata erip ve semaya yükselmiştir.

Emine Işınsu, **Hacı Bektaş**⁷⁵

2008 yılında tarihî-biyografi türünde yayımlanan bu romanda, Lokman Perende tarafından Sulucakarahöyük'te bir tekke kurması için görevlendirilen Hacı Bektaş-ı Veli'nin hayatının elli yaşından sonraki dönemi ve bu dönemde yaşadıkları ile gerçekleştirdiği faaliyetleri anlatılmaktadır.

Romanda Hacı Bektaş-ı Veli'nin biyografisi anlatılırken ara ara onun tasavvufi öğretilerine de yer verilmektedir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin öncülüğünde Bektaşilik anlayışının İslamiyet'in ulaşamadığı ve önemsenmediği yerlere yayılışı konu edilmektedir. Olayların Hacı Bektaş'ın hayatını yansıtmak bakımından bir bütünlük içinde anlatıldığı, ayet ve hadislerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca

⁷⁵ Emine Işınsu, **Hacı Bektaş**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2012.

romanda bir arayış yolculuğu içinde olan Yunus Emre'ye de yer verilmiştir. Onun Hacı Bektaş-ı Veli ile olan münasebeti ve yaşadığı iç hesaplaşmalar anlatıya dahil edilmiştir.

Nedim Gürsel, **Allah'ın Kızları** ⁷⁶

2008 yılında yayımlanan bu romanda, İslam öncesi dönemi Lat, Menat, Uzza adlı putlar, Hz. İbrahim ve Hz. Musa ile İslam'ın ortaya çıktığı dönem ve sonrasında Hz. Peygamber ve diğer tarihî kişiliklerin hikâyeleri iç içe geçirilerek anlatılmaktadır. Romanda, Cahiliye Dönemi'nden, 1950'li yıllara kadar uzanan geniş bir zaman dilimine yer verilmektedir. Bu tarihî süreç, Manisa, İstanbul ve Mekke gibi farklı mekanlar aracılığıyla okuyucuya sunulmuştur. Yazarın kişisel hayat hikâyesi ile İslamiyet ve Türkiye tarihî arasında paralellikler kurulmuştur. Seçilen zaman dilimleri ve mekânlar, yazarın kurgusunda sadece tarihî birer arka plan değil, aynı zamanda yazarın kişisel deneyimleriyle de iç içe geçmektedir. Bu sayede bireysel ve toplumsal tarih arasında bir ilişki kurulmuştur. Cahiliye Dönemi'nin ataerkil yapısı, Osmanlı'nın çöküş dönemindeki travmalar ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki değişimler, yazarın aile öyküsüyle harmanlanıp ve Türkiye'nin modernleşme serüvenine dair kapsamlı bir bakış açısı sunulmaktadır.

Sibel Eraslan, **Çöl / Deniz: Hz. Hatice** ⁷⁷

İlk defa 2009 yılında yayımlanan bu roman, Safa ile Merve'den (Hz. Hacer) Hira ile şekillenen (Hz. Hatice) bir anlayışla oluşturulmuştur. Yazar aynı zamanda bu romanını kıssa geleneği çerçevesinde yazılmış uzun hikâye olarak adlandırmıştır. Anneliğin sembol ismi Hz. Hatice'nin hikâyesinin anlatıldığı romanda çöl, onun dünyevî aşinalıklarını toprak altına alarak deniz gibi büyük bir merhameti ve engin şefkâti ile Hz. Peygamber'i ve ilk Müslümanları kuşatmıştır. Yazar, Hz. Hatice'nin neyi var neyi yoksa kısacası sahip olduğu her şeyi Hz. Peygamber'in yoluna serdiğini ve Hz. Peygamber'e duyduğu aşkla çölü deniz eylemiş bir kadın olduğunu dile getirmektedir. Hz. Hatice'nin hayatını bilinen ve bilinmeyen tüm yönleriyle ele alan yazar bu çalışmasını uzun bir araştırma dönemi sonucunda meydana getirmiştir.

Vedat Türkali, **Yalancı Tanıklar Kahvesi** ⁷⁸

⁷⁶ Nedim Gürsel, **Allah'ın Kızları**, 15. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.

⁷⁷ Sibel Eraslan, **Çöl/Deniz: Hz. Hatice**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.

⁷⁸ Vedat Türkali, **Yalancı Tanıklar Kahvesi**, Turkuaz Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2009.

İlk defa 2009 yayımlanan, geçmişten günümüze hala tartışılmaya devam eden siyasal gelişmelerin ele alındığı bu romanda, 12 Eylül 1980 öncesi siyasal gelişmeler, sağ-sol çatışmaları, din, sendikalaşma gibi konular ve olaylar anlatılmaktadır. Kahramanların hayatları üzerinden, 12 Eylül Darbesi'ne giden yolda döneme farklı bakış açıları getirilmiştir.

Romanın ana kahramanı Muhsin, arkadaşı Salih'in yönlendirmesiyle sol görüşe sahip bir devrimcidir. Bir yandan sol görüşe sahip bir Türk gencinin gözünden 70'li yılların Türkiye'sine ayna tutulurken bir yandan da Türk siyasî tarihinin en çalkantılı dönemlerinden birinin panoraması verilmektedir. Barınmadığı bir toplum içinde yaşayamayan Muhsin'in kafası karışıklıklarla doludur. Bu süreçte kendi yolunu da çizememiş, zor günlerin tesiri yaşadığı ilişkiler üzerinde etkili olmuştur.

Elif Şafak, **Aşk** ⁷⁹

İlk defa 2009 yılında yayımlanan, kopuk aile ilişkilerinin anlatıldığı bu romanın arka planında, tasavvufa dayanan mistik öğeler yer almaktadır. XXI. yüzyıldaki tasavvuf anlayışının üzerinde durulmasına rağmen XIII. yüzyıldaki tasavvuf anlayışına da değinilmiştir. Böylelikle geçmişten günümüze tasavvufa olan bakış bir nevi karşılaştırılmıştır. Aynı zamanda XIII. yüzyıl Anadolu'sunda Selçuklu'nun yıkılışı, beyliklerin kurulması, beylikler arasındaki mücadeleler, Moğol İstilas gibi yaşanan olaylar verilmektedir. Mevlâna ve Şems özelinde somutlaştırılan tasavvufî bilgi ile bir yandan dönemin dergâh anlayışı yansıtılmış diğer yandan o dönemin karmaşıklığı içinde sıkıntı yaşayan insanlara umut olunmuştur.

Ella, üç çocuğu ve kocası David ile birlikte ABD Northampton'da yaşamaktadır. Gününü evde yemek yaparak ve çocuklarına bakarak geçiren Ella ile kocası David'in arası çok iyi olmadığı gibi Ella David'in kendisini aldattığını düşünmektedir. Ella ve David'in kızları Jeannette, erkek arkadaşı Scott ile anne ve babasının karşısına geçerek evlenmek istediklerini söylemişlerdir. Ella ve David bu durum karşısında ne yapacaklarını bilememişlerdir. Ella, bir yandan kızını engellemeye çalışırken bir yandan da Scott'ı arayarak duruma mâni olmaya çalışmaktadır. Bunu öğrenen David ve Jeannette, Ella'ya karşı tavrı almışlardır. Bu durumdan sonra Ella'nın hayatı giderek değişmeye başlamıştır. David'in desteğiyle

⁷⁹ Elif Şafak, **Aşk**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2011.

bir yayınevinde editör asistanı olarak işe alınan Ella, yeni görevinde kendisine verilen ilk hikâyeyi incelemeye koyulmuştur.

Ella'nın değerlendirmeye başladığı hikâye ilgisini çekmeye başlamaktadır. Aziz Zahara adında İskoç bir Sufi'nin yazdığı bu hikâyenin konusu Mevlânâ ve Şems'in dostluğudur. Ella bu hikâyeden çok etkilenmiş adeta kendi hayatını bulmuştur. Zaman içerisinde Ella ve Aziz mailleşmeye başlamışlardır. Ella ise daha hiç görmediği Aziz'e âşık olmuştur. Ella, Aziz'e âşık olduğunu kocası David'e anlatmıştır. David ise evliliklerini bitirmemek için Ella'yı ikna etmeye çalışsa da başarılı olamamıştır. Aziz Boston'a Ella'yı görmeye gitmiş ve bir otelde buluşmuşlardır. Aziz Ella'ya kanser olduğunu ve çok az bir ömrünün kaldığını söylemiştir. Fakat Ella her şeye rağmen olanları kabullenerek ailesini bırakmıştır. İkisi birlikte Konya'da yeni bir hayata başlamışlardır. Bir yıl birlikte çok mutlu yaşadktan sonra Aziz hayatını kaybetmiştir. Ella ise yapayalnız kalmış ve ona bu süreçte bir zamanlar evlenmesine karşı çıktığı kızı Jeannette destek olmuştur.

Nurdan Damla, **Aşka Adanmış Bir Ömür: Hatice**⁸⁰

İlk defa 2010 yılında yayımlanan bu romanda, Cennet ehlinin en faziletli hanımlarından Hz. Hatice'nin hikâyesi anlatılmaktadır. Yazar, güzelliği, hanımefendiği, nezaketi ile etrafındaki herkesin ona hayran olduğu Hz. Hatice'nin derinlemesine bir bakışla analiz edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca, Hz. Peygamber'in gönül gamını gideren kadının anlatacağı çok şeyin olduğunu, onu tanıma yolculuğunun ise bizlere keşfedilmemiş bir cennetin kapılarını aralayacağını ifade etmektedir. Hz. Hatice'nin saygınlığı, görgüsü, ticari zekâsı, bilgisi ve basireti ile Müslüman kadınlara rol model olduğunu vurgulayan yazar, aynı zamanda Hz. Hatice'de, sevgisi ve şefkatiyle Hz. Peygamber'e bütünüyle adanmış bir hayatın ayak izlerini görmektedir. Uzun süren araştırma ve çalışmalar sonucunda Hz. Hatice'nin çok yönlü bir kişilik olduğunu ve farklı birçok alanda başarılı olduğunu keşfetmiştir. Yazar, Hz. Hatice'nin keşfedilmesinin neden önemli olduğunu da dile getirmiştir. Ona göre Hz. Hatice, Müslüman kadınlara ilham kaynağı olabilir ve onların hayatlarını olumlu yönde etkileyebilir. Ayrıca, Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'in diğer eşlerinde bulunan tüm iyi özelliklere sahip olduğunu da belirtmektedir.

⁸⁰ Nurdan Damla, **Aşka Adanmış Bir Ömür: Hz. Hatice**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2011.

Zülfü Livaneli, **Konstantiniyye Oteli** ⁸¹

2011 yılında yayımlanan, güncel siyasî ve toplumsal konuların da yer aldığı bu romanda, konular bazı karakterler üzerinden işlenmektedir. Yazar, Zehra ve Emre'nin öyküsü aracılığıyla Gezi olaylarını, Garip'in öyküsüyle ise IŞİD örgütü gerçeğini ele almıştır. Bir yandan toplumsal sorunlara dikkat çekerken diğer yandan da İstanbul'da varlıklı bir hayat yaşayan burjuva kesimini mercek altına almıştır. Kurguya siyasetçileri de dahil ederek geniş bir yelpazede insan manzaraları sunmaktadır.

Romanın önemli bir kısmı kadın şiddeti ve cinayetlerine ayrılmıştır. Onların nasıl bir hisle öldürüldüğüne dair bölümler ve bitmek bilmeyen şiddet bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Şiddetin sadece halkın yoksul kesiminde değil, zengin ve itibarlı insanlar arasında da yaygın olduğu gerçeği kurguya yansıtılmıştır. Kadına yapılan şiddet ve işlenen cinayetlerin yanı sıra hayvanlara karşı yapılan işkencelere de romanda yer verilmiştir.

Eski Bizans kalıntılarının üzerine yapılan Konstantiniyye Oteli'nin açılışıyla başlayan romanda otelin masalarında farklı kişiler ve ünlü simalar vardır. En zengin ve en itibarlı kişiler birinci masada yer almaktadır. Sayı arttıkça kişiler ve simalar da değişmektedir. Ego, kıskançlık ve itibar kaybı misafirlerin yüzlerinde daha belirgin hale gelmiştir. Sayı azaldıkça ise kendini beğenmeler ve tepeden bakışlar artmıştır. Her masada bambaşka hikâyeler yer almaktadır. Livaneli, masaları tek tek gezerek kişileri analiz ederek ve hayatlarını anlatmaktadır. Kimler kimler yoktur ki bu masada? Zehra'nın, Rus Hamzatbekov'un, Ergun Bey'in hayatı değil, büyükelçiler, kalburüstü ve zengin insanlar, ünlüler, belediye başkanları, gazeteciler, garsonlar, hizmetliler, güvenlik görevlileri ve daha niceleri yer almaktadır. Bir de açılışa davetsiz misafir olarak katılan yeraltında binlerce yıl yatan ölümler... Farklı farklı yaşam öyküleri okuyucuya sunulmuştur. Aslında tüm insanlığın ortak yaşadığı acılar, gel-gitler, kaygılar, savaşlar, vs. anlatılmıştır.

Emine Fikriye Beledli, **Dürr ve Sadef** ⁸²

2012 yılında yayımlanan ve elli dört siyer kaynağından faydalanarak özellikle Hz. Peygamber'in ilk yedi yılını anlatan bu romanda, Hz. Peygamber ve annesinin hikâyesi anlatılmaktadır. Eşi benzeri olmayan dürr Hz. Peygamber'i, incinin içinde

⁸¹ Zülfü Livaneli, **Konstantiniyye Oteli**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2011.

⁸² Emine Fikriye Beledli, **Dürr ve Sadef**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012.

oluştugu kabuk yani sade f ise Hz. Âmine'yi temsil etmektedir. Yazar, sade fi anne karnına benzetmiştir. Sade fin içinin beyaz ve parlak oluşu ile güneşin doğuşu arasında bir benzerlik kurulmuştur. Sade f açıldığında içinin parlaklığı sayesinde nasıl güneş doğmuş gibi oluyorsa tıpkı Hz. Peygamber'in dünyaya gelişi ile de insanlığın güneşi doğmuştur. Artık âlemlerin yaratılış sebebi doğmuş, katılaşmış kalpler ısınmış ve hayatın karanlık yolları aydınlanmıştır.

Mehmet Coral, **Hüme yra'nın Anıları** ⁸³

2012 yılında yayımlanan bu roman, Müminlerin annesi Hz. Âişe'nin hayatını ve Hz. Peygamber'e bakış açısını ele almaktadır. Romanda Hz. Âişe'nin çocukluğu, Hz. Peygamber ile evliliği, vefatından sonra yaşadığı olaylar gibi birçok önemli konuya değ inmektedir. Romanda ayrıca Mekke'den Medine'ye hicret süreci ve Uhud Savaşı gibi önemli olaylar Hz. Âişe'nin gözünden aktarılmaktadır. Yazar konunun hassasiyetine binaen kurgusunda değ indiği olayların yer, zaman, mekân ve tarihleri konusunda titizlik gösterdiğ ine ve eserinin uzun ve geniş bir araştırma sürecine dayandığı na özellikle dikkat çekmektedir. O, Hz. Peygamber'in hayatına dair kronolojik yapılanmanın tarihî veriler üzerine kurulu olduğunu da ayrıca belirtmektedir.

Halil Delice, **Oğuz Han'dan 21. Yüzyıla Uzanan Sır / Altın Yay** ⁸⁴

2012 yılında yayımlanan bu tarihî romanda, Oğuz Han'dan 21. yüzyıla uzanan sırlarla dolu bir olayı konu alırken, adalet, hürriyet ve millet bilinci gibi birçok önemli meseleyi de tartışmaya açmaktadır. Romanda, daha adil ve özgür bir dünya için Türklerin hâkimiyeti altında yeni bir dünya tahayyülü sunulmaktadır. Geçmişin insanoğlunun peşini hiçbir zaman bırakmayacağı vurgulanmakta, insanlık tarihî, çevre ve teknoloji konularında daha önce bilinen ne varsa alt üst edilmektedir. Bu sayede 21. yüzyılın nasıl "Türk Çağı" olacağı hususuna da açıklık getirilmiştir.

Elif Şafak, **Ustam ve Ben** ⁸⁵

2013 yılında yayımlanan bu romanda, Osmanlı döneminde yaşamış ünlü sanatçı Mimar Sinan'ın çevresinde gelişen olaylar ele alınmaktadır. Hikâye Hintli bir çocuk olan Cihan'a ve babasına emanet edilen Çota adındaki bir savaş filinin yavrusunun doğumundan saraya gelişine ve Cihan'ın Mimar Sinan'ın çırağı olma

⁸³ Mehmet Coral, **Hüme yra'nın Anıları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2012.

⁸⁴ Halil Delice, **Oğuz Han'dan 21. Yüzyıla Uzanan Sır**, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

⁸⁵ Elif Şafak, **Ustam ve Ben**, Doğan Kitap, İstanbul, 2013.

serüvenine kadar uzanan bir macerayı anlatmaktadır. Bununla birlikte XVI. yüzyılda Osmanlı tarihinin derinliklerinde yaşanan iktidar kavgalarının, tarihî kişiliklerin, sanat eserlerinin zirveye ulaştığı bir dönem ele alınmaktadır.

Hikâye, Cihan ve filin arasındaki özel bağa odaklanarak başlamaktadır. Hayatta kalma mücadelesi, sevgi ve bağlılık, cesaret ve fedâkarlık, dostluk ve güven, sanat ve yetenek gibi temalar işlenmiştir. Sevginin ve cesaretin zorlukların üstesinden nasıl gelebileceğini göstermekte, yeteneğin ve sanatın önemini de vurgulamaktadır.

Hikâyede Cihan ve babasına bir savaş fili emanet edilmiştir. Bu fil hamile kalmış ve hamileliği uzun ve zorlu geçmiştir. Bu durumda Cihan hamile file iyi bakmaya çalışmıştır. Uzun ve zorlu bekleyişin ardından ufak beyaz bir fil dünyaya gelmiştir. Cihan doğan bu fili çok sevmiş ve ona itina ile bakmıştır. Bir gün Şah, Kanuni Sultan Süleyman'a oldukça farklı bir hediye vermek istemiş ve aklına namı her yere yayılan bu beyaz fil gelmiştir. Her ne kadar Cihan beyaz fili vermek istemese de onu elinden almışlar ve Sultan'a gönderilmek üzere hazırlamışlardır. File veda etmeye giden Cihan, filin gemiye yükleneceği anda kırık bir sandık görmüştür ve o an verdiği karar kaderini belirlemiştir. Cihan sandığın içine gizlenerek gemiye binmiştir. Sürekli gizlendiği sandıktan çıkıp beyaz filin yanına giden Cihan, filin yanına gittiği bir vakit yakalanmıştır. Cihan ve fil bakıcısı seyahate devam etmişlerdir. Bir süre sonra fırtına çıkmış ve batmamak için filin gemiden atılması söz konusu olmuştur. Gemidekiler fili suya atmışlardır, Cihan bu duruma dayanamayıp ve o da suya atlamıştır. İkisinin yardımına başka bir gemi yetişip onları kurtarmıştır. Geminin kaptanı filin Sultan için olduğunu duyunca onları korumaya alarak güvenli bir şekilde İstanbul'a götürmüştür. Ancak Kaptan Cihan'ın filin bakıcısı olarak saraya girip değerli şeyler çalmasını istemiştir.

Beyaz fil sarayın hayvanat bahçesine yerleştirilmiştir. Fili görmeye gelen Sultan Süleyman bir kez olsun gelmezken kızı Mihrimah onu görmeye her gün gelmektedir. Bu süreçte Cihan kendi hikâyesini ve uydurduğu hikâyeleri Mihrimah'a anlatmıştır. Zamanla dostlukları yakınlaşmaya dönüşmüştür. Günlerden bir gün Hürrem fili görmeye gelmiştir. Filin marifelerini öğrenmek isteyen Hürrem'e karşı Cihan hazırlıksız yakalanmış ve onun bir savaş fili olduğunu söylemiştir. Beyaz fil apar topar savaşa gönderilmiştir. Daha önce savaşta bulunmayan fil ve Cihan kendilerini savaşa giderken bulmuşlardır. Fakat ordu bir nehri geçememiş ve beklemek

zorunda kalmışlardır. Nehri geçmek için köprüler inşa edilmiş ancak hepsi yıkılmıştır. Bu esnada Mimar Sinan ortaya çıkmış ve köprü inşa edebileceğini söylemiştir. Sinan’a köprü yapımında Cihan fil ile birlikte yardım etmiştir. Mimar Sinan ile Cihan’ın tanışması bu vesile ile olmuştur.

İskender Pala, **Mihmandar** ⁸⁶

2013 yılında yayımlanan bu romanda, Türk-İslam tarihinde oldukça önemli bir yere sahip Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin hayatı anlatılmaktadır. Ebû Eyyûb’un hayatının yanı sıra Bizanslı bir ateş ustası, karısı ve kızının hikâyesi de kurguya dahil olmuştur. Hz. Peygamber’in Mekke’den Medine’ye hicreti sırasında onu evinde misafir eden Ebû Eyyûb, bu soylu ve misafirperver davranışı sebebiyle “Mihmândâr-ı Nebvî” unvanıyla anılmaktadır.

Hz. Peygamber’in Mekke’den Medine’ye hicreti esnasında devesi Ebû Eyyûb’un evinin önünde durmuştur. Hz. Peygamber’i evinde ağırlama şerefine kavuşan Ebû Eyyûb, Hz. Peygamber’in Konstantiniyye’nin fethini müjdelediği hadîs-i şerifinden dolayı seksen yaşında Konstantiniyye’nin fethine katılmıştır. Bu fetih yolculuğu sırasında hizmetinde bulunan Humeyd b. Bekir’e hadisler ezberletmiştir. Kırkıncı hadisi ezberlettikten sonra vefat etmiştir. Ebû Eyyûb’un mezarının yapılması ve günümüze kadar nasıl korunduğuna dair bilgiler verilmektedir.

Sibel Eraslan, **Meleklerin Selam Verdiği Kadın: Hz. Âişe (ra)** ⁸⁷

2013 yılında yayımlanan bu romanda yazarın, Hz. Hatice, Hz. Fâtıma, Hz. Meryem, Hz. Âsiye ile başlattığı “Cennetin Kadın Sultanları” dizisi bu kez Hz. Peygamber’in her daim yakınında olan Hz. Âişe ile devam etmektedir. Hz. Peygamber’in hanımları arasında onun söz ve davranışlarını en çok rivâyet eden Hz. Âişe’dir. Şüphesiz Müslüman kadın kimliğinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Romanda Hz. Âişe’nin hayatı, çocukluğu, Hz. Peygamber ile evliliği ve onun vefatından sonra yaşadıkları sahih kaynaklara dayandırılarak anlatılmıştır. Ayrıca bu romanda Hz. Âişe’nin, Hz. Peygamber’e olan aşkı ve bağlılığı dile getirilmiştir.

Batuhan Dedde, **Mesihler Yalnızca Kutsal Masallarda Olur** ⁸⁸

2014 yılında yayımlanan bu romanda yazar, kendi içinde bir türlü sağlayamadığı dengeleri alt üst ederek yeni bir arayışa doğru yol almaktadır. Modern

⁸⁶ İskender Pala, **Mihmandar: Bir Eyüp Sultan Romanı**, 1. Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013.

⁸⁷ Sibel Eraslan, **Meleklerin Selam Verdiği Kadın: Hz. Âişe (ra)**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

⁸⁸ Batuhan Dedde, **Mesihler Yalnızca Kutsal Masallarda Olur**, Altıkkırkbeş Yayınları, İstanbul, 2014.

dönemin bunalımına düşen karakterler üzerinden kutsal değerleri sorgulamış ve okuru intihar düşüncesine sürükleyebilecek bir anlatım kullanmıştır. Romanın ana kahramanı Mirza, sosyal ve ahlâkî yönden büyük sıkıntılar yaşayan biridir. Yaşadığı bu sıkıntılardan ve içinde bulunduğu zorlu şartlardan kurtulmak istemektedir. Yaşama tutunabilmek için hayatına giren insanları Mesih/kurtarıcı yani Hz. İsa olarak benimsemiştir. Kendisini de Hz. İsa'ya ihanet etmiş Yehuda ile özdeşleştirmiştir. Mirza, Tuğba'da aşkı ve mucizeyi görmüştür. Bu durumda Tuğba, onun hastalıklı ruhunu tedavi eden bir kurtarıcıdır.

İskender Pala, **Bülbülün Kırk Şarkısı** ⁸⁹

2015 yılında yayımlanan ve anlatıcı olarak bülbülün seçildiği bu romanda, Hz. İbrahim'i tanıyan bülbül, Hz. Peygamber'i doğumundan itibaren izlemekte ve onun hayat hikâyesini anlatmaktadır. Bülbül, önce Hz. İbrahim ile tanışmıştır. Hz. İbrahim, Nemrut tarafından ateşe atılacağı zaman Bülbül onu kurtarmaya çalışmıştır. İlk karşılaşma anı, o andır. Hz. İbrahim, bülbülün kaçmasını istemiş fakat bülbül kaçmamıştır ve birlikte ateşe atılmışlardır. Allah'ın kudretiyle alevler, Hz. İbrahim'e serin gelmiş ve bir anda güllere dönüşmüştür. Bu sırada dost olan Hz. İbrahim ve bülbül, Hz. Peygamber hakkında konuşmaya başlamışlardır. Onun çok uzun bir zaman sonra geleceğini ve kendilerinin onu göremeyeceğini söylemiştir. Bülbül ise Hz. İbrahim'den, Hz. Peygamber'in nûrunun nesilden nesile geçtiği gibi Yüce Allah'ın da bülbülün ona olan aşkının soydan soya çoğaltması için dua etmesini istemiştir. Böylece günler su misali akıp geçmiş ve bülbülün Hz. Peygamber'e olan hasreti giderek artmıştır. Bu sırada bülbül Hz. Peygamber'in hikâyesini anlatmaya başlamıştır.

Elif Şafak, **Havva'nın Üç Kızı** ⁹⁰

2016 yılında yayımlanan bu roman, konusunu Türkiye-Avrupa hattında, dün ve bugün arasında gidip gelen güncel bir hikâyeden almaktadır. Annesi, babası ve kardeşleriyle birlikte yaşayan Nazperi Nalbantoğlu, ailenin en küçüğüdür. Nalbantoğlu ailesi'nde Peri'nin babası, Kemalist ve açık görüşlü, annesi dindar, büyük ağabeyi solcu ve marksist, küçük ağabeyi ise aşırı milliyetçidir. Peri, çocukluğundan beri siyâsî, dinî ve felsefî görüş ayrılıklarına şahit olmuştur. Kendisi, bu ayrılıkların

⁸⁹ İskender Pala, **Bülbülün Kırk Şarkısı**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2015.

⁹⁰ Elif Şafak, **Havva'nın Üç Kızı**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2016.

ortasında ne yapacağını bilememektedir. Bu yüzden tüm çocukluğunu okumakla geçirmiştir.

Hikâye, inanç ve inançsızlık arasındaki mücadeleyi ve arayışın insan ruhunu nasıl etkilediğini anlatmaktadır. Peri'nin hikayesi, her gencin yaşadığı kimlik arayışına ve kendi yerini bulma çabasına ışık tutmuştur. Hikâyenin olay örgüsü, dostluk, aşkın kırılmalığı ve ihanetin yıkıcı etkileri üzerine kurulmuştur.

Nuriye Çeleğen, **Aşk-ı Hüzün Hz. Âmine & Hz. Halîme** ⁹¹

Yazar, Kenz-i Aşk adını verdiği serisine ilk olarak Babam Hazreti Muhammed ile başlamaktadır. Serinin ilk romanında Hz. Peygamber, Hz. Fatıma'nın dilinden, 2016 yılında yayımlanan serinin ikinci romanı Aşk-ı Hüzün'de, annesi Hz. Âmine ve sütannesi Halîme'nin dilinden anlatılmıştır. Romanın ilk yarısına kadar anlatıcı Hz. Peygamber'in annesi Âmine'dir. Evliliğı, kısa süre içinde eşini kaybetmesi, hamileliğı ve doğum şeklinde devam eden bir hayat hikâyesi okuyucuya sunulmuştur. Romanın ikinci yarısında anlatıcı Hz. Peygamber'in süt annesi Halîme'dir. Hz. Peygamber ile kurulan ilişki merkeze alınarak aslında kendi hikâyeleri anlatılmaktadır.

Sinan Yağmur, **Aşkın Meali 3 - Hz. Ali ve Fatma** ⁹²

Yazar, Aşkın Meali romanı serisinin üçüncüsüne 2016 yılında yayımladığı *Aşkın Meali 3 - Hz. Ali ve Hz. Fâtıma* adlı romanı ile devam etmektedir. Aşkın Meali 1'de Yusuf ile Züleyha'nın aşkı, Aşkın Meali 2'de İbrahim ve Hacer'in aşkı, Aşkın Meali 3'te Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın birbirlerine olan aşkı duygu yüklü ifadelerle, dinî söylemlerle ve tasavvufî bir bakış açısıyla anlatılmaktadır. Hz. Ali ve Hz. Fatıma arasındaki aşkın, Allah'a olan sevginin ve teslimiyetin bir yansıması olarak vurgulanmıştır.

Habib Mert, **Tûba Kokusu (Hz. Fatıma)** ⁹³

Yazar, iki seri olarak yayımladığı romanlarından ilki *İlham-ı Aşk*, ikincisi ise 2016 yılında yayımladığı *Tûba Kokusu – Hz. Fatıma*'dır. Her iki romanda da Hz. Peygamber'in biricik kızı Hz. Fâtıma ve damadı Hz. Ali'nin aşkları anlatılmıştır.

Burada çalışmamıza kaynaklık eden söz konusu eserlerin tanıtımı yapılmıştır. Önümüzdeki bölümde ise Siyer yazıcılığının gelişimi ve Siyer-Roman ilişkisi üzerinde durulacaktır.

⁹¹ Nuriye Çeleğen, **Aşk-ı Hüzün: Hz. Âmine & Halîme**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.

⁹² Sinan Yağmur, **Hz. Ali ve Fatma - Aşkın Meali 3**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2016.

⁹³ Habib Mert, **Tûba Kokusu (Hz. Fâtıma)**, İmam Rıza Dergâhı Yayınları-9, İstanbul, 2016.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYER YAZICILIĞININ GELİŞİMİ VE SİYER-ROMAN İLİŞKİSİ

Tezimizin bu bölümünde Siyer Yazıcılığının Gelişimi ve Siyer-Roman İlişkisi anlatılacaktır. Bu bölüm başlığı altında Siyer ve Megâzi'nin tanımı, Siyer ilminin doğuşu ve gelişimi, Tarih ve Edebiyat İlişkisi, Türk romanının ortaya çıkışı ve gelişimi, Roman ve Siyer İlişkisi, Klâsik Türk edebiyatında Siyer, Türk Romanlarında Siyer'in konu edilmesi konuları üzerinde durulacaktır.

1.1. SİYER VE MEGÂZÎ'NİN TANIMI

Sözlükte, siyer kelimesi “hâl, tutum, davranış, âdet, gidişat”, bir kişinin ahlâkı ve hayat hikâyesi gibi anlamlara gelmektedir.⁹⁴ “S-y-r” kökünden “Sîre” kelimesinin çoğulu olan siyer, İslâm tarihi literatüründe Hz. Peygamber'in hâl tercümesi için kullanılan bir ıstılahdır.⁹⁵ Siyer, Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına kadar hayatını ve şahsiyetini, ahlâk ve şemâilini, tebliğ faaliyetlerini konu alan ilim dalıdır. Bu türde yazılan eserler “Siyer-i Nebi”, “es-Siretü'n-Nebeviyye” şeklinde adlandırılmıştır.⁹⁶ Fıkıh kaynaklarında *es-Siyerü'l-kebir* şeklinde geçer ve Hz. Peygamber'in savaşlarında izlediği yol anlamında kullanılmıştır.⁹⁷

⁹⁴ Ayetlerin tercümesinde <https://kuran.diyanet.gov.tr/> web sitesinden istifade edilmiştir. Kâle huzhâ velâ tehaf(s) senu'iduhâ sîratehâ-l-ülâ” ; (Allah, şöyle dedi: “Tut onu. Korkma! Biz, onu yine eski durumuna döndüreceğiz), Taha, 20/21.

⁹⁵ Şemseddin Sâmî, **Kamûs-ı Türkî**, 2. Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 591.; İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö. 711/1311), **Lisânu'l-Arab**, Dâru Sâdır, Cilt: 4, Beyrut, 1968, s. 389 ; Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal (ö. V./XI). **Müfredat: Kur'an Kavramları Sözlüğü**, çev. Abdülbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, Çıra Yayınları, İstanbul, 2010, s. 607 ; Mehmet Kanar, **Arapça-Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul, 2009, s. 1091 ; Şaban Öz'e göre; “Sîre kelimesinin ıstılahi anlamında ilk defa kim tarafından kullanıldığı tartışmalıdır.” Ayrıca Bkz. Şaban Öz, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, İsar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 11.

⁹⁶ Ali Muhammed Sallabi, **Siyer-i Nebi-I**, tahsis ve çev. Mustafa Kasadar, 4. Baskı, Ravza Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 13-15.; Kasım Şulul, **Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014, s. 65.; Öz, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, s. 11 ; Win Raven, “Sîra”, **Encyclopaedia of Islam (2nd ed.)**, Vol. 9, Brill Academic Publishers, Leiden, 1997, p. 660–663 ; Abdurrahman Demirci, **Kavram Atlası Siyer I**, ed. Bülent Akot, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020, s. 1.

⁹⁷ Öz, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, s. 12.

Sîret kelimesi ilk olarak Hz. Peygamber'in hayat hikayesi için kullanılmış ve bu ilimlerle ilgilenenlere "Ashabu's-Siyer" denildiği ifade edilmiştir.⁹⁸ İbn Cerîr et-Taberî, Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgilenenlere "siyer ehli" ve "tarih ehli" kavramlarını birlikte kullanmıştır.⁹⁹ Kaynaklara göre "sîret" kelimesi siyer teriminin bu anlamına temel oluşturacak şekilde bizzat Hz. Peygamber tarafından kullanılmıştır. Sîret kelimesini, Hz. Peygamber'in orduyu seriyye için göndermeye hazırlandığı esnada Abdurrahman b. Avf'a; "İşte bu size Allah'ın ahdidir ve peygamberinin sîretidir" şeklinde kullandığı görülmüştür.¹⁰⁰

İbn Hişâm da Hz. Peygamber'in hayatı hakkında rivâyet nakledenleri "siyer ehli" olarak tanımlamıştır.¹⁰¹ Netice itibariyle, Hz. Peygamber'in hayatını ifade eden siyer kelimesi, zamanla "biyografi"yi ifade etmek için de kullanılmıştır.¹⁰²

Bir diğer kavram olan Megâzî, "mağzâ" ve "mağzât" kelimelerinin çoğuludur. Megâzî, bir şeyi "talep etmek, istemek ve düşmana saldırmak" anlamına gelen "gazv" masdarından türemiştir.¹⁰³ Kur'an'da "savaşan kimseler" anlamında kullanılmıştır.¹⁰⁴ Siyer ilminde megâzî kelimesinden kastedilen şey "savaş yapılan yer, savaş, savaş hikâyeleri", Hz. Peygamber'in şahsen idare ettiği veya sevk ettiği bir orduyla, kâfirlerle yaptığı savaşı anlatan hâdiseler olduğu belirtilmiştir. Başlangıçta siyer ile aynı anlamda kullanılan meğâzî kavramı, daha sonraları Hz. Peygamber'in sefer ve savaşlarını anlatan eserlere de isim olmuştur. Dolayısıyla siyerin daha umumî, meğâzînin ise daha hususî bir anlam kazandığı söylenebilir. Hz. Peygamber'in hayatına dair bilgi veren en sahih kaynak olma özelliğinden dolayı Kur'an-ı Kerîm,

⁹⁸ Burhâneddin el-Merginânî (ö. 593/1197), **el-Hidâye**, Cilt: II, çev. Ahmed Mevlânî, Kahraman Neşriyat, İstanbul, 1986, s. 290-293.

⁹⁹ İbn Cerîr et-Taberî, **Tarihu't-Taberi**, Cilt: 1, s. 55, 606.

¹⁰⁰ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, IV, s. 381.

¹⁰¹ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, s. 51.

¹⁰² Öz, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, s. 12.

¹⁰³ "Megâzî müsta'mel olmayıp, cem'i de Arabîde olduğu gibi gazâ hikâyeleri manasıyla kullanılmamaktadır. Futûhât ve gazâları çok olan zât anlamındadır". Bkz.: Sâmî, **Kamûs-ı Türkî**, s. 1065.; Aynı şekilde bkz.: Kanar, **Arapça-Türkçe Sözlük**, s. 42.; Öz, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, s. 11.; Fatih Özaktan, **Kur'an'ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü**, Marmara Akademi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 36.

¹⁰⁴ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غُرَىٰ لَوْ كَانُوا عِدَدًا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ يُخَيِّ وَيُيَبِّتُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (Ey iman edenler! Sizler, sefere çıkan veya savaşa giren kardeşleri hakkında -Allah sonunda bunu kalplerinde bir hasret acısı kılsın diye- "Onlar yanımızda olsalardı ölmezlerdi ve öldürülmezlerdi" diyen inkârcılar gibi olmayın. Hayat veren de öldüren de Allah'tır; Allah yaptıklarınızı görmektedir.) Âl-i İmrân, 3/156.

siyer ve meğâzî ilminin esas kaynağı olmuş, nübüvvet, menâkıb, meğâzî ve cihat gibi konuları ihtiva etmesi sebebiyle hadisler de bu ilme kaynaklık etmiştir.¹⁰⁵

1.2. SİYER İLMİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Hiz. Peygamber'in söz, fiil ve davranışlarının gelecek nesillere aktarılması konusunda kaygı duyan sahabe, onun hayatını dönemin şartlarına uygun şekilde kayda geçirmeye başlamıştır. Bu dönemde Hiz. Peygamber'in amcasının oğlu Abdullah b. Abbas, büyük sahabîlerden Zübeyr b. Avvam'ın oğlu Urve b. Zübeyr ve Vehb b. Münebbih gibi sahabîlerin Hiz. Peygamber'in hayatı ve savaşları hakkında sayfalar halinde defterleri kayda geçirdikleri belirtilmiştir. Siyerin ilk yazılı telif örnekleri ise tâbiîn döneminde ortaya çıkmıştır.¹⁰⁶ Siyer yazımında risaleler dönemi olarak belirtilen bu dönemde Urve b. Zübeyr (ö. 94/713), Ebû Saîd Ebân (ö. 105/723), Vehb b. Münebbih (ö. 114/732), Âsım b. Ömer b. Katâde (ö.120/737), Abdullâh b. Ebî Bekr (ö. 135/752), Musa b. Ukbe (ö. 141/758), risale ve sahife niteliği taşıyan yazıları günümüze ulaşmasa da¹⁰⁷ hadis ve siyerin eş zamanlı olarak tedvin edildiği dönemde İbn Şihâb ez-Zühri (ö. 124/742),¹⁰⁸ İbn İshâk (ö. 151/768),¹⁰⁹ eş-Şâfiî (ö. 204/820),¹¹⁰ el-Vâkidî (ö. 207/823),¹¹¹ İbn Hişâm (ö. 213/828),¹¹² İbn Sa'd (ö. 230/845),¹¹³ İbn Ebî

¹⁰⁵ Muhammad Hamidullah, **İslâm Peygamberi I**, çev. Salih Tuğ, İmaj Yayınları, İstanbul, 2003, s. 227-228.; Öz, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, s. 12.; Özaktan, **Kur'ân'ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü**, ss. 37-38.; Mustafa Fayda, "Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmalar", **Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu 16-18 Eylül 1985**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1990, ss. 357-358; Demirci, **Kavram Atlası Siyer I**, s. 1.

¹⁰⁶ Josef Horovitz, **İslami Tarihçiliğin Doğuşu, İlk Siyer Meğazi Eserleri ve Müellifleri**, çev: Ramazan Altınay ve Ramazan Özmen, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002, ss. 11-12.; İhsan Arslan, **Siyer İlminin Doğuşu ve Temel Kaynakları**, Okur Akademi Yayınları, İstanbul, 2021, 9-19.; Ramazan Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 20-23.

¹⁰⁷ Öz, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, s. 4. 12; Abdurrahman Demirci, **Kavram Atlası Siyer I**, s. 1.; Fatih Özaktan, **Kur'ân'ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü**, Marmara Akademi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 47; Horovitz, **İslami Tarihçiliğin Doğuşu, İlk Siyer Meğazi Eserleri ve Müellifleri**, s. 23.

¹⁰⁸ İbn Şihâb ez-Zühri, **el-Meğâzî**, I, ss. 11-16.

¹⁰⁹ İbn İshâk, **Sîretü İbn İshâk**, I, ss. 10-14.

¹¹⁰ eş-Şâfiî, **Siyeru'l-Evzâî**, çev. İbrahim İlhan, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2021, ss. 15-20.

¹¹¹ el-Vâkidî, **Kitâbü'l-Meğâzî**, I, ss. 11-14.

¹¹² İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, ss. 9-15.

¹¹³ İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, I, ss. 12-18.

Şeybe (ö. 235/849)¹¹⁴ Ezrakî (ö. 250/864)¹¹⁵ Belâzürî (ö. 279/893),¹¹⁶ İbn Cerîr et-Taberî (öl. 310/923)¹¹⁷ İbn Hibbân (ö. 354/965)¹¹⁸ es-Serahsî (ö. 483/1090)¹¹⁹ gibi tarihçiler aracılığıyla siyer eserleri yazılı olarak telif edilmiştir.

Siyer yazıcılığının tarihî gelişimini kısaca değerlendirecek olursak, siyer-meğazî, başlangıçta hadis ilmi ile birbirinden ayrılmış değildi. Fakat siyer-meğazi çalışmaları hicrî birinci yüzyıl ortalarından itibaren kendine has bir güzergâhta seyretmeye başladı. Siyer yazıcılığı alanındaki çalışmaları belirli bir tasnife tabi tutmak mümkün gözükmemektedir. Bu yüzden daha makul görünen bir ayırım ancak kronolojik olarak bu alandaki çalışmaların ortaya çıkışı ve gelişimi üzerinden olabilir. Siyer yazıcılığında ilk müstakil gelişmenin ilk ciddi göstergeleri hicrî birinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren kaleme alınan risale ve sahifelerdir. Sonraki süreçte ise gerek daha önceki risalelerin ve sahifelerin gerekse başka kaynakların kullanılmasıyla müstakil ve daha kapsamlı eserler yazan müellifler ortaya çıkmıştır. Siyer yazıcılığı, Zührî ile yeni bir döneme girmiştir. Zührî, rivâyetlerinde Hz. Peygamber'in hayatı abartmalardan uzak sade ve gerçekçi bir üslup takdim etmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in özellikleri ve davranışlarıyla beşerî bir varlık olduğunu vurgulamıştır. Bununla beraber Zührî, rivâyetlerinde “delâilu'n-nübüvve” türünden bilgilere az da olsa yer vermiştir. Hicri birinci yüzyılın sonları ve ikinci yüzyılın başlarında asıl kalıcı etkiler bırakan kişi İbn İshak'tır. İbn İshak, hadisçilerin meğaziye dair rivâyetlerinin yanı sıra İsrailiyyat, kıssa ve birçok asılsız şiiri de eserinde kullanmıştır. İbn Hişam ise, İsrailiyyat, kıssa ve asılsız şiirler nedeniyle pek çok eleştiri alan İbn İshak'tan farklı olarak bazı önemli tasarruflarda bulunmuştur. Nitekim İbn Hişam, peygamberle ilgili olmayan konuları ve tanınmamış şairlerin şiirlerini eserden çıkarmıştır. Dolayısıyla siyer kitapları içinde temel kaynak haline gelmiştir.¹²⁰

İbn İshak'tan sonra siyer yazıcılığında Vakıdî (ö. 207/823) dönemi başlamıştır. Hadisçilerin tarzına daha yakın olan ve konu olarak Hz. Peygamber'in sadece Medine dönemindeki faaliyetlerini ele alan Vakıdî çoğunlukla gazveler üzerinde durmuştur.

¹¹⁴ İbn Ebî Şeybe, **Kitâbü'l-Meğâzî**, I, ss. 10-16.

¹¹⁵ Ezrakî, **Ahbâru Mekke**, ss. 11-18.

¹¹⁶ Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşraf**, I, ss. 15-22.

¹¹⁷ İbn Cerîr et-Taberî, **Tarihu't-Taberi**, I, ss. 10-20.

¹¹⁸ İbn Hibbân, **Es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, I, ss. 9-14.

¹¹⁹ Muhammed es-Serahsî, **Şerhü's-Siyeri'l-Kebîr**, I, ss. 11-19.

¹²⁰ Mehmet Özdemir, “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, **Milel ve Nihal İnanc, Kültür ve Mitodoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt. 4, Sayı: 3, Eylül-Aralık 2007, ss. 130-143.

Fakat Vakıdî'nin tarzı, siyerin şekli ve metodu üzerinde daha öncekiler gibi etki bırakmamıştır. Ondan sonra siyer yazıcılığında kalıcı ve önemli değişikliği gerçekleştiren isim İbn Sa'd olmuştur. İbn Sa'd ile birlikte bir siyer eserinde yer alacak bölüm ve konuların hangileri olduğu onunla birlikte şekillenmiştir. Siyer yazıcılığında zaman içinde siyer malzemesinin genişlediği görülmüştür. Buradaki en önemli faktörler; yüceltmeci tavrın yaygınlık kazanması, nübüvvet tartışmaları, mucizeler, irhasât haberleri, rüya ve kehanet fenomenleri ve Kur'ân âyetleridir. Fütuhât tarihçisi olarak bilinen Belâzürî ise Hz. Peygamber'in hayatını Vakıdî –İbn Sa'd'ın metoduna benzer bir şekilde almıştır. Peygamberler tarihini detaylı bir şekilde ele alan Taberî Hz. Peygamber'in Mekke ve Medine dönemlerini kronolojik olarak derinlemesine incelemiştir. Bu dönem itibarıyla Hz. Peygamber'i konu edinen Şemâil ve delâilü'n-nübüvve gibi eserler yazılmaya başlanmıştır. Nitekim, süregelen zaman diliminde bu konu etrafında geniş bir literatürün oluşması ve başka eserlerin yazılması sağlanmıştır.¹²¹

IX. yüzyıldan itibaren siyer ve meğazi alanındaki çalışmalar artarak günümüze kadar devam etmiştir. İslâm dünyasında XIX. yüzyıldan sonra ise siyer geleneğinde yeni bir dönem başlamıştır. Şarkiyat çalışmalarıyla beraber siyer de diğer ilimler gibi ilgi gösterilen alanlardan biri oldu ve siyer malzemesine dair ciddi tartışmaları başlatmıştır.

Siyer eserlerinde, Hz. Peygamber'in hayatı tüm yönleriyle ele alınmış, onun soy ağacı, ailesi, çocukları ve şemâil'i hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca bu eserler Hz. Peygamber'in doğumuna ve doğum gecesinde yaşanan mucizevî olaylara, ahlâkına, vasıflarına, menkıbelerine, mucizelerine ve bazı sahâbeye ilişkin bilgiler de içermiştir. Siyer eserlerinde, bu konular genellikle kronolojik sırayla ele alınmıştır.¹²²

Siyer, İslâm tarihinin bir dalı olduğu gibi Hz. Peygamber'in sözlerini ve fiillerini barındırdığı için hadis ilminin de bir alt dalı olarak kabul edilmiştir. İlk Siyer-

¹²¹ Mehmet Özdemir, "Siyer Yazıcılığı Üzerine", ss. 130-131; Adem Apak, "Hadis-Siyer İlişkisi ve Hadisin Siyere Kaynaklığı Üzerine Değerlendirmeler" **Siyer Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 7, 2020, s. 65.

¹²² Şulul, **Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî**, ss. 33-34; Adem Apak, **Siyer-i Nebî: [Hz. Peygamberin (s.a.v.) Hayatı-Şahsiyeti-Daveti]**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 4. Baskı, 2020, ss. 3-5; Bayram Özfirat, "Türk Edebiyatının Manzum İlk Siyeri: Velî'nin Sîretü'n-Nebî'si", **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 12, 2014, ss. 100.; Özaktan, **Kur'ân'ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü**, ss. 40-41.

i Nebeviyye yazarları, hadis bilginleri arasından seçkin âlimlerden oluşmaktadır. Bu eserler, Hz. Peygamber'in sözlerini ve fiillerini aslına sadık kalarak aktarmaya çalışmışlardır.¹²³ Siyer eserleri Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına kadar olan dönemi konu edindiği ve Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini ele aldığı için hadis ilmiyle de yakın ilişki içinde olmuştur.¹²⁴

İslâm tarihinin ilk kaynaklarını inceleyen tarihçiler, hadisin bu alandaki önemini özellikle vurgulamış ve Siyer'i Hadis'in bir alt dalı olarak görmüşlerdir. Hz. Peygamber'in hayatına dair en detaylı bilgilerin hadislerde yer alması, siyerin inşasında hadisleri vazgeçilmez bir kaynak haline getirmiştir. Ayrıca, râvilerin ve haberlere esas teşkil eden rivâyetlerin tespitinde hadis kaynaklarının siyer rivâyetinde büyük bir değer taşıdığı ifade edilmiştir. Bu açıdan siyer yazıcılığı, hadis ilmiyle yakından ilişki içinde olmuş, hadisler içerdiği bilgiler açısından siyerin temel kaynaklarından biri olarak kabul görmüştür.¹²⁵

İlk siyer eserlerinden önce, hacimli hadis külliyatının mevcut olduğuna dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Araştırmacıların kanaatine göre siyer eserleri ile hadis eserleri, yaklaşık tarihlerde ortaya çıkmışlardır. Her ikisi usûl konusunda benzer bir metodolojiyi kullanmamakla birlikte, benzerlikler ortak şahıslar üzerinden rivayet formunda kendini göstermektedir. Bu durum, tüm İslâmî disiplinlerde haber aktarımının temelini oluşturan isnad sisteminden kaynaklanmaktadır.¹²⁶

Hz. Peygamber'in peygamberlik öncesi ve sonrası hayatı ve beyanları siyer içinde ele alınırken, hadiste yalnızca peygamberlik sonrası ve dinî içeriğe sahip olanlar değerlendirilmektedir. Bunun sebebi, "hadis"ın Hz. Peygamber'in peygamberlik sonrası ve dinî beyanlarını kapsayan bir kavram olmasıdır. Aynı şekilde, Hz. Peygamber'in fiziksel özellikleri de siyerin kapsamına girerken, "hadis"te yer almamaktadır. Ancak, Hz. Peygamber'in fiziksel özelliklerinin "şemâil-i şerîf"

¹²³ İzmirli İsmail Hakkı, **Siyer-i Celîle-i Nebeviyye**, çev. Abdulkadir Evgin, SAMER Yayınları, Kahramanmaraş, 2021, s. 14; Kevser Özdoğan ve M. Hanefi Palabıyık, "Bir Siyer/İslâm Tarihi Araştırmacısının Metin Temelli Problemleri", **Journal of Islamic Research**, 2023, Cilt 34, Sayı: 2, s. 552.

¹²⁴ Özaktan, **Kur'ân'ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü**, s. 55; Öz, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, s. 27.

¹²⁵ Özdemir, "Siyer Yazıcılığı Üzerine", ss. 130-131; Adem Apak, "Hadis-Siyer İlişkisi ve Hadisin Siyere Kaynaklığı Üzerine Değerlendirmeler" **Siyer Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 7, 2020, s. 65.

¹²⁶ Öz, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, s. 27.

kavramı altında değerlendirilerek kutsallık atfedilmesi, hadis ve sünnet kapsamında sunulması, siyer ve “hadis”in karıştırılmasına yol açmaktadır.¹²⁷

Hadis ile siyer arasındaki en belirgin fark, eserlerin düzenlenmesinde görülmektedir. Hadis eserlerinde belli bir konuya has rivayetler, birbirinden bağımsız nakillerden oluşmakta ve belli bir bütünlük arz etmemektedir.¹²⁸ Hadis eserleri, konularına veya râvîlerine göre tasnif edilmiştir. Konu odaklı tasnifte Hz. Peygamber döneminde yaşanan hadiseler, ilgili başlıklar altında toplanırken, râvî odaklı tasnifte ise rivâyetler râvîlere göre sıralanmaktadır. Hadis eserlerinin amacı, bahsi geçen hadiseleri bütünüyle anlatmak değil, muhaddislerin kendi kriterlerine uygun gördükleri rivayetleri aktarmaktır. Bu nedenle hadis eserleri, Hz. Peygamber'in hayatındaki olayları kronolojik sırayla veya bir hikâye akışı içerisinde sunmamaktadır.¹²⁹ Siyer müellifleri anlatımlarında kurguya yer verirken hadisçiler önceliği kurguya değil sıhate vermekte ve bilgiyi olduğu gibi aktarmaktadır.¹³⁰ Siyer eserleri, olayları tam olarak birbirine bağlamak ve senetleri tekrarlamaksızın konuyu anlatmaya çalışmaktadır. Siyer eserleri Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına kadar yaşanan hadiseleri kronolojik bir şekilde hikâye üslubu ile sunmayı; hadis kitapları ise onun şahsıyla ilgili olayları ve sözleri aktararak fikhî bir sonuç elde etmeyi amaçlamaktadır.¹³¹

Hadisin konumuz açısından siyer yönünden önemi hem siyer rivâyetlerinin hem de hadis rivâyetlerinin Tâbiîn dönemine herhangi bir ayırım ya da metot farklılığına uğramadan aktarılmasıdır. Ayrıca Hz. Peygamber'in sözleri, davranışları ve takrirleriyle ilgili hadislerin siyer yazımında kaynaklık etmesi büyük ehemmiyet taşımaktadır. Bir başka husus ise İslâm'ın ilk dönemlerine ait siyer hakkında bilgi veren haberlerin hadisler gibi rivâyetler halinde aktarılmış olmasıdır.

¹²⁷ Abdülkadir Evgen, “Hadis İlminde Siyer”, **İslâmî İlimlerde Siyer**, ed. Betül Feyza Köse, SAMER Yayınları, Kahramanmaraş, 2019, ss. 54-55; İsmail Yiğit, **Kur'ân ve Siretü'n-Nebi" Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları-II**, Ensar Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 93-94.

¹²⁸ Öz, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, s. 27.

¹²⁹ Yiğit, **Kur'ân ve Siretü'n-Nebi" Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları-II**, s. 95.

¹³⁰ Üzeyir Durmuş, "Siyerin Hadislerle İnşası Meselesi (Buhârî ve Müslim Örneği)", **Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** Cilt: 3, Sayı: 1, 2016, ss. 93-94.

¹³¹ Mehmet Apaydın, **Siyer Kronolojisi**, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 66-67.; Özaktan, **Kur'ân'ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü**, s. 58.; Durmuş, "Siyerin Hadislerle İnşası Meselesi (Buhârî ve Müslim Örneği)", ss. 94-95.

Erken dönemde yazılan siyer eserleri ile geç dönem siyer teliflerinin birbirinden bağımsız ve kopuk olması siyer yazıcılığının temel sorunlarından biri olarak görülmektedir. İlk dönem siyer kaynaklarındaki nakiller, bir araya getirilmemiş dağınık rivayetler şeklinde geç dönem siyer eserlerine dâhil edilmiştir. Her ne kadar yapılan araştırmalar bir sonuca ulaşmaya çalışsa da erken dönemde yazılan siyer eserleri ile geç dönem siyer telifleri arasında hâlâ bir bütünlüğün sağlanamadığı gözlemlenmiştir.¹³²

Siyer eserleri, çoğu tarihsel metinler gibi olayların yaşandığı dönemde değil, daha sonra kaleme alınmıştır. Bu durum, metinlerin farklı kişiler tarafından farklı zamanlarda ve yerlerde aktarılması ve kaydedilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle, tarihçiler için bu metinleri incelerken hem aktarım sürecindeki değişiklikleri hem de metin haline getirilirken yapılan yorumları göz önünde bulundurma zorunluluğu doğmaktadır. Bu durum metinlerin ne kadarının gerçek olayları yansıttığı, ne kadarının ise yorum içerdiği konusunda belirsizliklere yol açmaktadır.¹³³ Siyer yazıcılığında tek bir metodolojiye dayalı sistem bulunmamaktadır. Farklı siyer yazarları, farklı yöntem ve yaklaşımlar kullandıkları için erken dönem siyer ve geç dönem siyer telifleri arasında tutarsızlıklar ve çelişkiler olduğu dikkati çekmiştir. Ayrıca Klâsik Siyer yazıcılığının usûl ve tasvir açısından bazı sorunları da bulunmaktadır. Siyer müelliflerinin, rivayetleri aktarırken titiz bir kaynak eleştirisi yapmadıkları ve bu durumun siyer eserlerinin güvenilirliğini ve tarihsel doğruluğunu olumsuz yönde etkilediği de görülmektedir. Bu konuda Muhammed İzzet Derveze, klâsik siyer müelliflerinin çoğunun, Hz. Peygamber'in risalet öncesi dönemine ve çevresine dair titiz bir araştırma yapmadıklarını ve bu konuya yeterince önem vermediklerini belirtmektedir. Bu dönem ve çevreye dair aktardıkları bilgilerin, genelde Hz. Peygamber'in şahsı ile doğrudan alakalı olan konularla sınırlı olduğu, bu konularda da soyu, ailesi, kabilesi, doğumu, himaye edilişi, yolculukları ve evlilikleri gibi konuların ön plana çıktığını ifade etmektedir. Risalet öncesi dönem ve çevresine ilişkin sosyal, ekonomik, siyasî ve dinî konulara değinilse de Arapların İslam öncesi durumlarıyla ilgili bilgilere pek yer verilmediği ve genellemelere dayalı olduğu,

¹³² Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 17.

¹³³ Özdoğan ve Palabıyık, "Bir Siyer/İslâm Tarihi Araştırmacısının Metin Temelli Problemleri", s. 553.

verilen bilgilerin hangi dönemi yansıttığının tam olarak bilinemediği, aktarılan bu söylemlerde bile uydurma bilgilerin olabileceği öne sürülmektedir.¹³⁴

Derveze ayrıca klâsik siyer eserlerinde Hz. Peygamber'in beşer üstü bir varlık olarak ele alındığını vurgulamaktadır. Ona göre siyer, şemâil ve şerh alanlarında yazılan birçok eserde bu tür aşırılıklara rastlamak mümkündür. Derveze, bu aşırılıkların Hz. Peygamber'in yaratılışında, doğumunda ve onunla ilgili müjdelerde yer aldığını belirtir. Ayrıca bu tür söylentilerin Kur'ân'a dayalı bir aslı, sahih hadise dayalı bir senedi ya da akla yatkın bir temeli bulunmadığını ileri sürer. Hatta seleften rivâyet edilen nakillerde bu tür anlatımlara rastlanılmadığına işaret eder.¹³⁵

Mehmet Azimli erken ve geç dönem siyer eserlerinde kurgusal anlatımlara yer verildiğini belirtmektedir. Gerçekte yaşanmamış ve Hz. Peygamber'in hayatında yeri olmayan olayların, sanki yaşanmış gibi aktarılmasına dikkat çekmektedir.¹³⁶ Bu tür kurgusal anlatımların bir kısmı, ehl-i kitap ile yapılan peygamber kıyaslamalarından kaynaklanırken, bazılarının ise Hz. Peygamber'i yüceltme amacıyla uydurulduğu düşünülmektedir. Özdemir, konuyla ilgili olarak bir siyer araştırmacısının en doğru bilgiye ulaşması için siyer malzemesinin teşekkül ettiği zaman ile ilgili olarak çevre kültürlerin yazılı kaynaklarında Hz. Peygamber'in nasıl ele alındığını, keza yine çevre kültürlerdeki din büyüklerinin hayatları etrafında oluşan mitolojik motifler ve efsaneler hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylelikle araştırmacının bir paralellik yakalayabileceğini veya muhtemel etkileşimleri keşfedebileceğini ileri sürmektedir.¹³⁷

Siyer ilminin doğuşu ve gelişimi ile ilgili bilgilerden anlaşıldığı üzere, siyer ilminin Hz. Peygamber ve çevresinde yaşanmış olayların bilgisini taşıyor olması bu ilim dalının tarihî değeri olduğunu açıkça göstermektedir. Her ne kadar siyer, İslâm tarihinden daha sınırlı bir dönemi konu edinse de hem siyer hem de İslâm tarihi Hz. Peygamber'in hayatını müşterek olarak ele almaktadır. Günümüzde siyer konularına edebiyat alanında sıkça yer veriliyor olması sebebiyle tarih ve edebiyat ilişkisine tezimizde değinmek de uygun olacaktır.

¹³⁴ Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş Derveze, **Kur'ân'a Göre Hazreti Muhammed'in Hayatı**, çev. Mehmet Yolcu, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2011, I, ss. 9-10.

¹³⁵ Derveze, **Kur'ân'a Göre Hazreti Muhammed'in Hayatı**, I, s. 525.

¹³⁶ Mehmet Azimli, **Siyeri Farklı Okumak**, 3. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010, s. 24.

¹³⁷ Özdemir, "Siyer Yazıcılığı Üzerine", **Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Dergisi**, ss. 160-161.

1.3. TARİH VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ

Edebiyat ve tarih, insan deneyiminin farklı yönlerini ele almasına rağmen birbirini tamamlayan ve etkileyen iki önemli disiplin olmuştur. Tarih, geçmişini olduğu gibi anlamak ve geleceğe ışık tutmaya; edebiyat ise insanı ve dünyayı anlamaya çalışırken estetik bir deneyim sunmayı ve duygusal bir bağ kurmayı amaçlamıştır.

Tarih ve edebiyat, sosyal bilimler içinde önemli bir yere sahip iki bilim dalıdır. Birbiriyle ilişkili bu iki bilimin tanımlarını, amaçlarını, işlevlerini ve kaynaklarını kısaca belirtecek olursak tarih, insan topluluklarının aralarında geçen olayları zaman ve mekân gözeterek ele alan, onların bütün faaliyetlerini ve geçirdikleri gelişmeleri sebep sonuç ilişkisi içinde belgelere dayandırarak anlatan ve günümüze nakleden bir bilim dalıdır.¹³⁸ Zeki Velidî Togan olayların seyrinden, madde ve eşyanın geçmişinden ve bugünününden bahseden her yazı ve hikâyenin tarihin konusu olabileceğini belirtirken, bir bilim olarak ele alındığında tarihin daha çok insanlıkların eylem ve düşünceleriyle ilgili olduğunu vurgulamaktadır.¹³⁹

Sosyal bir varlık olan insan çevresiyle birlikte yaşamak durumundadır. Bu yüzden de sağlıklı bir hayat sürebilmesi ve sağlam bir düşünce tarzının teşekkül etmesi için insanın önce kendini tanıması gerekir. Dolayısıyla insanoğlu geçmişten bugüne nasıl gelindiği, hangi düşünce veya ideallerin nasıl uygulandığı ve ne gibi sonuçlar doğurduğunu öğrenmek için öncelikle tarihe müracaat eder. Yani tarih, bir milletin hafızasıdır, istikrarlı geleceğidir. Bu durum bir birey için ne anlam ifade ediyorsa makro düzeyde bireylerin oluşturduğu millet için de aynı ehemmiyeti taşır. Nitekim milletlerin veya toplumların varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri ancak tarihi öğrenmeleriyle mümkündür.¹⁴⁰

Tarihin fertlerin ve milletlerin hafızası olduğunu vurgulamakla birlikte kültürün, zaman içinde siyasî ve sosyal anlamda akışını, devamlılığını sağlayan bir aksiyon olduğunu belirtmeliyiz. Bu anlamda denilebilir ki, bir milletin tarihi onun bütün kültür varlıklarının aksiyon haline geçmiş halidir.¹⁴¹

¹³⁸ İsmail Özçelik, **Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 1993, s. 1.

¹³⁹ Zeki Velidî Togan, **Tarihte Usul**, 3. Baskı, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2019, s. 2.

¹⁴⁰ Nuri Köstüklü, **Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi**, Günay Matba., Konya, 1999, s. 11.

¹⁴¹ Refik Turan, “Kültür Alanındaki Gelişmeler”, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi** (Komisyon), Cilt: II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, s. 189.

Kültür varlıklarının aksiyon haline dönüşmüş ve aynı zamanda bir milletin hemen hemen bütün varlığına eşit olan tarih, kısaca milletin geçmişteki varlığını ifade eder. Tarihin mirası ise bugüne kalan hatırasıdır. Bu yüzden tarih boyunca gelişmiş ve bize tarihten kalan her şey kıymetli bir hazine gibidir. Bununla birlikte milletler milli kudret ve medeniyet hamlelerinde bu hazineden faydalandıkları zaman ancak tarih şuurunu taşırlar yoksa hiçbir mana ifade etmez.¹⁴²

İnsanoğlu, tarihin bu kıymetli niteliği sayesinde meselelerin iç içe olmasının ve karmaşıklığının bilincine varmayı öğrenir, birtakım çözümler üretir ve çözüm yollarını engelleyen durumlar gözler önüne serilir. Yani tarih, hisseden düşünen insan şuurunu oluşturur, onun ufkunu genişletir denilebilir.¹⁴³

Yukarıda sıralanan tarih biliminin özellikleri genel olarak göz önünde bulundurulduğunda tarih biliminin, insanlara kendilerinden öncekilerin tecrübelerinden istifade etmeyi öğrettiği görülür. Bir başka ifadeyle insanları geçmişten cesaret almaya, onu öğrenmeye ve bu suretle tecrübe kazanmaya sevk eder. Ayrıca tarihî gelişmelerin bilinmesi değerlerin de daha iyi takdir edilmesine olanak sağlar.¹⁴⁴

Son olarak tarihin dikkat çeken bir diğer işlevine bakıldığında, düşünce adamını (mütefikkir), yalnızlığın kaçınılmaz darlığından kurtararak zenginleşen bir diyalogla dar manada kendi toplumuyla geniş manada ise bütün insanlıkla bütünleştirdiği görülür.¹⁴⁵

Tarih bilimine dair birtakım bilgiler verdikten sonra tarihin kaynaklarını da belirtmemiz gerekirse kaynakları 3 grupta toplayabiliriz: Sözlü kaynaklar (destanlar, tarihî şiirler, hikâyeler, efsaneler, mytoslar, menkıbeler, fıkra ve atasözleri); Yazılı kaynaklar yazılı haberler (kitabeler, şecerele, takvim ve yıllıklar, biyografi ve otobiyografi, hâtıralar, seyahatnâmeler, süreli yayınlar), görsel haber (resim ve

¹⁴² Osman Turan, **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi**, Cilt: I, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998, s. IX.

¹⁴³ Bahaeddin Yediyıldız, Yaşar Yücel, “Tarih ve Kültür”, **Milli Kültür ve Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, TTK Yayınları, Ankara, 1990, s. 61.

¹⁴⁴ Mübühâ S. Kütükoğlu, **Tarih Araştırmalarında Usul**, Kubbealtı Neşriyatı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 4.

¹⁴⁵ Bahaeddin Yediyıldız, Yaşar Yücel, **Milli Kültür ve Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler** s. 61.

fotoğraf, film, video, dvd ve cd romlar, ses kayıt); müzelik malzeme (lâhid ve mezar taşları, madalyalar, insan vücudu kalıntıları, paralar, arma ve mühür)¹⁴⁶

Edebiyat kavramı ise “olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı”¹⁴⁷ olarak tanımlanmaktadır. Ancak kuramsal çalışmalara bakıldığında edebiyat kavramının tek ve belirgin bir tanımının olmadığı, yapısı itibarıyla bazen ne olması ya da ne olmaması gerektiği savlarıyla ele alındığı görülmektedir. İlkçağdan bugüne idealizmden marksizme uzanan bir süreçte birçok filozof, edebiyatçı ve ressam sanat ve edebiyatı gerçekliği yansıtan bir ayna olarak betimlemektedir. Romantiklerle birlikte sanat kavramı, sanatçının ruhuna açılan bir pencereye dönüşmektedir.¹⁴⁸

Edebiyatın amacını nesnel olarak belirlemek imkansız gibi gözükmektedir. Bu bakımdan düşünüldüğünde edebiyatın amacı, hoş a gidici, fayda verici, zevk verici, eğitici, öğretici ve eğlendirici olabilir.¹⁴⁹ Doğası gereği çok amaçlı ve katmanlı olan edebiyatın işlevi ise farklılıklar içermektedir. Edebiyatın eğitici işlevinin yanı sıra ahlâk, estetik, güzellik veya sosyal fayda gütmesini isteyenler olabilir.¹⁵⁰

Yapmış olduğumuz tanımamalardan da anlaşıldığı üzere tarih ve edebiyatın kültürün, medeniyetin ve sanatın her alanına dahil olmaları, birbirini beslemeleri ve zenginleştirmeleri sebebiyle her ikisi de ortak bir çalışma alanı içinde yer almıştır. Bu iki alan, insanın zaman, mekân ve olaylarla kurduğu bağları ve anlatısal yapılarını paylaştıkları için birbirine sıkı sıkıya bağlı kalmıştır.¹⁵¹

Edebiyatın roman, şiir, öykü ve oyun gibi türleri, yazıldıkları dönemin sosyal, siyasal ve kültürel özelliklerini, insanların düşünce biçimlerini, değer yargılarını ve yaşam tarzlarını yansıtmıştır. Dolayısıyla tarihî bir dönemin siyasî ve sosyal eğilimlerini edebî eserlerde gözlemlemek mümkün olmuştur. Edebiyat, insana dair olayları anlattığı ölçüde politik, tarihsel ve toplumsal bir yön kazanmıştır. Böylece

¹⁴⁶ Zeki Velidî Togan, Tarihî Usul eserinde kaynakların tasnifini 3 gruba ayırmaktadır. Bunlar; şifâî haberler, yazılı haberler, resimli haber ve haritalardır. Ancak günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte bazı teknolojik aletlerin de kaynakların içinde yer almaktadır.

¹⁴⁷ TDK Sözlüğü, 2005, s. 600.

¹⁴⁸ Berna Moran, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, Cem Yayınevi, İzmir, 1972, s. 15-16, 26

¹⁴⁹ Moran, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, s. 281-282.

¹⁵⁰ Cahit Kavcar, **Edebiyat ve Eğitim**, Engin Yayınevi, Ankara, 1999, s. 3.

¹⁵¹ Yılmaz Daşcıoğlu, “Tarih ve Edebiyat İlişkisinde Kritik Noktalara Bir Bakış”, **Sözün Tarihi-Tarihin Sözü: Edebiyat ve Tarih İlişkisi**, (ed. Samet Çakmak vd.), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022, ss. 1-2.

edebî eserlerden tarihsel süreç hakkında bilgiler edinilmiştir.¹⁵² Bu durum edebiyatın tarihe yaklaşırken tarihsel bir belge niteliği kazanmasını sağlamıştır. Bu yönüyle edebî eserler, sözlü ve yazılı ürünler, gelecek için tarihsel bir anlam ifade ederken geçmişle geleceği buluşturma noktasında edebiyatın oynadığı rol bakımından büyük bir etkileşim göstermiştir. Edebiyat ve tarih arasındaki bu karşılıklı etkileşim, her iki alanı zenginleştiren ve derinleştiren bir ilişki içinde olmuştur.¹⁵³

Örneğin Antik Romalılar için tarih edebî bir tür olarak görülmüştür. Romalılar olayları yıllara göre kaydetme işi ile tarih yazıcılığı arasında edebî ölçütlere göre bir ayırımıda bulunmuş, kaydetme işini üstlenenler, olayları yıldan yıla kaydeden memurlar ve vak'anüvisler, tarih yazıcıları ise edebiyatçı olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁴ Sümer medeniyetinde edebiyat ve tarih bir olayı sonraki kuşaklara anlatmaya ve kayda geçirmeye çalışmasından ötürü ortak bir çalışma alanı görülmüştür.¹⁵⁵

Tarih, olayları nesnel bir şekilde belgeleyerek geçmişi yeniden inşa etmeye çalışmış, edebiyat ise bu olayları duygusal ve sanatsal bir dille yorumlayarak okura farklı bir perspektif sunmuştur. Tarih, edebiyata konu ve ilham verirken, edebiyatta tarihi daha canlı ve anlaşılır hale getirmeye çalışmıştır. Tarihte yaşanan her olay edebiyata yansımış, edebî eserlere konu olmuştur. Tarihçi edebiyatçıdan farklı bir şekilde malzemesini objektif ve önyargısız oluşturmaya çalışmıştır.¹⁵⁶ Ancak edebiyat, sanatçı için sadece işlenecek bir malzeme haline dönüşmüştür. Sanatçı edebî eserini kaleme alırken tarihî olayları özgür ve rahat bir biçimde analiz ederek kurguya dayalı bir metnin oluşturulmasını amaçlamıştır. Bunu yaparken eserde bahsedilen dönemin arka planını, devrini, sanatkârını anlamak adına tarihten yararlanmıştır.¹⁵⁷ Edebî dilin tarihî metinlere nüfuzu sayesinde, edebiyat sadece güzel sözcüklerden ibaret değil, aynı zamanda geçmişin mirasını taşıyan önemli bir bilgi kaynağı olarak görülmüştür. Herhangi bir dönemin edebiyatını anlamak, o edebiyatın ortaya çıkışına neden olan

¹⁵² Paul Thomson, **Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih Kuramı**, çev. Şehnaz Layıkel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 204-212.

¹⁵³ Jacques D  r  da, **Edebiyat Edimleri**,   v. Mukadder Erkan ve Ali Utku, Otonom Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 39-40.;

¹⁵⁴ DoĒan   zlem, **Tarih Felsefesi**, İstanbul, İnkilap Yayınevi, 2001, s. 25.

¹⁵⁵ Fatma Erkman Akerson, **Edebiyat ve Kuramlar**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010, s. 52.

¹⁵⁶ Ruhi Ersoy, "Sözlü Kültür ve Sözlü Tarih İlişkisi   zerine Bazı Görüşler", **Milli Folklor Dergisi**, Sayı: 61, 2004, ss. 102-105.; Abdulmecit Canatak, "Edebiyat-Tarih İlişkisi ve Edebî Eserin TarihselliĒi   zerine Tartışmalar", **Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2022, ss. 19-20.

¹⁵⁷ İnci Enginün, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 445-446.; Canatak, "Edebiyat-Tarih İlişkisi ve Edebî Eserin TarihselliĒi   zerine Tartışmalar", s. 19.

tarihsel bağlamın bilinmesini gerektirmiştir. Üstelik, bazı tarihsel içeriğe sahip olan bu edebiyat ürünleri, tarihsel eserler sınıfına dahil edilerek ve kaynak olarak kullanılarak daha da önem kazanmıştır. Ancak anlam karmaşıklığı ve zorluklarla dolu edebî metinlerden tarihsel gerçeklikler çıkarmak, tarih araştırmalarını belirli güçlüklerle karşı karşıya bırakmıştır. Çünkü dönemin olaylarına tanıklık eden ve bu olaylara dair kişisel yorumlar sunan edebî metinler, yazarın kişisel yorumlarını içerdiği için tamamen objektif bir tarihî kaynak olarak kabul görmemiştir. Tarihçiler, kendi deyimleriyle tarihin olmuş olan şeyle ilgilendiğini bu yüzden de onu kendi sınırları içinde değerlere ilişkin olmalarıyla tanımlanan edebiyat ve sanattan ayrı olduklarını belirterek her iki alanı birbirinden farklı görmüşlerdir.¹⁵⁸

Örneğin, Aristoteles “manzum olmak edebiyatın ölçütü değil” diyerek metinleri sınıflandırırken edebiyat metinlerini ötekilerden ayırmıştır. O, bir tarih metninin doğruluğu ile bir edebiyat metninin doğruluğunun aynı ölçütlerle saptanamayacağını belirtmiştir. Akerson’a göre bir tarih metni vakalara aynen uymak zorundayken, bir edebiyat metninin vakaları aynen yansıtmak gibi bir görevi olmamıştır. Çünkü edebiyat metni, anlattığı olayları bir amaca uygun olarak, istediği gibi anlatabilir ve kurgulayabilir. Aristoteles böylece, kurmaca olanla kurmaca olmayı ilk kez açık seçik bir şekilde ayırmıştır.¹⁵⁹

Edebiyatın ürünlerini tarih yazımından ayıran Collingwood'e göre tarihçinin görevi, elindeki bulguları kullanarak geçmişteki insanların yaşadığı durumu tam olarak anlamaya çalışmak ve bu insanların neden belirli eylemlerde bulunduğunu çözmektir. Tarihçi geçmişteki insanların zihninde neler olup bittiğini yeniden canlandırmaya çalışır. Collingwood bu bağlamda tarihçinin, sadece olayları kronolojik sırayla sıralamakla yetinmeyen, aynı zamanda bu olayların ardındaki nedenleri ve insan zihnindeki yansımalarını anlamaya çalışan biri olduğunu öne sürmüştür.¹⁶⁰

Alun Munslow da, yazılı tarihin, edebiyatla aynı şey olmadığı gibi, geçmişle de aynı şey olmadığını ifade eden yaklaşımıyla; tarihin, tarih yazımcı tarafından

¹⁵⁸ Paul Veyne, **Tarih Nasıl Yazılır?**, çev. Nihan Özyıldırım, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s. 97., 109.; Robin George Collingwood, **Tarihin İlkeleri ve Tarih Felsefesi Üzerine Başka Yazılar**, çev. Ahmet Hamdi Aydoğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 135.; Georg G. Iggers, **Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı**, çev. Gül Çağalı Güven, 4. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 14-16.

¹⁵⁹ Akerson, **Edebiyat ve Kuramlar**, ss. 64-67.

¹⁶⁰ Collingwood, **Tarihin İlkeleri ve Tarih Felsefesi Üzerine Başka Yazılar**, s. 60.

kurulmuş bir anlatı olduğunu ifade etmiştir. Munslow, “yalnızca bizim kendi yaşam deneyimlerimiz mi yoksa tarihsel failer olarak anlatıları deneyimleriz” diyerek bir anlatı olarak tarihçilerin bize sunduklarını sorgulamıştır.¹⁶¹

Tarih metnlerinin anlatısal yapısı, onları edebiyatla iç içe geçirmiştir. Fakat bu anlatı genellikle edebî sanatların imkanlarından tecrit edilmiştir. Tarihçiler, nesnel bir dil ve üslup kullanmayı tercih ederek, edebî metnin sunduğu çok yönlü biçimlerinden uzak durmuştur. Aynı durum tarihsel metnin muhtevası için de geçerli görülmüştür. Tarihçi Ronald Evans’a göre tarihsel metinler edebî metinlerle aynı şey değildir. Evans’ın tarihsel metinlerle ilgili olarak verdiği açıklamalar bunların edebiyattaki gibi kurmaca metinler olmadığına ilişkindir. O, edebî çözümlemenin geleneksel araçlarının bu tür tarihsel malzemelerle iş görmede çok az yararlı olabildiğini vurgulamıştır.¹⁶²

Burada belirtmek gerekir ki, edebî bir eseri kaleme alan sanatçının tarihçi olma gibi bir zorunluluğu yoktur; ancak sanat eserlerinde tarihî malzeme bulunması sebebiyle tarihsel bilinçle hareket etmiştir. Sanatçı en az bir tarihçi kadar tarihî olayları canlandırabilmiş ve yorumlayabilmiştir. Çünkü sanatçılar ve edebiyatçılar olaylara, olgulara farklı perspektiften bakma imkân ve yetisine sahip olmuştur.¹⁶³ Bu perspektif sayesinde sanatın bir dalı olarak edebî eserler, kimi zaman yazıldığı döneme dair doğrudan bilgi vermiş kimi zaman ise okuyucuya birtakım izlenimler aktarmıştır. Böylece tarih sanat ile iç içe olmuştur. Bu açıdan edebiyat, tarihî kronolojik sıkıcılığından kurtarıp bir merak unsuruna dönüştürmeyi hedeflemiştir. Sanatçı edebî eserini yazarken sosyolojik unsurlardan, tarihî gerçeklerden yararlanırken kendi zihninde kurguladığı muhayyileden yola çıkmıştır. Tarihî romanlarda olduğu gibi kullanılan yazınsal malzeme okuyucunun ilgisini çekmiş, dikkatini verecek muhayyel öğelerden oluşmuştur. Bunun bir başka örneği ise siyer ve edebiyat ilişkisinde görülmüştür.

¹⁶¹ Alun Munslow, **Tarihin Yapısökümü**, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 13.

¹⁶² Ronald Evans, **Tarihin Savunusu**, çev. Uğur Kocabaşoğlu, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s.116-117.

¹⁶³ Kenan Erdoğan, “Edebî Eserlerden Tarih Malzemesi Olarak Yararlanma: Divanlardaki Tarih Manzumeleri”, **Türkler**, (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 11, Ankara, 2002, s. 708-714.

İslâm tarihinin bir dalı olarak siyer, tarihî bir gerçekliği konu alırken, aynı zamanda Hz. Peygamber'in ve sahâbenin duygularını ve erdemlerini yansıtmaları bakımından soyut değerler de içermiştir. Bu durum, siyerin edebiyat için zengin bir konu kaynağı olmasını sağlamıştır.

Tarih ve Edebiyat ilişkisini incelediğimiz çalışmamızın bu bölümünden sonra Türk literatüründe siyerin önemini ve ortaya çıkan eserleri değerlendirmeye çalışacağız.

1.4. KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA SİYER

Türkler, İslam'ı kabul ettikten sonra diğer Müslüman toplumlar gibi Hz. Peygamber'i tanıma ve anlama arayışına girmişlerdir. Bu amaçla, onun hayatı, fiziksel görünümü, ahlâkî özellikleri, övgüleri, savaşları ve seferlerine ilişkin birçok eser kaleme almışlardır. Bu eserlerin bir kısmı önceden Arapça ve Farsçadan tercümeler iken, daha sonra özgün telif eserler ortaya çıkmaya başlamıştır. Türkler, Hz. Peygamber hakkındaki bilgilerini ilk önce sözlü gelenekten edinmişler, daha sonra ise hadis kitapları, siyerler, genel İslâm tarihi ve peygamberler tarihi gibi yazılı kaynaklara da ulaşmışlardır.¹⁶⁴ Nitekim bu bölüm başlığı altında Klâsik Türk edebiyatında siyer muhtevalı eserler üzerinde durulacaktır.

Edebî metinlerin dil özellikleri, yazıldığı dönem hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu özellik sayesinde edebî dönemler adlandırılmış ve birbirinden ayrılmıştır. Dolayısıyla Türk edebiyatı İslamiyet öncesi Türk edebiyatı, İslamiyet etkisindeki Türk edebiyatı, Batı kültürü etkisindeki Türk edebiyatı olmak üzere üç büyük döneme ayrılmıştır.

İslâmiyet etkisindeki Türk edebiyatında dinî, didaktik, millî ve mahallî konuları içeren eserler verilmiştir. Bu dönem, pek çok özellik (muhteva, dil ve anlatım, ölçü, kafiye) dikkate alındığında klâsik edebiyat ve halk edebiyatı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Klâsik Türk edebiyatı, XIII. yüzyılda Fars edebiyatı etrafında gelişen ve

¹⁶⁴ Ayhan Tergip, "Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlmine Katkıları", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 15, 2010, ss. 225-226.

Eski Türk edebiyatı, klâsik edebiyat, divân edebiyatı, saray edebiyatı isimleriyle anılmıştır.¹⁶⁵

Siyer külliyyatı, Hz. Peygamber'in hayatını anlatan eserlerin geniş bir yelpazesini oluşturmuştur. Bu külliyyatın oluşmasındaki en önemli etkenin, İslâm dünyasında Hz. Peygamber'e duyulan derin saygı ve ilgi olduğu belirtilmiştir. Siyer geleneği içinde en köklü konuların başında Hz. Peygamber'in çeşitli yönlerinin anlatıldığı, hayatındaki farklı hadiselerin ve ona duyulan sevginin edebî hayata yansımaları olan pek çok farklı tür gelişmiştir. Bu doğrultuda muhteva bakımından sıralanırsa Klâsik Türk Edebiyatında, Hz. Peygamber'in doğumunu, mi'râcını ve mûcizelerini konu edinen mevlidler,¹⁶⁶ yaradılışını, dış görünüşünü ve güzel sıfatlarını anlatan hilyeler¹⁶⁷, huy, karakter, hal ve hareketlerini konu edinen şemâil-i nebîler¹⁶⁸, isim, sıfat, lakap ve ünvanlarını ihtiva eden esmâ-i nebîler¹⁶⁹, ümmetine yaptığı duaları ve ahiretteki şefaatinin konu alan şefaathâmeler¹⁷⁰, ondan övgüyle bahseden na'ler¹⁷¹

¹⁶⁵ A. Mermer, L. Alıcı, M. Eflatun, Y. Bayram, N. KOÇ Keskin, **Üniversiteler için eski Türk edebiyatına Giriş**, 11. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, s. 17.

¹⁶⁶ Erdoğan Boz, **Süleyman Çelebi Vesîletü'n-Necât (Mevlid: İstanbul Millet Kütüphanesi Yazması)**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2022, ss. 10-60; İsmail Ünver, "Ahmedî'nin İskender-nâmesi'ndeki Mevlid Bölümü", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, Ankara, 1978, s. 367; Rıfat Kütük, **Türk Edebiyatında Mevlid ve Muslihî'nin Gül-efşân İsimli Mevlidi**, Ertual Akademi Yayıncılık, Erzurum, 2018, ss. 91-136; Bilal Kemikli, "Geleneğin İzinde: Tanzimat'tan Günümüze Mevlid Türü", **Mevlid Külliyyâtı III**, 2. Baskı, (Ed. Bilal Kemikli), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016, ss. 12-13.

¹⁶⁷ Mustafa İzzet Yesarizade, **Hilye-i Hakani Mürekkebat**, Klasik Türk-İslam Sanatları Galerisi, İstanbul, 2018, ss. 20-49; Hâkânî Muhammed Bey Muhammed b. Mahmud b. Abdülcelil (ö. 1015/1606), **Hilye-i Hâkanî**, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Yazma Eserler Kütüphanesi, 1007/1598 ; Nev'izade Ataullah Efendi Atai (ö. 1045/1635), **Atayî'nin Hilyetü'l-efkar'ı**, haz. Agah Sırrı Levend, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1948, 39 s.

¹⁶⁸ et-Tirmizî, Tercimetü's-Şemâil-eş-Şemâilü'n-Nebeviyye, Cilt: I-III, s. 430; Begavî, **el-Envar Fî Şemâilü'n-Nebiyyi'l-Muhtar**, Cilt: I-II, 404 s.

¹⁶⁹ Ebü'l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir Makrizi (ö. 845/1442). **İmtaü'l-esmâ' bima li'n-nebi mine'l-ahvâl ve'l-emval ve'l-hafede ve'l-metâ**, thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemisi, 12. Cilt Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999/1420. 12. Cilt, s. 403; Abdülkerim Cîlî, **Hakikat-i Muhammediyye: Esmâ-i Hüsnâ ve Esmâ-i Nebî Şerhi**, çev. Muhammed Bedirhan, 5. Baskı, Nefes Yayınları, İstanbul, 2019, s. 390; Ahmet Yılmaz, "Türk Edebiyatında 'Esmâ-i Nebeviyye-i Şerîfe'yi Tadât Geleneği ve Müstakimzâde'nin Mir'âtü's-Safâ İsimli Risâlesi", **İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi**, 2004, Cilt: 2, Sayı: 4, ss. 161-174.

¹⁷⁰ Kenan Bozkurt, **Şefaath Kavramı ve Pîr Muhyiddîn'in Şefâ'at-nâmesi**, Gece Kitaplığı, Ankara, 2020, s. 575; Duygu Kayalık Şahin, "Yahyâ'nın Şefaathnâme'si", **ATEBE**, 8 (Aralık 2022), ss. 211-231.

¹⁷¹ Ahmet Yılmaz, **Naati'nin Edhem ile Hüma Mesnevisi**, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya, 2010, s. 130 ; Metin Akar, **Fuzulî'nin Su Kasidesi ve Şerhi**, 8. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2017, 120 s.

bu türün en bilineni olmuştur. Hz. Peygamber'in hayatı, sözleri, davranışları diğer sanat dallarında olduğu gibi edebiyatın da ilgi alanına girmiştir.

İslam inancına göre bütün peygamberlerin ve insanların fevkinde yer alan Hz. Peygamber, bilcümle varlığın ve beşerîyetin en yücesi olarak tarif edilmiştir. İnsan, eşref-i mahlûkat olarak yaratılmış ve âlem insanın hizmetine sunulmuştur. Sünnî mutasavvıfların eserlerinde¹⁷² ve Kısas-ı Enbiyâ türü eserlerde¹⁷³ ifade edilen Nûr-ı Muhammedî veya diğer adıyla Hakikat-i Muhammediyye telakkisine göre âlem Resûlullâh'ın yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır.¹⁷⁴ Nûr-ı Muhammedî İslâm tasavvufunda, beşerî varlığından önce de var olan mânevî varlığını ve evrenin ilk yaratılmışı olduğunu ifade eden bir kavramdır.¹⁷⁵ Bu kavram, Kur'an-ı Kerîm'de açıkça

¹⁷² İbnü'l-Arabî, **Fütuhât-ı Mekkiyye**, çev. Ekrem Demirli, Litera Yayıncılık, İstanbul, Cilt 1, ss. 345-346 ; Ahmed Bican Yazıcıoğlu, **Envârü'l-Âşîkîn**, Cilt: 1, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1973, ss. 27-28; Ahmed Avni Konuk, **Fususü'l-Hikem Tercüme ve Şerhi (Muhyiddin b. İbnü'l Arabî)**, haz. Mustafa Tahralı ve Selçuk Eraydın, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, Cilt: 1, 62, 130, Cilt: 3, s. 159; Azîz Mahmud Hüdâyî, **Âlemin Yaratılışı ve Hz. Muhammed'in Zuhûru**, 4. Baskı, çev. Kerim Kara ve Mustafa Özdemir, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004, ss. 52-53 ; Eyüp İnce, "Tasavvufi Tefsirlerde Nûr-ı Muhammedî Düşüncesi -Tüsterî, Baklî ve Bursevî Tefsiri Örneği", **Sufiyye**, Cilt: 1, Sayı: 12, ss. 131-132 ; İzzüddîn el-Kâşânî, Mahmûd b. Alî b. Muhammed el-Kâşânî en-Netanzî (ö. 735/1334), **Misbâhu'l-Hidâye ve Miftâhu'l-Kifâye**, çev. Hakkı Uygur, Kurtuba Kitap, İstanbul, 2010, s. 89; Sûfî Muhammed Dânişmend Zernuki, **Mir'âtü'l-Kulûb**, haz. ve çev. Necdet Tosun, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Merkezrepro Basım Yay. Ltd. Şti., Ankara, 2018, s. 25; Cîlî, **Hakikat-i Muhammediyye: Esmâ-i Hüsnâ ve Esmâ-i Nebî Şerhi**, ss. 20-34.

¹⁷³ Hindî Mahmûd, **Kısas-ı Enbiyâ**, Haz. Ahmet Karataş, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2013, s. 44; İrşadi Ağlar Baba, **Kısas-ı Enbiyâ**, çev. ed. Nasrullah Hacımüftüoğlu, Bakûtam: Bayburt Üniversitesi, 2017, ss. 400-450; İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, s. 55; Yazıcıoğlu Mehmed Efendi, **Kitab-ı Muhammediye**, I, ss. 57-60. Selim Efendizâde Mustafa Takî Efendi, **Varlığın Nuru-Târih-i Nûr-i Muhammedî**, Haz. Fatih Çınar, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 55-60; Erzurumlu Mustafa Darîr **Sîretü'n-nebî: Tercümetü'd-Darîr** adlı eserinde, Hz. Peygamber'den aktarılan bir hadisi rivayet ederek; "Hz. Peygamber'in yaratılış bahsini anlatırken bütün ruhlar yaratılmadan kendi ruhunun, bütün nurlar yaratılmadan önce kendi nurunun, bütün akıllar yaratılmadan önce kendi aklının yaratıldığını, Allah'ın eşyayı yaratmaya karar verdiğinde de ilk olarak kalemi yarattığını söylemektedir. Allah nur ile ruhu yarattıktan sonra aralarına on iki perde koymuş, Hz. Peygamber'in nuru bu perdelerin arasında yetmiş sekiz bin yıl ibadet etmiştir". Bkz.: Erzurumlu Mustafa Darîr, **Sîretü'n-nebî: Tercümetü'd-Darîr**, I, ss. 12-13.; Ayrıca bkz.: Ahmet Cevdet Paşa, **Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ**, Cilt. I, ss. 34-38.

¹⁷⁴ Turan Açık ve Mücahit Kaçar, "Sultan I. Ahmed'e Sunulan Nur-i Muhammedî Konulu Bir Eser: Nûr-Nâme", **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt: 8, Sayı: 1, 2013, s. 1741.; Mehmet Demirci, **Nûr-i Muhammedî**, Nefes Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 15-22.; Ahmet Yıldırım, **Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, ss. 114-115.

¹⁷⁵ "Resûlullah Efendimiz Hazretlerinin nurundan sonra diğer mahlukattan ilk yaratılan Kalem midir, yoksa diğerleri midir? Alimler bu hususta değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Rivayetlere göre: 'Kalem'in önceliği, Muhammed aleyhi ve sellem'in Nuru, Su ve Arş'dan başkasına göre olur. Bunlardan başka ne kadar şey varsa, Kalem onlardan önce yaratılmış olur", dediler. Bkz.; Kastallânî, **el-Mevâhibü'l-Ledünniye**, I, s. 31.

belirtilmese de, bazı hadis-i şerifler ve tasavvuf kaynakları bu inancı desteklemektedir.

176

Hız. Peygamber, âlemin varlık sebebi olması yönünün yanı sıra güzel ahlâkı, örnek kişiliği, liderliği gibi hususiyetleri ile de şiirlere konu edilmiştir.¹⁷⁷ Hız. Peygamber'i konu edinen türler hem sayılarının çokluğu hem de tarihî seyir içinde aralıksız bir şekilde devam etmeleri bakımından önemlidir. Nitekim Hız. Peygamber'in hayatını çeşitli yönleriyle ortaya koyan geniş ve kapsamlı siyer kitaplarında onun şahsî, ailevî, siyasî, askerî ve iktisadî yaşamına dair bilgiler yer alırken aynı zamanda Hız. Peygamber'in yaşama dair ortaya koyduğu pek çok hüküm ve prensipler, tavsiyeler de yer almaktadır. Bu nedenle siyer eserleri, Hız. Peygamber'i tanımak ve tanıtmak isteyenlerin öncelikle başvurduğu kitaplar arasında olmakla beraber onun mübarek şahsında İslâm dininin doğru anlaşılması bakımından merkezî konumda yer alması gereken üst konumdadır. Kuşkusuz sanatkârın, Hız. Peygamber'in siyerine dair bilgiler vermesinden amaç her ne kadar bir müslüman olarak müşahhas bir İslam tasavvuru kazanmaya çalışması olsa da onun, şair tabiatı mümin sıfatıyla birleşince onun için Hız. Peygamber'i anlatmak edebî faaliyetten daha ziyâde anlamlar ifade etmiştir. Şairler kaleme aldıkları eserleri âdetâ ibadet şuuruyla oluşturmuşlardır. Onu medheden kişi hem peygamberî vasıfları idrak etme gayretinde bulunmuş, hem de onun rızasına nail olmuştur.¹⁷⁸

Hız. Peygamber ve sahâbelerin haberlerini kaybolmaktan koruma ve sonraki nesillere aktarma düşüncesi Türk edebiyatında Hız. Peygamber'in siyerini yazma geleneğini başlatmıştır. Bu geleneğin XIV. yüzyılda Erzurumlu Mustafa Darîr ile başladığı ve günümüze kadar geldiği söylenebilir. Türk edebiyatında *Sîretü'n-nebî*:

¹⁷⁶ "Nûr-i Muhammedî telakkisine göre ilk yaratılan üç şey vardır: İlki Hız. Peygamber, ikincisi Hız. Âdem (a.s) ve son olarak Hız. Âdem'in (a.s) zürriyetidir. Bu telakkiye göre: Allah Hız. Peygamber'i yaratmayı murat edince kendi nurundan nur yarattı. Bu nur, tüm alemleri dolaştı ve belli bir büyüklüğe gelince secde etti Allah, bu secde üzerine, evrenin tüm sırlarını içinde barındıran, keşif nurundan yapılmış, göğe uzanan devasa bir sütun inşa etti. Bu sütun, o kadar parlak ve şeffaf ki, yedi kat gökten bile görülebiliyordu. Bunun içerisinde Hız. Peygamber cismi ve şekli olmaksızın, tabi iman ve gaybi mükâşefeyle Hız. Âdem (a.s) yaratılmadan binlerce yıl önce alemlerin Rabb'i olan Allah'a ibadet etti. Bundan sonra ise Hız. Âdem (a.s) Hız. Peygamber'in nurundan yaratıldı". Bkz. Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, s. 114; İzzüddin el-Kâşânî, *Misbâhu'l-Hidâye ve Miftâhu'l-Kifâye*, ss. 89-90.; Mustafa Takî Efendi, *Varlığın Nuru-Târih-i Nûr-i Muhammedî*, ss. 56-58.

¹⁷⁷ Mustafa Fayda, "Siyer ve Türkiye'de Siyer Yazıcılığı Meselesi", *Siret Sempozyumu I: Türkiye'de Siret Yazıcılığı*, İstanbul, 2012, ss. 30-31.

¹⁷⁸ Meliha Yıldırım Sarıkaya, "Peygamber Tasavvurundaki Değişimin Dile ve Edebiyata Yansıması: Na't-ı Şerif Örneği", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1, 2014, s. 30.

Tercümetü'd-Darîr, Muhammediye, Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ, Dürretü't-Tâc fî Sîreti Sâhibi'l-Mi'râc, Sîretü'n-Nebî, Sîretü'n-Nebî, Makâsıd-ı Münîci ye fî Siyeri Fahri'n- Nübüvve adlı eserler, Siyer türünde kaleme alınan ilk eserlerdir. Bu eserlerin genellikle Arapça ve Farsçadan yapılan tercümeler olması, Türklerin İslâm'ı doğru anlama ve aktarma hassasiyetlerinin bir göstergesi olmuştur. Klâsik Türk Edebiyatı'nda müellifler, siyer eserlerini mensûr, manzum ve manzum-mensûr şeklinde olmak üzere üç ayrı türde yazmışlardır. Mensur siyer eserleri şekil bakımından nesir biçimindedir. Bazı siyer eserleri ise hem nazım hem de nesir olarak karışık bir şekilde yazıldığı için bu tür eserler manzum-mensûr olarak tarif edilmiştir. Ancak bu siyer eserlerinde nesir yönünün daha ağır bastığı belirtilmiştir. Türkçe telif edilen siyerler arasında süslü ve ağır bir dille yazılmış eserler olsa da, çoğunluğunun sade ve anlaşılır bir üslûp özelliğine sahip olduğu görülmektedir.¹⁷⁹

Erzurumlu Mustafa Darîr (ö. ?)'in *Sîretü'n-nebî: Tercümetü'd-Darîr*¹⁸⁰ ve Yazıcıoğlu Mehmed'in (ö. 855/1451) *Muhammediye* adlı eserleri, Türk siyer yazıcılığının iki önemli mirası olmuştur. Bu eserler, Hz. Peygamber'in hayatını farklı bakış açılarıyla ele alarak siyer yazıcılığının zenginliğini ve çeşitliliğini yansıtmıştır.

Erzurumlu Mustafa Darîr, en önemli eseri olan *Sîretü'n-nebî: Tercümetü'd-Darîr*'i, Memlûk sultanı Mansur Ali'nin isteği üzerine yazmıştır. İlk Türkçe siyer olma özelliği taşıyan bu eser H. 790/ M. 1380 tarihinde tamamlanmıştır. Bu eser siyer ilmi için temel kaynak olarak görülen İbn İshak'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye* adlı eserinin serbest tercüme yoluyla Türkçe'ye aktarılmış hâlidir. Mustafa Darîr'in şerh ettiği bu eser İbn İshak'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'sinin Ebu'l-Hasan el-Bekrî nüshasıdır. Eser mensur olmakla birlikte içerisinde çok sayıda manzum kısımlar da yer almaktadır. Eserde yer alan mevlid manzumesi ise Türk edebiyatındaki ilk mevlid örneğidir.¹⁸¹

Erzurumlu Mustafa Darîr'den sonra içinde siyer konularının yer aldığı ve tamamı manzum olan ilk eser, eserini üç bölüm hâlinde kaleme almıştır. İlk bölüm

¹⁷⁹ Ali Öztürk, "Türk Edebiyatında Manzum Siyerler", **H. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu**, 20-22 Nisan 2007, İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, Çorum, 2007, s. 213.; Tergip, "Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlimine Katkıları", s. 224.

¹⁸⁰ Mustafa Erkan, "Darîr", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 8, İstanbul, 1993, ss. 498-499.

¹⁸¹ Erzurumlu Mustafa Darîr, *Sîretü'n-nebî: Tercümetü'd-Darîr*, Cilt: I, mst. Musâ b. Hayranî, İstinsah Bildirimi: H. 899 [M. 1494], Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, Y/0738, 7.; Manzum ve mensûr bu eserin künyesinde şu ifadeler yer vermiştir: Eser, Darîr'in "Siyer-i Nebî" adlı eserinin 2.cildinin, 21b. varak 3. satırından başlamakta ve Hz. Peygamber'in vefatıyla son bulmaktadır.

yaratılış kıssalarını, ikinci bölüm Hz. Peygamber'in doğumu, hayatı, savaşları, mucizeleri ve yakınlarını, üçüncü bölüm kıyamet alâmetleri, âhîret hayatı ve diğer konuları içermiştir. Eserde Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili kısımlar 3342 beyitten, yaratılış ve ahîret hayatına ayrılan kısımlar ise 5664 beyitten meydana gelmiştir. Eser, Hz. Peygamber'in hayatının kronolojik sırasına göre işlenmesi ve peygamberlik öncesi ve sonrası dönemlerin detaylı olarak ele alınması açısından siyer türünün temel özelliklerine uygun olduğu kabul edilmiştir.¹⁸²

Siyer yazıcılığının önemli yapı taşlarından bir diğeri ise Ahmet Cevdet Paşa (ö. 1895)'nın *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*¹⁸³ eseridir. Temel İslam tarihi kaynaklarındaki anlatıma uygun bir metodu benimseyen Ahmet Cevdet Paşa, bu eserinde Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Peygamber'e kadar tüm peygamberlerin hayatlarını anlatmıştır. Eserde sadece İslâm dininin ortaya çıkışı ve peygamberlerin hayatları değil, aynı zamanda dört halife dönemi, Emevi, Abbasi, Türk devletlerinin ve Osmanlı Devleti'nin 1439 yılına kadarki tarihine de yer verilmiştir. Ahmet Cevdet Paşa'nın hayatının son dönemlerinde kaleme aldığı eserin toplam on iki cildi bulunmakta, ilk altı cildi Ahmet Cevdet Paşa hayattayken, geri kalan ciltler ise vefatından sonra basılmıştır.¹⁸⁴

Türkçe siyer konusunda çok bilinen diğeri bir eser ise Alaşehirli Kâdı Veysî'nin (ö. 1038/1628) kaleme aldığı *Siyer-i Veysî* olarak bilinen *Dürretü't-Tâc fî Sîreti Sâhibi'l-Mi'râc* adlı eseridir. Son derece süslü ve ağdalı bir üslûpla kaleme alınan ve Türkçe olarak doğrudan doğruya telif edilen ilk siyer eseri olmuştur. İki ciltten oluşan eserin 23 başlıktan oluşan birinci cildinde Hz. Peygamber'in Mekke döneminden bahsedilmiştir. 14 başlıktan oluşan ikinci cildinde ise Hz. Peygamber'in Medine dönemindeki hayatı anlatılmıştır. Urfalı Yûsuf Nâbî (ö. 1124/1712) *Siyer-i Veysî* için zeyiller kaleme almıştır. Nâbî, zeyillerinde *Siyer-i Veysî*'nin yarım kaldığı ve çok değerli olduğundan bahsetmiştir.¹⁸⁵

¹⁸² Yazıcıoğlu Mehmed Efendi, **Kitab-ı Muhammediye**, haz. Amil Çelebioğlu, Cilt: 1, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1977, ss. 11-13.

¹⁸³ M. Süreyya Şahin, "Kısas-ı Enbiyâ", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 25, Ankara, s. 495.

¹⁸⁴ Ahmet Cevdet Paşa, **Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ**, Cilt. I, sad. çev. Metin Muhsin Bozkurt, Çile Yayınları, İstanbul, 1981, ss. 7-40.

¹⁸⁵ Yûsuf Nâbî, **Zeyl-i Siyer-i Veysî**, haz. Abdulsamet Özmen, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Zeynelzade nr. 197., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2020, ss. 21-26.

XV. yüzyılda yaşamış Muhammed, Mehmed, Molla Velî, Derviş Öksüz, Abdurrahman gibi isimlerle eski tezkirelerde anılmış Velî adında bir şair veya siyer yazarının Siyer-i Nebî'si de Türk edebiyatındaki en geniş ve zengin siyerlerden biridir. Birkaç araştırmacı dışında Velî'nin eserinden bahseden bir kaynak bulunmamakla beraber hayatı maalesef tam olarak aydınlatılmış değildir.¹⁸⁶ *Sîretü'n-Nebî*'si adlı eser, Hz. Peygamber'in hayatını manzum bir şekilde anlatan, siyer türünün tüm özelliklerini taşıyan ve bu türde "siyer" kelimesini içeren ilk eser olma özelliğine sahiptir. *Sîretü'n-Nebî*'de, öncüllerine kıyasla Arapça ve Farsça kelime kullanımı oldukça sınırlıdır. Eser dil ve üslûp açısından Türk siyer edebiyatında özgün bir yere sahip olmuştur. Müellif, manzum bir eser kaleme almış olsa da, karşısındaki dinleyicilerle sohbet ediyormuşçasına, yalın ve şiirsellikten uzak bir üslupla eserini vücuda getirmiştir.¹⁸⁷

Osmanlı Devletinin son döneminde kaleme alınan bir diğer siyer eseri ise Ermenekli Süleyman Sırrı Efendi (ö.1931) tarafından Türkçe kaleme alınan *Makâsıd-ı Münici ye fî Siyeri Fahri'n- Nübüvve* adlı beş ciltlik eserdir. Eserin birinci cildinde, Hz. Peygamber'in doğumu, nübüvvet öncesi ve sonrası hayatı anlatılmış, Hz. Peygamber'in nesebi hakkında tarihsel bilgilere yer verilmiş, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicreti ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evine misafir oluşunu anlatan kıssalar ile tamamlanmıştır. Müellif ikinci ciltte Hz. Peygamber'in isim ve lakaplarını izahla başlayarak, ailesi hakkında bilgiler vermiş, Hz. Peygamber'in tebliğ amacıyla devlet başkanlarına gönderdiği mektuplara değinerek Medine döneminde yapılan savaşları anlatmıştır.¹⁸⁸

Siyer, Hz. Peygamber'in hayatını kronolojik bir şekilde anlatan ve İslâm tarihinde önemli bir referans olarak kabul edilen bir biyografik tür olarak adlandırılabilir. Ancak, Hz. Peygamber'in doğumunu anlatan Mevlid türünde eserler de yazılmıştır. Bu eserler, İslâm edebiyatının en zengin alt dalını oluşturmuştur.

¹⁸⁶ Özfirat, "Türk Edebiyatının Manzum İlk Siyeri: Velî'nin Sîretü'n-Nebî'si", s. 105.

¹⁸⁷ Muhammed Efendi, *Sîretü'n-Nebî*, I-II Cilt, Haz. Bayram Özfirat, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 23-25.

¹⁸⁸ Süleyman Sırrı Efendi, *Makâsıd-ı Müniciye Fî Siyeri Fahri'n-Nübüvve*, haz. Selim Argun, Beyazıt YEK, Veliyyüddin Efendi Nr. 4052-4056, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2020, ss. 35-37.

Mevlid (çoğulu: Mevâlid) kelimesi Arapça v-l-d kökünden “doğum, insanın doğduğu yer, yeni doğan çocuk” anlamına gelmekte, Arap dilinde kullanılan genel anlamında “herhangi birinin doğduğu “zamanı ve yeri” ifade etmektedir.¹⁸⁹ Ancak İslâm an’anesinde Mevlid tabiri ile Hz. Peygamber’in doğumunu anlatan manzum eserler (Mevlidü’n-Nebî) kastedilmiştir.¹⁹⁰ Edebî anlamda Mevlid; Hz. Peygamber'in hayatını, mucizelerini, vefatını, doğumunu anlatan ve genellikle Hz. Peygamber’e duyulan sevginin ve saygının şiir diliyle anlatıldığı metinler olarak ifade edilmiştir.¹⁹¹ Manzum bir şekilde kaleme alınan bu metinler bestelenerek, çeşitli vesilelerle ihdas edilen cemiyetlerde ve mabetlerde okunmuştur.¹⁹²

Hz. Peygamberin doğumunu konu alan Mevlid türündeki eserler siyerin bir alt dalı olarak kabul edilmiştir.¹⁹³ Mevlid metinlerinde çeşitli başlıklar altında anlatılanlar, bir bakıma siyerin inceleme alanına girmiştir.¹⁹⁴ Mevlid metinlerinde Hz. Peygamber’in hayatına dair detayların (hicreti, savaşları, ticaret hayatı, eşleri vb.) anlatılmaması ve “mevlid okutmanın faziletleri”ne ilişkin hikâyelere yer verilmesi dikkate alındığında bu tür eserlere “siyer”den ziyade “mevlid” demenin daha doğru bir ifade olacağı belirtilmiştir.¹⁹⁵ Mevlidler, edebî bir eser olmanın ötesinde, peygamber sevgisini ve bağlılığı ifade eden bir sanat biçimi olmuştur.

Siyer ve Mevlid eserleri içerik bakımından bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda her ikisi de farklı türde yazılmıştır. Siyer metinlerinde, genellikle peygamberin hayatı, davranışları, savaşları ve öğretileri, Mevlid metinlerinde ise genellikle peygamberin doğumu, mucizeleri ve hayatının önemli olayları anlatılmıştır. Siyer metinleri, peygamberin hayatını belgelemek, Mevlid metinleri ise peygamberin doğumunu ve önemli olaylarını kutlamak, ona olan sevgi ve saygıyı ifade etmek için

¹⁸⁹ Raif Necdet Kestelli, **Resimli Türkçe Kamus**, 2. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 307.

¹⁹⁰ Tayyib Okiç, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercümeleri", **Mevlid Külliyyâtı I: Süleyman Çelebi Vesiletü'n-Necât ve Tercümeleri**, 2. Baskı, (Ed. Bilal Kemikli), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016, s. 29.

¹⁹¹ Nurgül Sucu Köroğlu, **Mevlidü'n Nebi**, Palet Yayınları, Konya, 2022, s. 5.

¹⁹² Kemikli, “Geleneğin İzinde: Tanzimat’tan Günümüze Mevlid Türü”, s. 18.

¹⁹³ Muhammet Raşit Öztürk, "Ahmed'in Mevlid Adlı Eserinin Nüshaları", **Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 4, 2021, s. 2203.

¹⁹⁴ Soner Akdağ, “Süleyman Çelebi’nin Mevlid’i Üzerine”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 36, 2008, s. 87.

¹⁹⁵ Öztürk, "Ahmed'in Mevlid Adlı Eserinin Nüshaları", s. 2203.

yazılmıştır.¹⁹⁶ Siyer metinlerinde, peygamberin hayatını tarihsel bir bakış açısıyla ele alırken olaylar kronolojik sırayla anlatılmış, Mevlid metinlerinde ise peygamberin doğumu ve hayatı şiirsel bir dille anlatılmış ve daha duygusal ve coşkulu bir üslup kullanılmıştır.

Klâsik Türk Edebiyatında mevlid yazma geleneğinin Ahmedî'nin (ö.1412) *İskender-nâme* adlı eseriyle başladığı çeşitli kaynaklarda belirtilse de¹⁹⁷ Süleyman Çelebi'nin¹⁹⁸ 1409'da kaleme aldığı *Vesîletü'n-necât* adlı mesnevinin¹⁹⁹ ilk Türkçe mevlid metni olduğu görüşü yaygın olarak kabul görmüştür.²⁰⁰ Arapça bir tamlama olan *Vesîletü'n-Necât*, “Kurtuluş Vesilesi” anlamına gelir. Zamanla halk arasında “Mevlûd”, “Mevlid-i Nebî”, “Mevlid-i Nebevî” ve “Mevlid-i Şerîf” gibi farklı adlarla anılmaya başlamış, eserin nüshaları da zamanla bu adlarla çoğaltılmıştır.²⁰¹

Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-Necât* adlı mevlidiyle, Hz. Peygamber'e duyulan sevgiyi Türkçe şiirle ifade eden ve Türkçenin bir din dili olabilmesine örnek teşkil eden önemli şahsiyettir.²⁰² Türkçe yazılmış mevlid manzumelerinin Süleyman Çelebi'ninki kadar şöhret kazanmadığı, bu nedenle onun mevlidinin bir “sehl-i mümteni” olarak addedildiği belirtilmiştir.²⁰³

Vesîletü'n-necât'ta ve benzeri mevlid metinlerinde Hz. Peygamber'in doğumu öncesi ve sonrasında meydana gelen olaylar anlatılmakla birlikte bazı mevlid

¹⁹⁶ Bkz. Necla Pekolcay, *Mevlid*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992; Nihad Sami Banarlı, *Büyük Nazîreler ve Mevlid'de Milli Çizgiler*, İstanbul, 1962; Tahir Alangu, *Mevlid*, Yedi Tepe Yayınları, İstanbul, 1958.

¹⁹⁷ M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, s. 786.

¹⁹⁸ Bursa Ulu Camii imamı olan Süleyman Çelebi Türkçe kaleme aldığı *Vesîletü'n-Necât* yahut halkın adlandırmasıyla Mevlid adlı eseriyle tanınmıştır. Kaynaklara göre 1351 yılında Bursa'da doğmuş ve 1422 yılında yine burada vefat etmiştir. Bkz. Bilal Kemikli, “Süleyman Çelebi ve *Vesîletü'n-Necât*”, *Mevlid Külliyyâtı I: Süleyman Çelebi Vesîletü'n-Necât ve Tercümelere*, 2. Baskı, (Ed. Bilal Kemikli), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016, s. 15.

¹⁹⁹ Erdoğan Boz, *Süleyman Çelebi Vesîletü'n-Necât (Mevlid: İstanbul Millet Kütüphanesi Yazması Mevlid)*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2022, s. 1-2.

²⁰⁰ Hasan Aksoy, “Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 9, 2007, ss. 324-325.; Mehmet Akkuş, “Edebiyatımızda Mevlid Türü ve Mevlidler”, *Mevlid Külliyyâtı II*, 2. Baskı, (Ed. Mehmet Akkuş), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016, ss. 11-14.

²⁰¹ Boz, *Süleyman Çelebi Vesîletü'n-Necât (Mevlid: İstanbul Millet Kütüphanesi Yazması Mevlid)*, s. 2.

²⁰² M. Fatih Köksal ve Rıfat Kütük, “*Vesîletü'n-Necât*'ın En Eski Nüshası ve Süleyman Çelebi'nin Bilinmeyen Şiirleri”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 28, 2022, ss. 394-395.

²⁰³ Okiç, “Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercümelere”, s. 36.; Necla Pekolcay, *Mevlid (Vesîletü'n-Necât) Süleyman Çelebi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009, ss. 41-43

metinlerinde farklı kıssalara da rastlanılmıştır. Mevlidlerde Hz. Peygamber'in doğumunun anlatıldığı kıssaların dışında; “tevhîd, münâcaat, âlemlerin yaratılması, Hz. Peygamber'in nûrunun yaratılması, nûrunun nesilden nesile intikali, doğumu esnasında meydana gelen fevkalade olaylar, mucizeleri, miracı, hicreti, nasihatları, duâları, vefatı, hâtîme” gibi genel olarak ortak kıssalarda bulunmaktadır.²⁰⁴

Ahmedî ve Süleymân Çelebi'nin mevlid metinlerinin yanında, 1438 yılında kaleme alınmış olan Ârif'in (ö.?) *Mevlid*'i, 1458 yılında yazılan Latîfî Kerîmî'nin (ö.?) *İrşâd* adlı eseri ve 1469 tarihli Ahmed'in *Mevlid*'i, Türk edebiyatının ilk mevlid metinleri olduğu görüşü yaygın olarak kabul edilmektedir.²⁰⁵ Ahmedî'nin *Mevlid*'i ve Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât* adlı eserinden önce Türkçe yazılmış mevlid türüne benzer eserlerin varlığı da söz konusudur.²⁰⁶ Bunlardan ilki Ahmed Fakih'e (ö. 650/1252) ait *Çarhnâme* olup *Vesîletü'n-necât*'ın hâtîme kısmında *Çarhnâme*'dekine benzer ifadelerin yer aldığı belirtilir. Süleyman Çelebi ile aynı asırda yaşayan İbnü'l-Cezerî'nin (ö. 833/1429) *el-Mevlidü'l-kebîr* adlı eseri, *Vesîletü'n-necât*'a benzerliğiyle dikkat çekmektedir.²⁰⁷ Araştırmacılar Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât*'ı yazarken Âşık Paşa'nın 1329'da Türkçe kaleme aldığı *Garibnâme* adlı tasavvufî mesnevîsi ve Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in 1388'de kaleme aldığı ilk Türkçe siyer kitabı *Sîretü'n-Nebî*'den etkilendiğini ifade etmektedir.²⁰⁸

Süleyman Çelebi'den kısa bir süre önce Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in 1388'de kaleme aldığı *Sîretü'n-Nebî: Tercümetü'd-Darîr* adlı manzum-mensûr türündeki ilk müstakil Türkçe siyer kitabı yer yer mevlidi hatırlatmaktadır.²⁰⁹ Hasan Aksoy'a göre, Darîr'in telif ettiği tercüme niteliğindeki eserdeki manzum bölümler, bir mevlid metninden çok farklı olmamakla birlikte, *Vesîletü'n-necât*'ın belirli yerleri Darîr'in eseriyle önemli benzerlikler taşımaktadır. Bu nedenle, Darîr'in *Sîretü'n-*

²⁰⁴ Akkuş, “Edebiyatımızda Mevlid Türü ve Mevlidler”, s. 14.

²⁰⁵ Fatih Köksal, **Mevlid-nâme**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, ss. 59-60.

²⁰⁶ Kemal Yavuz, “Mevlid'in Türkçe Kaynakları, Şerhleri ve Mevlid Metni Üzerine”, **Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı Yayılışı ve Etkileri**, (Ed. Mustafa Kara ve Bilal Kemikli), Bursa, Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2007, s. 62.

²⁰⁷ Aksoy, “Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler”, s. 324.

²⁰⁸ Boz, **Süleyman Çelebi Vesîletü'n-Necât (Mevlid: İstanbul Millet Kütüphanesi Yazması Mevlid)**, s. 3.; Yavuz, “Mevlid'in Türkçe Kaynakları, Şerhleri ve Mevlid Metni Üzerine”, s. 65.

²⁰⁹ Akkuş, “Edebiyatımızda Mevlid Türü ve Mevlidler”, s. 12.; Yavuz, “Mevlid'in Türkçe Kaynakları, Şerhleri ve Mevlid Metni Üzerine”, s. 71.

nebî'deki manzum bölümlerin Türk edebiyatındaki ilk mevlid metni olabileceği öne sürülmüştür.²¹⁰

Türk edebiyatının köklü geleneği içerisinde, Ahmedî (öl. 1412) ile Süleymân Çelebi'nin (öl. 1422) öncülüğünde başlayan Türkçe mevlid yazma geleneği, zaman içinde yaygınlaşmış, bu geleneğin devam etmesiyle birçok Türkçe mevlid metni, günümüze kadar ulaşmıştır. Bu mevlid metinlerinden biri de (873/1469) yılında yazılmış olan Ahmed'in *Mevlid*'idir.²¹¹ Eski Anadolu Türkçesinin tipik bir edebî ürünü olan bu eser, mevlid türünün önemli bir halkasını teşkil etmiştir.²¹² Ahmed'in Mevlid'inin metinlerinde de Süleyman Çelebi mevlidinde olduğu gibi, Hz. Peygamber'in doğumu, miracı ve vefatı yer almaktadır. Süleyman Çelebi'nin mevlidinde bahsedilmeyen Hz. Peygamber'in sütanesi Halîme'ye verilmesi, dedesi Abdulmuttalib'in rüyası, Abdullâh ve Âmine'nin evlenmeleri gibi kıssalar Ahmed'in Mevlid'inde yer verilmiştir. Mirâç ve vefat kısımları da Süleyman Çelebi'dekinden daha teferruatlı ve fazla motifler ihtiva etmektedir.²¹³

Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât*'ı ile başlayan mevlid geleneği, Tanzimattan günümüze Hasan Nadir, Fatma Kâmile, Ahmet İzzet Paşa, Mehmet Fevzi, Tahir Nâdî, Diyarbakırlı İbrahim Re'fet, Mehmet Şemseddin el-Mısrî, Erzurumlu Ketencizâde Mehmed Rüşdi, İhramcızâde Şeyh Salih Nihânî,²¹⁴ İhramcızâde İsmail Hakkı, Alvarlı Muhammed Lutfi, Yusuf Sâmi, Bursalı Âkif, Abdulkadir Necip Efendi, Es'ad Erbilî, Necip Fâzıl ve Mustafa Asım Köksal gibi klâsik edebî form ile geleneği sürdüren şairlerin çabalarıyla devam etmiştir. Bu dönemde yeni edebî form ve usûlle yazılan na'atlar olmakla birlikte, müstakil bir mevlid metninin yazıldığı henüz tespit edilememiştir.²¹⁵

Klâsik Türk Edebiyatı'nda peygamberin doğumunu konu alan mevlidlerle Türk romanlarında peygamberin doğumunu anlatan kıssalar arasında temel bir bağ olduğu görülmüştür. Her iki türde, Hz. Peygamber'in doğumu olağanüstü bir şekilde

²¹⁰ Aksoy, "Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler", s. 325.

²¹¹ Şair Ahmed ile ilgili, kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte eserindeki üslup ve ifade biçimlerinden bir mutasavvıf olduğu ifade edilmektedir.; Öztürk, "Ahmed'in Mevlid Adlı Eserinin Nüshaları", s. 2195.

²¹² Necla Pekolcay, "Ahmed'in Mevlid İsimli Eseri", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 6, 1954, s. 65.; Öztürk, "Ahmed'in Mevlid Adlı Eserinin Nüshaları", ss. 2197-2198.

²¹³ Pekolcay, "Ahmed'in Mevlid İsimli Eseri", ss. 67-68.

²¹⁴ Okıç, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercümesi", s. 35.

²¹⁵ Bilal Kemikli, "Geleneğin İzinde: Tanzimat'tan Günümüze Mevlid Türü", s. 12.

tasvir edilmiş, doğumu öncesinde ve doğum anında meydana gelen mucizeler ve ilâhi aydınlanmalar sık sık vurgulanmıştır. Her iki tür de Hz. Peygamber'in doğumundaki mucizeleri, hayatından kesitler ve ahlâkî öğretileri vurgulanmış, ancak farklı edebî tarzlar ve yaklaşımlarla gerçekleştirildiği görülmüştür. Mevlidler genellikle manzum formda yazılmış ve çeşitli meclislerde dinî ritüellerle okunmuştur. Mevlid metinlerinde genellikle peygamberin doğumu ve mucizelerle dolu hayatı dinî bir bakış açısıyla aktarılırken, Türk romanlarında daha çok nesir formunda ve edebî bir anlatımla ele alınmıştır. Türk romanlarında, Hz. Peygamber'in bir insan olarak daha fazla ele alındığı ve onun duygularının ve düşüncelerinin daha sık vurgulandığı, Mevlidler de ise genellikle Hz. Peygamber'in kutsal bir figür olarak sunulduğu ve daha az insanileştirme eğiliminde olduğu görülmektedir.

Klâsik Türk Edebiyatında Hz. Peygamber'in dış görünümü “şemâil ve hilye”²¹⁶ kelimeleri ile ifade edilmiş ve bu konuda çeşitli eserler verilmiştir. Hz. Peygamber'in fiziksel görünüşü İslâm geleneğinde en çok irdelenen hususlardan biri olmuş ve tasvirlerinde sırf onun betimlenmesine uygun bambaşka bir dil kullanılmıştır. Türk edebiyatında Hz. Peygamber'in beden diliyle ilgili anlatımlara hilyelerde yer verildiği görülmektedir. Hilye kelimesinin kullanımından ıstılâhî mana kastedildiğinde; Hilye-i Şerif, Hilye-i Saâdet, Hilye-i Nebî ya da Hilye-i Nebevî şeklinde tamlamalar yapılmıştır.²¹⁷ Türk edebiyatında bu şekilde kaleme alınan hilyelerde Hz. Peygamber'in fizikî ve ruhî yapısı değişik tasvirlerle edebî bir şekilde anlatılmıştır. Onun fizikî durumu hilyelerde yazıyla resmedilmiş, yine onun konuşması, sözleri ve insanlara davranışının anlatımı da eserlerde yerini almıştır.²¹⁸

Hilye ile ilgili müstakil eserlerin Türk edebiyatındaki bilinen ilk örneklerine XVI yy.'da rastlanmaktadır. Türe ait en eski mensûr eser olarak Şeyhülislâm Hoca Saadetin Efendi'nin (ö.1008/1599) *Hilye-i Celîle* ve *Şemâil-i Aliyye*'sidir. Manzum hilye-i şerîfelere ilk örnek, Kanûnî Sultan Süleyman dönemi şairlerinden Şerîfî'nin kaleme almış olduğu *Risâle-i Hilyetü'r-Rasûl* adlı eserdir. Hilye türünün en meşhur ve

²¹⁶ Mehtap Erdoğan, **Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 125-180.

²¹⁷ Alim Yıldız, "Hz. Peygamber (s.a.s.) İle İlgili Edebî Türler", **Türk İslâm Edebiyatı**, (Ed. Ali Yılmaz), Ankara, 2021, ss. 200-207.

²¹⁸ Hikmet Atik, "Hilyelerde Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi", **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl: 12, Sayı: 17, ss. 318-319.

en önemli eseri ise Hâkânî Mehmed Bey'in *Hilye-i Hâkânî*'sidir. Hz. Peygamber'in fizikî özelliklerini anlattığı, türünün ilk ve en önemli örneği kabul edilen, birçok manzum hilyeye kaynaklık eden *Hilye-i Hâkânî*'den sonra manzum ve mensûr tarzda yazılan hilye türü yaygınlık kazanmış, birçok şair bu türde eser vermiştir.²¹⁹

Hilye yazma geleneği Osmanlı döneminde, daha da geliştirilerek Hz. Peygamber dışında dört halife ve diğer İslam büyüklerinin hilyeleri de kaleme alınmıştır. Bunlar arasında Cevrî'nin *Hilye-i Hakânî* hilyesini örnek alarak dört halife hakkında yazdığı *Hilye-i Çehâr-yâr-ı Güzîn* adlı eseri yer almaktadır ki bu hilye Hz. Peygamber dışındaki kişiler için yazılmış ilk hilye olma özelliğine sahiptir.²²⁰ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ* adlı eserinde, hilye rivâyetlerinin tamamını kapsayan, muhtasar bir hilye metni ile Hz. Peygamber'in hilyesini bir bütünlük hâlinde vermiştir.²²¹

Klâsik Türk Edebiyatında, Hz. Peygamber'in şemâilini ve ahlâkını anlatan hilyeler, doğumunu ve hayatını konu alan mevlidler ve ona duyulan sevginin şiirsel ifadesi olan na'tlar da, dinî temaların edebî ifadesi olarak önemli bir yer tutmuştur.

Klâsik Türk Edebiyatında Hz. Peygamber'i öven, onun güzel ahlâkını, sıfatlarını ve yüce mertebesini dile getiren kaside tarzındaki şiirlere na't adı verilmiştir. Arapça kökenli bir kelime olan na't sözlükte, "tavsif etme, niteleme, bir şeyi methederek abartılı bir şekilde anlatma" manasında kullanılmıştır.²²² Na'tlar yalnızca Hz. Peygamber'i övmek için değil aynı zamanda onun şefaatine nail olma amacıyla da kaleme alınmıştır. Şairlerin mahşerde Hz. Peygamber'in şefaatine nail olma arzusu na'tlardaki en önemli muhtevayı oluşturmuştur.²²³

²¹⁹ Sadık Beklen ve Hasan Şener, "Türk Edebiyatında Hilye ve Hayri'nin Hilye-i Şerifi", **Külliyat: Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 1, 2017, s. 2.

²²⁰ Zehra Gözütok Tamdoğan, "Türk-İslâm Edebiyatında Hilye ve "Halil b. Ali el-Kırîmî'nin Mensûr Hilye-i Nebevî'si", **İstem Dergisi**, Yıl: 14, Sayı: 28, 2016, s. 397.

²²¹ Abdülkadir Erkal, "Türk Edebiyatı'nda Hilye ve Cevrî'nin "Hilye-i Çâr Yâr-ı Güzîn'i", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 12, 1999, ss. 115-118.

²²² Tahirü'l-Mevlevî, **Edebiyat Lügatı**, Enderun Kitabevi, Ankara, 1994, s. 113; Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998, s. 969, 1012.; İlhan Ayverdi, **Kubbelatı Lügatı**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2010, s. 906.; Sâmî, **Kamûs-ı Türkî**, s. 1133.;

²²³ Âmil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul, 1998, ss. 349-365.; Emine Yeniterzi, **Divan Şiirinde Na't**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, ss. 3-10.; Mustafa Tatcı, "Na'tlara Dair", **Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu**, 2010, s. 141.

Na'tın ilk örneklerine Müslümanların hicret ederek bir güç haline geldiği Medine döneminde rastlanılmıştır. Bedir, Uhud ve Hendek gibi Müslümanlar açısından önem arz eden savaş dönemlerinde Kâ'b b. Mâlik ve Abdullah b. Revâha gibi şairler müşriklere karşı Hz. Peygamber'i yücelten şiirler söylemişlerdir.²²⁴ Na't'ın Arap Edebiyatında en bilinen örneği ise Hz. Peygamber'e duyulan derin sevgi ve muhabbeti ifade etmek için yazılan *Kasîde-i Bürde* adlı eser olmuştur. Farklı iki şaire nispet edilen bu eserin ilki na't türüne de öncülük eden muhadram şair ve sahâbî Ka'b b. Zühêyr'e (öl. 24/645) ait olan şiirlerdir.²²⁵ Diğeri ise Mısırlı sûfî şair Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin (ö.696/1297) XIII. yüzyılda Arapça tanzim ettiği ve temelini Hz. Peygamber'e duyulan derin sevginin ifade edildiği *Kasîde-i Bürde* adlı eserdir. Mısırlı şair Bûsîrî'nin, Ka'b b. Zühêyr'in kasidesinden kaynak alarak nazma döktüğü el-*Kevâkibü'd-Dürriyye fî Medhi Hayri'l-Beriyye* adlı şiiri de İslâmî edebiyatta aynı adla anılmış ve daha çok bilinir hale gelmiştir. Ancak Kâ'b b. Zühêyr'in kasidesi de aynı adla anıldığından karışıklığa meydan vermemek için Bûsîrî'ninki daha çok Osmanlı edebî geleneğinde *Kasîdetü'l-Bürde* şeklinde anılmışsa da klâsik edebî literatürde *Kasîdetü'l-Bürde* adıyla tanınmıştır.²²⁶ Ka'b b. Zühêyr'in ve Mısırlı sûfî şair Bûsîrî'nin *Kasîdetü'l-Bürde*'si, İslâm âleminde asırlarca kaleme alınan birbirinden güzel mevlid eserlerinin en büyük ilham kaynağı olmuştur.

İslâm'ın yayılmasıyla birlikte Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve saygı farklı coğrafyalarda farklı muhtevaya sahip şiir formlarıyla kaleme alınmıştır. Sadece Arap edebiyatında değil Fars ve Türk edebiyatında da na't bir gelenek haline gelmiştir. Bu gelenek Arap edebiyatında bu tür için "medh", Fars edebiyatında ise "sitâyîş" olarak adlandırılmıştır.²²⁷

Klâsik Türk Edebiyatında ilk na't örneğine Yûsuf Has Hâcib'in Siyasetname türünde kaleme aldığı *Kutadgu Bilig* adlı eserinde rastlanılmıştır. Yûsuf Has Hâcib ile başlayan bu gelenek Edib Ahmed Yüknekî'nin *Atabetü'l-Hakayık* ve Hoca Ahmed

²²⁴ Yeniterzi, **Divan Şiirinde Na't**, ss. 3-10.

²²⁵ Hamza Koç, "Kasîde-i Bürde'nin Mütercimi Belirsiz Manzum Bir Tercümesi", **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 29, 2022, s. 936.

²²⁶ Yunus Kaplan, "Fazlî ve Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 1, 2021, s. 68.; Mehmet Mesut Ergin, "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri", **Marife**, Yıl: 7, Sayı: 1, 2007, ss. 120-121.

²²⁷ Yeniterzi, **Divan Şiirinde Na't**, ss. 5-10.; Tahirü'l-Mevlevî, **Edebiyat Lügati**, s. 97, 136.; Ergin, "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri", ss. 121-123.

Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet*'inden sonra pek çok şair tarafından devam ettirilmiştir. Ali Şîr Nevâî'de divan, mesnevi ve mensur eserlerinde yer verdiği pek çok na't örneği nedeniyle na't şairi olarak anılmıştır.²²⁸ Klâsik Türk Edebiyatında birçok na't kaleme alınmıştır. Bunlar arasında en meşhuru ise Şeyh Gâlib'in *Müseddes-i Mütekerrir*'i²²⁹ ve Fuzûlî'nin kaside nazım biçimiyle yazılan *Su Kasidesi* na't'ı olmuştur.²³⁰ Klâsik Türk Edebiyatında kaleme alınan na'tların kaynağı, Hz. Peygamber'in ahlâkını ve her yönüyle üstün yönlerini anlatan âyet ve hadisler olmuştur.²³¹ Muhteva itibariyle bu na'tlarda Hz. Peygamber'in isim ve sıfatları, yaratılışının gayesi, Allah'ın habibi oluşu, örnek ahlâkı, üstün vasıfları, şemâil'i ve mucizeleri dile getirilmiş; günahkâr olduğunu itiraf eden şairler şefaât talebinde bulunmuştur.²³²

Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili olarak yazılan siyer eserlerinde, na'tlarda, mevlidlerde ve hilyelerde özellikle mi'râc hadisesine önemli bir yer verilmiştir. Ancak müstakil bir şiir türünde kaleme alınan mi'râciyyeler ile bu konuya daha geniş bir yer tahsis edilmiştir. Hz. Peygamber'in mirâc hadisesini konu alan mi'râciyye, mi'râcnâme veya mi'râc-ı nebî olarak isimlendirilen bu eserler, ağırlıklı olarak İran ve Türk edebiyatında ortaya çıkmıştır.²³³ Na'tların yanı sıra, Hz. Peygamber'in miracını konu alan mi'râciyyeler de Klâsik Türk Edebiyatı'nda önemli bir yer tutmuştur. Şairler, Hz. Peygamber'in bu yüce yolculuğunu tasvir etmek için ayrı bir tür olan mi'râciyye'yi kaleme almışlardır. Bu tür, şairlere Hz. Peygamber'in ilâhî kudretini ve yüce yolculuğundaki insanüstü özelliklerini daha detaylı bir şekilde tasvir etme imkânı sunmuştur. Na'tlar, Hz. Peygamber'in genel olarak övüldüğü şiirler olmuş, mi'râciyyeler ise bu övgüyü Hz. Peygamber'in en önemli mucizelerinden biri olan mirac hadisesine odaklamıştır.²³⁴ Köken itibariyle “arace” fiilinden ve “urûc”

²²⁸ Ahmet Özer, **Türk Edebiyatında Naatler**, Kaynak Yayınları, İzmir, 2007, s. 17.; Emine Yeniterzi, "Bir Edebi Tür Olarak: Na'tlar", **Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu**, 2010, s. 92.

²²⁹ Şerife Uzun, “Na't Geleneğinde Şeyh Gâlib Örneği”, **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt: 9, Sayı: 6, 2014, s. 1093.

²³⁰ Erdem Can Öztürk, **Su Kasidesi Şerhi**, İksad Yayınevi, Ankara, 2022, ss. 46-47.; Özer, **Türk Edebiyatında Naatler**, s. 88.

²³¹ Mahmut Kaplan, **Klasik Türk Şiirinde Hz. Muhammed**, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2010.

²³² Yeniterzi, **Divan Şiirinde Na't**, ss. 10-22; Yeniterzi, "Bir Edebi Tür Olarak: Na'tlar", s. 99.

²³³ Akar, **Türk Edebiyatında Manzum Mirâc-nâmeler**, ss. 90-94.

²³⁴ Metin Akar, **Türk Edebiyatında Manzum Mirâc-nâmeler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, ss. 10-22 ; Alim Yıldız, “Miraciyyeler/Mirac-nameler”, ed. Ali Yılmaz, **Türk-İslam Edebiyatı, Grafiker Yayınları**, Ankara, 2012, ss. 215-222.

mastarından gelen “mi'râciyye” mâna olarak “göge, yukarı çıkmak, yükselmek, merdiven çıkmak” gibi anlamlara geldiği ifade edilmiştir.²³⁵ Mi'râc kelime olarak Kur'ân'da geçmemekle beraber çoğulu olan meâric “yükselme dereceleri” mânasında Allah'a nisbet edilmiştir.²³⁶ Kur'ân-ı Kerîm'in İsrâ²³⁷ ve Necm²³⁸ surelerinde mi'râc hadisesine yer verilmiştir. Mi'râc hadisesinde Hz. Peygamber bir gece Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya oradan da Allah'ın katına yükselerek, Allah'a Kâbe Kavseyn kadar yaklaşmış ve çok kısa bir an içinde Mekke'ye geri dönmüştür.

Mi'râciyyeler, İslâm'ın temel metinlerine uygun olarak, Hz. Peygamber'in göge yükselişiyle ilgili detaylı ve sıralı bir anlatı sunmuştur. Bu eserlerde, genellikle gece ve gökyüzü tasvirleriyle başlayan anlatı, Hz. Peygamber'in Cebrâil ile birlikte Mescid-i Aksâ'ya ve daha sonra farklı sema katlarına yaptığı yolculuğu, karşılaştığı peygamberleri ve gördüğü manzaraları içermiştir. Cennet ve cehennem tasvirleri, namazın farz kılınması gibi konular da bu eserlerde önemli bir yer tutmuştur.²³⁹

Mi'râciyye minyatür, hat ve kitap sanatlarında geniş yer bulmuş, mûsiki alanında ise sadece Osmanlılar'da mevlid gibi bir türde oluşturulmuştur.²⁴⁰ Klâsik Türk Edebiyatında kaleme alınan mi'râciyyelerin genelinde din, tarih, kültür ve edebiyat gibi birçok farklı alandan unsurların bir araya geldiği görülmüştür. Bu eserlerde Arapça, Farsça gibi farklı dillerden ifadeler, Kur'ân âyetleri, hadisler, dinî kavramlar, tasavvuf ve tarihî şahıslar hakkında da bilgiler verilmiştir. Bu türün sadece dinî bir metin değil, aynı zamanda edebî, kültürel ve tarihsel bir metin olduğu ifade edilmiştir. Kasidelerde Hz. Peygamber'in mucizelerinin bahsedildiği bölümlerde İsrâ ve mirâç hadisesine detaylıca yer verilmiştir.²⁴¹ Mensur veya manzum olarak kaleme alınan bu eserler, muhteva açısından aynı şeyi anlatmasına rağmen üslûp konusunda birbirlerinden ayrılmış, daha çok kaside tarzında yazılan mi'râciyyelerde, menkabevî

²³⁵ Ayverdi, **Kubbelatı Lugatı**, s. 827 ; Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, s. 778.

²³⁶ el-Meâric 70/3.

²³⁷ İsrâ, 17/1-6.

²³⁸ Necm, 53/1-18.

²³⁹ Halil İbrahim Şener, **Türk İslâm Edebiyatı**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 185-195.; Yıldız, “Miraciyyeler/Mirac-nameler”, s. 217.; Mustafa İsmet Uzun, “Mi'râciyye”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 30, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2020, s. 135

²⁴⁰ Yıldız, “Miraciyyeler/Mirac-nameler”, ss. 215-216.; Uzun, “Mi'râciyye”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, ss. 135-136.

²⁴¹ Hasan Ali Esir, “Anadolu Sahası Mesnevilerinde Mi'râc Mevzuu”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 39, 2009, s. 689.; Reyhan Keleş, **Divan Şiirinde Mi'râciyye Kasideleri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 430-440.

bir anlatımın hâkim olduğu gözlenmiştir. XV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar hemen her şâir divanında bir veya birkaç mi'râciyyeye yer vermiştir. Klâsik Türk Edebiyatında, müstakil mi'râciyyelerin yanında siyer, mevlid, divan, mesnevi ve tasavvuf konulu eserlerde mi'râciyye, itibar gören bir dinî-edebî tür olmuştur.²⁴²

Mi'râc hadisesi, Klâsik Türk Edebiyatı'nda ilk defa bir motif olarak Satuk Buğra Han Destanı'nda işlendiği görülmüştür.²⁴³ Çağatay sahasında ilk mi'râciyye 12. yüzyılda Ahmed Yesevî'nin müridi olan Hakîm Süleyman Ata (ö. 1186) tarafından kaleme alınan 122 beyitlik *Mi'râcnâmetü'l-hazret* türün ilk müstakil örneği olmuştur.²⁴⁴ Ancak yapılan araştırmalar sonucunda Ahmed Yesevî'nin de şiirlerinde mi'râciyye konusunu işlediği anlaşılmıştır.²⁴⁵ Anadolu coğrafyasında kaleme alınan ilk mi'râciyye Ahmedî tarafından (808/1405) tarihinde yazılan *Tahkîk-i Mi'râcî Resûl* adlı 497 beyitlik eser türün ilk müstakil örneği olmuştur.²⁴⁶ Ayrıca İbrahim Bey'in aruz vezniyle yazdığı 275 beyitlik *Mi'râc-nâme'si* Anadolu sahasında yazılmış ilk manzum mi'râciyyelerden biri olduğu ifade edilmiştir.²⁴⁷

Bunlar dışında daha pek çok manzum mi'râciyye kaleme alınmıştır: Abdülbâkî Ârif'in *Mi'râciyye* (d. ? – ö. 1125/1713)'si²⁴⁸, Abdülvâsi Çelebi (d. ? – ö. 817/1414-15'ten sonra)'nin *Miraçnâme-i Seyyidü'l-Beşer*'i²⁴⁹, Aksaraylı İsa (d. ? – ö. 728/1327-28)'nin *Mi'râciyye'si*²⁵⁰, Aşkî Mustafa b. Ömer el-Kilisî Efendi (1785-1789 – 1871 -

²⁴² Yıldız, “Miraciyyeler/Mirac-nameler”, ss. 217-218.; Akar, **Türk Edebiyatında Manzum Mirâc-nâmeler**, ss. 130-145.; Melek Dikmen, “Son Müstakil Miraciyelerden Biri: Mehmed Bahâeddin ve Miraciye'si”, **EKEV Akademi Dergisi**, Yıl: 20, Sayı: 67, 2016, s. 237.

²⁴³ Akar, **Türk Edebiyatında Manzum Mirâc-nâmeler**, ss. 130-131.

²⁴⁴ Mustafa Kara, “Mirâc Mirâciye ve Bursalı Safiye Hâtun'un Vakfiyesi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 7, 1998, s. 27.; Akar, **Türk Edebiyatında Manzum Mirâc-nâmeler**, s. 96.; Kemal Erarslan, “Hakîm Ata ve Mi'râc-nâme'si”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı**, Sayı: 10, 1979, s. 243.

²⁴⁵ Mehmet Temizkan, “Ahmed Yesevî'nin Mirâc-nâme'si ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 2, 2016, ss. 9-10.

²⁴⁶ Yaşar Akdoğan, “Mi'râc, Mi'râc-nâme ve Ahmedî'nin Bilinmeyen Mi'râcnâmesi”, **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 9, 1989, ss. 264-265.

²⁴⁷ Musa Duman, “İbrahim Bey'in Mi'râc-nâmesi”, **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt 27, Sayı: 1, 1997, s. 171.; Akar, **Türk Edebiyatında Manzum Mirâc-nâmeler**, ss. 155-165.

²⁴⁸ Hüseyin Ayan, “Abdülbâkî Ârif Efendi'nin Mi'râciyyesi”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 1986, s. 1-11.

²⁴⁹ Duman, “İbrahim Bey'in Mi'râc-nâmesi”, s. 169-238.

²⁵⁰ Sema Özdemir, Aksaraylı İsa'nın Miraciyesi, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1996, 198s.

1877)’nin siyer üslubuyla kaleme aldığı *Mi’râc-Nâme’si*²⁵¹, Ömer Hâfız-ı Yenişehir-i Fenârî (1717 – 1789) *Mi’râciyye’si*²⁵², Erzurumlu Şair Hâce Muhammed Lutfî (d. 1868 – ö. 1956) nin *Mi’râcü’n-Nebî’si*²⁵³, Muslihiddîn Vahyî (d. ? – ö. ?)’nin *Miracü’l Beyân’ı*²⁵⁴, Kerkükî Abdüssettâr Efendi (d. 1858- ö. 1932)’nin *Mi’râciyye*²⁵⁵’si gibi müstakil olarak yazılan bu manzum mi’râciyyeler en meşhurları olmuştur. Ayrıca Tanzimat döneminin devlet adamı ve Osmanlı aydınlarından olan Said Paşa’nın (1832-1891) manzum olarak kaleme aldığı 119 beyitlik *Mi’râciyye’si* türün klâsik muhtevâsından oldukça farklı bir tarzda olduğu görülmüştür. Dönemin din aleyhtarlarının, peygamberliği, mucizeleri ve mi’râc’ı inkârları karşısında Said Paşa eserinde savunmacı tutum sergileyerek mi’râc’ı çeşitli yöntemlerle ispat etmeye çalışmıştır. Bir reddiye özelliği taşıyan bu eserin son manzum *Mi’râciyye* olduğu ifade edilmiştir.²⁵⁶

Bu türdeki eserler, sadece edebî birer metin olmaktan öte, toplumun dinî ve kültürel hayatında önemli bir role sahip olmuştur. Halk arasında peygamber sevgisini artırmaya, İslâm ahlâkını yaymaya hizmet etmiştir. Bu sayede din ve edebiyat arasında güçlü bir bağ kurulmuş, edebiyat dinî duyguları ifade etmek için önemli bir araç haline gelmiştir. Bu eserler, sadece dönemin edebiyat anlayışını yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda sonraki dönemlerde yazılan dinî içerikli eserlere de ilham kaynağı olmuştur.

Bu bölümde Klâsik Türk edebiyatında siyer muhtevâlî eserler hakkında bilgiler verdikten sonra bir sonraki bölümde roman ve siyer ilişkisi üzerinde duracağız.

²⁵¹ Orhan Bilgin, “Aşkî Mustafa Efendi ve Mi’râc-Nâmesi”, **Prof. Dr. Nihat M. Çetin’e Armağan**, İstanbul 1999, s. 97-116.

²⁵² Hasan Kaya, “Ömer Hâfız-ı Yenişehir-i Fenârî’nin Mi’Râciyesi”, **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt: 9, Sayı: 6, 2014, s. 677-718.

²⁵³ Metin Akar, “Erzurumlu Şair Muhammed Lütfî’nin Mi’râcü’n-Nebî’si ve Mi’râc-nâmelerimiz Arasındaki Yeri”, **Türk Kültürü Dergisi**, Cilt: 30, Sayı: 352, 1992, s. 498-504.

²⁵⁴ Mustafa Tatçı ve Cemal Kurnaz, **Muslihüddin Vahyî’nin Mi’râcü’l-Beyân/ Mi’râc’ın Tasavvufî Boyutu**, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 2013, 200s.

²⁵⁵ İsmail Yıldırım, “Kerkükî Abdüssettâr Efendi ve Mi’râciyye’si”, **Turkish Studie-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt: 9, Sayı: 6, 2014, s. 1163-1180.

²⁵⁶ Kenan Erdoğan, “Klasik Mi’râciyyelerden Farklı Bir Mi’râciyye: Said Paşa ve Mi’râciyyesi”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 12, 1999, ss. 170-172.

1.5. ROMAN VE SİYER İLİŞKİSİ

Tanım olarak roman, bireyselliği ve yenilikçiliği en iyi şekilde yansıtan edebiyat türüdür. Watt ve Barthes'e göre, bu türden önceki edebî biçimler, ait oldukları kültürlerin geleneklere bağlılığını ve hakikatin temelinin bu bağlılık olduğunu savunma eğiliminde olmuşlardır. Klâsik dönem ve Rönesans'a ait epik şiirler, konularını tarihî olaylardan veya masallardan almış, yazarın üslûbu, türün önceden belirlenmiş modellerini esas alan edebî bir beğeniye göre değerlendirilmiştir. Bu durum, geleneksel edebiyat anlayışının da bir göstergesi hâline gelmiştir. Roman bu gelenekçiliğe ilk ve her yönden karşı çıkan edebî tür olmuştur. Böylece, özgünlüğe ve yeniliğe önem veren bir kültürün en uygun edebî aracı haline gelmiştir.²⁵⁷

Edebiyatın yeni ürünü olan romanın kendine has yapısı vardır. Bu kurmaca yapı, epik ya da romans kurgusundan farklı olarak dış gerçekliğin modellenmesi ve detaylandırılması ile yeniden inşa edilmiştir. Edebiyatın tüm dalları gibi roman da sanatın bir kolu olarak hayal gücü ve dönüşüm aracılığıyla var olanı yeni bir biçimde sunmuştur. Yazarın kültürü, bakış açısı ve duygu dünyasıyla harmanlanan bu dönüşüm, yepyeni bir eser ortaya çıkarmıştır.²⁵⁸ Romanın özgün ve ayrıcalıklı edebî değeri, belli coğrafyaların veya konuların aktarılmasında değil, konunun dil ve anlatım biçimlendirilmesinde yatmaktadır. Bu dil ve anlatıma ait biçimlendirme, romanın kurmaca bir eser hâline gelmesine ve dile dökülmüş bir dünya sunmasına olanak sağlamıştır.²⁵⁹ Roland Barthes, romanın yapısını şöyle tanımlar:

Gerçekten de roman, o büyük ve uzun akışı içinde, “gerçekliği” (anın gerçekliğini) savunamaz. Bu onun işlevi değildir. Ben romani bir dokuma, hayallerle, aldatmacalarla, yaratılmış ya da isterseniz “sahte” şeylerle boyanmış geniş ve uzun bir dokuma, bir kumaş olarak görürüm. Parlak, renkli bir kumaş, bir Maya örtüsüdür bu. Üzerine noktalar biçiminde serpiştirilmiş gerçeklik anları bu örtünün varlığını mutlak olarak kanıtlar, doğrular. Bu anlar dağınık yerlerde bulunan, saçılmış, ender olarak rastlanan anlardır... Roman sahte-düzmece olandan başlamaz ama hakiki-doğru olan ile sahte-olanı sezdirmeden birbirine karıştırdığında, yani kendini haykıran, mutlak hakiki ile, arzu ve imgelem'den gelen renkli, parlak sahte-olanı birbirine karıştırdığında başlar. Roman böylece

²⁵⁷ Ian Watt ve Roland Barthes, **Roman ve Gerçek Etkisi**, çev. Mehmet Sert, Don Kişot Yayınları, İstanbul, 2002, s. 16.

²⁵⁸ Hülya Argunşah, “Tarihî Roman”, **Türk Edebiyatı Tarihî 4**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006, ss. 411-412.; Roland Barthes, **Romanın Hazırlanışı 1**, 2. Baskı, çev. Mehmet Rifat ve Serna Rifat, Sel Yayınları, İstanbul, 2018, s. 198.; Mehmet Tekin, **Roman Sanatı I**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016, s. 13.

²⁵⁹ Barthes, **Romanın Hazırlanışı 1**, ss. 198-199.

*alacalı, çeşitlemeli, lekeli, benekli, üzeri resimlerle, tablolarla kaplı, işlemeli, girift, karmaşık bir giysi olacaktır.*²⁶⁰

Roman sanatının retoriğine kısaca değinecek olursak, Georg Lukacs roman için “*Tanrıların terk ettiği bir dünyanın epiğidir*”²⁶¹ der. Milan Kundera, Lukacs’ın söylediğine benzer bir ifadeyle romanı Tanrı’nın yeryüzünden çekilmesi olarak tanımlamış, bunun Avrupa’nın bir eseri olduğunu vurgulamıştır.²⁶²

Kemal Tahir’e göre roman, destandan ayrı bir edebiyat yoludur. Romancının vazifesi de “insana insanı vermektir. Drama düşmüş insanı vermektir. Bu sayede romancı tezaadını, insan dramında bulur”.²⁶³ Kemal Tahir, bu bağlamda romancının insan dramını ve bu dramdaki tezatları tasvir etmesi gerektiğini savunmuştur.

Cemil Meriç’e göre edebiyat türleri içinde kanunu olmayan tek tür romandır. O, romanın her türlü cinnete, ahlâka açık olduğu gibi cesarete de açık olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte romanı mutlağı kucaklamak hevesinde emperyalist bir ürüne benzetmiştir.²⁶⁴

Michail Bakhtin roman sanatını, kendinden önceki türleri kullanan ve bazen onları tersine çeviren “parodileştiren” bir yapıya sahip bir tür olarak değerlendirirken aynı zamanda romanın parodik bir sanat olduğunu vurgulamıştır. Bir taraftan romanın temel yeri kanonlaşmış türlerden biri olduğunu ve romanda parodik biçimleştirebilmeyi ön plana çıkaran Bakhtin bir taraftan da romanın kanonlaşmış romanları da parodikleştirebileceği görüşünü savunmuştur.²⁶⁵ Richardson ve Fielding ise romanın tanımını yaparken bu türü eski edebî türlerden bir kopuş olduğunun altını çizmişler ve bu anlayış doğrultusunda değerlendirmişlerdir.²⁶⁶

Modern dünyanın ürünü olan modern yazın, modern bir zihnin gerçekliğini bireysel bir pencereden göstermiştir. Bireyin hayatı, bu pencereden gösterilen en önemli şeydir. Öyle ki üretilmiş gerçeklik sayesinde roman çekiciliğini arttırmış, üretilmiş gerçeklik bizatihi ürün üzerinden yansıtılmıştır. Ürün denilen şey ise hikâye,

²⁶⁰ Franz K. Stanzel, **Roman Biçimleri**, çev. Fatih Tepebaşılı, Çizgi Kitabevi, Konya, 1997, s. 9.

²⁶¹ Georg Lukacs, **Roman Kuramı**, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 11.

²⁶² Milan Kundera, **Roman Sanatı**, çev. İsmail Yerguz, Afa Yayınları, İstanbul, 1989, ss.13-14.

²⁶³ Fakir Baykurt, Kemal Tahir, Mahmut Makal, Orhan Kemal ve Talip Apaydın, **Beş Romancı Tartışıyor**, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1960, ss. 87-90.

²⁶⁴ Osman Selçuk, "Cemil Meriç'in Türk Edebiyatı Vakfı'nda yaptığı bir konuşmadan kesitler", **İlim, Kültür ve Sanatta Gerçek Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 15, 1979, ss. 39, 43-45.

²⁶⁵ Mihail Bakhtin, **Karnaval'dan Romana**, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 168-169.

²⁶⁶ Ian Watt, **Romanın Yükselişi**, çev. Ferit Burak Aydar, Metis Yayınları, İstanbul, 2007, s. 96.

içerik ve kurgunun okuru davet ettiği yanılısamadır. Dolayısıyla roman, başarısını ve çekiciliğini yanılısamalar sayesinde kazanmıştır. Modern anlatıcı kurduğu bu dünya ile okuyucuya artık kendini unutacağı bir karnaval dünyası sunmuştur. Ancak roman dünyasında gerçeklik ile hayal, hakiki ile sahte, değerli ile değersiz, ulvî ile süflî çoktan iç içe girmiştir. Romanın fiktif yapısına olduğu gibi kurgusal gerçekliğine aykırı olan bu durum, bunları birbirinden ayırmaya kalkışmayı reddetmiş ve bunu dışlamıştır. Bu yüzden kurmacayı bir gerçeklik olarak algılamasına yardımcı olacak yanılısamalar yaratılmaması durumunda, okuyucunun keyfini kaçırmıştır. Bu nedenle romanın inandırıcılığı, okuyucuyu birbiriyle çelişen şeylere aynı anda inandırabilme yeteneğine bağlı olarak yanılısma yaratmasına dayanmıştır. Başarısı ise, bu yanılısamayı ne kadar güçlü bir şekilde kurabildiğine bağlı kalmıştır.²⁶⁷

Gerçekçilik, romanda tasvir edilen olayların, olguların, davranışların ve konuşmaların günlük hayattaki karşılıklarını ne kadar iyi yansıttığıyla ilgilidir. Karakterlerin davranışları tutarlı mı, dilleri gerçek hayattaki insanlarla benzer mi, olayların akışı mantıklı mı gibi sorular bu kapsamda değerlendirilmiştir. Gerçekçilik hayatın gerçeklerini yansıtan, inandırıcı olandır. Bir romanda hem gerçek hem de gerçekçi unsurlar bulunabilir. Romandaki gerçek ve gerçekliği değerlendirirken her iki açıdan da bakmak önemlidir. Bir romanda yer alan bilgiler doğru olmasa bile, karakterlerin davranışları ve dilleri gerçekçiye, roman yine de inandırıcı ve etkileyici olabilir.²⁶⁸ Gerçekçi kurmaca, ilk bakışta yaşama benzerlik veya akla yatkınlık olarak yorumlanabilir. Fakat bu dar yorum, bu türün özünü tam olarak yansıtmamıştır. Gerçekçi kurmacada asıl önemli olan, “temsil” veya “yeniden sunum”dur. Bu kavram, yazarın gerçekliği kopyalamak yerine, onu yorumlayarak ve yeniden sunarak okuyucuya aktarmasını ifade eder. Temsil, gerçekliğin bir aynası gibi, olduğu gibi aktarılmasıdır. Yazar, kendi yorumlarını ve bakış açısını katmadan, gerçekliği tarafsız bir şekilde sunmaya çalışır. Yeniden Sunum ise gerçekliğin yazarın bakış açısıyla

²⁶⁷ Mesut Koçak, “Romanı Kurmak Kutsalı Yıkma: Modern Anlatıcının Romanın Dünyasında Peygamber İdrakini Yıkma Biçimleri”, **Hz. Peygamber’i Sanatla Anlatmak**, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı/Yayın No: 42, 1. Basım, Adapazarı, 2018, ss. 232-233.

²⁶⁸ Wayne C. Booth, **Kurmacanın Retoriği**, çev. Bülent O. Doğan, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 33-36.; Selçuk Çıkla, “Romanda Kurmaca ve Gerçeklik”, **Türk Romanı Özel Sayısı, Hece Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 65-66, 2002, s. 114.

yorumlanması ve yeniden kurgulanmasıdır. Yazar, gerçekliği kendi deneyimleri, duyguları ve düşünceleriyle harmanlayarak okuyucuya sunar.²⁶⁹

Romancının kurmaca dünyasını okura görünür kılmada vazgeçilmez bir unsur olan tasvir, romanda duylara hitap eden kelimeler kullanarak bir mekân, zaman, kişi, nesne, duygu veya düşünceyi betimleme sanatıdır. Yazar, tasvir aracılığıyla okurun zihninde canlı bir resim oluşturmayı ve onu hikâyenin içine çekmeyi amaçlar.²⁷⁰ Sadece kelimelerle resim çizmekten öte, okurun zihninde canlı bir mekân ve zaman algısı oluşturarak onu hikâyenin içine çeker. Tasvirde kullanılan kelimeler, tasvirin etkisini doğrudan etkiler. Bu açıdan roman kurgusunda en önemli unsurlardan biri de dildir. Zengin ve sıra dışı tasvirler, yazarın dil hakimiyetini ve kurguyu okuyucuya aktarma yeteneğini gösterir. Dilin ötesinde, karakterlerin derinliği ve tipolojisi de romanın etkisini artırarak okuyucuyla özdeşleşmesini sağlar.²⁷¹

Romanda nesnelleştirme ise canlandırma demektir. Romandaki nesnelleştirme, yazarın tarafsız bir bakış açısıyla olayları ifade etmesidir. Roman türü, ilk ortaya çıktığından beri bazı eğilimler göstermiştir. Bu eğilimlerden biri, yapı ve karakter oluşturmada önceki dönemlerin önem verilen türü dramda kendini gösterir.²⁷² Ancak romandaki nesnelleştirme, kutsal bir anlatıcının her şeyi bilen ve üstün bir konumda olduğu bir anlatım biçimini reddeder. Bu tür bir anlatımda, olaylar anlatıcının bakış açısına göre sunulur ve öznel yorumlara yer verilir. Nesnelleştirme ise, yazarın tarafsız bir bakış açısıyla olayları ve karakterleri tasvir etmesini gerektirir. Yazar, kendi düşüncelerini ve duygularını hikâyeye katmadan, okuyucunun kendi yorumunu yapmasına imkân verir.²⁷³

Romanın kurmaca yapısı ile dinî gerçeklik arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Kurmaca gerçekliğin dinî gerçeklik algısını etkilemeye çalıştığı en tipik örnekler, popüler kültürde yer edinen siyer temalı romanlarda görülmektedir. Ancak roman mı yoksa siyer mi olduğuna karar verilemeyen, siyerdeki tarihî gerçekliklere

²⁶⁹ Marina MacKay, **Roman Nedir?**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2019, ss. 73-74.

²⁷⁰ Fatma Şükran Elgeren, "Tasvir (Betimleme) Tekniğinin Anlatının Zamanı ve Ritmine Tesiri Üzerine Bir Tasnif Denemesi", **Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 14, 2024, ss. 364, 366.; Tekin, **Roman Sanatı I**, ss. 160-163.

²⁷¹ Mehmet Şahin Yavuzer, "Romanın Kurgu Dünyasında Bir Gezinti", **Romanın Kurgusu Kurgunun Romanı**, ed. Mehmet Şahin Yavuzer ve Nusret Yılmaz, Grafiker Yayınları, İstanbul, 2022, s. 40.

²⁷² Booth, **Kurmacanın Retoriği**, ss. 77-79.; Stanzel, **Roman Biçimleri**, s. 43

²⁷³ Stanzel, **Roman Biçimleri**, ss. 443-44.; Roland Barthes göre öznenin sansürü yazın tarihinde nesnellik istenmesi yoluyla olmuştur. Bkz. Barthes, **Romanın Hazırlanışı I**, s. 29.

uygun olup olmadığı tartışılan ve edebî kaygılarla yazılmadığı öne sürülen bu tür romanların, Hz. Peygamber'in hayatını anlatmak hususunda bir form arayışı içerisinde olduğu gözlenmiştir. Her ne kadar Cumhuriyet döneminde Batılı tarzda yazılan bir tür olan roman ile siyer konuları mezc edilse de Türk edebiyatında siyer gerçekliklerini ele alan türler söz konusudur. Nitekim İslâm edebiyatında ilk örnekleri IX. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanan hadis kitaplarında görülen, sonraki asırlarda tasavvufun da yaygınlık kazanmasıyla birlikte sûfilerin manalı ve derin sözlerini, örnek alınması gereken davranışlarını anlatmada kullanılan menkıbe yazma geleneği mevcuttur. Hem sözlü hem de yazılı edebiyatımızın bir ürünü olan menâkıb-nâmelerin kahramanları hayal ürünü olmayan, bizzat yaşamış ve dinî bakımdan yüksek mertebelere ulaşmış mukaddes kimselerdir. Sözlü gelenekten yazılı geleneğe aktarıldıkları için dilleri gayet açık ve anlaşılırdır. Ayrıca sanat kaygısı gütmeyen yazılan edebî metinler olan bu tür, içerik ve dil açısından ortaya koydukları bu farklılıklardan dolayı diğer edebî türlerden ayrılırlar. İki farklı isimle anılan menâkıb-name yazma geleneğinin ilki, takva ehli kimselerin, velîlerin anlatıldığı Saltuk-nâmeler'dir. İkincisi ise Allah yolunda savaşanların hayatlarından, kahramanlıklarından ve maceralarından bahseden Dânişmend-nâme ve Battal-nâmeler'dir. Türk tarihi ve edebiyatı açısından önemli birer vesika olan bu eserler, yazıldıkları dönemin de sosyal ve kültürel hayatı hakkında zengin bilgiler taşırlar.²⁷⁴

Hemen hemen tamamı tarihî gerçeklere uygunluk gösteren menâkıb-nâmeler, kronolojik eserler olarak kabul edilmektedir. Nitekim bu özelliklerinden dolayı konu edindikleri şahsiyetler hakkında doğru bilgiler veren en güvenilir kaynaklardır. Türk edebiyatında başlangıcını XI. yüzyıla kadar götürmenin mümkün olabildiği menkıbe yazma geleneğinin ilk örneği *Tezkire-i Satuk Buğra Han* olarak kabul edilebilir. Tasavvuf yoluyla İslâmiyet'i öğrenen ve yaşayan Orta Asya Türkleri arasında menkıbe kitaplarının kaleme alınması için yeterli zemini hazırlayan en önemli şey, Şamanların, azizlerin ve bazı kilise büyüklerinin hayatları ve gösterdikleri olağanüstü hallerdir. Bu olağanüstü hallerin canlı bir şekilde yaşanmış olması, Orta Asya Türk toplulukları arasında menkıbe anlatma geleneğinin oluşmasına ve yayılmasını kolaylaştırmıştır.²⁷⁵

²⁷⁴ Haşim Şahin, "Menâkıb-nâme", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C. 29, Ankara, 2004, s. 112.

²⁷⁵ Rıdvan Canım, "Klâsik Türk Edebiyatında Menâkıb-nâmeler", **T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etüdleri 43**, 2013-1, s. 145.

XIII. yüzyılda Anadolu topraklarında canlı bir tasavvufî hayatın etisiyle Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Evhadüddin Kirmânî ve Sadrettin Konevî gibi önemli sûfîlerin yaşadığı dönemde çok sayıda menâkıb-nâme yazılmıştır. Özellikle Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-Ârifîn*²⁷⁶ adlı eseri Mevlânâ ve mevlevîlik hakkında en geniş anlamda bilgileri vermesi bakımından önemlidir. Yine *Menâkıb-ı Seyyid Hârûn-ı Velî*, *Menâkıb-ı Sadreddin-i Konevî*, *Menâkıb-ı Seyyid Mahmud Hayrânî*, *Kerâmât-ı Ahî Evran* gibi eserler bu döneme ait önemli eserlerdir.²⁷⁷

Selçuklu ve Anadolu Beylikleri döneminde menâkıb-nâme türünde eserler verilmiştir. XV. asırdan itibaren Anadolu sahasında sayıları bir hayli artış gösteren menâkıb-nâmeler, yukarıda da değindiğimiz üzere Saltûk-nâme, Battal-nâme ve Danişmend-nâme gibi adlarla karşımıza çıkan birer kahramanlık hikâyeleridir. Bu hikâyelerin, menâkıb-nâmelerle benzerliği ise içinde barındırdıkları olağanüstü anlatımlardır. Bu asrın sonuna doğru 'Vilâyet-nâme' adı verilen Bektâşî menkıbelerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bektâşîlik tarikatının pîri Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatını esas alan, onun âlimler ve devlet adamlarıyla olan ilişkilerini, vefatını anlatan Vilâyet-nâme-i Hacı Bektâş-ı Velî adlı eser Türk edebiyatı tarihi için kaynak olma özelliğini taşımaktadır. Sonraki yüzyıllarda da yazılmaya devam eden menâkıb-nâmeler, yazıldıkları dönemin hem dinî hem sosyal hem rûhî hem de siyasî birer panorama niteliği gösterdikleri gibi Hristiyan edebiyatlarında da önemli bir yer tutmuş ve bizzat Avrupalı ilim adamları tarafından birçok açıdan incelenmiştir. Gerek Türk tarihi açısından yegane bir kaynak olmaları gerek ait oldukları dönemin sosyal, kültürel ve dinî birikimine ışık tutan menâkıb-nâmeler ile ilgili başta M. Fuad Köprülü olmak üzere daha sonra Zeki Velidi Togan, Abdülbaki Gölpınarlı gibi araştırmacılar bu konu üzerinde önemli çalışmalar yapmışlardır.²⁷⁸

Esas olarak kaynağını hadislerden alan, büyük bir ilgiyle ve saygıyla inanarak okunan menâkıb-nâmeler, Türk edebiyatının önemli bir yapı taşını oluştururken Çağdaş Türk romanında siyer konularının roman formatına adaptasyonu sonucu ne tam anlamıyla siyer ne de tam anlamıyla roman denilebilen bir tür ortaya çıkmıştır. Bu tarz romanlarda Hz. Peygamber ile ilgili mucizevî, abartılı ve fantastik kurguya dayalı

²⁷⁶ Ahmed Eflâkî Dede, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, İstanbul, 2 Cilt, 1953-54, 1973.

²⁷⁷ Şahin, "Menâkıb-nâme", s. 113.

²⁷⁸ Canım, "Klasik Türk Edebiyatında Menâkıb-nâmeler", s. 1521

tasvirlerin, Kur'ân'da sunulan Hz. Peygamber tanımıyla örtüşmediği ve siyer kaynaklarındaki tarihî gerçekliklerin uzağında kaldığı ifade edilmiştir.²⁷⁹ Bu tür romanlarda Hz. Peygamber'in tüm gerçekliğinden uzaklaştırılarak yapmadığı davranışları yapmış ya da söylemediği cümleleri söylemiş gibi kurgulanması siyer kaynaklarındaki tarihî gerçekliklere uygun olmayan bir durumdur. Oratay çıkan bu durum, roman ve siyer bağlamında önemli bir tartışmayı başlatmıştır. Bu tartışmaya göre roman bir kurguysa, bu kurgu bir çatışmaya dayanmalıdır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in hayatı bir "kurgu"ya nasıl dönüştürmelidir? Kurgulanan peygamber, gerçek peygamber mi yoksa roman yazarının kafasındaki peygamber tasavvuru mu? soruları gündeme gelmiştir. Bu açıdan siyer temalı romanlardaki kurmaca peygamber tasavvurunun, genel bir Hz. Peygamber tasavvuru veya kabulü haline dönüşeceği konusunda çeşitli eleştiriler yapılmıştır.²⁸⁰

Edebiyatın ve edebî türlerin Hz. Peygamber'i anlatma imkan ve sınırlamaları konusunda pek çok sorun gündeme getirilmiştir. Bu sorunun ilki, edebiyat sanatlarının yapısı ve edebîlik kriterleri ile bu bağlamda kutsal metinler ve kutsal kişilerle olan ilişkilerin anlaşılmasına odaklanmıştır. İkincisinde ise edebî türlerin Hz. Peygamber'i anlatma konusundaki farklılıklar ele alınmıştır. Ayrıca, edebiliğin gerçeklikle olan ilişkisi, metafor, imge ve kurgunun geçerliliği, bu kavramların tarihsel süreçte nasıl evrildiği ve tarihsel kişiliklerin edebî metinlere nasıl yansıtıldığı da üzerinde durulması gereken konular arasında gösterilmiştir.²⁸¹

Müslüman sanatçı modern sanat üretmek için modern sistemlerin paradigmasına dayanmıştır ancak sanatların temeli olan tasavvur, betimleme,

²⁷⁹ Turan Karataş, "Biyografik Romanın Okurda Oluşturduğu Peygamber İdraki ve Tasavvuru", **Hazreti Peygamber'i Sanatla Anlatmak**, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı, Adapazarı, 2018, ss. 354-358.; Cemal Şakar, "Hz. Peygamber'i Sanatla Anlatmak", **Hazreti Peygamber'i Sanatla Anlatmak** Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı, Adapazarı, 2018, ss. 85-90.; Poyraz, "Popüler Siyer Romanlarına Eleştirel Bir Yaklaşım Denemesi", ss. 75-80.; Koçak, "Romanı Kurmak Kutsalı Yıkma: Modern Anlatıcının Romanın Dünyasında Peygamber İdrakini Yıkma Biçimleri", ss. 232-236.

²⁸⁰ Andı, "Modern Edebiyatı Hazreti Peygamber'i Anlatmak", ss. 121-129.; Andı, "Popüler Siyer Kitaplarında Dil, Üslup ve Estetik Sorunları", ss. 89-104.; Poyraz, "Popüler Siyer Romanlarına Eleştirel Bir Yaklaşım Denemesi", ss. 75-80.

²⁸¹ Yılmaz Daşcıoğlu, "Edebî Türlerin Hz. Peygamber'i Anlatma İmkanları", **Hazreti Peygamber'i Sanatla Anlatmak** Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı, Adapazarı, 2018, s. 364.

benzetme gibi zihin ve dil faaliyetlerine karşı dinin sınırlarını da bildiği varsayılmıştır. Bu açıdan romanda peygamberi anlatmak hususunda yaşanan tereddüt ve tartışmalar, ontolojinin kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.²⁸²

Hiz. Peygamber'in hayatını konu edinen siyer temalı romanlarda, siyer kaynaklarındaki tarihî gerçekliklere birebir sadık kalınmadığı, üstelik bu tür romanlarda amiyane bir üslup kullanıldığı, romantik bir bakış açısıyla, trajikleştirilmiş ve şiirsel bir anlatıma yer verildiği ifade edilmiştir. Nitekim bu hususta, anlatılan hayatın organik bütünlüğü içine acı, keder, hüzn, duygusal gitgeller ve çatışmalar karıştırılması gerekliliğini, anlatının roman kıvamına ancak bu şekilde gelebileceğini ve anlatılan kişinin akıllarda kalabilmesinin buna bağlı olduğu belirtilmiştir.²⁸³

Günümüz siyer romanları, siyer konularını işlerken gerçeklikten uzaklaşma, aşırı trajikleştirme, mahremiyet ihlali ve fantastik öğeler gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu durumun, siyerin muhtevasına zıt bir yaklaşım sergilediği öne sürülmüştür. Nitekim bu yaklaşımlar kutsalın kurgulanıp aktarılıp aktarılamayacağı konusu birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmaların ağırlık noktasını, siyer kaynakları kullanılmadan hayal ve kurgu yoluyla anlatılmasının neden olduğu problemler oluşturmıştır.²⁸⁴

Bu açıdan siyer ve roman arasındaki en temel farklardan birinin, gerçeğe bağıllık konusu olduğu ifade edilmiştir. Siyer, tarihî kaynaklara dayanan ve Hiz. Peygamber'in hayatını doğru bir şekilde aktarmayı amaçlayan bir tür, roman ise yazarın hayal gücüne ve yorumuna dayanan kurmaca bir tür olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, siyer ve romanın gerçeğe bağıllık konusunda birbirlerinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Nitekim Ahmet Murat, bu dinamiklerin kurguya dayandığına ve kendi içinde düğümlerden oluştuğuna dikkati çekmiştir. Söz konusu bu düğümlerin çözümünün ise makul ve inandırıcı bir şekilde olması gerektiğine değinmiştir.²⁸⁵ Bu bağlamda, 'Hiz. Peygamber'i bir tür ile anlatmak nasıl mümkün olacaktır? Anlatılanlar tarihî gerçekliğe ne düzeyde uygun olacaktır?' sorularıyla karşı karşıya kalınmıştır. Bu

²⁸² Cemal Şakar, "Hiz. Peygamber'i Sanatla Anlatmak", **Hazreti Peygamber'i Sanatla Anlatmak** Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı, Adapazarı, 2018, ss. 84-85.

²⁸³ Karataş, "Biyografik Romanın Okurda Oluşturduğu Peygamber İdraki ve Tasavvuru", s. 354.

²⁸⁴ Ebru Burcu Yılmaz, "Romanın Ontolojik Temelleri ve Kurmaca İçinde Kutsalın Yansımaları", s. 55.

²⁸⁵ Ahmet Murat, Hiz. Peygamber'i Romanla Anlatmak Mümkün Mü? (sonpeygamber.info), 12 Aralık 2017, <https://www.sonpeygamber.info/hz-peygamberi-romanla-anlatmak-mumkun-mu> (08/06/2023).

sorular henüz tam anlamıyla cevabını bulamamışken, Hz. Peygamber'in hayatını bir form içinde kurmaca bir kahraman olarak sunulmasının, okurların zihninde Hz. Peygamber'in kutsallığı ve gerçek kimliği ile çelişen bir algı oluşturabileceği düşünülmüştür.

1.5.1. Türk Romanının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Türk romanının ilk örnekleri Tanzimat Dönemi'nde ortaya çıkmış, Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi'nin eserleriyle bir kimlik kazanmaya başlamıştır.²⁸⁶ Tanzimat romanlarında, Batı edebiyatından ve kültüründen esinlenen kelimelere ve kurgulara yer verilmiştir.²⁸⁷ Bu dönemde Namık Kemal, Celâlettin Harzemşah oyunu için yazdığı ön sözde yeni Türk edebiyatının temellerini atmıştır. Ahmet Mithat Efendi ise eserlerinde daha çok okuyucuya mesajlar vermeyi amaçlamış, Tanzimat döneminde popüler edebiyatın öncülerinden biri hâline gelmiştir.²⁸⁸

Ahmet Mithat Efendi romanlarında ve gazete yazılarında siyasî bir tavır takınmak yerine ansiklopedik bilgilere yer vererek toplumu eğitmeyi amaçlarken; Namık Kemal eserlerinde özgürlük, eşitlik ve vatan gibi siyasî fikirleri işleyerek bu düşünceleri topluma aşılarmıştır. Tanzimat Dönemi'nin ilk romancıları, Avrupa'da ortaya çıkan roman türünü Osmanlı Devletine getirmiş, gazete ve romanı eğitim amaçlı kullanarak toplumun ilerlemesine katkıda bulunmaya çalışmışlardır.²⁸⁹ İbrahim Şinâsi, Namık Kemal, Ahmet Mithat, Şemsettin Sâmî ve Sâmîpaşazade Sezai gibi Tanzimat yazarlarının eserleri incelendiğinde, sadece roman türünde değil, şiir ve tiyatrodaki da Batılılaşma idealine paralel bir şekilde yeni bakış açılarının ve değerlerin topluma kazandırılmaya çalışıldığı görülmüştür. Bu amaçla, eserlerde evlenme usulü, kadına

²⁸⁶ Ülkü Ayşe Oğuzhan, "Türkiye'de Modernleşmenin Oluşumu ve Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Batılılaşma Olgusu", **Türk Dili Araştırmaları Yılığ-Belleten**, Cilt: 55, Sayı: 1, 2007, ss. 117-119.; Ahmet Ö. Ekin, **Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi**, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2004, ss. 20-25.; Yaşar Şenle, **Türk Romanında Reformist Tipler: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e**, Palet Yayınları, Konya, 2009, ss. 30-35.

²⁸⁷ Hayati Baki, Tanzimat Döneminde Roman, **Türk Yurdu Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 153, 2000, s. 87.; Hülya Argunşah, "Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Türk Romanı", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 8, 2006, ss. 27-28.

²⁸⁸ Argunşah, "Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Türk Romanı", s. 40.; Şenle, **Türk Romanında Reformist Tipler: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e**, ss. 34-36.

²⁸⁹ Berna Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I**, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 11.

bakış açısı, cariyelik sistemi ve ticaret anlayışı gibi toplumsal meseleler eleştirel bir pencereden ele alınmıştır. Tanzimat yazarları, Batılılaşmayı bir araç olarak kullanmış ve kendilerini aydınlar olarak konumlandırarak topluma öncülük etme ve batılı değerleri aşılama sorumluluğunu üstlenmişlerdir.²⁹⁰

Tanzimat Dönemi'nde, meddah geleneği ve halk hikayelerinden esinlenen kısa anlatılar, Türk romanının ilk örneklerini oluşturmuştur. 1871'de Ahmed Midhat'ın *Letaif-i Rivayat*'ı, 1872'de Emin Nihat'ın *Müsâmeretnâme* denilen yedi uzun hikayesinin toplu bir basımı yapılmış ve yine Şemseddin Sâmî'nin *Taaşuk-ı Talat* ve *Fitnat*'ı yayımlanmıştı. Bu üç eser de pek çok bakımdan halk hikayelerini hatırlatsa da, doğrudan çağdaş hayattan alınan temalara dayanmış ve dönemin toplumsal sorunlarını içermiştir. Türk edebiyatında sıradan insanın yazgısından duyulan kaygıya da ilk defa bu hikayelerde rastlanmıştır.²⁹¹ Tanzimat romanında vakalar çoklukla günlük hayattan ya da tarihten alınmış, eserler genel olarak duygusal, acıklı konular üzerine kurulmuştur. Ahmet Mithat, Emin Nihat, Şemsettin Sâmî ve Nabizade Nazım halka, Namık Kemal, Sâmî Paşazade Sezai, Recaizade Mahmut Ekrem ise aydın kişilere seslenmeyi amaç edinmişlerdir.²⁹²

Türk romanı, Batı romanından farklı bir geçmişe ve karaktere sahip edebiyat türü olmuştur. Batı'da roman, yüzyıllar boyunca çeşitli türlerden ve geleneklerden evrimleşerek, Türk romanı ise Tanzimat dönemindeki Batılılaşma hareketinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.²⁹³ Berna Moran, Batılılaşma hareketinin iki çizgide Türk romanı üzerinde bildiri, kurgu ve karakter bakımından belirleyici bir rolü olduğunu ifade etmiştir. Ona göre ilk çizgi, toplumcu mesajlar için tipleştirilmiş karakter kullanan bildiri romanına yol açarken, ikinci çizgi Batı'daki roman kişilerini ve aşk sorunlarını taklit eden ve yabancılaşıma eğilimi yaratan bireysel roman türüne zemin hazırlamıştır.²⁹⁴

²⁹⁰ Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, ss. 11-12.; Şükran Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı: Meşrutiyet Dönemi I*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992, ss. 129-130.

²⁹¹ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I: Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadar*, 3. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1971, s. 23.; Ekin, *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi*, s. 59.

²⁹² Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I: Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadar*, s. 23.

²⁹³ Ahmet Ö. Ekin, *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi*, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2004, s. 47. Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I: Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadar*, s. 11.; Hasan Akay, *Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Yeni Fikirler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 257.

²⁹⁴ Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*, s. 193.; Güzin Dino'ya göre, "Türk romanı hem geç doğmuş hem de aceleye gelmiştir. Roman türüne ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında yaklaşılmıştır.

Tanzimat romanı, Batılı roman türünün etkisinde ortaya çıkmıştır. Ancak, bazı Tanzimat romancıları, eserlerinde Batılılaşmanın eleştirisini yapmıştır. Recaizade Mahmut Ekrem, *Araba Sevdası* adlı tek romanıyla, yanlış Batılılaşmanın eleştirisini yapan ilk yazarlardan biridir. Ne yazık ki roman, yazıldıktan sonra gündemini yitirmiş ve bu gecikme, o dönemde hak ettiği ilgiyi görmesini engellemiştir. Roman, 1889'da tamamlanmış olsa bile tefrikası 1896'da Servet-i Fünun'da başlamıştır.²⁹⁵ Ahmet Mithad Efendi, *Felâhî Bey ile Rakım Efendi* romanında, hem Türk halkına Batı hakkındaki değerleri öğretmeyi amaçlamış, hem de Batılılaşmanın bazı kesimlerde yarattığı züppelik ve ikiyüzlülüğü hicvetmiştir.²⁹⁶

Tanzimat döneminde Fransız edebiyatının etkisinin artmasıyla birlikte, 1860'dan sonra Türk edebiyatında da yeni arayışlar ve değişimler ortaya çıkmış ve bu durum Servet-i Fünûn devrinin başlamasına zemin hazırlamıştır. Avrupaî bir kimliğe bürünen Türk edebiyatı, zihniyet, temalar ve teknik bakımlarından yepyeni bir mahiyet kazanır. Servet-i Fünûncular, Fransız edebiyatına aşırı bağlılıkları sebebiyle taklitle dayalı, orijinal olmayan, yapma bir dille oluşturulmuş eserler meydana getirmişlerdir.²⁹⁷ Bu romanlarda, toplumdan kopuk bir şekilde yaşayan bireyin iç dünyası, duyguları ve düşünceleri ön plandadır. Kahramanlar genellikle karamsar, melankolik ve aradığını bulamayan kişilerdir. Servet-i Fünun romanlarında estetik kaygılar ön plandadır. Yazarlar, dil ve üslup üzerinde özenle çalışarak kusursuz bir metin oluşturmaya çalışırlar. Romanlarda betimlemeler oldukça ayrıntılıdır ve estetik bir dil kullanılır. Servet-i Fünun romanları genellikle aşk, aile, evlilik, ihanet, aldatma gibi temaları işler. Romanlarda genellikle İstanbul'un yüksek tabakalı ailelerinden ve aydınlardan bahsedilir. Dolayısıyla mühim bir yer tutan metafizik ve sosyal konular

Batı romanının çeşitli tarihsel süreçler içindeki yavaş oluşumuyla Türk romanının doğuş ortamı arasında hiçbir benzerlik yoktur". Bkz.: Güzin Dino, **Türk Romanının Doğuşu**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 13.

²⁹⁵ Zeynep Kerman, "Araba Sevdası", **Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, ss. 24-34.

²⁹⁶ Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I**, s. 28-32.; Argunşah, "Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Türk Romanı", s. 57.; Kudret, **Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I: Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadar**, s. 24.; Ekin, **Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi**, ss. 123-124.

²⁹⁷ İsmail Parlatır, "Servet-i Fünûn Edebiyatı", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Cilt 7, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, ss. 528-536.

artık yerini aşk, tabiat ve aile hayatına bırakmıştır.²⁹⁸ Hâlid Ziyâ Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahid, Ahmet Hikmet Müftüoğlu ve Safvetî Ziyâ Servet-i Fünûn döneminin en ünlü romancılarıdır. Türk edebiyatında gerçek romanın Servet-i Fünûn ile başladığı öne sürülür.²⁹⁹ Servet-i Fünûn dönemi romancılarının romantizmin etkisinden kendini kurtaramadıkları, devrin siyasî şartlarının tesiriyle sosyal temalara geniş yer veremedikleri görülmektedir. Bol hayal ve duygularla beslenmiş, Arapça ve Farsça tamlamalarla dolu sanatkârâne üslûp, Servet-i Fünûn döneminin en kusurlu yönüdür. Halid Ziya, Mehmed Rauf gibi dönemin önemli kalemleri bir taraftan Türk edebiyatında batılılaşmanın haritasını çıkarmakta diğer yandan Batılılaşmaya katkıda bulunarak bir nevi yol göstericilik yapmaya çalışmışlardır.³⁰⁰

Fecr-i Âti Edebiyat Topluluğu, II. Meşrutiyet döneminin özgürlükçü ortamından faydalanarak 1909'da kurulmuş bir edebiyat topluluğudur. Toplulukta, Ahmet Haşim, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Emin Bülent Serdaroğlu, Emin Lami, Refik Halit Karay, İbrahim Alaettin Gövsa, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Şahabettin Süleyman, Mehmet Fuat Köprülü, Faik Ali Ozansoy, Fazıl Ahmet Aykaç, Mehmet Behçet Yazar, Mehmet Rüştü ve Ali Canip Yöntem gibi daha sonra öykü, roman, şiir ve edebiyat tarihi alanlarında önemli eserler veren yazarlar yer almıştır. 1912 sonlarında dağılan topluluğa önce simgesel olarak Faik Ali, sonrasında sırasıyla Fazıl Ahmet, Hamdullah Suphi ve Celal Sahir başkanlık etmişlerdir.³⁰¹

Türk edebiyatının geleceğini temsil etmek üzere kurulan Fecr-i Âti'nin amacı, dil, edebiyat, edebî ve sosyal bilimlerin ilerlemesini sağlamak, açık fikir münakaşaları ile kamuoyunu aydınlatmak, Batı dünyasının önemli eserlerini çevirtmek, fikir ve edebiyat konularıyla ilgili konferanslar düzenlemek ve Batı ile sürekli temas kurmaktır.³⁰² Fecr-i Âti temsilcilerinin edebiyata yenilik katmaktan çok Batı edebiyatıyla yakın temaslar kurmak istedikleri anlaşılmaktadır. Dönemin siyasî anlayışı nedeniyle bu süreçte sosyal meselelerle uğraşmaktan uzakta kalan halk, otuz

²⁹⁸ Kurdakul, **Çağdaş Türk Edebiyatı: Meşrutiyet Dönem 1**, ss. 41-46.; İnci Enginün, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 325-328.; Parlatur, "Servet-i Fünûn Edebiyatı", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, ss. 530-533.

²⁹⁹ Enginün, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)**, s. 327.

³⁰⁰ Akyüz, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, ss. 93-113.

³⁰¹ Atilla Özkırımlı, "Fecr-i Ati Topluluğu", **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi 2**, 3. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 492.

³⁰² Kurdakul, **Çağdaş Türk Edebiyatı: Meşrutiyet Dönem 1**, s. 116.; Atilla Özkırımlı, "Fecr-i Ati Topluluğu", **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi 2**, s. 494.

yılı aşkın süre içinde yaşadığı bunalımlardan kurtularak yeni bir hayata gözlerini açmıştır. Bu devirde, dilde Servet-i Fünûn döneminin metodları kullanılmış, temalarda da yine benzer konular işlenmiştir. Ayrıldıkları nokta ise Fecr-i Âtîcilerin Fransız sembolistlerini daha yakından tanımaya çalışmaları ve sembolist öğelere daha ağırlık vermeleridir.³⁰³

Servet-i Fünûn'un devamı niteliğinde olan Fecr-i Âti mensupları da “sanat, sanat içindir” ilkesini benimsemiş sanatın toplum meselelere değil, sadece sanata hizmet etmesi gerektiğini savunmuşlardır.³⁰⁴ Fecr-i Âti yazarları, roman türünde Servet-i Fünun'un izinden gitmeye çalışsalar da, tam bir başarı elde edememişlerdir. Bunun en önemli sebebi, II. Meşrutiyet sonrası değişen siyasî ve toplumsal ortamın yazarları da etkilemesidir. Bu dönemde yazarlar, bireye ve iç dünyaya odaklanmak yerine, toplumdaki değişimlere ve dış dünyaya yönelmişlerdir. Bu durum, Fecr-i Âti romanında bireyselliğin ve estetik kaygıların gölgelenmesine yol açmıştır. Fecr-i Âti döneminde tamamlanmış sadece iki roman bulunmaktadır: Bunlar İzzet Melih'in *Tezad*'ı ve Cemil Süleyman'ın *Siyah Gözler* adlı eserlerdir. Bu eserler dışında, Cemil Süleyman'ın *İnhizam* ve *Kadın Ruhu* adında iki roman taslağı da yarım kalmıştır.³⁰⁵

Millî Edebiyat Dönemi, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan ve 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar devam eden bir edebiyat akımıdır. Bu dönem, Türk edebiyatında yeni bir çağı temsil eder ve birçok açıdan önemli değişimlere sahne olmuştur. Millî Edebiyat döneminde, Balkan Harbi, çıkan bazı isyan ve ayaklanmalarla Osmanlıcılık düşüncesi etkisini kaybetmeye başlamış yerini İslamcılık ve Türkçülük ideolojilerine bırakmıştır. Bu durum imparatorluğun siyasî bütünlüğünü koruması ve sürdürmesi bakımından Müslüman unsurların yeterli koordineye sahip olmadığını göstermektedir. Bu durum, halkın zamanla İslamcılık ve Türkçülük ideolojilerinin etrafında toplaşmasına sebep olmuştur.³⁰⁶ İslamcılık ideolojisi, Müslüman milletleri kalkındırmak ve birleştirmek esasına dayanan bir

³⁰³ Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, ss. 148-161; İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, ss. 405-430; Ramazan Korkmaz (Ed.) *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*, 5. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2009, ss. 228-233.

³⁰⁴ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II: Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar 1911-1922*, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1970. ss. 98-99.; Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı: Meşrutiyet Dönem 1*, ss. 115-1166.

³⁰⁵ Cafer Şen, "Fecr-i Âti Encümeni Edebiyatı", *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 2009, ss. 1367-1368.

³⁰⁶ Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı: Cumhuriyet Dönemi 1*, ss. 134-136.

düşünceciir. Bununla beraber Hıristiyan âlemine karşı denge kurmayı da amaç edinmiştir. İslamcılık ideolojisinin Türk edebiyatındaki en önemli temsilcisi Mehmet Âkif Ersoy, Türkçülük'ün ise Ziya Gökalp olmuştur. Bu iki ideolojinin tesirleri edebiyatta kendini göstermeye başlamıştır. Nitekim *Genç Kalemler Dergisi*'nin kurulması ile edebiyatta milliyetçilik cereyanı da fiilen başlamıştır. Ömer Seyfettin, Ali Cânib gibi isimler “Millî Edebiyat” kavramını ilk kez ortaya atarak millî bir edebiyat oluşturmak için dilin millîleştirilmesi gerektiğini savunmuş ve “Yeni Lisan” meselesini gündeme getirmişlerdir.³⁰⁷ Yeni Lisan hareketi ile bir taraftan yazı dilinin konuşma diline yaklaştırılması ve bu iki dil arasındaki ayrımın ortadan kaldırılması bir taraftan da Türk edebiyatının taklit etmeyi bırakıp yaratma safhasına geçmesi hedeflenmiştir. Millî Edebiyat devri aynı zamanda yeni bir hikâye ve roman yazıcılığının da başlangıcı sayılmıştır. Servet-i Fünûn'un ferdî temalarına nazaran Fecr-i Âtî'nin sosyal hayata uzak ve sorunlara karşı ilgisiz oluşuna rağmen Millî Edebiyat, sosyal hayat ve sosyal meselelere ağırlık vermiş, yapay dil ve üslûp kullanmak yerine konuşma dili ve üslûbunun sözvarlığını esas almıştır.³⁰⁸

Millî Edebiyat Dönemi, Türk milliyetçiliğinin yükselişinden de beslenerek, millî bir edebiyat oluşturma idealini savunmuştur. Bu amaçla, eserlerde Türk tarihi, dili ve kültürü ön plana çıkarılmıştır. Dönemin yazarları, eserlerinde toplumun gerçekçi bir tasvirini sunmaya çalışmışlardır. Özellikle Tanzimat Dönemi'nden beri ihmal edilen halkın yaşamı ve sorunları, Millî Edebiyat Dönemi'nde sıkça işlenen temalar arasında yer almıştır. Dönemin yazarları, eserlerinde halk edebiyatından da ilham almışlardır. Batı etkisine tepki göstererek halk sanatına bir dönüş yapmıştır. Anadolu romanları, bu dönemde millî olma çabasıyla öne çıkmış, halk türkülerinden, destanlarından ve masallarından yararlanan özgün eserler ortaya çıkmıştır.³⁰⁹

Millî Edebiyat dönemi romanlarında realizm ve natüralizm akımlarının etkisi görülmektedir. Yazarlar, eserlerinde toplumun gerçekçi bir tasvirini sunmaya ve insan

³⁰⁷ Şükran Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı: Cumhuriyet Dönemi 2*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992, ss. 16-18.; Atilla Özkırımlı, "Ömer Seyfettin", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi* 4, s. 960.

³⁰⁸ Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, ss. 162-189; İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, ss. 575-590; Ramazan Korkmaz, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000*, ss. 183-192.

³⁰⁹ Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II: Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar 1911-1922*, ss. 12-14.; Sevgül Türkmenoğlu, "Millî Edebiyat Dönemi Roman ve Hikâyeciliğine Genel Bir Bakış", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 45, 2019, ss. 38-41.

psikolojisini derinlemesine incelemeye çalışmışlardır. Millî Edebiyat akımı, yazarlarını yerli meselelere ve her sınıftan insanı anlatmaya teşvik ederken, son dönem Osmanlı edebiyatında pek ele alınmayan Anadolu'ya da dikkat çekmiştir. Bu çağrıya uyan yazarlar, 1950'lere kadar uzanan bir sürede Anadolu'yu romanlarına taşıdılar. Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın Küçük Paşa, Halide Edip Adıvar'ın Ateşten Gömlek ve Vurun Kahbeye, Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu ve Yeşil Gece, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban ve Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf adlı romanları bu akımın öncü örnekleri arasında yer almıştır.³¹⁰ 1950'lerde Köy Enstitülerinde yetişen Anadolu kökenli yazarlar, bu geleneği daha da ileri götürerek Anadolu'yu Türk romanının ana temalarından biri hâline getirmişler, kendilerinden önceki yazarlardan farklı olarak, Anadolu insanının yaşadığı zorlukları ve mücadeleleri daha realist ve samimi bir bakış açısıyla ele almışlardır. Bu sayede Anadolu romanı, sadece coğrafi bir bölgeyi değil, aynı zamanda bu bölgenin insanların kimliğini ve ruhani dünyasını da yansıtan bir tür hâline gelmiştir.³¹¹

1960'lı yıllardan sonra Türk romanında yeni teknikler ve farklı eğilimler denenmiştir. Dönemin romancıları, toplumcu-gerçekçi bakış açısı altında, benimsedikleri ideolojilerin tesiriyle yeni arayış ve yapılanmalara girmişlerdir. Bu arayışlar neticesinde, Anadolu'daki köy ve kasabalardaki sosyal hayat ön plana çıkarılmıştır. Ancak yazarlar bir müddet sonra köy ve kasaba sorunlarını anlatmaktan çok kent insanı ve büyük kentin sorunlarına ağırlık vermişlerdir. Bu romanların genel çerçevesi ise, yoksul-cahil köylü: sömürülenler, ağa, muhtar, imam, parti temsilciler: sömürenler, bu iki grupta mücadele eden, çağdaş değerlere inanan öğretmen, doktor, kaymakamdan oluşmuştur. Bu dönemde Yaşar Kemal, Fakir Baykurt gibi isimler köy ve kasaba sorunlarını işlemekte ısrarcı davranırken Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Kemal Tahir gibi isimler kent ve kent insanının sorunlarına yönelmişlerdir. Tarık Buğra ve Cevat Şakir ise eserlerinde aynı kaynaktan beslenmeye devam etseler de daha

³¹⁰ Berna Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II**, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 15-16.; Türkmenoğlu, "Milli Edebiyat Dönemi Roman ve Hikâyeciliğine Genel Bir Bakış", ss. 38-39.

³¹¹ Berna Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II**, s. 16.; Kudret, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II: Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e kadar 1911-1922, ss. 13-14.; Serdar Güler, "Cumhuriyet Romanında Yeni Bir Dönem: 1950'li Yıllar", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 3 Sayı: 12, 2006, ss. 73-75.

çok kişilerin bireysel sorunlarını ön plana çıkarmayı tercih etmişlerdir.³¹² Köy Enstitülerinde yetişen Anadolu kökenli romancılar eserlerinde, toplumcu gerçekçilik akımının etkisiyle köye ve köylüye dair gerçekçi bir bakış açısı sunmuşlar, köyleri feodal bir yapı olarak tasvir etmişlerdir.³¹³

Yaşar Kemal, Orhan Kemal ve Kemal Tahir gibi toplumcu gerçekçi yazarlar için köy, siyasî mesajlarını iletmek için bir araç, tezlerini savunmak için bir sahne olarak kullanılmıştır. Bu yazarlar, köyleri şematik bir toplumcu gerçekçi bakış açısıyla değerlendirmişlerdir. Buna karşın Köy Enstitüleri'nden yetişen yazarlar, köyün rahatsız edici gerçekliklerine yer vererek Türk köyünün ve köylüsünün sefalet ve cehaletine dikkat çekmişlerdir. Bu yazarlarda köy, ideolojik bir araç veya sahne olmaktan çıkarak değinilmek istenen olgunun kendisi hâline gelmiştir.³¹⁴

1970'lerden itibaren sanayileşme ile birlikte köy romanlarında durgunluk görülmüştür. Böylelikle Türk romanında yeni açılım ve söylemler git gide hız kazanmıştır. Yeni açılım ve söylemlere açık olan yeni nesil romancılar, büyük kentin sorunları arasında bocalayan Türk aydınının bunalımlarını ve zamanla hesaplaşmasını ele almışlardır. Bekir Yıldız, Gülten Dayıoğlu, Günay Dal, Mustafa Akgün gibi yazarlar gurbet, göç ve göçmen sorunları ile ilgili konuları büyük bir titizlikle işlemişlerdir. Ayrıca bu dönemde, Selim İleri'de kent insanının sorun ve iç çatışmalarının yanı sıra yakın çevresinde gözlemlediği sıradışı yaşayışlar ön plana çıkmıştır. Duygu Asena, Feyza Hepçilingirler ve Nezihe Meriç'te kadın sorunları, kadının toplumdaki yeri gibi konular gündeme taşınmıştır. Bir yandan da batılılaşmanın sadece taklit düzeyinde algılanması sonucu meydana gelen kültürel

³¹² Korkmaz, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000**, ss. 500-538.

³¹³ Erkan İrmak, **Eski Köye Yeni Roman: Köy Romanının Tarihi, Kökeni ve Sonu (1950-1980)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 19-20, 29-31.; İbrahim Tatarlı ve Rıza Mollof, **Hüseyin Rahmi'den Fakir Baykurt'a: Marksist Açıdan Türk Romanı**, Habora Yayınları, İstanbul, 1969, ss. 221-266.; Berna Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II**, ss. 321-322.; Halil İbrahim Ünser, "Enstitü Çıkışlı Yazarların Köy Gerçeğine Yaklaşımları (1950-1960)", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt: 61, Sayı: 2, 2021, s. 712.; Erkan İrmak, **Eski Köye Yeni Roman: Köy Romanının Tarihi, Kökeni ve Sonu (1950-1980)**, ss. 29-31.

³¹⁴ Halil İbrahim Ünser, "Enstitü Çıkışlı Yazarların Köy Gerçeğine Yaklaşımları (1950-1960)", s. 719; Erkan İrmak, **Eski Köye Yeni Roman: Köy Romanının Tarihi, Kökeni ve Sonu (1950-1980)**, ss. 27-29.

zehirlenme ile üzeri bir süre örtülen ve sesi kısılan İslâmî söylem yeniden hayat bulmuştur.³¹⁵

1960'ların sonunda Türk edebiyatında İslami popüler romanları olarak da bilinen, "hidayet romanları" literatürde kendine yer bulmaya başlamıştır. Bu romanlar, yükselen çağdaş İslamcılık hareketiyle paralel olarak gelişerek, bu hareketin iç yüzünü de yansıtan metinler hâline gelmiştir. Hidayet romanları, 1960'larda başlayan İslamcılık hareketinin edebiyattaki yansıması olarak görülmüştür. Romancılar İslâm'ın ve İslâmî yaşam tarzının yüceltilmesini, batılılaşmaya karşı bir direnişi ve dindar bir yaşamın idealini savunmuştur.³¹⁶ Aşk, hidayete erme, nefis, erdem gibi izlekler etrafında yoğunlaşan bu söylem, Sevim Asımgil, Emine Şenlikoğlu, Ahmet Günbay Yıldız, Şule Yüksel Şenler gibi yazarların romanlarında daha fazla hissedilir.³¹⁷ İslâmî değerleri referans alarak dinsel motiflerin öne çıktığı bu angaje edebiyatına Ahmet Cemil Akıncı, Nurullah Genç, Lütfü Kazancı gibi isimler de eklenebilir. Ne var ki ilerleyen süreçlerde değişen toplum yapısı içerisinde sadece İslâmî kimlik yeterli olmamış, entelektüel bir kimliğe sahip olma da önem kazanmıştır.³¹⁸ Nitekim roman yazarı olmanın yanı sıra birer akademisyen olan İskender Pala ve Nazan Bekiroğlu romanlarında hem geleneksel edebiyatın izlerini hem de Doğu edebiyatına özgü anlatım formlarını kullanırlar. Bu sayede fantastik bir anlatım yolunu tercih ederler.³¹⁹ Emine Işınsu Öksüz, Sevinç Çokum, Sevgi Soysal, Ayşegül Devocioğlu, Vedat Türkali gibi yazarların romanları ise, çok partili hayata geçiş ve 1960 anayasasının kabulünün tabii bir sonucu olarak gelişen serbestlik ortamı içinde şekillenir. Bu dönem romanlarının en karakteristik özelliği, 12 Mart-12 Eylül olayları, ideolojik arayışlar ve

³¹⁵ Osman Gündüz, "Modern Söylem ve 1980 Sonrası Türk Romanı", **Çağdaş Türk Romanı**, ed. Yakup Çelik ve Emine Kolaç, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012, ss. 181-184.

³¹⁶ Kenan Çayır, **Türkiye'de İslamcılık ve İslami Edebiyat: Toplu Hidayet Söyleminden Yeni Bireysel Müslümanlıklara**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 18-21; Ahmet Sait Akçay, **Bellekteki Huriler: İslamcı Popülist Kültüre Eleştirel Bakış**, Selis Kitaplar, İstanbul, 2006, ss. 18-21.

³¹⁷ Çayır, **Türkiye'de İslamcılık ve İslami Edebiyat: Toplu Hidayet Söyleminden Yeni Bireysel Müslümanlıklara**, ss. 26-27 ; Korkmaz, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000**, ss. 460-480.

³¹⁸ Korkmaz, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000**, ss. 460-480.

³¹⁹ Yakup Çelik, "Tarihî Roman Kavramı ve 1950 Sonrası Türk Edebiyatında Tarihsel Roman ", **Çağdaş Türk Romanı**, ed. Yakup Çelik ve Emine Kolaç, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012, ss. 7-8.; Korkmaz, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000**, ss. 470-490.

kargaşalar, yapılanmalar, sağ-sol şeklinde kutuplaşmalar, siyasal doktrinler, inanç buhranı gibi konuların fazlasıyla işlenmesidir.³²⁰

1960 ve 1970’li yıllarda kimlik arayışında olan Türk edebiyatı için yeni açılım ve söylemlerin başlangıcı olarak kabul edilse de dönem romanları yalnızca nicelik bakımından göz doldurmuş, nitelik bakımından ne yazık ki aynı başarıyı yakalayamamıştır. Çağdaş Türk romanı içinde Oğuz Atay, Yusuf Atılgan gibi kalemler bilinç akışı, iç monolog ve gözlem tekniklerini kullanarak dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir. Bu isimler, yerleşik düzenin yaşama biçimleri, değerleri ve zevkleriyle yıldızı bir türlü barışamayan, topluma yabancılaşmış insanların hikâyelerini anlatmışlardır.³²¹ İzledikleri bu yöntem, yıllar sonra Orhan Pamuk, Pınar Kür, Adalet Ağaoğlu gibi romancıların eserlerinde etkilerini göstermiştir. Nitekim 1980’lerden itibaren, dünyada yaşanan birtakım değişimlere bağlı olarak romanda geleneksel biçim anlayışının dışına çıkmış, mitler, simgeler ve imgelerle örülü bir anlayış ve farklı anlatım teknikleri kullanılmıştır. Nazlı Eray, Bilge Karasu, Buket Uzuner gibi yazarlar fantastik gerçekliği kurguya dahil ederek okuyucuya düş ile gerçek arasında gizemli bir dünya sunmuşlardır. Nedim Gürsel bütün romanlarında farklı bir anlatım tekniği kullanmış, İhsan Oktay Anar ise kurgularında felsefi söylemlere yer vererek dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir. Can Eryümlü ve Hikmet Temel Akarsu gibi yazarların romanları, bilimsel-kurgusal fantastik özellikler taşımakla beraber daha çok mitolojik konuları insanın hayatına adapte etmişlerdir.³²²

1990’lı yıllarda postmodernizm Türk edebiyatını geniş biçimde etkilemiştir. Postmodernizmin polisiye romana sirayet etmesiyle birlikte Pınar Kür’de muğlak sonuçlar, Hakan Yel’de ise parapsikoloji açıkça görülmektedir. Popüler edebiyatta görülen bu değişim yalnızca polisiye romanlarla sınırlı kalmamış aşk romanlarını da etkisi altına almıştır. Ahmet Altan, Halim Bahadır, Duygu Asena gibi yazarların eserlerinde en önemli unsur cinsellik ve evlilik kurumunun geniş biçimde eleştirilmesidir. Tuna Kiremitçi, Canan Tan, Kürşat Başar gib yazarlarda en önemli

³²⁰ Korkmaz, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000**, ss. 460-490 ; Osman Gündüz, "Çağına Tanıklık Eden Romanlar (12 Mart-12 Eylül Romanları)", **Çağdaş Türk Romanı**, ss. 97-98.

³²¹ Berna Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II**, s. 261-263.

³²² Mehmet Narlı, "Postmodern Roman", **Çağdaş Türk Romanı**, ed. Yakup Çelik ve Emine Kolaç, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012, ss. 80-87.; Korkmaz, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000**, ss. 490-538.

unsur romantizmdir. Popüler tarihî romanları önemli temsilcileri Reşat Ekrem Koçu, Feridun Fazıl Tülbentçi, Refî Cevad Ulunay gibi yazarların romanlarındaki en önemli öge ise cesur, mert Türk akıncılarının giriştiği mücadeledir. Ancak edebiyatımızda bilim kurgu, korku, casus gibi türlerin gelişemediği gözlenmektedir.³²³

Tezimiz çerçevesinde incelemiş olduğumuz romanlarda Çağdaş Türk romanında siyer konularının roman muhtevalarına dahil edilmesiyle birlikte Hz. Peygamber imajı gitgide daha rasyonel bir bakış açısına doğru evrilmiştir. Billhassa postmodern dönemde, pozivist-modern din tasavvurunun aksine daha yumuşak bir kutsal ve profan çizgisine sahip olmaya başlayan Batının aksine İslâm dünyası modernizmi yeni yaşamaya başlamış ve postmodernist çizgiye henüz geçiş yapamamıştır. Dolayısıyla Batı’da mitolojiler ön plana çıkarılırken İslâm dünyası mitolojik peygamber tasavvuru adını verdiği geleneksel tasavvuru tenkit ve tahfif etmeye, böyle bir peygamber algısını reddetmeye ve bunun sonucu olarak mitolojik unsurlardan arındırma yoluna yönelmiştir. Bu bağlamda yapılan şey, Batılı modern değerlerle uyumlu bir tarzda Hz. Peygamber’in beşerîleştirilmesi, aklîleştirilmesi ve tarihselleştirilmesi olmuştur.

Postmodernizm, modern dönemde sistematik olarak kendi varlığının dışına çıkarılamayan din algısını oldukça basit unsurları kullanarak dönüştürmeye çalışmıştır. Tanzimat ile birlikte ise dinin, gelenekte sahip olduğu konunun moderniteye evrilmesi dikkati çekmiştir.

Klâsikten moderne Türk edebiyatının güzergâhını anlatmaya çalıştığımız bu bölümde değişen paradigma nosyonunun Türk edebiyatına nasıl yansıdığını ve etkilendiğini ortaya koymaya çalıştık. Bu paradigma değişiminde siyerin modern edebiyat çatısı altında özellikle roman türü ile anlatılması, anlatım ve üslûp bakımından birbirinden çok uzak bu iki türün birbirine yaklaştırma çabaları üzerinde durulacaktır.

³²³ Veli Uğur, “1980 Sonrası Türkiye’de Popüler Roman”, “**Prof. Dr. Mine Mengi adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri**, Adana, 2012, ss. 420-422.

1.5.2. Türk Romanlarında Siyer'in Konu Edilmesi

Klâsikten moderne bilhassa postmoderne geçiş sürecinde anlatı biçimlerinde birtakım değişimler meydana geldiği görülmektedir. Bu değişimlerin özellikle muhteva üzerinde olduğu açıktır. Yüzyıllar boyunca edebiyatın din ile birlikte yürüdüğü istikamette Hz. Peygamber çeşitli türlerle anlatılmıştır. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz üzere bu değişimlerin bilhassa muhteva üzerinde dönüştürücü etkisi, Hz. Peygamber'i kendi mecrasının dışında din dışı formlarla anlatılmasına zemin hazırlamıştır.

Değişen dünyada modern döneme hakim olan dil, kendine mahsus bir metodolojisi olan siyer literatürünü doğrudan etkilemiş aynı zamanda siyer yazım geleneği ontolojik olarak 'biyografi' türüne doğru bir eğilim göstermiştir. Dolayısıyla siyer anlatımlarının özellikle dinî romanların yükselişe geçtiği yıllarda birer 'biyografik roman'a dönüşmesine yol açmıştır. Tezimizin bu bölümünde siyerde odaklanılan hayatın romanlaştırılmaya dair dönüşümü üzerinde durmaya çalışacağız.

XIX. yüzyıl, Türk edebiyatında roman, öykü, tiyatro alanlarında ilk örnekler verilmiş, şiirdeki başkaldırmalar divan şiirinin sahneden çekilmesine yol açmıştır.³²⁴ Geleneksel Türk Edebiyatından Yeni Türk Edebiyatına geçiş sürecini Orhan Okay, "Dîvan edebiyatından kopma, Batılılaşma veya Batı tesirinde kalma, yenileşme" şeklinde ifade etmektedir.³²⁵ Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi önde gelen aydınlar, Divan edebiyatının dil, ölçü ve biçim bakımından Türkçeye yabancı olduğunu ve bu nedenle gerçek bir Türk edebiyatı olarak kabul edilemeyeceğini savunmuşlardır.³²⁶ Türk edebiyatının yenileşme sürecinde, divan edebiyatının sorgulandığı ve Batı edebiyatına benzeyen yeni bir edebiyat kurma fikrinin öne çıktığı görülmüştür.³²⁷

Bu dönem İbrahim Şinâsi³²⁸ (1826-1871) öncülüğünde başlar ve hâlâ süregelen edebî faaliyetlerin tamamını içine almaktadır. Yenileşme döneminin getirdiği

³²⁴ Kurdakul, **Çağdaş Türk Edebiyatı: Cumhuriyet Dönemi 1**, s. 22.

³²⁵ Orhan Okay, **Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 31.

³²⁶ Mehmet Kahraman, "Divan Edebiyatı Tartışmalarının 'Hülâsa'sı", **Türk Dili Dergisi**, Cilt: 110, Sayı: 779, 2016, ss. 54-55.

³²⁷ Şenle, **Türk Romanında Reformist Tipler: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e**, s. 22.

³²⁸ Batılılaşma döneminin öncülerinden olan ve Türk edebiyatının modernleşmesine öncülük eden İbrahim Şinâsi, "Şair Evlenmesi" adlı bir tiyatro eseri yazarak konuşma dilini de kullanmıştır. Yeni cümle yapıları ve birbirine bağlaçlarla bağlı cümleciklerden oluşan dengeli ve kesin üslubu ile Şinâsi, Türk düzyazısının değişiminde önemli bir rol oynamıştır. Hatta bazı yazılarında noktalama

değişiklikler edebî ürünlerin yanı sıra sanatçının Hz. Peygamber algısında da kendisini hissettirmektedir. Nitekim yenileşmenin öncüsü ve uygulayıcısı olan Şinâsi, ‘medeniyet’ kavramına adeta bir din gibi inanır ve Mustafa Reşit Paşa’yı da onun ‘peygamber’i olarak ilan eder.³²⁹ *Müntehabât-ı Eş’âr*³³⁰ adlı eserinde yer alan dinî içerikli şiirlerinde Hz. Peygamber’i hiçbir sûrette anmadığı gibi bundan özellikle kaçınmış olduğu hissiyatı sezilmektedir. *Münâcât* ve *İlâhî* adlı manzumelerinde nas ve Kur’ân’a bağlı olmaksızın sadece akıl yoluyla izah edilen bir tanrı anlayışına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Şinâsi’nin bir başka anlam ve değerler dünyasının kapısını araladığını, Hz. Peygamber’e dair yüzyıllardır kullanılagelen hürmetli terkip ve sıfatları teâmül dışı kişilere tahsis etmesi izahı mümkün olabilecek bir durum olmadığı şeklinde izah etmiştir. Ayrıca onun dünyasında medeniyet kavramı dine mesafeli bir alana çekilmiş diğer yönden gelenekte meydana gelecek kırılmaların ilk adımı olarak atıldığını belirtmiştir.³³¹

Tanzimat dönemi ve Servet-i Fünûn dönemi romancılarının eserlerinde Kur’ân’a ve dinî değerlere yer verdiğine değinen Yaşar Şimşek, ancak Hz. Peygamber’e dair tasvirlerle diğer dinî unsurlara kıyasla daha az yer ayırdıklarını özellikle vurgulamıştır.³³² Romanlarda, Müslüman karakterler Hz. Peygamber’e duydukları derin saygı ve sevgiyi çeşitli vesilelerle dile getirirler. Karakterler, dualarında, evlilik ve kız isteme gibi dinî ritüellerde ve cami tasvirlerinde Hz. Peygamber’in hayatından örnekler alarak onu saygıyla anarlar. Romanlarda Hz. Peygamber’in yansıtılması özellikle roman karakterlerinin sosyal hayatla ilişkilendirilmesi bağlamında önem taşımıştır. Olumsuz yöndeki şahsiyetlerle ilgili değinilerde Hz. Peygamber’in yolundan ayrılmasıyla ilgili hatırlatmalar dikkat çekmiştir.³³³

işaretlerini de ilk kez kullanmıştır. Bkz.: Dino, **Türk Romanının Doğuşu**, s. 24.; Mehmet Kaplan, “Şinâsi’nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik”, **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar**, Dergâh Yayınları, Cilt: 1, İstanbul, 1976, ss. 256-257.

³²⁹ İnci Enginün, **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)**, 1. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, s. 52.

³³⁰ İbrahim Şinâsi, **Müntehabât-ı Eş’âr**, haz. Sühey Beken, Dün-Bugün Yayınevi, Ankara, 1960.

³³¹ Bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 200.

³³² Kemal Timur, "Tanzimat Dönemi Türk Romanında Din Duygusu ve İnançlar", **Journal of Turkish Studies**, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 2009, s. 2099.

³³³ Yaşar Şimşek, **II. Meşrutiyet Dönemi Türk Romanında Dinler ve İnançlar (1908-1923)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s. 156.

Romanlarında, peygamberler konusunu, en sık Ahmet Midhat Efendi işlemiş, Mehmet Celâl ve Mehmed Vecihi ise konuya sadece değinmişlerdir.³³⁴ Tanzimat dönemi romancılarından Ahmet Mithat Efendi, *Gönüllü* romanında Hz. Peygamber'e ve İslâm'a önemli bir yer ayırmıştır. Roman boyunca, kahramanların dinî duyguları ve inançları çeşitli unsurlar aracılığıyla detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir. Roman, okurlara İslâmî inanç ve ibadetler hakkında bilgi verirken, aynı zamanda ahlâkî değerler ve erdemli bir yaşam tarzı üzerine de düşünmeye teşvik etmiştir.³³⁵ Servet-i Fünûn döneminin romancılarından Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun *Gönül Hanım* adlı romanında, Tolun Bey karakteri üzerinden "Hz. Peygamber'in "her şeyden önce, düzen, dirlik, beraberlik ve idare peygamberi olarak âdil, şefkatli ve aydın" bir yol gösterici olduğuna vurgu yapılmıştır.³³⁶

Siyer literatürünün Türk romanlarında konu edilmesini işlediğimiz tezimizin bu bölümünde detaylı bir şekilde örneklerle değerlendirdiğimiz Cumhuriyet dönemi öncesindeki Türk romanlarında, Hz. Peygamber tasavvuruna dair bilgilerin yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Genellikle İslâm dininin temel esasları, İslâmî öğeler ve dinî terimler romanlarda yer almaktadır. Romanlarda, çoğu kez roman okuyucusuyla duygusal bağ kuran bir peygamber algısından uzak bir peygamber algısının varlığı dikkati çekmektedir. Hâliyle de okuyucunun zihninde olumlu ya da olumsuz bir peygamber portresi oluşması açısından örneklerin yetersiz kaldığı görülmektedir.

Cumhuriyet dönemi Türk romanlarında Millî Mücadele önemli bir yer tutmuştur. Bu dönem romanlarında savaşın zorlukları, cephe gerisinde yaşanan sıkıntılar, milletin kahramanlıkları ve yeni kurulan cumhuriyetin önemi işlenmiştir. Bu romanlarda Hz. Peygamber tasavvuruna ise nadiren rastlanılmıştır. Nadiren rastlanılan tasavvurlarda ise Hz. Peygamber'in ümmetine duyduğu sevgi, ümmetinin de ona duyduğu sevgi ve bağlılığı roman karakterlerinin hikayeleri üzerinden dile getirildiğini ifade eden Aka, Cumhuriyet dönemi romanlarındaki dinî öğelerin azalmasıyla beraber

³³⁴ Argunşah, "Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Türk Romanı", s. 56.; Timur, "Tanzimat Dönemi Türk Romanında Din Duygusu ve İnançlar", ss. 2099-2100.

³³⁵ Ahmet Mithat Efendi, *Gönüllü*, Tema Yayınları, İstanbul, (İlk basım: Dersaadet, 1898, Kırkanbar Matbaası), 2022, 224 s.

³³⁶ Ahmet Hikmet Müftüoğlu, *Gönül Hanım*, haz. Ali Büyükhoca, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, (İlk basım: 1920), 2009, ss. 52-55.

din algısının da değiştiğine dikkat çekmiştir. Bu dönemde bazı romanlarda dinî motifler üzerinden din olgusu eleştirilmiştir.³³⁷

Halide Edip Adıvar'ın *Vurun Kahpeye* adlı romanında Hz. Peygamber'in doğumunu anlatan Mevlid'e özel bir ilgi duyulduğuna ilişkin anlatımlara yer verilmiştir.³³⁸ Ömer Seyfettin'in *Efruz Bey* romanında Hz. Peygamber tasavvuru, Ahmet Bey karakterinin annesi tarafından dile getirilen bir benzetme üzerinden dolaylı olarak sunulmuştur. Romanda Ahmet Bey'in annesi ifadeleriyle Hz. Peygamber kusursuz ve örnek bir kişilik olarak gösterilmiştir.³³⁹ Peyami Safa'nın *Sözde Kızlar* romanında Hz. Peygamber'e, Salih karakteri üzerinden dolaylı bir şekilde değinilmektedir. Salih karakteri, sünnet-i seniyyeyi takip eden ve bu sünnetleri uygulayan ideal bir Müslüman olarak sunulur. Salih'in Belma'ya sürme çekmenin sünnet olduğunu söylemesiyle, Hz. Peygamber'in fiilî sünnetine bir göndermede bulunulmuştur. Bu tasvirde, Hz. Peygamber'in sadece dinî ritüelleri yerine getiren bir peygamber değil, aynı zamanda günlük hayatında da örnek alınması gereken bir rehber olduğu vurgulanmıştır.³⁴⁰ Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* romanında Dağıstanlı Hoca adlı kahramanın; "Hz. Peygamber'in ölümünden sonra ortaya çıkan 'ikiliğin' İslâm dünyasındaki saati durdurduğunu" ifade eden sözleriyle, Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaşanan bölünmelere ve farklı yorumlara eleştirel bir bakış açısı sunulmuştur.³⁴¹

Cumhuriyet dönemi Türk romanlarında Hz. Peygamber tasavvuruna en sık yer veren yazar Sâmîha Ayverdi'dir. Romanlarında tasavvuf, mânevîyat ve geleneksel değerler önemli bir yer tutmuştur. Bu değerler arasında Hz. Peygamber'e duyulan saygı ve hayranlık özel bir yer edinmiştir. Ayverdi'nin romanlarında Hz. Peygamber tasavvuru, doğrudan tasvirden ziyade kahramanların yorumları ve hadislerden yapılan alıntılar aracılığıyla dolaylı bir şekilde sunulmuştur.³⁴² Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Sodom Gomore* ve Halide Edip Adıvar'ın *Sinekli Bakkal*

³³⁷ Aka, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Hz. Peygamber Algısı (1920-1940)*, s. 104.

³³⁸ Adıvar, *Vurun Kahpeye*, ss. 147-148.

³³⁹ Ömer Seyfettin, *Efruz Bey*, Bilge Yayınevi, (İlk baskısı 1922), İstanbul, 1976, ss. 24-25.

³⁴⁰ Peyami Safa, *Sözde Kızlar*, 5. Baskı, Ötüken Yayınları, (İlk baskısı 1922), İstanbul, 2005, ss. 39-40.

³⁴¹ Mithat Cemal Kuntay, *Üç İstanbul*, 3. Baskı, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 309-311.

³⁴² Sâmîha Ayverdi, *Batmayan Gün*, Damla Yayınevi, İstanbul, 1939, ss. 140-144.; Sâmîha Ayverdi, *İnsan ve Şeytan*, Gayret Kitabevi, İstanbul, 1942, ss. 30-34.; Sâmîha Ayverdi, *Yaşayan Ölü*, Gayret Kitaphanesi, İstanbul, 1942, ss. 153-155.

romanlarında ise dinî kendi çıkarları için kullanan sahtekâr ve yobaz din adamı figürleri üzerinden olumsuz bir Hz. Peygamber algısına da rastlandığı görülmüştür.³⁴³

Şerif Keskin, 1950'lerden itibaren yaşanan gelişmelere bağlı olarak Türk edebiyatında birtakım kıpırdanmalar yaşansa da birçok problemi beraberinde getirdiğini, siyasî, sosyal, dil- üslûp ve kültürel açıdan kutuplaşma ve ayrışmaların söz konusu olduğunu dile getirmiştir. 1980 ve sonralarına gelindiğinde, yazın dünyası sosyo-kültürel ortamda yaşanan gelişmelerden etkilenmeye devam etmiş, popüler kaygıların artmasıyla birlikte piyasa koşullarına daha fazla entegre olmuş ve yayınevlerinin söylem ve düşünce tutumlarına bağlı olarak döneme ilişkin etkili eserler ortaya çıkmıştır. 1990'lar ise yaşanan değişimlere bağlı olarak kabuk değiştirme döneminin ilk tezahürlerinin verildiği yıllar olmuş, kırılma noktası olarak bahsettiğimiz Tanzimat'tan günümüze dijital çağın getirileri ile kütüphanelerden internet ortamına yönü değiştirilen bilgi elbette bu sahada da kendini göstermiştir.³⁴⁴

Tanzimat'la başlayan süreçte ve akabinde gelen dönemlerde belirgin muhtevâ değişimi söz konusudur. Bu değişiklik, bütün türler için geçerli olduğu gibi dinî türler için de geçerli olmuştur. Ontoloji ve epistemolojinin değişmesine bağlı olarak birtakım algılar yerini yeni anlayışlara bırakmıştır. Söz konusu meseleyi edebiyatımızın geçirdiği safhalar ile dönem özellikleriyle açıklamak konusunda bu durum kifâyetsiz kalsa da bunun sebebi, dinin hayatımızda kapladığı yerle ilgilidir. XIX. yüzyıldan itibaren rasyonalizm, pozivitizm gibi akımların Allah inancını ve peygamber algısını olumsuz etkilediği bilinmektedir. Yine bu yüzyılda Batılı müsteşriklerin Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgilendiklerini yapılan çalışmalardan görmekteyiz. Bu ilginin tezahürü olarak, bilimsellik kriterine tatbîk edilmiş, biyografiye yakın yeni bir tür olarak siyer yazımı gelişmiştir. Bu anlayışın kısa süre içinde İslâm âleminde karşılık bulmuş ve rağbet görmüştür.³⁴⁵

XIX. yüzyıldan itibaren batıda şarkiyat çalışmalarına önem verilmeye başlanmış ve bu çerçevede siyere kaynaklık eden malzemenin sıhhati ile bazı tartışmaların fitili ateşlenmiştir. Kısa bir zaman içinde İslâm dünyasında da yankı

³⁴³ Karaosmanoğlu, **Sodom ve Gomore**, ss. 64-66.; Adıvar, **Sinekli Bakkal**, ss. 55-56.

³⁴⁴ Şerif Eskin, "Klasik, Modern ve Postmodern Anlatılar Arasında Siyer", **Siyer - Edebiyat İlişkisi Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı**, Meridyen Kitaplığı, İstanbul, 2010, s. 19.

³⁴⁵ Sarıkaya, "Peygamber Tasavvurundaki Değişimin Dile ve Edebiyata Yansıması: Na't-ı Şerif Örneği", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, s. 47.

bulan bu anlayışın tezahürlerini aynı yüzyıl içinde Seyyid Ahmed Han ve takipçileri, XX. yüzyılda ise Reşid Rıza³⁴⁶ ve devamında İzzet Derveze'nin çalışmalarında bulmak mümkündür. İsimlerini saydığımız bu ilim adamlarının getirdiği yeniliklerle oluşan yeni yaklaşımın sonucunda yüzyıllardır teşekkül eden siyer edebiyatı eleştirilerin hedefi hâline gelmiştir. Bu yeni anlayışı savunup benimseyenler Hz. Peygamber'i geleneksel anlayışın dışında tarihî bir şahsiyet olarak ele alıp onun ıslahatçı ve mücadeleci kişiliğini ön plana çıkarmayı tercih etmişlerdir. Bir tepkiyi ifade eden bu çalışmalar, iki farklı tavrın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öncüleri Filibeli Ahmed Hilmi ve Manastırlı İsmail Hakkı Bey olan ilk grup savunmacı tavır içinde olmuş, oluşan bu hareketin maksatlı olduğunu düşünerek reddetme yoluna gitmişler; öncüleri Celâl Nuri ve Hüseyin Câhit olan ikinci grup ise ortaya çıkan yeni anlayışın etkisinde kalarak beşer yönü ağır basan bir peygamber tablosu ortaya çıkarmışlardır. Hal böyle olunca Hz. Peygamber, geleneksel algının dışında olduğu konumdan çok farklı bir idrak seviyesine çekilmiştir.³⁴⁷

1980 sonrası postmodern Türk romanlarında ve din temalı hidayet romanlarında Hz. Peygamber tasavvuru farklı şekillerde ele alınmıştır. Postmodern romanlarda Hz. Peygamber'e dair doğrudan bir tasvir veya karakter analizi bulunmazken, hidayet romanlarında Hz. Peygamber kutsal bir figür olarak tasvir edilir. Postmodern Türk romanlarında Hz. Peygamber'e dair doğrudan bir tasvir veya karakterine pek rastlanılmamaktadır. Hz. Peygamber'den bahsedildiğinde genellikle tarihî ve dinî referanslar kullanılmaktadır. Postmodern romanlarda diğer Peygamberlerin tasvirlerine ve öykülerine de yer verilir. Hz. Peygamber'in rolü ise genellikle kısa ve semboliktir. İnsani yönleri ve yaşadığı zorluklar kahramanların olay örgüleri üzerinden sunulur.³⁴⁸ Din temalı hidayet romanlarında Hz. Peygamber genellikle kutsal bir figür olarak tasvir edilmiş, onun sözleri ve öğretileri romanlarda

³⁴⁶ Bkz.; Fatih Bayram, **Modern Dönem Peygamber Tasavvuru Reşid Rıza Örneği**, TDV Yayınları, Ankara, 2020.

³⁴⁷ Sarıkaya, "Peygamber Tasavvurundaki Değişimin Dile ve Edebiyata Yansıması: Na't-ı Şerif Örneği", s. 35.

³⁴⁸ Eda Kıran, **Postmodernizmin Dinî Vasayımlarının 1990 Sonrası Postmodern Türk Romanındaki Yansımaları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, ss. 66-70. Cumhur Taş, **Çağdaş Türk Romanında Din ve Tasavvuf (1980 Sonrası)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2009, ss. 177-182. Çayır, **Türkiye'de İslamcılık ve İslami Edebiyat: Toplu Hidayet Söyleminden Yeni Bireysel Müslümanlıklara**, ss. 18-40.

önemli bir yer tutmuştur. Bu romanlarda Hz. Peygamber'in ideal bir lider ve örnek bir insan olduğu vurgulanmıştır. Yazarların, Hz. Peygamber'in hayatını ve mucizelerini hikayeleştirerek okurlara ilham vermeyi amaçlamışlardır.³⁴⁹

Modern edebiyat döneminde, Hz. Peygamber ile ilgili yazılan romanların sayısında bir hayli artış yaşandığı görülmektedir. Bu durumun altyapısında romanın günümüz şartlarında daha çok itibar görüyor olması, yazarların tanınma ve şöhret kazanma duygusu, maddî doygunluk sağlaması gibi sebeplerin yattığı görülmektedir. Nitekim bu sebepler, edebî eserde olması gereken estetikten uzak olduğu, okuyucunun fikrîni önemsemeyip sadece duygu ve hazlarına hitap ettiği, okurda bir seviyenin aranmadığı, klişeleşmiş kült yapı arz eden nitelikte eserlerin yazılmasına mahal vermektedir.

Modern dönemden başlayarak postmodern dönemde ivme kazanan Türk romanlarındaki Hz. Peygamber imajı, gitgide daha rasyonel bir bakış açısına doğru evrilmiştir. Bilhassa postmodern dönemde, pozitivist-modern din tasavvurunun aksine daha yumuşak bir kutsal ve profan çizgisine sahip olmaya başlayan batının aksine İslâm dünyası modernizmi yeni yaşamaya başlamış ve postmodernist çizgiye henüz geçiş yapamamıştır. Bu minvalden olmak üzere batıda da mitolojiler ön plana çıkarılırken İslâm dünyası mitolojik peygamber tasavvuru adını verdiği geleneksel tasavvuru tenkit ve tahfif etmeye, böyle bir geleneksel Peygamber algısını reddetmeye ve bunun sonucu olarak mitolojik unsurlardan arındırma yoluna yönelmiştir. Bu bağlamda yapılan şey, batılı modern değerlerle uyumlu bir tarzda Hz. Peygamber'in beşerileştirilmesi, aklileştirilmesi ve tarihselleştirilmesi olmuştur. Ortaya çıkan kimlik ve kavram çatışmasından mütevellit, sıradan bir üslup kullanması, cahil bir toplumda gerçekleştirdiği muazzam değişim ve dönüşüme istinaden devrimci, ıslahçı, reformcu olarak karakterize edilmesi, nebevi bir direktifle değil beşerî bir düşünceyle hareket eden sıradan bir insan olarak vurgulanmaya çalışılmasıdır.

Fatih Andı'nın son dönem romanına dair birtakım değerlendirmeleri söz konusudur. Bu değerlendirmelerinde Andı, romanların hemen hemen neredeyse tamamının popüler edebiyat ürünü olduğunu, bunların da ucuz duygusalıklar ve

³⁴⁹ Özlem Akbulut, **Hidayet Romanlarında Din Algısı (1990-2000)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, ss. 193-200.; Ebru Akçay, **Edebi Edebiyata Karşı Edepli Edebiyat: Hidayet Romanlarında Propaganda Unsurlarının İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015, ss. 68, 113, 145.

çiğlikler barındırdığını, sun’i bir lirizm ve âmiyâne bir üslûp kullanıldığını, derinliksiz bir anlatıma sahip olduğunu, türün teknik imkânlarına nüfuz edemeyişin getirdiği sathîlik ile yazıldığını ve yer yer itikâdi açıdan sapmalar sebebiyle de Hz. Peygamber’e hürmetsizlik derecesinde çarpıtma ve abartıların yapıldığını vurgulamaktadır. Ayrıca bugün yazılan Peygamber romanlarının da bu illetler ile malûl metin kalabalığından başka bir şey olmadığını keskin bir şekilde söylemektedir.³⁵⁰

Romanın ortaya çıktığı koşullar ve ontolojik temelleri dikkate alındığında daha ilk bakışta uyumsuzluk gösteren örneklerin ortaya çıkmasına ve bu örneklerin de taklitten öteye geçememelerine neden olmuştur. Batılı bir türü taklit etmeye başlamak, kendine özgü bir geleneğe sahip Türk edebiyatı için geçmişle olan bağlarını kopma noktasına getirmiş, üstelik din ve gelenek algısından uzaklaşılmasının önü açılmıştır. Bundan dolayıdır ki klâsik divan tertibinde Hz. Peygamber’e tahsis edilen merkezî konumun sarsılmış olduğu gerçeği ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu gerçeğin sanat, edebiyat ve estetik tavır üzerinde etkili olduğu ve İslamî dünya görüşüne bağlı bir anlayış geliştirdiği görülmüştür. Yaşanan değişim sonrası bu anlayış bir süre etkisiz ve cılız bir şekilde varlığını devam ettirmiş ardından zorunlu olarak terk edilmiştir. Batılı edebî formlar kullanılarak yönünü batıya çeviren bir edebî anlayış çerçevesinde birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişikliklerin ardından gelinen noktada Hz. Peygamber’i romanda anlatma teşebbüsü, tür ve muhteva arasındaki bağdaşmanın nasıl olacağı sorusu bir hayli düşündürmüştür.³⁵¹

Hız. Peygamber’in hayatını konu edinen romanlarda siyer rivayetlerinin fazlasıyla işlendiği, bu eserlerin son yıllarda giderek arttığı gözlemlenmektedir. Esra Fahriye Poyraz, bunun sebebinin postmodernist kaygılarla kaleme alınan roman ile siyeri birbirlerine yaklaştırma çabalarından ibaret olduğunu düşünmektedir. Oluşan bu yeni formun türü konusunda bir arada kalmışlık söz konusudur. Siyeri romana yaklaştırma çabaları sonucu ortaya çıkan türün, roman mı yoksa siyer mi olduğuna yazarları dahil kimsenin karar verememiş olması da başka problemlerin habercisi olacak gibi gözükmemektedir.³⁵²

³⁵⁰ M. Fatih Andı, Hazret-i Peygamber’in Hayatını Kurmak, **Sîreti Sûrette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı**, Meridyen Destek Derneği, İstanbul, 2018, s. 16.

³⁵¹ Ebru Burcu Yılmaz, “Romanın Ontolojik Temelleri ve Kurmaca İçinde Kutsalın Yansımaları”, **Sîreti Sûrette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı**, Meridyen Derneği, İstanbul, 2018, ss. 61-62.

³⁵² Esra Fahriye Poyraz, Popüler Siyer Romanlarına Eleştirel Bir Yaklaşım Denemesi, **Sîreti Sûrette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı**, Meridyen Destek Derneği, İstanbul, 2018, s. 70.

Bedia Koçakoğlu ise günümüz romanları, İslâmî değerlerin ve geleneğin bir tüketim metana dönüştüğünü, kutsalın yıkılıp yerine bireyin özgür hikâyesinin kurguya dönüştüğünü, onun anlamsızlıklar içinde bir anlam arayışı içine girdiğini, sonu gelmez hazlar içerisinde kendini oyaladığı bir ortama sürüklendiğini ifade etmektedir. Bu ortam, bireye öncelikli amaçlarını unutturmaya meyilli, sahip olduğu değerlerin deformasyona uğradığı, yapılan veya yapılacak olan her şeyin mübah olarak algılandığı sistemin bir parçasıdır. Bu sistem, giderek sekülerizasyon, pop-art gibi unsurları kullanarak dinî değerleri de kuşatma altına almaktadır. Modern dönemde sistematik olarak kendi varlığının dışına çıkarılamayan din algısını, postmodernizm oldukça basit unsurları kullanarak dönüştürme çabasına girmiştir. Bu kapitalist temelli ve çıkar odaklı yaklaşım, roman türüyle birleşince yazarların iyi niyet taşıyıcıları da bilhassa kutsal kişileri romanlaştırmaya ciddi bir sıradanlaştırmaya yol açmaktadır.³⁵³

Tezimizin bütünlüğünde çalışmanın belkemiğini oluşturan bir sonraki bölümde tematik bakış açısına dayanarak belirlediğimiz ve Hz. Peygamber'i doğrudan ya da dolaylı olarak anlatan romanlar muhteva bakımından incelendiğinde, İslâmî öğeler vasıtasıyla arka planda oluşan bir din telakkisi içinde tasviri pek de mümkün olmayan bir peygamber anlayışı söz konusudur. Bu romanlarda Hz. Peygamber'in hayatı tam olarak yansıtılamadığı gibi roman içinde diğer karakterlerin ön plana geçirilmesinden kaynaklı ikinci planda kalması, Hz. Peygamber'in yardımcı karakter gibi algılanmasına sebep olmaktadır. Özellikle bu durum, 1960'larda belirli bir görünüme kavuşan Müslüman kadın kimliğinin oluşmasıyla başlamaktadır. Kadın yazarların dokunuşlarıyla, Asr-ı Saadet hanımlarının idealize edilmesi sonucu bu konuda bir değişim yaşandığı görülmektedir. Bu değişim, özellikle baş karakteri hanımlar olan romanlarda kendini daha çok hissettirmektedir. Nitekim İslam'ın insanlığa örnek olarak gösterdiği bu rol model hanımların, prototiplerinden uzaklaştırılarak modern hayatın içinde yeniden inşa edilmekte oldukları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu hanımların sahip oldukları öncü kimliğin yerini zamanla sosyal kimliğinden âzâde bir kadın kimliğine bıraktığı düşünülmektedir.

Yapısı gereği özel hayatı merkeze alan bir tür olan roman; aşk, sevgi, ihtiras, kıskançlık, öfke, intikam gibi hassas konular üzerinde durur. Tezimizin bütünlüğü

³⁵³ Bedia Koçakoğlu, "Sana Gerçeği Vadetmedim: Postmodernizm ve Hz. Peygamber", **Sîreti Sûrette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı**, İstanbul, 2018, ss. 169-170.

içerisinde ele aldığımız, özellikle siyer konularının romana dahil edildiği modern edebiyatta, siyer verimlerinin romana intikal etme çabası sonucunda konular daha çok aşk teması üzerinden verilir. Hatta okurun ilgisini hep canlı ve taze tutmayı hedef edinen yazar, hassas duyguları kullanarak böylece kendini garanti altına alır. Bu hassas duygular anlatılırken romanın olmazsa olmazı çatışmanın devreye girmesi kaçınılmazdır. Yazar bu çatışma unsurunu okura somut olarak sunabilir veya bir karakterin içinde yaşadığı ruhsal çatışma üzerinden verebilir. Devreye romantikleşme, trajikleştirme ve dramatikleşme tutumlarını da ekleyen yazar, okuru tikel bir derinleşmeye doğru götürür.³⁵⁴

³⁵⁴ Mesut Koçak, *Âşinalık Vermeyip Bigâne Resmin Kullanmak ya da Büyülenme ve Şok Kıskaçında Sîret-i Nebi'yi Okumak, Sîreti Sûrette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı*, Meridyen Destek Derneği, İstanbul, 2018, s. 112.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANINDA

HZ. PEYGAMBER TASAVVURU

Cumhuriyet dönemi Türk romanında Hz. Peygamber tasavvurunu incelediğimiz bu bölümde doğrudan Hz. Peygamber hakkında yazılmış veya dolaylı şekilde ona temas etmiş romanlar ele alınmıştır. Bu çalışma kapsamında incelenen Türk romanlarında Hz. Peygamber ile ilgili anlatımlar tematik açıdan değerlendirilerek onun doğumu, vahiy sırasındaki hâlleri, ahlâkı, şemâili, beden yapısı, beşerî oluşu, kişisel bakımı, gündelik hayatı, çevresiyle ve çocuklar ile olan ilişkisi, evlat ve torun sevgisi, eğitime bakış açısı, istişâreye verdiği önem, çevre ve hayvan sevgisi, ona dair imgeler, hitap şekilleri ve söylem öğeleri irdelenmiştir. Bu alt başlıklar çerçevesinde, çalışmada incelenen Türk romanlarında Hz. Peygamber'in nasıl tasvir edildiği ve bu tasvirlerin ne gibi anlamlar taşıdığı siyer kaynaklarıyla karşılaştırılmıştır. Bu sayede, Türk romanında Hz. Peygamber'in nasıl yansıtıldığının ve temsil edildiğinin anlaşılması amaçlanmıştır.

Hız. Peygamber'in hayatı, mübarek şahsiyeti, sahip olduğu vasıflar ve çeşitli yönleri çok sayıda edebî şekil ve türle edebiyatın konusu olmuştur. Bu bağlamda Klâsik Türk edebiyatında manzum ve mensûr olarak pek çok eser kaleme alınmıştır. Söz konusu eserlerin ortak noktası Hz. Peygamber'i övmek ve onun şahsını yüceltmektir. Hz. Peygamber'in sahip olduğu hasletler, ahlâkının güzelliğı, şahsiyetinin yüceliğı ve gösterdiği mucizeler edebiyatta Hz. Peygamber'e yapılan övgülerin çıkış noktası olmuştur. Onun ile ilgili yazılan türlerde, başlangıçta temel gaye Hz. Peygamber'i övme iken sonraları övgüye ilaveten ona duyulan sevgi ve hayranlığa, ondan şefaât dileme şekline dönüşmüştür.

Din dışı eserlerde ise Hz. Peygamber'in hayatının belirli bir kesitinin işlenmesi ve zamanla bunun bir gelenek hâline gelmesi kanaatimizce ayrıca üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. Bütün sanat dallarında olduğu gibi Türk romanında da dinî konular, dinin kendi içinde taşıdığı sınırlar çerçevesinde değil, sanatçının kalbî duyguları zihnindeki imaj ile birleşerek meydana gelmiştir. Tezimizin bir önceki bölümünde de ifade ettiğimiz üzere romanın kendine has bir yapısının olması, çatışmadan beslenmesi, kurguya dayanması, benzetme ve tasvirlerle dayanması gibi

birtakım özelliklerinden dolayı roman türünün, Hz. Peygamber'i anlatmak bakımından arada kalmışlık hissiyatı içerisinde olduğu sezilmektedir. Bu arada kalmışlık hissiyatının, Hz. Peygamber'i anlatan diğer edebî türlerde romana nazaran daha az olduğu görülmektedir. Nitekim Berat Açıl bu konuda hadis geleneğinde ve siyer yazımında bile hâlâ birtakım kurmaca-gerçeklik tartışmalarının yaşandığını ifade etmektedir.³⁵⁵

Kurmaca-gerçeklik tartışmalarının yanı sıra bazı kuramcılar, çatışmanın romanın temel unsuru olduğunu savunurken, bazıları ise çatışmanın tek başına yeterli olmadığını ve diğer unsurlarla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Gürsel Aytaç'a göre, metni tamamlayan ve yeniden oluşturan unsurlardan biri olan çatışma, okurlarca çözülmesi ve tamamlanması beklenen yapbozlardır.³⁵⁶ Nodelman'ın da ifade ettiği üzere yapboz olarak nitelendirilen çatışma, romandaki kişilerin deneyimlediği bir tür zıtlıklar olarak tanımlanabilir.³⁵⁷ Lukens, çatışmaların, okuyucuyu temaya bağlayan önemli öğelerin başında geldiğini savunur.³⁵⁸ Turgay Anar ise temelinde çatışma olan ve çatışmadan beslenen romanın, çatışan tarafların yerli yerinde kurgulanamaması, söz konusu çatışma unsurları şayet başarılı bir şekilde kurgulansa bile çatışmanın varlığının başlı başına bir sorun teşkil edeceği şeklinde izah etmektedir. Bununla birlikte kurgulanmış bir gerçeklik ve yanılsama üzerine oturtulmuş bir tür içinde Hz. Peygamber'in hayatının romanlaştırılırken, askıya alınmış gerçekliğin devreye girdiği ve kurgu ile aynı anda ilerlediği müddetçe zeminin hiç de sağlam olamayacağını savunmaktadır. Ayrıca kurgunun içindeki malzemenin, anlatıcının gerek müdahaleleri gerek gayesi gerekse görme ve gösterme biçimlerinden fazlasıyla etkilenebileceğini düşünmektedir.³⁵⁹

³⁵⁵ Berat Açıl, "Siyer-Edebiyat İlişkisi", **Siyer Atölyesi Tebliğler Kitabı**, Meridyen Kitaplığı, İstanbul, 2010, ss. 176-178.

³⁵⁶ Perry Nodelman, **Alternating Narratives in Fiction for Young Readers**, Springer International Publishing, Cham, 2017, s. 21.

³⁵⁷ Gürsel Aytaç, **Genel Edebiyat Bilimi**, Say Yayınları, İstanbul, 2003 ; Yıldız Ecevit, **Türk Romanında Modernist Açılımlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004 ; Emin Özdemir, **Edebiyat Sözlüğü**, Bilgi Yayınları, Ankara, 2014.

³⁵⁸ Rebecca J. Lukens, **A Critical Handbook of Children's Literature**, Allyn and Bacon, Boston, 2003.

³⁵⁹ Turgay Anar, "Siyerden Romana "Düşüş": Hz. Muhammed'i Konu Edinen Türk Romanlarında Bellek, Bilinç, Tasvir", **Sîreti Sûrette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı**, İstanbul, 2018, s. 158.

Yine Anar, roman yazarı tarafından kurgu içine kimi zaman parçalı kimi zaman da bütün bir şekilde yerleştirilen figürlerin, düşünme biçimlerini açık açık dışa vuran tasvirlerin ve hitap şekillerinin Hz. Peygamber'in hayatında olmayan bir gerçekliğe dokunduğu andan itibaren tehlikeli bir hal alabileceğini ve bu tehlikeli alan karşısında da hazır olmayan okurun belleğinin afallayabileceğini ifadelerine eklemektedir. Gerçek ve kurmacanın bu durumda asla uzlaşamayacağını bu yüzden de onun hayatının bütüncül bir halde roman ile anlatılamayacağını düşünmektedir. Ancak bu sebeplerdendir ki Hz. Peygamber'in hayatının modern anlatılarda hiç anlatılmaması gerekir tarzda bir düşünceye de mahal vermeyeceğini özellikle vurgulamaktadır. Çünkü onun mesajının, hayatının ve sözlerinin modern hayatta insana her zaman yol gösterecek nitelikte olduğunu, kurmacaya dayalı türlerde de gerek bir kahraman gerek bir olay gerekse bir durum vesilesi ile ona yöneltilebileceği gibi onun bir sözü, tavrı, davranışı üzerinden olay veya durumu etkileyen bir projeksiyon olarak okura sunulabileceğini belirtmektedir. Tek bir parça hâlinde kurgulanamayacak bir hayatın kurmacanın içinde ancak ve ancak belli ölçüler dahilinde önemli alanlar açarak işlenilmesinin ve faydacı bir anlayışla okura sunulmasının da ısrarla altını çizmektedir. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in örnek alınabilecek her özelliğinin kurgunun içinde belli bir amaç doğrultusunda kurguya eklenebileceğini ama bu eklemeyi yaparken bile bir an olsun ona olan saygıdan hiç ayrılmamak gerektiğini ve gerçekten, özenli bir anlatımla yapılmasının gerekliliğini belirtmektedir.³⁶⁰

2.1. HZ. PEYGAMBER'İN DOĞUMU

Hz. Muhammed (s.a.s.), rivayetlerin ışığında genel kanaate göre Fi'l Vak'asından elli (veya elli beş gün) sonra 571 senesinde Mekke'de dünyaya gelmiştir.³⁶¹ Hz. Peygamber'in doğumu sırasında yaşanan olaylar ile ilgili olarak; Hz. Peygamber'in doğumu öncesi ve esnasında bazı fevkalade hâdiselerin meydana geldiğine ilişkin rivâyetlerin İslâm kaynaklarında yer aldığı görülmektedir. Bu kaynaklarda Hz. Peygamber'in bir konuşmasında peygamberlerin sonuncusu

³⁶⁰ Anar, "Siyerden Romana "Düşüş": Hz. Muhammed'i Konu Edinen Türk Romanlarında Bellek, Bilinç, Tasvir", s. 160.

³⁶¹ Mustafa Fayda, "Muhammed", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 30, Ankara, 2020, ss. 408-409

olduğunu ifade ettiğini, annesinin bir rüya gördüğünden bahsettiğini ve bundan annesinin önemli bir kişiye hamile olduğu düşüncesine vardığını, doğacak olan çocuğa Muhammed veya Ahmed ismi vermesinin telkin edildiği şeklinde anlatımlar yer almaktadır.³⁶² Hz. Peygamber'in doğumunu anlatan rivâyetlerde, Hz. Peygamber'in daha ana rahmindeyken bile bazı olağanüstü olaylara vesile olduğu, doğumu esnasında Arap Yarımadası ve çevresinde meydana geldiği hâdiseler nedeniyle olağanüstü bir kişilik olduğu, dolayısıyla onun beklenen peygamber olduğu îmâ edilmektedir. Ancak bahsi geçen bu hâdiselere Kur'ân'da ve güvenilir hadis kaynaklarında değinilmemekte ve bu nedenle ihtiyatla karşılanmaktadır.³⁶³ Bu rivâyetlerin güvenilirliği konusunda yaşanan tartışmalar genellikle metin, sened ve râvî konusu üzerinden yapılmaktadır. Çünkü rivâyet şeklinden ve râvîden dolayı rivâyet senedlerinin hiçbirisi tam manasıyla makbul sayılmamaktadır. Rivâyetlerin silsilesi tam anlamıyla belirgin olmadığı için zayıf kabul edilmektedir. Rivâyetler aynı olayı anlatmalarına rağmen, metinler arasında tam bir uyumun olmadığı, tarihçilerin dayandıkları râvîlerin de genellikle güvenilir olmayan şahıslar olduğu ifade edilmektedir.³⁶⁴

Hz. Peygamber'in dünya âlemine gelişi ile ilgili olarak, “Atası İbrahim'in duasına, kardeşi İsmâ'nın müjdesine, annesi Âmine'nin rüyasına eriştiği, annesine rüyasında doğum esnasında kendisinden çıkan bir nûrun çevresini aydınlattığı ve Şam saraylarının kendisine gösterildiği”³⁶⁵ rivâyet edilmektedir.

İbn Hişâm, İbn Sa'd ve İbn Kesîr gibi İslâm tarihçileri benzer bir şekilde bu rivâyeti şöyle aktarmaktadır:

³⁶² İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, Cilt: I, ss. 241, 245; İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr**, I, ss. 89-91; İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, s. 47-48; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, II, s. 400; Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, I, s. 117; Osman Kaya, “İlâhî Kitaplarda Hz. Muhammed'in Geleceğini Müjdeleyen Haberler ve Kur'ân'da Bu Haberlere Yapılan Atıflar”, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 13, 2004, ss. 171-198; Mustafa Fayda, “Muhammed”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 30, ss. 408-409; Şaban Öz, **H. Peygamberin Siretiyle İlgili Mevzu Haberlerin Tarihi Değeri**, Endülüs Yayıncılık, İstanbul, 2020, ss. 49-80.

³⁶³ Bünyamin Erul, “Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım”, **Diyanet İlmi Dergi**, Peygamberimiz Hz. Muhammed (Özel Sayı), Ankara, 2003, s. 36.

³⁶⁴ Şaban Öz, **H. Peygamberin Siretiyle İlgili Mevzu Haberlerin Tarihi Değeri**, s. 56.

³⁶⁵ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, **el-Müsned** thk. Şuayb Arnavut vd., Beyrut: Müessesetü'r Risale, 1421/2001, 28/379 (No.17150); 28/ 395 (No: 17163); 36/395 (No: 22261).; Sallabi, **Siyer-i Nebi-I**, ss. 62-63.; İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, ss. 47-48.; Taberî, **Tarihu't-Taberi**, II, ss. 167-168.; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, II, s. 416. İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, s. 214.

“Resûlullah'ın (s.a.s) annesi şöyle dedi: “Onu dünyaya getirdiğim zaman, Şam'ın saraylarını aydınlatacak bir nûr benden çıktı. Onu temiz olarak doğurdum.”³⁶⁶

Taberî ise Hz. Peygamber'in doğum hadisesini şöyle anlatmaktadır:

“Annem bana, beni doğurduğu gece bu doğumun tanıklarından olduğunu söyledi. Annem dedi ki: 'Evde nelere baksam ondan nûr yansıyor. Yıldızlara bakarken yaklaştıklarını ve “neredeyse üzerime düşecek” diyordum.”³⁶⁷

Hz. Peygamber'in doğduğu gece vukû bulan hadiselerle ilgili olarak, Hz. Peygamber'in doğduğu gece Kisrâ'nın sarayının sarsılması ve bu sarsıntıdan on dört sütunun çökmesi, bin yıldan beri sürekli yanmakta olan Mecûsîlerin ateşinin sönmesi, Sâve Gölü'nün³⁶⁸ kuruması, doğduğu evin nûrla dolması, yıldızların insanların başına degecek kadar alçalması gibi rivâyetler klâsik kaynaklarda sıklıkla yer almaktadır.³⁶⁹

Hüseyin Algül, o gece meydana geldiği söylenilen olaylar nokta-i nazara alınarak yaşanan hadiselerin ne zaman ve nasıl olduğuna dair aktarıcı kişilerin olması gerektiğini ve kaynakların bu isimlerin yer aldığı listeye yer vermediklerini ifade etmektedir. Bu görüşe ilaveten Algül, Hz. Peygamber'in doğduğu gece vukû bulduğu ileri sürülen hadiselerle peygamberliği sürecinde vukû bulan hadiselerin muhtevasında benzerlikler olduğunu, sadece isimlerinde bir değişiklik olabileceğine dikkat çekmektedir.³⁷⁰ Emine Demil, Kisrâ'nın sarayının sarsılması ve bu sarsıntıdan on dört sütunun çökmesiyle ilgili rivâyetin kaynaklarda “münker” ve “garib” hadis olarak değerlendirildiğini, bazı muhaddislerin de rivâyetin “mürsel” hadis olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Emine Demil'e göre; rivâyetin râvî silsilesindeki kopukluklar, rivâyetin sahih kabul edilmesini mümkün kılmamaktadır. Çünkü rivâyetin ilk ve son râvîsi var sayılsa da senedin ortasından peşpeşe iki râvî düştüğü için hadis'in “mu'dal” hükmünde olduğunu, “mechûl” râvî nedeniyle de bu rivâyete

³⁶⁶ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâtî'l-Kebîr*, I, s. 90.; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, s. 416.; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, IV, ss. 214-215. İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 87.; Kadî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, Cilt: 2, s. 252.

³⁶⁷ Taberî, *Tarihu't-Taberi*, II, s. 164.

³⁶⁸ Kadî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, s. 253; Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniye*, I, 53; Kadî İyâz ve Kastallânî rivayetlerde kuruyan gölün Taberiye gölü olduğuna belirtir. Taberiye gölü İsrail'de bulunan ve Ürdün Nehri tarafından beslenen bir göldür.

³⁶⁹ Taberî, *Tarihu't-Taberi*, Cilt: 2, ss. 173-174; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, ss. 422-424; Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniye*, I, ss. 53-54.

³⁷⁰ Hüseyin Algül, *Hz. Peygamber'in (sas) Doğumu ve Doğduğunda Meydana Geldiği Rivayet Edilen Hadiseler*, 29.03.2023, <https://www.siyervakfi.org/dokuman/kuran-cografyasi-mekke/ders4-prof-dr-huseyin-algul.pdf> s. 9.

zayıf demenin daha uygun olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca rivâyetin metin ve muhteva açısından da pek çok problemi barındırdığını, yeni fetihlerle beraber cereyan eden hâdiselerin Hz. Peygamber'in doğumuyla irtibatlandırıldığını, böylece Hz. Peygamber'in doğumunun olağanüstü bir hâdise hâline getirilmeye çalışıldığını dile getirmektedir. Bu tür rivâyetlerin bir Peygamber'in doğduğu andan itibaren mucize göstermesi gerektiği düşüncesine sahip klâsik dönemin peygamber tasavvurunu yansıtmaları bakımından önemli olduğunu ifade etmektedir.³⁷¹

Sabri Hizmetli ise tarihçilerden bazılarının irhâsât kapsamındaki olayların meydana geldiğini açıkça savunduğunu bazılarının da sözü edilen olayların yaşanmadığını belirttiklerine dikkat çekmektedir.³⁷² Bahsi geçen olağanüstü gelişmelerle ilgili olarak Mustafa Özkan olayların tezahür zamanı, sayısı, şekline dair rivâyetlerin metinlerde çok sayıda çelişkilerle dolu olduğunu ve bu çelişkilerin gerçekliği konusunda İslâm tarihçilerinin ihtilafa düştüklerini ve bu tür olaylara ihtiyatla yaklaştıklarını dile getirmektedir. Ayrıca tarihî süreç içerisinde Hz. Peygamber'in nübüvvetinin ispatı bağlamında nakledilen hâdiselerin çeşit ve sayı olarak katlanarak arttığına dikkat çekmektedir.³⁷³ İhsan Süreyya Sırma ise konuyla alakalı şu görüşü beyan etmektedir:

*Bazı kimseler bu gibi mucizevî olaylara itibar etmeyebilirler. Lakin, meselenin derinliğine bakıldığında, Yüce Allah'ın "Alemlere Rahmet" olarak nitelendirdiği, bir insanın, yani dünya müstekbirlerinin zulümlerine son verecek bir kurtarıcının doğumunda, böyle fevkalade hadiselerin olmasından daha tabii ne olabilirdi? Yeryüzünde bozulmuş olan ilahi düzeni yeniden tesis edecek bir peygamberin, bir üstün insanın doğumunda ilahi kudret tarafından insanlara bazı işaretler gösterilmesi şaşırtıcı değildir.*³⁷⁴

Fevkalade olayların meydana gelmesi Hz. Peygamber'in annesi ve babası daha evlenmeden görülmüştür. Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi hayatına dair bilgilerin azlığı tebşirat ve irhâsât nevinden çok sayıda haberin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dolayısıyla tarihte önemli şahsiyetler hakkında oluşan menkıbevî ve mitolojik unsurların bir kısmı Hz. Peygamber için de uyarlanmıştır. Bu sebeptendir ki

³⁷¹ Emine Demil, **H. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Rivâyetler**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016, ss. 105-109.

³⁷² Sabri Hizmetli, **İslâm Tarihi**, 8. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011, s. 106.

³⁷³ Mustafa Özkan, "İrhâsâtla İlgili Rivâyetlerin Metin ve Anlam Açısından Değerlendirilmesi", **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2016, s. 4.

³⁷⁴ İhsan Süreyya Sırma, **İslâm Öncesi Mekke Dönemi ve Hz. Muhammed**, 30. Baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016, s. 66.

romanlarda Hz. Peygamber'in doğumuyla meydana gelen olağanüstü durumların fantastik bir çerçevede dile getirildiği ve tasvirlerin abartıldığı görülmektedir.

Türk romanında Hz. Peygamber'in bir insan ve peygamber olarak gerçekliği, onun nübüvvetle müjdelendiği andan değil, risâlet öncesi yaşandığı rivâyet edilen birtakım olağanüstü olaylara dair anlatılardan anlaşılmaktadır. Bu anlatıların başında onun doğumu öncesi ve doğumu esnasındaki mucizevî rivâyetler gelmektedir. Hz. Peygamberin geleceğini müjdeleyen hakikatin henüz o doğmamışken babası Abdullâh'ın alnındaki peygamberlik nûrunda saklı olduğu ve bu nûrun, Âmine ile evliliği sonrasında ona intikal ettiği kabul edilmektedir. Bu konu da *Delâilü'n-nübüvve* ve *Mevlid* türü eserlerde "Nûr-ı Muhammedî, Nûr-ı Nübüvvet" kavramıyla sıkça bahsedilmektedir.³⁷⁵

Siyer eserlerinin hemen hepsinde yer alan rivâyetlere göre çevresindeki insanlardan farklı özelliklere sahip asâletli, yakışıklı bir genç olan Abdullâh'ın yüzünde ayrı bir letafet ve aydınlık söz konusu olmuştur. Âmine ise babasının hatırı sayılır bir şahsiyet olması dolayısıyla seçkin bir aileye mensup³⁷⁶ bir hanım olarak anlatılmıştır.³⁷⁷

Nurdan Damla *Aşka Adanmış Bir Ömür: Hz. Hatice* adlı romanında Âmine'yi şu cümlelerle ifade etmektedir:

Âmine doğduğunda 'yeşil ipekler içinde, pembe beyaz' bir yüze sahiptir. 'Melek tenli', "bakanların gözlerini alamadığı uhrevi bir güzelliğe" ulaşır. "Diğer genç kızlardan farklı" oluşu, onu "muhteşem bir genç kız" hâline getirmiştir. "Bembeyaz teni, yumuşak bakışları, uzun siyah saçları" ile akranlarından çok farklıdır. "İncecik bir dal gibi" bedene sahip Âmine, "Uzun boylu ince bedenliydi Oval yüzü, hayal edilemeyecek kadar güzeldi." Diğer çöl kadınlarının aksine bakımlı ve endamlıdır. Bu bakımlılık daha çok yaratılışından gelen bir ayrıcalıktır. "Tüm mücevherleri gölgede bırakan emsalsiz gözleri..."³⁷⁸

Nurdan Damla, edebî dilin gücünü kullanarak, tarihî bir şahsiyeti yeniden canlandırmış ve okura farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Yazar, "yeşil ipekler içinde",

³⁷⁵ Fayda, "Muhammed", **TDV İslam Ansiklopedisi**, ss. 408-409; Muhammed Emin Yıldırım, **Hazreti Peygamber'in (sav) Albümü**, 2. Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul, 2011, s. 27; Bu konudaki rivayetler için Bkz. Erdinç Ahatlı, **Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 89-91.

³⁷⁶ İbn Cerîr et-Taberî, **Tarihu't-Taberî**, Cilt: 2, s. 248.

³⁷⁷ Geniş bilgi için Bkz. Bekir Topaloğlu, "Âmine", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 3, İstanbul, 1991, ss. 63-64.

³⁷⁸ Nurdan Damla, **Aşka Adanmış Bir Ömür: Hz. Hatice**, 28. Baskı, Hayat Yayınları, İstanbul, 2011, s. 255.

“melek tenli”, “yumuşak bakışlı”, “incecik bir dal gibi” gibi şiirsel ve metaforik ifadelerle Âmine'nin güzelliğine dikkati çekmekte ve okuyucunun daha çok hayal dünyasını harekete geçirecek şekilde betimlemelere yer vermektedir. Âmine'nin güzelliğini ise çöl ortamında yaşayan diğer kadınlarla kıyaslayarak ve onun zerafetine daha da vurgu yapıldığı görülmektedir. Yazar sadece fiziksel özellikleriyle yetinmeyip, Âmine'nin “diğer genç kızlardan farklı” olduğu, “muhteşem bir genç kız” olduğu gibi ifadelerle onun iç dünyasına dair de ipuçları vermeye çalışması siyer kaynaklarındaki tarife uygun düşse de³⁷⁹ okuyucunun hayal dünyasını harekete geçirecek şekilde tasvir ettiği fiziksel anlatımlara siyer kaynaklarında rastlanılmamaktadır. Bu tür detaylı ve duygusal ve fiziksel betimlemeler, siyer kaynaklarında yer almasa da, yazar romanın kurmaca yapısının sunduğu imkanlar doğrultusunda tarihî bir şahsiyeti yeniden yorumlayarak, okuyucuya hem estetik bir zevk sunmayı amaçlamış hem de onun hakkında daha derinlemesine düşünmeye teşvik etmektedir.

Emine Fikriye Beledli, *Dürr ve Sadeğ* adlı romanında geçen “Bebek Resulün doğduğu geceden sonra geceler de gündüzler kadar aydınlık oldu. Karanlık Mekke’yi terketmiş gibiydi.”³⁸⁰ mecazî bir söylem kullanarak yazarın, Hz. Peygamber’in dünyamızı şereflendirmesi ile adeta tüm insanlık için aydınlık bir çağın başlangıcını ifade ettiği anlaşılmaktadır. Mekke’de yanan tevhit meşalesi ile tüm karanlıkların aydınlığa dönüşmesinin bir başlangıcı olarak kabuledilebilir.

Yine romanın başka bir bölümünde, Beledli’nin “Letafetinin şiddetinden ve nûrayetinin kemalinden dolayı gölgesi yere düşmeyecek olan doğmuştu. Önünü gördüğü gibi arkasını da görecektir olan doğmuştu. Boyu yanındakinin boyu miktarınca uzayacak olan doğmuştu.”³⁸¹ ifadesinde yine öyküleyici bir dil kullandığı görülmektedir.

Diğer taraftan Beledli, Hz. Peygamber’in doğumunun ihtişam ve fevkaladeliğini, “Ne kan görmüştü ne de su. Tertemizdi. Muhammed (a.s.m.) artıksız doğmuştu.”³⁸² ifadeleriyle vurguladığı görülmektedir.

³⁷⁹ İbn Cerîr et-Taberî, *Tarihu't-Taberi*, Cilt: 2, s. 248.

³⁸⁰ Beledli, *Dürr ve Sadeğ*, s. 197.

³⁸¹ Beledli, *Dürr ve Sadeğ*, s. 177.

³⁸² Beledli, *Dürr ve Sadeğ*, s. 179.

Romanın başka bir bölümünde ise yazar, Hz. Peygamber'in doğum sevincini, annesi Âmine'nin dilinden şöyle ifade etmektedir:

“Ve yavrusunu beyaz bir kumaşa sarılı olarak getiren hurileri gördü. Bebek Resul, yine secdeye vardı. Oda, meleklerle tıklım tıklım dolmuştu.”³⁸³

Yazar, Hz. Peygamber'in dünyaya gelişi esnasında söndüğüne inanılan ateşin, Hz. Peygamber'in daha doğarken aldığı ilk nefes sonucu söndüğünü şu ifadelerle anlatmaktadır: “Muhammed (a.s.m)'in ilk nefesi, ateşperestlerin kutsal ateşini bir hamlede söndürüvermişti.”³⁸⁴

Yazarın aynı romanın ilerleyen bölümlerinde yer alan “Birden muhteşem Kâbe, Âmine'nin odasına doğru yönelerek yere eğildi.”³⁸⁵ ifadesi Hz. Peygamber'in dünyayı teşrifleri esnasında fevkaladeli taşıyan bir unsur olarak eserde yer aldığı görülmektedir.

Yazar romanın bir başka yerinde “Güneş ay ve yıldızlar onun güzelliğine erişemezlerdi.”³⁸⁶ ifadesiyle Hz. Peygamber'in güzelliğine gökteki cisimlerin bile erişemeyeceğini dile getirmiştir.

Hem siyer rivâyetlerinde hem de Emine Fikriye Beledli'nin *Dürr ve Sadeğ* adlı romanında Hz. Peygamber'in doğumuyla birlikte ortaya çıkan nûr ve aydınlık motifi ısrarla vurgulanmıştır. Bu motif, İslâm'ın getirdiği aydınlanmayı, ümit ve kurtuluşu sembolize etmiştir. Her iki tarafta da Hz. Peygamber'in doğumu olağanüstü bir olay olarak sunulmuştur. Bebek Resul'ün doğumu ile birlikte meydana gelen mucizevî olaylar ile onun özel bir varlık olduğu vurgulanmıştır. Siyer rivâyetleri, tarihî bir olayı aktarma amacıyla daha çok sade bir dille yazılırken, Beledli romanında bu olayı edebî bir dille işleyerek duygusal bir atmosfer yaratmaya çalışmıştır. Özellikle meleklerin varlığı, Kâbe'nin eğilmesi gibi olaylar, edebî bir dille betimlenerek okuyucuya daha etkili bir şekilde aktarılmıştır. Beledli, romanında sembolizmi daha yoğun bir şekilde kullanmış, soyut kavramları somutlaştırmak için semboller ve imgelere yer vermiştir. Örneğin, nûr, aydınlık, karanlık gibi kavramlar, iyiyi, kötüyü, umudu ve karamsarlığı temsil etmiştir. Beledli, romanında Hz. Peygamber'in doğumuyla ilgili siyer rivâyetlerindeki olayları farklı bir bakış açısıyla ele alarak, benzer anlamları ifade eden

³⁸³ Beledli, *Dürr ve Sadeğ*, s. 182.

³⁸⁴ Beledli, *Dürr ve Sadeğ*, s. 186.

³⁸⁵ Beledli, *Dürr ve Sadeğ*, s. 188.

³⁸⁶ Beledli, *Dürr ve Sadeğ*, s. 197.

farklı metaforlar kullanmıştır. Roman, Hz. Peygamber'in annesi Âmine'ye de yer vererek, onların duygularını ve düşüncelerini aktarmıştır. Bu sayede dinî bir metnin statik yapısı, edebî bir eserin dinamik yapısıyla birleştirilmiştir.

İskender Pala'nın *Bülbülün Kırk Şarkısı* adlı romanında ise Hz. Peygamber'in doğumu şu şekilde anlatılmıştır:

*Rengarenk ipeklerden, iplik iplik atlaslardan, bulut gibi pamuklardan, yumuşacık, göz kamaştıran bir kundak. Çölde hiç bulunmayan çeşit çeşit çiçeklerle bezenmiş, üzerlerine inciler işlenmiş, kâinatın yegâne incisi için bir sadef gibi. Yetim için şefkat şefkat kucak; cevher cevher için maden maden ocak gibi... Kundağın içinde secde eder vaziyette ve bir parmağı yakarır gibi gökleri işaretleydi.*³⁸⁷

İskender Pala'nın *Bülbülün Kırk Şarkısı* romanında Hz. Peygamber'in doğumuna ilişkin anlatımları ile siyer rivâyetleri arasında hem ortak hem de farklı noktalar bulunmaktadır. Yazar ifadeleriyle muhteva yönünden siyer rivâyetlerinden tamamen farklılaşmıştır. Hem rivâyetlerde hem de romanda Hz. Peygamber'in tertemiz ve kusursuz bir şekilde doğduğu vurgulanmıştır. Her iki yerde de Hz. Peygamber'in doğumu sıradışı ve mucizevî olaylarla birlikte anlatılmıştır. Rivâyetler genellikle olayların ana hatlarını verirken, yazar olayları daha detaylı ve sembolik bir şekilde betimlemiş, metaforik anlatımlara başvurmuştur. Örneğin, kundağın yapıldığı malzemeler, üzerindeki süslemeler gibi detaylar Pala'nın anlatımında daha belirgin olmuştur. Yazarın ipek, atlas, pamuk gibi doğal ve değerli malzemeler kullanarak kundağı betimlemesi, Hz. Peygamber'in kutsallığını ve değerini sembolize etmiştir. Çiçekler, inci ve sadef gibi doğanın en güzel unsurları ile onun güzelliğini ve eşsizliğini, “Kâinatın yegâne incisi için bir sadef gibi”, “yetim için şefkat şefkat kucak; cevher cevher için maden maden ocak gibi” şeklindeki metaforik ifadelerle Hz. Peygamber'i evrenin en değerli varlığına benzeterek onun önemini vurgulamıştır. Yazarın ifadelerinden anlaşıldığı üzere o, Hz. Peygamber'in dünyaya gelişini bir görkem içinde anlatmaya çalışmış, sanki tüm zerreleriyle kürre-i arz onun doğumuna hazırlanmakta olduğu hissini okura sunmuştur.

Hz. Peygamber'in doğumu ile ilgili anlatımlarda yazarlar, yukarıdaki örneklerden anlaşıldığı üzere, siyer rivâyetlerindeki tasavvurları metaforik ve sembolik ifadelerle daha abartılı hale getirmeye çalışmışlardır. Roman türünün

³⁸⁷ Pala, *Bülbülün Kırk Şarkısı*, s. 83.

özgürlüğü, yazarların hayal güçlerini kullanarak karakterleri ve olayları istedikleri şekilde kurgulamalarına olanak sağlamıştır. Bu durum abartılı övgülerin ve idealize edilmiş tasvirlerin daha sık kullanılmasına yol açmıştır.

2.2. HZ. PEYGAMBER'İN VAHİY SIRASINDAKİ HÂLLERİ

İlâhî mesajların ilk olarak Hz. Adem'e ulaştırıldığı ve bu ilâhî iletişimin Hz. Muhammed (s.a.v) ile son bulduğu, İslâm inancının temel kabul ettiği bir gerçektir. Allah ile yaratılmışlar arasındaki iletişim en temel unsuru vahiydir. Vahiy dinî iletişimin ilk başlangıç noktasıdır. Vahiy lügatte “hızlı gösterilen işaret, gizli işaret etmek, gizlice söylemek, fısıldamak, ilham etmek” manasına gelmektedir.³⁸⁸ Vahiy “*Allah'ın dilediği emir, hüküm ve bilgileri doğrudan veya perde arkasından elçi/melek aracılığıyla peygamberine bildirmesi*”³⁸⁹ şeklinde tanımlanmaktadır. Vahiy kavramı Kur'an'ın 70'i aşkın yerinde fiil kalıplarıyla, 6 yerde de “vahy” şeklinde geçmektedir. Vahiy Allah ile peygamber arasındaki bir iletişim olmakla beraber, inanç esaslarının ve bilginin kaynağı olarak tanımlanmaktadır.³⁹⁰ Eş-şûra'da Allah'ın insanlara emirlerini vahyetme, perde arkasından hitap etme ve elçi vasıtasıyla sözlerini bildirme şekliyle vahyin üç türünden bahsedilmektedir.³⁹¹

Vahyin üç türünden ilki konuşmadır. Vahiy yoluyla konuşmada, bir elçi olmadan peygamberin kalbine ilhamla ilahi kelamın gönderilip öğretilmesiyle gerçekleşmektedir. İkincisi, perde arkasından konuşmadır. Perde arkasından konuşma insanın duyma merkezine “ses ile işittirme” algısıyla gerçekleştiği düşünülmektedir. Yaratılan söz, “ses” şeklinde işittirilmektedir. Kur'an'da Allah'ın Hz. Musa ile konuşması el-Kasas'ta “*Musâ, ateşin yanına gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ*

³⁸⁸ İbnü'l-Manzûr, **Lisânü'l-Arab el-Muhît**, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1988, VI, s. 892.

³⁸⁹ Bekir Topaloğlu ve İlyas Çelebi, “**Kelam Terimleri Sözlüğü**”, 4. Baskı, İSAM Yayınları, İstanbul, 2015, s. 337; Râgıb el-İsfahânî'nin tanımına göre: “*Vahiy kelimesinin aslı, hızlı gösterilen işarettir. Bu işaret de, ima, kinaye ve üstü kapalı söylemek şeklinde olabilir. Bu herhangi bir cümle oluşturmayan salt bir sesle, bazı organlarla işaret etmek şeklinde veya yazarak da olabilir*”. Râgıb el-İsfahânî, **Müfredat: Kur'an Kavramları Sözlüğü**, s. 1140.

³⁹⁰ Aydın Işık, **Vahiy ve Mucize**, Elis Yayınları, Ankara, 2006, ss. 15-20.

³⁹¹ eş-Şûra 42/51.; Ahmed el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (ö. 671/1273), **el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an**, çev. Beşir Eryarsoy, Cilt: 14, Buruc Yayınları, İstanbul, 2002, s. 108; Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakâtü'l-Müfessirîn**, Cilt: 1, ed. Mustafa Kasadar, Ravza Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 17-19.

tarafındaki ağaçtan şöyle seslenildi”³⁹² buna örnek olarak gösterilmektedir. Üçüncüsünde elçi gönderip tebliğde bulunmasıdır. Bu vahiy şeklinde Allah melek vasıtasıyla peygamberlerine dilediği emirlerini bildirmektedir. Bu tür vahiy Allah’ın bütün insanlara bildirdiği emirleri de kapsamaktadır. Kur’ân’da, “... *Kur’ân’ı senin kalbine indiren odur.*”³⁹³ , “*Kur’ân’ı ona, üstün güçlere sahip, muhteşem görümlü (Cebrail) öğretti.*”³⁹⁴ bildirildiği üzere Hz. Peygambere vahyin bizzat bu vazifeyle görevlendirdiği Cebrail (a.s.) aracılığıyla getirildiği ifade edilmiştir.³⁹⁵ Bu anlamda Cebrail (a.s.), Allah’tan aldığı emir ve hükümleri peygamberlere bildiren vahiy meleğidir.³⁹⁶ Bu nedenle meleklerin en büyüğü ve Allah’a en yakın olanı olarak da anılmaktadır.³⁹⁷ İbn Kayyım el-Cevziyye³⁹⁸ nin yer verdiği rivâyetlere göre; Cebrail (a.s.) vahyi Hz. Peygamber’in zihnine ve kalbine yerleştirmiştir. İbn Kayyım el-Cevziyye yine başka bir rivâyete dayanarak; Cebrail (a.s.) Hz. Peygamber’e erkek suretinde görüldüğünü, onunla konuştuğunu ve Hz. Peygamber’in de onun söylediklerini ezberlediğini ifade etmektedir. Ömer Nasuhi Bilmen bu konuda şu görüşü ifade eder:

“Cebrail (a.s.), Kur’ân-ı Kerîm’in nazmını ve anlamlarını ya ilahi bir yakınlaşma ve bağlantı yoluyla ve anında zihnine nakşedecek bir hızla Allah’tan alır veya İevh-i Mahfuz’dan alıp ezberleyerek yere iner ve Resul-i Ekrem’e tebliğ eder”.³⁹⁹

Vayhin Allah’tan Hz. Peygamber’e rüya veya uyanıklık durumunda olmak üzere iki kanaldan biri aracılığıyla gönderildiği ifade edilmektedir. İbn Kayyım el-

³⁹² el-Kasas, 28/30.

³⁹³ Bakara 2/97.

³⁹⁴ Necm, 53/5.; Nahl, 16/102.

³⁹⁵ Belâzürî, **Ensâbü’l-Eşrâf**, I, ss. 146-147.

³⁹⁶ İbn Hişâm, **es-Sîretü’n-nebeviyye**, Cilt: I, s. 313; Munir Muhammed Gadbân, **Fıkhu’s Sire-I**, çev. Mehmet Aydemir, Ravza Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 159-161.

³⁹⁷ Kamil Güneş, **Meleklerle İman**, 2. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 44.

³⁹⁸ İbn Kayyım el-Cevziyye, **Zadu’l-Mead**, Cilt: I, ss. 76-77; Fahreddin er-Râzî, Ebû Abdilâh (Ebû’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210). **Tefsir-i Kebir: Mefâtih’ul Gayb**, thk. İsmail Karakaya, Ömer Parlak ve Ahmet Tülek, çev. Suat Yıldırım, Lütfi Cebeci ve Sadık Kılıç, Cilt: I, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2020, ss. 466-467.

³⁹⁹ Bilmen, **Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakâtü’l- Müfessirîn**, s. 20.

Cevziyye⁴⁰⁰ vahyin başlangıcının sadık bir rüyayla gerçekleştiğini, İbnü'l-Cevzî⁴⁰¹ vahiy yoluyla gerçekleşen iletişimin yalnızca rüyada vuku bulduğu ifade etmektedir.

İbn Abbas ve Hz. Âişe de “Hz. Peygamberin rüyası vahiydir” dediği nakledilmektedir.⁴⁰² Buhârî'nin rivâyetlerinde de bu husus şu şekilde ifade edilmektedir:

“Rasulullah'a ilk vahiy sadık rüya ile gelmiştir. Sonra ona melek geldi ve “Yaratan Rabbinin adıyla oku! O insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir. Ki O, kalemle öğretendir. İnsana bilmediğini öğretti” âyetlerini vahyetti”.⁴⁰³

Kaynağı Allah Teâlâ olan ve Cebrâîl vasıtasıyla peygambere iletilen vahiy, Allah ile peygamber arasında iletişimi sağlayan bir vasıtaadır. Vahyi esrarlı kılan şey ise şüphesiz onun ilahî kaynaklı oluşudur. Kur'ân âyetleriyle sabit olan bu hakikat sağlam ve tutarlı temellere dayanmaktadır. Lafzen ve manen Allah'a ait olan vahyin mahiyeti hakkında farklı görüşler söz konusudur. Süyûtî, Ulûmi'l-Kur'ân'da⁴⁰⁴ Kur'ân'ın lafız ve mana mahiyeti konusunda üç görüş ifade edilir. bu üç görüşü şu şekilde izah eder: Birinci görüşe göre; Kur'ân hem manası hem de lafızları itibariyle Allah'a (cc.) aittir, ikinci görüşe göre; Kur'ân manâları itibariyle Allah'a, lafızları itibariyle Hz. Peygamber'e (sav) aittir, üçüncü görüşe göre; Kur'ân manaları itibariyle Allah'a, lafızları itibariyle Cebrail'e (a.s.) aittir.

Kur'ân'ın lafızları itibariyle Hz. Peygamber'e ait olduğunu iddia eden Bâtıniyye'yi tenkit eden el-Mâtürîdî, Kur'ân'ın lafız ve mana olarak Allah katından inzal olduğunu ifade etmiş, Nahl Suresinin 103'üncü âyetini Bâtînîler'e delil

⁴⁰⁰ İbn Kayyım el-Cevziyye, **Zadu'l-Mead**, I. Cilt, s. 76.

⁴⁰¹ İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201), **Zadü'l Mesir Fi İlmi't Tefsir**, (el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1984 baskısı), çev. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2009, Cilt: 5, ss. 398-399.

⁴⁰² Ahmed el-Kurtubî, **el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, Cilt: 14, ss. 522-523.; İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, s. 55; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, III, s. 10.

⁴⁰³ Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, "Tefsîr" 3, 2 (No: 304); İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, Cilt: I, s. 310; Munir Muhammed Gadbân, **Fıkhu's Sire-I**, s. 151.

⁴⁰⁴ es-Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân B. Ebî Bekr B. Muhammed el- Hudayrî (ö. 911/1505), **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, çev. Sakıp Yıldız ve Hüseyin Avni Çelik, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1987, Cilt: 1, s. 103; İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768), **Sîretü İbn İshâk**, thk. Muhammed Hamidullah, çev. Selahattin Yıldırım, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2021, ss. 159-160.

göstererek⁴⁰⁵ onların görüşlerini reddetmiştir. el-Mâtürîdî'ye göre Bâtînîler şunu söylediler:

“Resûlullah bu Kur’ân’ı kendisi Arapça kelimelerle telif etmiştir, yoksa Allah ona Kur’ân’ın lafızlarını Arapça olarak indirmemiştir.”⁴⁰⁶

Mâtürîdî'nin görüşüne göre Kur’ân’ın hem mana hem de lafız itibariyle Allah’a ait olduğu, manzum ve müellef bir şekilde nazil olduğu ortaya çıkmaktadır. el-Mâtürîdî'ye benzer görüşü ifade eden es-Süyûtî de Kur’ân’ın hem mana hem de lafız itibariyle Allah’a ait olduğunu vurgulamıştır.⁴⁰⁷

İkinci görüşü savunan Mustafa Öztürk⁴⁰⁸ Kur’ân lafzının Allah’a aidiyetinin bir sorunu beraberinde getireceğini iddia etmiş, Kur’ân’ın mana olarak Hz. Peygamber’e vahyedildiği, onun da kendi ruhsal durumu ve yaşadığı çevreye göre bu manaları kalıba döktüğünü ileri sürmüştür. Kur’ân’ın lafız itibariyle Hz. Peygamber’e ait olduğunu açıkça belirten Mustafa Öztürk⁴⁰⁹’e göre; Kur’ân Hz. Peygamber’e genel mana ve muhteva şeklinde indirilmiş, o da bu manaları kendi toplumunun dili ve ifade kalıplarına göre ifade etmiştir.

Vahyin peygamberle olan ilişkisi üzerinde duran Fazlurrahman Malik’e göre vahiy, peygamberin zihninde hâlihazırda bulunan kelimeler, deyimler ve üslup kalıpları aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu bakış açısına göre, vahiy, elçinin peygamberlik görevini üstlenmeden önce sahip olduğu dilsel ve zihinsel donanımına göre şekillenmiştir. Malik, duygu, düşünce ve kelime gibi zihinsel melekeler, tıpkı organik varlıklar gibi, kendiliğinden işleyen bir yapı atfeder. Bu kavramlar Peygamberin zihninde ani bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu süreçte his-fikir ve söz-kelime karmaşası peygamberin kontrolünün dışında kalmıştır.⁴¹⁰

⁴⁰⁵ Nahl, 16/103.

⁴⁰⁶ el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandî (Ö. 333 / 944), **Te’vîlâtü’l-Kur’ân Tercümesi**, 2. Baskı, ed. Yusuf Şevki Yavuz, çev. Yunus Vehbi Yavuz, İstanbul, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, 2020, Cilt 8, ss. 218-219.

⁴⁰⁷ es-Süyûtî, **el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân**, ss. 104-105.

⁴⁰⁸ Mustafa Öztürk, “Kur’ân’da Cihad”, **İslâm Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihad**, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2016, s. 155.

⁴⁰⁹ Mustafa Öztürk, **Kur’ân, Vahiy, Nüzul**, 3. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2018, ss. 205-216.

⁴¹⁰ Fazlurrahman Malik, “Vahiy ve Peygamber”, çev. Adil Çiftçi, **İslami Yenilenme Makaleler III**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002, s. 96.

Zeki Duman, bu konu hakkında Peygamber'in Allah'tan aldığı vahyi insanlara bildirmesi ve onları sorumlu tutması hususunda birtakım âyetler mevcut iken vahyin keyfiyetini apaçık anlatan deliller bulunmadığını ifade etmektedir. Nitekim vahyeden Allah ile vahye muhatap olan peygamber arasında ontolojik hiçbir müşterekliğin bulunmamasının ise vahyi gizemli ve kapalı kılmakta olduğuna dikkat çekmektedir.⁴¹¹

Tosihihiko Izutsu, vahiy konusunda Allah ile peygamber arasında iletişimin gerçekleşebilmesi için iki tarafında bir eşitlik göstermesi gerektiğine değinmiştir. Etkin öğretim ve öğrenmenin olabilmesi için yani bir kelime alışverişi olabilmesi için ya dinleyen konuşanın gâlip etkisiyle karşılaşır ve değişikliğe uğrayacağını ya da konuşanın aşağı inip bir nevi dinleyenin sıfatlarına bürüneceğini dile getirmiştir. Hz. Peygamber'in bu iki hâli de yaşadığını sözlerine eklemiş, vahyin gelişi sırasında Hz. Peygamber'in yaşadığı hâllerle ilgili olarak Izutsu, üstün varlıklarla münasebet kurmanın mümkün olduğu durumlarda insan, kendi yaratılışının dışında bir gücün gelip onu etkileyebileceğini ve tabiatını değiştirebileceğini ifade etmiştir.⁴¹²

Kur'an'da geçen “*Şüphesiz ki biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz*”⁴¹³ ifadesiyle Hz. Peygamber'in vahiy esnasında geçirdiği hâllere işaret edilmektedir. Vahyin gelişi esnasında Hz. Peygamber'in geçirdiği haller, hadislerde anlatılmakta, dış dünya ile ilişkisinin kesildiği, farklı bir ruh haline büründüğü ve belirtilerinin ne olduğu gibi hususlar da dâhil olmak üzere pek çok ayrıntıya değinilmektedir.⁴¹⁴

Sahâbe tarafından Hz. Peygamber'e vahyin kendisine nasıl geldiği ve vahyin gelişi sırasında nasıl hissettiği konusunda sorular gelmiştir. O da şu şekilde cevap vermiştir: “Çan sesini andıran bir çınlama sesi duyuyorum. Bunu duyunca susuyorum. Bana her vahiy geldiğinde mutlaka ruhumu teslim edeceğimi sanırdım.”⁴¹⁵ Bu hâller içerisinde Hz. Peygamber'e vahyin en zor şekliyle geldiği durumun vahiy esnasında hissedilen “salsaletü'l-ceres” yani çınlama sesi ifadesinin geçtiği rivâyetler hadis

⁴¹¹ Zeki Duman, “Vahy Olayı ve Vahy-Peygamber İlişkisi”, **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9, 1996, s. 23.

⁴¹² Tosihihiko Izutsu, **Kur'an'da Allah ve İnsan**, çev. Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 2011, s. 157.

⁴¹³ Müzzemmil, 73/5.

⁴¹⁴ Hamidullah, **İslâm Peygamberi I**, ss. 76-77.

⁴¹⁵ Ebu Abdullâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh** thk. Muhammed Zühayr b. Nâsir en-Nâsir, b.y, Dâru Tavkı'n-Necât, 1422, “Bed'u'l- Vahy”, 1 (No. 2); “Bed'u'l- Halk”, 6 (No. 3215); Müslim, Ebu'l Hasen b. Haccâc el-Kuşeyri en-Nîsâbü'rî, **el-Câmi'u's-Sahîh** thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Beyrut: Darû İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y. “Fezâil”, 87 (2333).

kaynaklarında belirtilmektedir.⁴¹⁶ Bu konuya Buhârî, Tirmizî ve Müslim'in rivâyetlerinde şe şekilde değinilmektedir:

*Hâris b. Hişâm (ra), Hz. Peygamber'e (sav): 'Ey Allah'ın Rasulü, sana vahiy nasıl geliyor?' diye sorduğunda Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: "Bazen çan sesi şeklinde gelir. Bu da bana en zor gelen şeklidir. Ses kesildiği zaman bana vahyedilen şeyi ezberlemiş olurum. Bazen de melek, insan şekline bürünerek vahyi getirir; benimle konuşur ve ben de söylediklerini aklımda tutarım."*⁴¹⁷

Hadis ve siyer kaynaklarında Peygamber'in vahiy alma esnasında yaşadığı yoğun duygusal ve fiziksel değişimler tasvir edilmektedir. Kur'ân'da ise Hz. Peygamber'in vahyi aldıktan sonraki süreçte müşriklerin tutumuna değinmektedir. Bu değişimler ve yaşananlar, vahiy deneyiminin ne kadar derin ve sarsıcı olduğunu göstermektedir.⁴¹⁸

Hadis ve siyer kaynaklarındaki rivâyetler bu konuda Hz. Peygamber'in çektiği ızdırıp ve sarsılışları haber vermektedir.⁴¹⁹ Vahyin başlangıcıyla ilgili Hz. Âişe'nin şu rivâyette bulunduğu bildirilmiştir:

Hira mağarasındayken melek ona geldi ve ona "Oku!" dedi. Resûlullah: "Ben de: 'Ben okuma bilmem,' dedim," dedi. Sonra Resûlullah sözüne şöyle devam etti: "Beni yakaladı ve sararak kuvvetle sıktı. Çok sıkıntı çektim. Sonra beni serbest bıraktı ve 'Oku!' dedi. Ben de: 'Ben okuma bilmem,' dedim. Beni yakaladı ve ikinci kez sararak kuvvetle sıktı. Çok sıkıntı çektim. Sonra beni serbest bıraktı ve 'Oku!' dedi. Ben de 'Ben okuma bilmem,' dedim. Beni yakaladı ve üçüncü kez sararak kuvvetle sıktı. Çok sıkıntı çektim. Sonra beni serbest bıraktı ve 'Seni yaratan Rabbinin adıyla Oku!' âyetini,⁴²⁰ 'O insana bilmediğini öğretti'⁴²¹ kısmına ulaşıncaya kadar okudu," dedi.⁴²²

⁴¹⁶ Mehmet Demirci, "Vahiy Esnasında Hissedilen Çınlama Sesi: Salsaletü'l-Ceres", **Tefsir Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2, 2021, s. 638; Bilmen, **Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakâtü'l-Müfessirîn**, I, s. 18. İbn Kayyım el-Cevziyye vahyin vahiy esnasında hissedilen çınlama sesinin zil sesi olduğunu ifade eder. Bkz. İbn Kayyım el-Cevziyye, **Zadu'l-Mead**, I, Cilt, s. 77.

⁴¹⁷ Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, "Bedü'l-Vahiy", 1, 1/191 (No: 11254); Müslim, **Sahîh-i Müslim**, "Fadâil", 87 (No: 6059); Tirmizî, **es-Sünen**, "Menâkıb", 7, 5/597 (No: 21732).

⁴¹⁸ Adnan Demircan, **Tarihin Akışını Değiştiren Son Peygamber**, 2. Baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 113-117.

⁴¹⁹ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Meni el-Haşimî el-Basri (ö.230/845), **Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr**, thk. Dr. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancı, çev. Ed. Adnan Demircan, 2. Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul, 2015, s. 185; Müslim, **Sahîh-i Müslim**, "Fadâil", 86 (No: 6994); Kadi İyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, II, ss. 257-258.

⁴²⁰ Alak, 96/1.;

⁴²¹ Alak, 96/5.

⁴²² İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, s. 56; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, III, s. 10; Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, I, ss. 146-147; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, III, s. 10.

Hiz. Peygamber'in vahyi alma esnasında “korkup ve hemen eve dönüp Hiz. Hatice'ye 'beni örtün, beni örtün” dediği,⁴²³ “vahiy geldiğinde sıkıntıya düştüğü ve yüzünün renginin değiştiği” bildirilmektedir.⁴²⁴ Ebu Küreyb Muhammed b. Alâ'nın bildirdiği üzere; “Rasulullah'a (sav) soğuk bir sabah vaktinde vahiy indirilirdi de alnından ter boşanırdı”.⁴²⁵ İbn Sa'd'ın yer verdiği bir rivâyete göre:

*Resûlullah'a vahiy geldiği zaman bir saat kadar başı dönen insanlar gibi ağırlaşırdu. Resûlullah (s.a.s) devesinin üzerinde iken ona vahyin nazil olduğunu gördüm. Deve bağıyor, ön ayaklarını sağa sola atıyordu. Hatta ayaklarının kırıldığını zannedyordum. Vahyin ağırlığından kurtuluncaya kadar çoğu zaman çöküyor, bazen da ayakları üzerinde durmaya çalışıyordu. Gözünden, gözyaşları gibi damlalar iniyordu.*⁴²⁶

Başka bir rivâyette ise Hiz. Peygamber'nin vahyi alma esnasındaki durumu şu şekilde anlatılmaktadır:

“Vahyin başlangıcında Hiz. Peygamber, Hiz. Hatice (r.a.)'ye gizlice şöyle dedi: ‘Bana bir şeyin karışmasından (yani aklıma bir hâlel gelmesinden) endişeleniyorum.’ Bunun üzerine, Hiz. Hatice, ‘O nedir?’ dedi. Hiz. Peygamber (s.a.s.) şöyle dedi: ‘Yalnız kaldığımda, "oku” diye bir ses duyuyorum’...”⁴²⁷

İbn Abbas, 'vahyi acele ile almak için dilini hareket ettirme' (Kıyame, 75/16) âyet hakkında şu rivâyette bulunmuştur: “Hiz. Peygamber (sav), vahiy geldiğinde telaşlanır; ezberlemek için dudaklarını oynatarak onu tekrar ederdi...”.⁴²⁸

Vahiy esnasında Hiz. Peygamber'de bu olağan dışı durumları gören müşriklerin ona bazen kâhin, bazen de şâir ve mecnûn dedikleri Kur'ân'da şu âyetlerde bahsedilmektedir: “*Sen mutlaka mecnûnsun!... dediler*”,⁴²⁹ “*Bu öğretilmiş bir delidir! dediler*”,⁴³⁰ “*Belki de o şâirdir... dediler*”.⁴³¹ Kur'ân'da, müşriklerin Hiz.

⁴²³ Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, "Tefsir", Alak 1, 2/303 (No: 303); İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, s. 56; İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, s. 56-57; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, III, s. 14; Hamidullah, **İslâm Peygamberi I**, s. 82-83; Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, I, s. 144.

⁴²⁴ Müslim, **Sahîh-i Müslim**, "Fadâil", 88 (No: 6997).

⁴²⁵ Müslim, **Sahîh-i Müslim**, "Fadâil", 86 (No: 6994).

⁴²⁶ İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, s. 185.

⁴²⁷ Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, I, s. 146; Fahreddin er-Râzî, **Tefsir-i Kebir: Mefâtih'ul Gayb**, s. 252; İbn İshâk, **Sîretü İbn İshâk**, ss. 159-160.

⁴²⁸ Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, "Bedü'l-Vahiy", 1, 1/193 (No: 11282); İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, III, s. 37.

⁴²⁹ Hicr, 15/6.

⁴³⁰ Duhân, 44/14.

⁴³¹ Enbiyâ, 21/5.

Peygamber'e yönelik bu iddiaları şu âyetlerle yalanlamıştır: “*Arkadaşlarında (Hz. Muhammed’de) delilik yoktur*”⁴³², “*Rabbinin lütfuyla Sen ne kâhinsin, ne deli/mecnûn.*”⁴³³

Vahiy ile peygamberliğe alıştırılan Hz. Peygamber için yeni bir süreç tezahür etmekteydi. O da vahyin duraksaması, gecikmeye uğraması yani fetret hadisesiydi. Kur’ân’da fetret⁴³⁴ kelimesi değişik türevleriyle geçmektedir. Yine hadislerde de vahyin duraksaması ile Hz. Peygamber’in yaşadığı sıkıntı ve durumlar Abdurrezzak’ın (126/221) *el-Musannef*’i, Ahmed b. Hanbel’in (240/855) *el-Müsned*’i, Müslim’in (261/874) *el-Câmi’u’s Sahih*’i gibi birçok kaynakta yer almaktadır. Söz konusu kaynaklarda vahyin bir süre kesintiye uğramasının, Hz. Peygamber’i başka bir evreden geçirdiği, bu süreçte fetreti yaşayan Hz. Peygamber’in kendini yeniden keşfetmeyi tecrübe ettiği ve vahyi iştihakla arzuladığına dair bilgiler mevcuttur.⁴³⁵

Vahyin ilahî bir direktif olduğunu gösteren fetret dönemi, siyer kaynaklarında şu şekilde rivâyet edilmektedir:

“Kuvvetli rivâyet odur ki; vahyin kesintisi, iki veya iki buçuk sene sürdü...”⁴³⁶

“İlk vahiyden sonra Cibrail bir süre vahiy getirmedi. Bunun üzerine Hadice: “Görüyorum ki Rabbin sana darıldı,” dedi. Bunun üzerine Allah, “Duhaya ve sükuna erdiğinde geceye yemin olsun Rabbin seni terk etmedi ve sana darılmadı,” âyetlerini vahyetti.”⁴³⁷

“Hira’da Resulullah’a vahiy indikten sonra bir müddet Cibril’i göremedi. Resulullah (sas) buna çok üzölmüştü.”⁴³⁸

Hiz. Peygamber'in vahiy alma esnasında yaşadığı olaylara tezimizde incelemiş olduğumuz romanlarda da değinilmektedir. Konuyla ilgili olarak Mehmet Coral’ın *Hümeýra’nın Anıları* adlı romanında Hz. Âişe tarafından Hz. Peygamber’e vahiy gelme anı şu şekilde tasvir edilmektedir:

⁴³² Arâf, 7/184.

⁴³³ Tûr, 52/29.

⁴³⁴ Mâide 5/19; Enbiya, 21/20.

⁴³⁵ Hidayet Zertürk, **Fetretü’l-Vahy (İslami Vahyin Bir Süreliğine Kesintiye Uğraması)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2015.

⁴³⁶ İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, III, s. 29.; İbn Kayyım el-Cevziyye, **Zadu'l-Mead**, I, s. 82.

⁴³⁷ Duhâ, 93/1-3.; İbn Cerîr et-Taberî, **Tarihu't-Taberi**, II, s. 303.; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, III, s. 29.

⁴³⁸ İbn Sa’d, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, II, s. 184.

Birkaç kez onu uyandırmaya çalıştım. Ancak bedeni kaskatıydı. Sanki bir kayayı dürtüyormuşum gibi geldi bana. Sonra bir anda ne olduğunu anladım. Tahta bir kerevetin üzerine serili basit bir yerden ibaret olan yatağımızın içinde aniden doğruldu. Fırtınalı bir gecede yıldırım yemiş gibi sarsılıyordu. Gözleri içine dönmüş, sadece akları gözükiyordu. Yüzündeki her sinir kasılmıştı.⁴³⁹

Yine aynı romanda vahiy geldiği sırada Hz. Peygamber’de meydana gelen birtakım fiziksel değişimlere yer verilmekte ve olay esnasında yanında bulunan Hz. Âişe’nin ruh tahlili şaşkınlık ve duygusallık gibi iki farklı duyguyu aynı durumda birleştiren bir bakış açısıyla şu şekilde tasvir edilmektedir:

“Yatağın en ucuna kadar çekilmiş, tesbihböceği gibi içime kıvrılmış, büzülmüştüm. Gözlerime yaşlar doldu. Varlığım küçüldü. Ne olduğunu daha fazla anlayamadan uyuyakalmışım. Herhalde aklımı yitirmemek için böyle bir savunma mekanizması geliştirmişti vücudum”⁴⁴⁰

Mehmet Coral’ın *Hümeysra’nın Anıları* adlı romanında vahyin nasıl geldiği, bu süreçte yaşanan fiziksel ve ruhsal değişimler ele alınmaktadır. Yazar olayı ifade ederken siyer rivâyetlerine göre daha edebî, daha duygusal ve kişisel bir bakış açısı sunmaktadır. Romanda siyer rivâyetlerindeki gibi vahyin Hz. Peygamber üzerindeki derin etkisi vurgulanmaktadır. Yazar vahyin geliş anındaki duruma duygusallık ve ruhsal derinlik katarak, yaşanan olayları Hz. Âişe’nin gözünden aktarmış, okuyucunun olaylara daha kişisel bir bakış açısıyla yaklaşmasını sağlamaktadır. Hz. Peygamber’in yaşadığı duygusal ve fiziksel değişimleri ve çevresindekilerin tepkilerini siyer kaynaklarındaki anlatımlara benzer bir şekilde betimlemektedir.⁴⁴¹ Hz. Peygamber’in bedenindeki “kaskatı beden, içe dönmüş gözler, kasılmış yüz” ve Hz. Âişe’nin beden dilindeki “çekilme, büzülme” gibi değişimlerle okuyucunun zihninde güçlü bir görüntü oluşturmayı amaçlamakta, “Fırtınalı bir gecede yıldırım yemiş gibi sarsılıyordu”, “tesbihböceği gibi içime kıvrılmıştım” şeklindeki ifadelerde semboller ve metaforlar gibi edebî unsurları kullanarak, olayın anlamını derinleştirmektedir. Örneğin Hz. Peygamber’in sarsıntılı halini “fırtınalı bir gecede yıldırım yemiş gibi sarsılıyordu” şeklindeki ifadeyle ilahî bir güçle karşılaşmanın şiddetini ve etkileyiciliğini vurgulamaktadır. Hz. Âişe’nin kendini küçültüp büzülmesini “tesbihböceği gibi içime kıvrılmıştım” şeklinde ifade ile onun çaresizliğini ve

⁴³⁹ Coral, *Hümeysra’nın Anıları*, s. 52

⁴⁴⁰ Coral, *Hümeysra’nın Anıları*, s. 53.

⁴⁴¹ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, s. 185.

korkusunu sembolize etmektedir. Yazar iç monolog, diyalog ve betimleme gibi farklı anlatım tekniklerini kullanmaktadır. Hz. Âişe'nin olay anında ne düşündüğü, ne hissettiği ve ne anlamaya çalıştığı, iç monologlar aracılığıyla okuyucuya aktarılmaktadır. Bu sayede, okuyucu olayları sadece dışarıdan değil, aynı zamanda içeriden de görme fırsatı bulmaktadır.

İncelediğimiz romanlar arasında Sibel Eraslan, *Çöl Deniz* adlı romanında, ilk vahyin gelişi üzerinden uzunca bir sürenin geçmesi ile ilgili olarak “*Melek’in görüldüğü günün üzerinden üç yıla yakın, uzun bir zaman geçmişti ki bu ağır fetret dönemi, el-Emîn’in hayatındaki en zor günlerdi...*”⁴⁴² ifadesini kullanmaktadır. Ancak Eraslan, söz konusu süreç içerisinde neler yaşandığına dair herhangi bir bilgi aktarımı yapmamaktadır. Sadece onun ruh hâli ile ilgili olarak kederli olduğuna dikkat çekilmektedir.

Yine aynı romanda yazar, “*Yüzünü daha evvel rüyalarından da tanıdığı varlık, bunları söyler söylemez geldiği gibi aniden gidiverdi... Yine yalnız kalmıştı el-Emîn...*”⁴⁴³ ifadesiyle yalnızlık duygusu üzerinden Hz. Peygamber’in ruhsal durumu anlatılmıştır. Hatta yazar bu duygu üzerinden Allah’ın sanki onu bile bile yalnız bıraktığını ima eden bir düşünce ile okura sunmaktadır: “*Ne yapmıştı da, ne kusur işlemişti de Rabbani söz kesilmişti? Hatta bir ara “Yoksa Rabbim beni bıraktı mı” diye ağladığı bile olmuştu Allah Resulü’nün (sav).*”⁴⁴⁴

Sibel Eraslan, Hz. Peygamber’e vahyin kesildiği zamanları ve onun ruhsal durumunu siyer rivâyetleriyle benzer şekilde işlemektedir. Romanda Hz. Peygamber’in kusur işlemesi ile vahyin devamlılığı arasında bir ilişki kurulmaktadır. Ancak Peygamberlerin ismet sıfatının kaynağı ve mâhiyeti, İslâm kelim geleneğinde uzun zamandır tartışılan bir konu olmaktadır. Tartışmalar farklı görüşler sunsa da, genel olarak ismetin peygamberlerin seçilme gerekçelerinden biri olduğu ve onların özünde var olan bir nitelik olduğu kabul edilmektedir.⁴⁴⁵

⁴⁴² Eraslan, *Çöl Deniz: Hz. Hatice*, s. 276.

⁴⁴³ Eraslan, *Çöl Deniz: Hz. Hatice*, s. 255.

⁴⁴⁴ Eraslan, *Çöl Deniz: Hz. Hatice*, s. 277.

⁴⁴⁵ Mustafa Ünverdi, “Hz. Peygamber’in Ayrıcalıklı Yönlerinin Tevarüs Etmesinin İmkânı (İsmet Sıfatı Örneği)”, *Kelam Araştırmaları*, Cilt: 13, Sayı: 1, 2015, ss. 388-389.; Zeki Yıldırım, “Kur’ân’da Peygamberlerin İsmeti”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 19, 2003, ss. 81-112.

Nedim Gürsel'in *Allah'ın Kızları* adlı romanında ise Hz. Peygamber'in vahiy alamadığı anlardaki ruh hâli şu şekilde işlenmektedir:

Düşünsene, Hira Dağı'ndaki o ilk vahiyden sonra bir daha seslenmemiş Allah ona. Allah'ın elçisiydi, ama bir daha uzun süre, tam üç yıl boyunca, Rabb'i ne bir ses ne bir haber gönderdi ona. Her şeyi unutup yalnızca gayb aleminden bir işaret bekledi. Boşuna dolaştı durdu dağlarda, Hira'daki mağarada günlerce aç susuz Cebrail'i bekledi. Ama ne gelen vardı ne bir ses veren. Çocukluğunda da böyle olmamış mıydı? Neredeyse üç yıl sürmüş bu dönem. "Hayal mi gördüm? Aklımı mı kaçırdım? diye düşünüp durmuş."⁴⁴⁶

Nedim Gürsel *Allah'ın Kızları* romanında vahyin kesildiği dönemlerde Hz. Peygamber'in yaşadığı duygusal değişimler siyer kaynaklarındaki anlatımlara benzer bir şekilde geçmektedir. Ancak vahiy kesintisini daha kişisel ve içsel bir deneyim şeklinde ele alarak, siyer kaynaklarındaki anlatımlardan farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Yazar, Hz. Peygamber'in iç dünyasına, duygusal çalkantılarına ve insanî yönüne odaklanmakta, vahiy kesintisini, onun bir insan olarak yaşadığı bir kriz olarak ele almaktadır. Romanda, vahiy kesintisinin Hz. Peygamber üzerindeki ruhsal etkisi, "çocukluğunda da böyle olmamış mıydı?", "Hayal mi gördüm? Aklımı mı kaçırdım?" gibi ifadelerle vurgulanmaktadır. Bu tür içsel sorgulamaların siyer rivayetlerinde yer almadığı görülmektedir. Bu tarz ifadelerin ise romanda yer alıyor olmasını romanın kurguya dayalı bir tür olmasından kaynaklanmaktadır.

2.3. BEŞER OLARAK HZ. PEYGAMBER

Kurân-ı Kerim'in insanlığa takdim ettiği Hz. Peygamber, varlığı ve varoluş sebebi ile bizatihi insandır. Bu durumun böyle anlaşılması gerektiğini hem Kurân-ı Kerim'in Hz. Peygamber'i yaşadığı hayat cihetiyle bir beşer olarak adlandırması hem de Hz. Peygamber'in bizzat kendisi işaret etmiştir.

Peygamberler, Allah katından insanlara bilgi getirmenin yanı sıra başta rehberlik ve eğitim olmak üzere daha pek çok vazife ile yükümlüdürler. Onların, insanlar arasından seçilmesi sünnetullahın tabii bir gereği olarak görülmüştür.⁴⁴⁷

⁴⁴⁶ Nedim Gürsel, *Allah'ın Kızları*, s. 142.

⁴⁴⁷ Hayreddin Karaman, "Asr-ı Saadet'te Rasulullah'ın Davranışlarının Bağlayıcılığı", **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, 2. Baskı, Cilt: 1, Ensar Neşriyat, İstanbul, Eylül 2007, s. 286; Gadbân, **Fıkhu's Sire-I**, ss. 305-310; Sallabi, **Siyyer-i Nebi-I**, ss. 105-106; Hamidullah, **İslâm Peygamberi I**, ss. 88-90.

Nitekim Tevbe suresinde geçen şu âyette: *”Hiç şüphesiz Yüce Allah’ın yoluna davet ve tebliğ görevi, beşer olan Peygamber’e verilmiştir.”*⁴⁴⁸ Hz. Peygamber’in beşerî yönüne vurgu yapılmaktadır. Peygamberlerin de diğer insanlar gibi beşerî sıfatlara sahip oluşları Kur’ân’da sıklıkla geçmektedir. Buna karşın, hitap ettikleri insanların peygamberlerin kendi cinslerinden olmalarına itiraz ettikleri görülmektedir. Kur’ân’da Hz. Peygambere *“Ben ancak sizin gibi bir beşerim.”*⁴⁴⁹ demesi emredilirken, *“ondan önce de yemek yiyen, çarşılarda yürüyen peygamberlerin gönderildiği”*,⁴⁵⁰ *“onların da eşlerinin ve çocuklarının olduğu”*⁴⁵¹ ifade edilmektedir. *“Biz onları yemek yemez birer ceset kılmadık ve onlar ölümsüz de değillerdir”*⁴⁵² şeklindeki ifadeler ile peygamberlerin de ölümlü varlıklar olduğu açıkça belirtilmektedir. Bu âyetlerin, Hz. Peygamber’in diğer insanlar gibi beşerî şahsiyet olduğundan dolayı peygamberliğini reddeden anlayışları eleştirmek için indiği bilinmektedir.⁴⁵³

Kur’ân’da peygamberlerin insanlardan seçilmesine yöneltmiş olan pek çok itiraza değinilmiş, inkârcıların *“Bir beşer mi bizi doğru yola götürecektir?”*⁴⁵⁴ diyerek peygamberlerden yüz çevirdikleri belirtilmektedir. Yine *“Allah bir beşerî mi peygamber olarak gönderdi?”* şeklindeki itiraza Kur’ân’da *“...Eğer yeryüzünde, (insanlar yerine), yerleşip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten bir melek peygamber indirirdik.”*⁴⁵⁵ şeklindeki ifadeyle cevap verilmektedir. Peygamberlerin meleklerden gönderilmesi şeklindeki ısrara da Kur’ân’da değinilmektedir. Allah Teâlâ: *“Eğer peygamberi bir melek kılsaydık muhakkak ki onu insan suretine sokar, onları yine düşmekte oldukları kuşkuyla düşürürdük.”*⁴⁵⁶ buyurmaktadır.

Yukarıda birçok âyette de değindiğimiz üzere fizyolojik açıdan beşer türüne ait bütün özellikleri taşıyan peygamberlerin de yemek, içmek, evlenmek, hastalanmak ve ölmek gibi beşerî özelliklere sahip oldukları Kur’ân’da beyan edilmektedir. Peygamberlerin diğer insanlardan ayrılan yönün, onların Allah’tan vahiy almalarından ibaret olduğu belirtilmekte, vahiy alma ayrıcalığının, onları sıradan insan olmaktan

⁴⁴⁸ Tevbe, 9/128.

⁴⁴⁹ Kehf, 18/110; İsrâ, 17/93.

⁴⁵⁰ Furkân, 25/20.

⁴⁵¹ Ra’d, 13/88.

⁴⁵² Bkz. Enbiyâ, 21/8; Âl-i İmrân, 3/144; A’râf, 7/6; İsrâ, 17/94-95; el-Hac, 22/75; Ahzâb, 33/7-8.

⁴⁵³ Derveze, **Kur’ân’a Göre Hazreti Muhammed’in Hayatı**, Cilt: 1, s. 528.

⁴⁵⁴ Teğâbun, 64/6.

⁴⁵⁵ İsrâ, 17/94-95.

⁴⁵⁶ En’âm, 6/9.

çıkarmadığı, bilakis onların da tıpkı diğer insanlar gibi tebliğ ettikleri dinin gereklerini yerine getirmekle sorumlu oldukları ifade edilmektedir.

Kur'ân'da peygamberlerin cinsiyetine vurgu yapıldığı, ismi geçen peygamberlerin hepsinin erkek olduğu, herhangi bir kadının peygamberliğinden bahsedilmediği görülmektedir. Erkeklerden başka vahye mazhar olan peygamberlerin gönderilmediğini ifade eden âyetler de bulunmaktadır.⁴⁵⁷ Kâdî İyâz, peygamberlerin özellikleri hakkında şu görüşe yer vermektedir:

“Nebi ve Resûllerin dış varlıkları, beden ve bünyeleri beşerî özelliklere sahiptir; insanın başına gelen bedenî rahatsızlıklar onların da başına gelir; onlar da hastalanıp ölürlər, diğer İnsanî özellikler onlarda da vardır. Fakat Nebî ve Resûllerin ruhları ve iç dünyaları, beşerî özelliklerden daha yücesine sahiptir.”⁴⁵⁸

Gerek Kur'ân-ı Kerim'de gerekse hadîslerde geçen 'beşer' kelimesi, Türkçe çevirilerde genellikle 'insan' kelimesi ile karşılanmaktadır. Bu durumda Kur'ân ve hadîs metinleri içinde ayrı ayrı kullanılmış olan beşer ve insan kelimeleri arasındaki nüans dikkat çekmektedir. Ortaya çıkan bu nüans ise çok hassas mana incelikleri üzerine kurulmuş bulunan dinî metinlerin, çelişkili denebilecek şekilde farklı yorumlanmasına yol açabilmektedir. Şemsettin Sâmî'nin *Kamûs-ı Türkî*'sinde ifade ettiği üzere “beşere” kelimesinin insan derisinin dış yüzüne dendiğini, çoğulunun ise beşer olduğunu belirtir.⁴⁵⁹ Râgıb el-İsfahânî'ye göre beşer kelimesi, insanın derisinin tüysüz ve açıkta olması özelliğinden dolayı kullanılmaktadır. Yani, derisi tüylü olan hayvanların aksine, insanın derisi görülebilir durumdadır. Kur'ân'da insanın bedeni, dış görünüşü kast edildiği her yerde, insan yerine beşer “o sudan bir beşer yaratan Allah'tır”⁴⁶⁰ ve “ben çamurdan bir beşer yaratacağım”⁴⁶¹ kelimesi kullanılmıştır. Bu insan ve beşer arasında fark olduğu çok açıktır.⁴⁶²

Aynı zamanda insanın fizikî ve biyolojik yönünü ifade eden beşer, doğup ölmek, yemek içmek, uyumak uyanmak, üşümek terlemek, bedensel ihtiyaçlarını gidermek gibi tüm doğal işlevleri yerine getiren varlıktır. Bu ifade, sıradan insanların

⁴⁵⁷ Bkz. Yûsuf, 12/109; Nahl, 16/43; Enbiyâ 21/7.

⁴⁵⁸ Sâmî, *Kamûs-ı Türkî*, s. 231.

⁴⁵⁹ Kâdî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, II, s. 523.; Kâdî İyâz'ın, “Peygamberlerin özellikleri meleklerini özelliklerine benzer” sözünün anlamı, peygamberler de melekler gibi devamlı sûrette Cenâb-ı Hakk'ı zikrederler, bundan usanmazlar ve kendilerine emredileni yaparlar, demektir.

⁴⁶⁰ Furkan, 25/54.

⁴⁶¹ Sâd, 38/71.

⁴⁶² Râgıb el-İsfahânî, *Müfredat: Kur'ân Kavramları Sözlüğü*, ss. 142-143.

yerine getirmek zorunda olduğu tüm görevleri üstlenen, dolayısıyla insanlığın ortak deneyimlerini yaşayan bireyi tanımlamaktadır. Beşer olmasının sonucu olarak Hz. Peygamber'in söz, fiil ve davranışlarının bir kısmı vahye dayanmakta bir kısmı da onun beşerî tabiatından gelmekte; re'y ve ictihada dayanmaktadır. Hz. Peygamber'in tüm fiillerinin kaynağını tamamen vahiy kaynaklı olduğunu savunan görüşler olduğu gibi onun beşer olma özelliğinin vurgulandığı ve her davranışının vahye dayanmadığını içeren görüşler de söz konusudur.⁴⁶³

Hız. Peygamber'in risâlet öncesi hayatında bir ara Mekkeliler hesabına ücretle çobanlık yaptığı⁴⁶⁴, yirmi yaşındayken aktif bir görev icra etmeksizin amcalarıyla beraber Kureyş saflarında Ficar Harbine katıldığı,⁴⁶⁵ Hılfu'l-Fudûl denilen ve mazlumlara yardımcı olan "Erdemliler Anlaşması"na iştirak ettiği,⁴⁶⁶ Mekke'nin ileri gelen tacirlerinden olan Hız. Hatice'nin kervanında çalıştığı, bilahare onunla evlendiği, Mekke'de ortaya çıkan bazı anlaşmazlıklarda hakemliğine başvurulduğu ifade edilmektedir.⁴⁶⁷ Hız. Peygamber'in risâlet öncesi yıllarda gördüğü salih rüyalar ve Ramazan aylarında Hira Mağarası'nda geçirdiği inziva günlerini bir nevi onun beşer üstü tecrübelerle psikolojik olarak hazırlanmasına yardımcı olduğunu söyleyen Bünyamin Erul, Cibril ile ilk karşılaşmasının ardından yaşadığı korku ve endişeleri de onun beşer oluşunun tabiî bir sonucu olduğu şeklinde değerlendirmiştir.⁴⁶⁸

Risâlet öncesi dönemde Mekke'nin ileri gelenlerince Hız. Peygamber'in en dikkat çeken yanı; güvenilir, dürüst, ahlâklı bir kişiliğe sahip olmasıdır. Bu sebeptendir ki, yakından tanıyanlar onun peygamber oluşuna fazla şaşırmamışlardır.⁴⁶⁹ Nitekim

⁴⁶³ Mustafa Sinanoğlu, **Peygamberlere İman**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2018, ss. 53-55.

⁴⁶⁴ İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, I, s. 113.

⁴⁶⁵ Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, I, s. 140.; Ayrıca: "Kureyş ve diğer Arap kabileleri: "Ukaz, Mecenne ve Zülmecaz panayırlarında mutlaka ihramlı bulunun," derlerdi. Allah'ın haram kıldığı işler yapmayı ve haram aylarda birbirlerine saldırmayı da büyük günah sayarlardı. Haram aylarda yapılan savaşlara günah işlenip kan akıtıldığı için ficar adı verilmiştir." Bkz. Ezrakî, **Ahbârü Mekke**, s. 196.

⁴⁶⁶ İbn Habîb, **el-Muhabber**, ss. 133-135; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, ss. 450-453.

⁴⁶⁷ Bünyamin Erul, **Örnek Bir Lider Hız. Peygamber**, 8. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2017, s. 25; Adnan Demircan, **Hız. Peygamber (sas) Döneminde Gündelik Yaşam**, Siyer Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 82-90; Sallabi, **Siyer-i Nebi-I**, ss. 73-80; Gadbân, **Fıkhu's Sire-I**, s. 119-123; Hamidullah, **İslâm Peygamberi I**, ss. 50-57.

⁴⁶⁸ Erul, **Örnek Bir Lider Hız. Peygamber**, ss. 25-26.

⁴⁶⁹ Erul, **Örnek Bir Lider Hız. Peygamber**, s. 26.; Demircan, **Hız. Peygamber (sas) Döneminde Gündelik Yaşam**, ss. 90-98; Sallabi, **Siyer-i Nebi-I**, ss. 84-86; Gadbân, **Fıkhu's Sire-I**, ss. 105-109; Hamidullah, **İslâm Peygamberi I**, ss. 29-30.

inanmayanlar, Peygamber olduğunu iddia eden Allah Rasûlü'nün bir beşer olduğunu görüp onda farklı nitelikler ve âlâmetler aradıklarında şüphesiz Kur'ân-ı Kerim, onun tıpkı diğer insanlar gibi bir beşer olduğunu apaçık bir şekilde vurgulamıştır. Hz. Peygamber, daima beşer ve kul olduğunun bilinci içerisinde hareket etmiş, peygamber olmadan önceki sadeliğini, tabiîliğini ve tevazusunu peygamber olduktan sonra da devam ettirmiş ve asla elden bırakmamıştır.⁴⁷⁰

Hanefî fakihî ve muhaddis Ali el-Kârî, “*Ben ancak resûl olarak gönderilen bir beşerim*”⁴⁷¹ âyetini delil göstererek, Hz. Peygamber'in de diğer peygamberler gibi beşer nev'inden olduğunu, onun cismi ve dış varlığının tamamen beşerî özellikler taşıdığını, âlem-i mahlûkât için caiz olan hastalıkların, değişimlerin, acıların, sancıların ve en nihayetinde ölümün de onun için caiz olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda Ali el-Kârî, Hz. Peygamber'in de tıpkı diğer insanlar gibi hastalandığını, soğuk ve sıcaktan müteessir olduğunu, acıktığını, susadığını, hiddetlendiğini, canının sıkıldığını, yorulduğunu, zayıfladığını, yaralandığını, tedavi gördüğü ve yaşadığı durumlara karşı maddî manevî tedbirler aldığını ve nihayetinde bu dünyadan ayrıldığını belirtmektedir. Ayrıca Ali el-Kârî, Hz. Peygamber'in başından geçen bu hal ve olayların beşerîyetin gereği olduğunu ve diğer peygamberlerin de bu hal ve olayları yaşadığını belirtmektedir.⁴⁷²

Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Peygamber'in şahsiyetini net bir şekilde ortaya koyan birçok âyet yer almaktadır. Bu âyetlerde, peygamberin gençlik yılları ve peygamberlik öncesi hayatına dair birçok bilgi ve işaret bulunmaktadır. Ancak, mevlid, siyer, şemâil ve şerh türünde yazılan bazı eserlerde, bu açık deliller görmezden gelinerek, Kur'ân'ın izin vermediği, hatta Kur'ân'ın ilkelerine ters düşen bazı özelliklerin peygambere atfetilmeye çalışıldığı görülmektedir. Muhammed İzzet Derveze bu konuda şu eleştiriye yer vermektedir:

Eğer mevlüt ayinlerinde okunan hikayelerden birine kulak vermiş iseniz hiç kuşkusuz bu tür aşırılıklara şahit olmuşsunuzdur. Buralarda Peygamberin şahsiyeti tanrısai bir özelliğe bürünmekte ya da tanrısai bir çerçeveye yerleştirilmektedir. Ayrıca siyer, şemâil ve şerh alanlarında yazılan birçok

⁴⁷⁰ Erul, **Örnek Bir Lider Hz. Peygamber**, s. 27.

⁴⁷¹ İsrâ, 17/93.

⁴⁷² Ali el-Kârî, bü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî (ö. 1014/1605), **Usûl-i Hadîs ve Mevzûât-ı Aliyyü'l Kârî**, çev. Ahmet Serdaroğlu, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1966, s. 35.; Hz. Peygamber'in beşerî tavırları hakkında bkz. İbn Kayyım el-Cevziyye, **Zadu'l-Mead**, I. Cilt, ss. 132-140.

kitapta da aynı aşırılıklara rastlamak mümkündür". "...Peygamber'in beşerî tabiatı dışına taşırılması ve ona diğer peygamberlerin taşıdığı niteliklerden ayrıcalıklı bir görünüm verilmesi, tanrısal bir çerçeveye ya da bu anlamda bir yapıya oturtulması Kur'ânla bağdaşmaz.⁴⁷³

Oysa ki bu hususta Gürbüz Deniz, Kurân-ı Kerim'in örnek insan olarak bize takdim ettiği Hz. Peygamber'in de tıpkı bizler gibi insanî özellikler taşıdığını, bu özellikleri onun da üzerinde taşımasından dolayı bizlere her yönüyle benzemekte olduğunu ayrıca bizlerin de ona benzemekte olduğumuzu düşündürmektedir. Ayrıca Deniz, onunla olan ortak noktalarımızın çok fazla olması sebebiyle onu kendimize daha yakın hissettiğimizi ve onu daha çok sevdiğimizi dile getirmektedir. Nitekim Deniz, Hz. Peygamber'in seven, sevilen, üzülen, heveslenen, kimi zaman da bu heveslerinden pişman olabilmeyi başaran bir şahsiyet olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte o, Hz. Peygamber'in bazen korkuya kapıldığını bazen de inançları uğruna canını ortaya koyacak kadar cesaret timsali bir kişi olduğuna değinmektedir. Her şeyi noksansız tamamlamış biri olmadığı gibi, hiçbir şeye de ihtiyacı olmayan, gelecek namına endişe ve korku taşımayan biri olmadığına da ayrıca dikkat çekmektedir. Deniz, Hz. Peygamber'i tam manası ile ifade etmek gerekliliğinde onun bize benzeyen "haza insan" olarak görmektedir.⁴⁷⁴

Hz. Peygamber'in ev içindeki davranışlarında iyilikseverliği ve samimiliğiyle mütevazı olduğu kadar⁴⁷⁵ sahip olduğu tevazu anlayışının bir sonucu olarak şehre dönerken eşeğe bindiği, sefere çıkarken deveye bindiği, gerektiğinde ata bindiği,⁴⁷⁶ güzel elbiseler giydiği⁴⁷⁷ ve diğer konularda her zaman kendisi ve ümmetinin yararına olanı tercih ettiği, bazen, ümmetin daha kolay kabul edebileceği bir davranışı tercih ederek, kendi isteği yerine topluluğun kolaylıkla uyum sağlayacağı bir yol izlediği ifade edilmektedir.⁴⁷⁸

⁴⁷³ Derveze, **Kur'ân'a Göre Hazreti Muhammed'in Hayatı**, Cilt: 1, ss. 525-526.

⁴⁷⁴ Gürbüz Deniz, "Beşer ve Tebliğci Olarak Hz. Muhammed", **Siyer Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 4, Temmuz-Aralık 2018, s. 213.

⁴⁷⁵ Kadî İyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, I, ss. 288-289.

⁴⁷⁶ İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, I, ss. 473-475.; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, V, ss.590-591.

⁴⁷⁷ Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, I, ss. 589-590.

⁴⁷⁸ Karaman, **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, s. 289; İbn Kayyım el-Cevziyye, **Zadu'l-Mead**, I. Cilt, ss. 125-132.

Kadî İyâz, İbn Sa'd, İbn Hişâm, İbn Kesîr Hz. Peygamber'in beşerî yönünü şu şekilde anlatmaktadır:

H. Peygamber, evinde ailesinin hizmetinde idi. Elbisesini kendisi temizler, koyununu sağlar, elbisesini bizzat yamar, pabucunu tamir eder, kendi işini kendisi yapar, su taşıdıkları devenin yemini verir, evi süpürür, devesini bağlar, hizmetçiyle birlikte yemek yer, onunla birlikte hamur yoğurur,⁴⁷⁹ hoşlandığı yemekleri yer hoşlanmadığı yemekleri yemezdi,⁴⁸⁰ bazı zamanlar hastalanırdı,⁴⁸¹ alışveriş yapar satın aldığı şeyleri çarşıdan eve kendisi taşırdı.⁴⁸²

İbn Hibbân ise Hz. Peygamber'in her yönüyle beşerî olduğu gerçekliğini şöyle nakletmektedir:

“Resulullah (sas) şöyle dedi: “Bir kulun yediği gibi yemek yiyorum ve bir kulun oturduğu gibi oturuyorum. Çünkü ben ancak bir kulum.” Resulullah (sas) çömelerek otururdu.”⁴⁸³ ;

“Resulullah: Beni Hristiyanların İsa b. Meryem'i [tanrılaştırarak] övdüğü gibi övmeyin! Çünkü ben sadece bir kulum. Siz [hakkımda] 'Allah'ın kulu ve elçisidir deyiniz,” dedi.⁴⁸⁴

H. Peygamber'in beşerî yönüne dair bilgiler Türk romanında da ele alındığı gözlenmektedir. Örneğin; Sibel Eraslan, *Çöl/ Deniz: H. Hatice* adlı romanında H. Peygamber'in beşerî yönünü şu şekilde ifade etmektedir:

“O her ne kadar bir Son Elçi ise de aynı zamanda şehirdeydi. İnsanlarla yaşayan dünyaya ait biriydi. Beşerdi, çevresini saran insanlara hakikati anlatmakla görevliydi... Ayrıca eş, baba, akraba ve komşu olarak da dünyaya bağlıydı, sorumluydu...”⁴⁸⁵

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Sibel Eraslan, romanında H. Peygamber'in ailevî sorumluluklarını belirtilerek beşer oluşuna dikkat çekmekte bir taraftan da onun tebliğ görevinin olduğu vurgulamaktadır. Yazar, “Çevresini saran insanlara hakikati anlatmakla görevliydi” ifadesiyle, hem H. Peygamber'in peygamberlik görevini hem de insanlarla olan ilişkisini dengeli bir şekilde

⁴⁷⁹ Kadî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, s. 292.

⁴⁸⁰ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, ss. 374-377.

⁴⁸¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV, ss. 393-394, 402.; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, V, s. 387.

⁴⁸² Kadî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, s. 292.; İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zadu'l-Mead*, I, ss. 125-150.

⁴⁸³ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, s. 356. 372.

⁴⁸⁴ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 329.

⁴⁸⁵ Eraslan, *Çöl/Deniz: H. Hatice*, s. 261.

birleştirmektedir. Yazar, Hz. Peygamber'i siyer kaynaklarında anlatıldığı gibi sadece bir peygamber olarak değil, aynı zamanda sevgi duyan, sorumluluk taşıyan ve insanlarla ilişkiler kuran bir insan olarak anlatmaktadır.

Sinan Yağmur'un *H. Ali ve Fatma* romanında ise Hz. Peygamber'in beşer olma vasfı şu şekilde vurgulanmaktadır:

“Ağladığımı, acıktığımı, üzüldüğümü, tebessüm ettiğimi gördüğünüzde hayretinize gitmesin. Ben önce kulum, sonra Resul.”⁴⁸⁶

Sinan Yağmur'un romanında geçen ifadelerin, siyer kaynaklarında da benzer şekilde yer alması yazarın siyer kaynaklarını dikkatle incelediğini ve bu kaynaklardaki bilgileri kendi anlatım dünyasına başarılı bir şekilde yansıttığını göstermektedir. Yazar, siyer rivâyetlerini kendi anlatım tarzına uygun hale getirirken, aynı zamanda bu rivâyetlerin taşıdığı anlamı da korumaktadır. Her ne kadar roman türü kurguya dayalı olsa da söz konusu Hz. Peygamber olunca yazarın gerçekçi bir yaklaşımla onu tasvir ettiği görülmektedir.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Hz. Peygamber'i hayatın içine alan ifadelere yer verilmektedir. Hz. Peygamber'in kızına karşı olan sevgisinin anlatılmak istendiği şu satırlarda Hz. Peygamber'in beşerî yönüne vurgu yapılmış ve baba-kız sevgisi okuyucuya sunulmaktadır:

*Allah'ın Peygamberine müsaade var mıdır? 'Buyursunlar' diyen Ali ve Fatma tam yataktan doğrulup çıkmaya çalışırken kapıyı açan baba şefkat dolu bir edayla, Yerinizden kımıldamayın, aranızda bu adama yer var mıdır? diyerek yatağa girip Ali ve Fatma'nın arasına yattı...*⁴⁸⁷

İskender Pala ise *Mihmandar* adlı romanında Hz. Peygamber'in beşerî yönü şu ifadelerle vurgulanmaktadır:

*Onu ilk kez görenler şaşırıyor, Allah'tan âyetler alan bir peygamberin nasıl olup da bir melek olmadığına inanmakta zorlanıyor, kendileri gibi olduğuna hayret ediyorlardı ... Herkes gibi bir insandı, insanlar içinde sıradan görünüyordu. Başkalarından fark edilen tarafı nûru idi. Bir nûr ki başka hiç kimsede yoktu; bir nûr ki onun seçilmiş ve övülmüş olduğunu göstermeye yetiyordu...*⁴⁸⁸

Yukarıdaki ifadede Hz. Peygamber'in dış görünümü hususunda diğerleri gibi beşer olduğu, aynı zamanda onu ilk kez görenlerin nasıl olur da bir peygamberin melek

⁴⁸⁶ Yağmur, **H. Ali ve Fatma**, s. 199.

⁴⁸⁷ Yağmur, **H. Ali ve Fatma**, s. 137.

⁴⁸⁸ İskender Pala, **Mihmandar: Bir Eyüp Sultan Romanı**, 1. Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 53.

olmadığı ve bu duruma inanmakta zorluk çektikleri söylenmektedir. Ayrıca Pala, Hz. Peygamber'in diğer insanlardan ayrılan yönünü hiç kimsede olmayan nûra bağlamaktadır. Bu nûrun onun seçilmiş ve övülmüş olduğunu göstermesi bakımından yeterli olduğunu ifade etmektedir. İskender Pala'nın bahsettiği Hz. Peygamber'i diğer insanlardan ayıran ve hiç kimsede olmayan nûr, siyer kaynaklarında onun doğumuyla ilişkilendirilmektedir:

*Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem in annesi, onu dünyaya getirirken, Suriye'nin saraylarını aydınlatan bir nûr gördü. Anlaşılan bu nûr, onun şirkin karanlıklarını yok edeceğini, âlemi hidâyetiyle aydınlatacağını göstermekteydi. Resûlullah Efendimiz'in doğduğu sırada yıldızların yeryüzüne doğru sarktığını, onların (ışığının veya bir nûrun) ortalığı aydınlattığını ve o nûrdan başka bir şeyi göremediğini anlattı.*⁴⁸⁹

Yine yukarıdaki ifadelerde İskender Pala Hz. Peygamber'in melek olmadığına ilişkin bir kullanım söz konusudur. Bu durumu Kadî İyâz da şu şekilde ifade etmiştir:

“Buna göre; Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem de melek değildir, diğer peygamberler de birer beşerdir ve insanlara gönderilmişlerdir.”⁴⁹⁰

Nitekim Allah Teâla da En'am suresinde peygamberlerin melek olmadığına dair şöyle buyurmuştur: “Eğer biz bir melek gönderseydik onu insan biçimine sokardık da ne de olsa onları şüpheleriyle başbaşa bırakırdık.”⁴⁹¹

Siyer kaynaklarında Hz. Peygamber'in sıradan bir insan gibi görüldüğünü, yediğini, içtiğini ve diğer insanlarla etkileşimde bulunduğunu vurgulanmaktadır. Onun beşerî yönü *Mihmandar* romanında da bu özellikleriyle geçmektedir. Hem *Mihmandar* romanında hem de siyer kaynaklarında Hz. Peygamber'in doğumuyla ilişkilendirilen bir nûrdan bahsedilmektedir. Bu nûr, onun özel bir insan olduğunu ve ilahi bir görevle gönderildiğine işaret etmektedir. Hz. Peygamber'in Allah tarafından seçilmiş ve övülmüş bir kişi olduğunu belirtilmekte; bu seçilmişlik, onun nûruyla da ilişkilendirilmektedir.

Yine aynı romanın devamında yer alan:

⁴⁸⁹ Kadî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, II, s. 252; Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, ss. 47-48; Taberî, *Tarihu't-Taberi*, II, ss. 167-168; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, II, s. 416. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, s. 214; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr*, I, s. 90; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, II, s. 416; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, IV, ss. 214-215; İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 87.

⁴⁹⁰ Kadî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, II, ss. 521-522; Bkz. En'am, 6/9; “Peygamberi melek göndereydik elbette bir kişi suretinde yapardık. Onlara yine şüphelendikleri şeyi şüpheli kılardık.”

⁴⁹¹ En'am, 6/9.

“Ne bir hükümdar, ne bir melik idi. Herkes gibi sade giyimli, yalınkat tavırlı bir beşer idi. Lakin bütün halk aşkına düşmüş gazel yaprak gibi üzerine titriyordu. Aşk denilen şeyin ne olduğunu anlıyordum. Yesrib’de inanan herkesin dilinde ve gönlündeydi.”⁴⁹² ifadesinde Pala, onun peygamberlik görevine vâkıf olduğunu ancak onun sahip olduğu bu yetkiye rağmen bir hükümdar, bir melik gibi davranmadığını söylemektedir. Hz. Peygamber’in herkes gibi sade giyinen ve yalınkat tavırlı bir beşer olduğunu özellikle vurgulayan Pala aynı zamanda onun herkesin dilinde ve gönlünde olduğuna da dikkat çekmektedir. Yukarıdakine benzer bir ifade ile romanda yer alan şu satırlarda ise:

“O anda istese her şeye hükmedebilir, herkes huzurunda yerlere kapanır, eski meliklerin yaptığı gibi hükümrانlık gösterebilirdi. Hayır, o davranışlarıyla ve sözleriyle herkese benziyor, böylece gönüllere hükümrان oluyordu, saltanatını gönüller ülkesinde sevgi ile kuruyordu...”⁴⁹³ İskender Pala’nın romanında geçen yukarıda da özellikle üzerinde durduğumuz “Ne bir hükümrان, ne bir melik idi.” ifadesi Kadî İyâz ve İbn Kesîr’de yer alan rivâyetlerde İsrâfil meleğin Hz. Peygamber’e “Ya kul peygamber ya da hükümdar peygamber olmaktan birini seç” dediği, Hz. Peygamber’in de “kul peygamber olmak istiyorum” dediği nakledilmektedir.⁴⁹⁴ Yapısı itibariyle kurguya dayanan roman türü, söz konusu Hz. Peygamber olunca yazar kaynaklara uygun gerçeklikle Hz. Peygamber’i anlatmaya çalışmaktadır.

Hz. Peygamber’in “kul peygamber” olmayı istemesi ise onun tevazu, samimiyet, örnek olma ve ilahi emirlere itaat gibi önemli değerlere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İskender Pala, bir taraftan eski meliklerin hükmettikleri gibi Hz. Peygamber’in de hükümrانlık gösterebileceğini ancak onun asla ve kat’a insanlar üstünde hükümrانlık gösteren bir tavırda olmadığını belirterek siyer kaynaklarındaki tarihsel gerçekliğe yakın anlatımlar sergilemektedir. Diğer taraftan ise onun söz ve davranışlarıyla diğer insanlara benzediğini ve bu hasletleri sebebiyle onun insanların gönlünde nasıl hükümrان olduğuna açıklık getirmektedir.

⁴⁹² Pala, *Mihmandar: Bir Eyüp Sultan Romanı*, s. 53.

⁴⁹³ Pala, *Mihmandar: Bir Eyüp Sultan Romanı*, s. 58.

⁴⁹⁴ İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, I, s. 54; Kadî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, s. 286.

Sibel Eraslan *Çöl/Deniz: Hz. Hatice* adlı romanında Hz. Peygamber'in beşerî yönünü vurgulamak için “*Saçı sümbül, gözü yıldız, sesi nehir, söz denizi...*” ifadelerini kullanmaktadır.⁴⁹⁵ “Saçı sümbül” ifadesi, Hz. Peygamber'in fiziksel güzelliğini ve gençliğini akla getirmektedir. Aynı zamanda, sümbül çiçeğinin güzel kokusu ve zarif yapısı, Hz. Peygamber'in ahlâkının güzelliğini ve karakterinin zarifliğini çağrıştırmaktadır. “Gözü yıldız” ifadesi, Hz. Peygamber'in gözlerinin parlak, derin ve bilgelik dolu olduğunu söylemek mümkündür. Yıldız ise, gece karanlığında parlayan ve yol gösteren bir sembol olarak düşünülebilir. “Sesi nehir” ifadesi, Hz. Peygamber'in sesinin yumuşak, sakın ve dinleyiciyi etkileyen bir özelliğe sahip olduğu şeklinde izah edilebilir. Nehir ise, sürekli akan ve hayat veren bir sembol şeklinde tasvir edilebilir. Bu bağlamda nehir sembolü, Hz. Peygamber'in sözlerinin insanların kalplerine dokunarak onları beslediğini ve hayatlarına yön verdiği bir ifade olarak değerlendirilebilir. “Söz denizi” ifade ise, Hz. Peygamber'in sözlerinin derin, geniş ve engin olduğunu akla getirebilir. Denizin ise, sonsuzluk ve derinliği simgeleyen bir sembol olduğunu düşünürsek Hz. Peygamber'in sözlerinin bilgelikle dolu ve her zaman geçerliliğini koruyan bir nitelik taşıdığını ifade edebiliriz. Bu sembolik ifadeler, okuyucunun zihninde canlı bir imge oluşturmaktadır. Sibel Eraslan'ın Hz. Peygamber için kullandığı bu ifadeler, onun hem fiziksel hem de manevî güzelliğini, bilgeliğini ve etkileyici kişiliğini başarılı bir şekilde yansıtan edebî tasvirlerdir.

Ancak Hz. Peygamber'e atfedilen birtakım özelliklerin, onun beşerî özelliklerini anlama hususunda zihinlerde karşılığı olmayan bir şahsiyete dönüştürmesine sebebiyet vermektedir. Hz. Peygamber'in fiziksel güzelliğine dair yapılan bu edebî tasvirler, siyer kaynaklarında net bir şekilde yer almamasına rağmen, romanın estetik kaygılarıyla bağdaşmaktadır. Ancak, bu tür tasvirler, Hz. Peygamber'in insanî yönünü gölgede bırakabileceği ve onun farklı bir şekilde yorumlanabileceği endişesini de uyandırmaktadır.

Özellikle siyer temalı romanlarda kimi zaman Hz. Peygamber'in doğumu, fiziksel özellikleri, mucizeleri söz konusu olduğunda onun mitolojik bir şahsiyete dönüştüğüne, onun beşer vasfından uzaklaştırıldığına ve onun için olağanüstü peygamber algısına dönüşen benzetmeler kullanıldığı görülmektedir. Nitekim yazarların buradaki en büyük handikabı, Gülbüz Deniz'in isabetli tabiriyle;

⁴⁹⁵ Eraslan, *Çöl/Deniz: Hz. Hatice*, s. 80.

“yaşamındaki incelikleri keşfedemedikleri Hz. Muhammed’i, kendi zihin dünyalarında kurguladıkları bir tipoloji ile yeniden kurgulamaya uğraşmalarıdır.”⁴⁹⁶ Daha açık bir deyişle Hz. Peygamber’in insanî yönüne dair enstantaneleri kabul etmek, günümüz insanının zihninde kurduğu olağanüstü ve fantastik niteliklerden yeni bir peygamber imajına dönüşmesine sebebiyet vermektedir. Aynı zamanda yazarlar, Kur’ân-ı Kerim’in, bir insan olarak takdim ettiği Hz. Peygamber’in özelliklerini yansıtmak isterken ona pek çok mistik öge atfettikleri görülmektedir.

2.4. HZ. PEYGAMBER’İN AHLÂKÎ

Hz. Peygamber, Kur’ân’da sevgi, şefkat ve merhamet odaklı bir anlayışın merkezine konumlandırılmış, risâlet görevinin temelini sevgi ve merhamet olduğu âyetlerle açık bir şekilde ifade edilmiştir. Kur’ân’ı Kerîm’in ifadesiyle “güzel ahlâkı tamamlamak üzere” gönderilmiş ve “en yüce ahlâk üzere” yaratılmış Hz. Peygamber’i diğer insanlardan ayıran temel husus şüphesiz onun yüce ahlâkıdır. Kur’ân’da Hz. Peygamber’in “*Şüphesiz sen büyük bir ahlâka sahibisindir.*”⁴⁹⁷ âyetinde tüm ahlâkî erdemlere sahip olduğu ve insanlara örnek teşkil ettiği ifade edilir. Allah Teâlâ, Hz. Peygamber için “*(Resûlüm) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*”⁴⁹⁸ buyurmuştur. Şüphesiz burada ‘rahmet’ ifadesiyle onun ahlâkî yönü de vurgulanmıştır. Kur’ân-ı Kerim’de: “*Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.*”⁴⁹⁹ geçen ifadelerde Hz. Peygamber’in şefkatli, merhametli ve bağışlayıcı yönüne vurgu yapılmıştır. Benzer şekilde Hz. Peygamber de zatını “*Ben, tövbe ve merhamet Peygamberiyim.*”⁵⁰⁰ şeklinde tanıtmış, kendi yolunu sevgi ve merhamet yolu olarak bildirmiş, her an affetmeye hazır bir peygamber olduğunu yumuşak bir uslûp ile açıkça belirtmiştir. Allah Teâlâ, “*Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.*”⁵⁰¹, “*Andolsun! Allah’ın Rasûlü’nde sizin için en mükemmel bir örnek*

⁴⁹⁶ Gürbüz Deniz, *Siyer Araştırmaları Dergisi*, s. 214.

⁴⁹⁷ Kalem, 68/52.

⁴⁹⁸ Enbiyâ, 21/107.

⁴⁹⁹ Tevbe, 9/128.

⁵⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 38/436 (No. 23445).

⁵⁰¹ Kalem, 68/4.

vardır."⁵⁰² buyurduğu üzere Hz. Peygamber'i övgüyle anmıştır. Bu âyet-i kerimelerden Allah Resulünün ümmetine düşkün, ümmetinin üzülmelerini istemeyen ve ümmeti hakkında endişe duyan bir peygamber olduğu anlaşılmaktadır. Hatta bazı ibadetlerin ümmetine zor gelmesinden endişe duyduğu; onlar için kolaylaştırmayı tercih ettiği görülmektedir.⁵⁰³

Hz. Peygamber'in, doğduğu andan itibaren ilâhî koruma altında olduğu ve Cahiliye toplumunun ahlâkî çöküntüsünden muhafaza edildiği ifade edilmektedir. Rivâyetlerde bu durumun, Allah'ın onu peygamberlik makamı için seçmiş olmasından dolayı kaynaklandığı belirtilmektedir. Rivâyetlerde yetişkinliğe eriştiğinde kabilesinin en yiğit, en faziletli, en cömert, en iyi komşu, en ahlâklı, yumuşak huylu, şefkatli, en doğru sözlü ve emanete en riayetli kişisi olarak tanındığı, erdemsiz davranışlardan daima uzak durduğu için "el-Emin" güvenilir lakabıyla anıldığı nakledilmektedir.⁵⁰⁴

Cahiz, Hz. Peygamber'in sahip olduğu güzel ahlâkın, onun nübüvvetini ispat eden delillerden biri olarak şu ifadelerle anlatmaktadır:

*Zira bütün insanlar onun eşsiz güzel bir ahlâka sahip olduğunda ittifak etmişlerdir. Hz. Peygamber'in kabul edilmiş duaları da nübüvvetini ispat eden mucizelerindendir. Nitekim Hz. Peygamber'in Mudar kabilesinin kılığa duçar olması için yaptığı dua ile Kisra'nın yok olması için yaptığı dualar Allah tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca önceki ilahi kitaplarda da Hz. Peygamber'in nübüvvetini belirten işaretler vardır.*⁵⁰⁵

İbn Hibbân, Hz. Peygamber'in insanlarla sevgi bağı kurduğunu, onları ürkütmediğini ve nefret ettirmediğini, uzun süre görmediği arkadaşlarının hallerini sorup araştırdığını, çevresindeki insanların hallerini ve dertlerini sorduğunu, güzel olan davranışı övüp desteklediğini, kötü bir davranışı itibarsızlaştırdığını, Hz. Peygamber'in en çok değer verdiği insanların, insanlara faysası en çok dokunanlar olduğunu, onun katında en üstün yeri olan kişiler ise halkın sıkıntısına ortak olan ve onlara yardım eli uzatan kişiler olduğunu⁵⁰⁶ belirtmektedir. Nitekim Kadî İyâz, Hz.

⁵⁰² Ahzâb, 33/21.

⁵⁰³ Mustafa Canlı, "Hz. Peygamber'in Şefkat Merhamet Merkezli Ahlâkı", **Çeşitli Yönleriyle Hz. Muhammed**, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No:18, 1. Baskı, Zonguldak, 2017, s. 82.

⁵⁰⁴ İbn İshâk, **Sîretü İbn İshâk**, s. 112; İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, s. 324-325; İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, ss. 350-351.

⁵⁰⁵ Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz el-Kinânî (ö. 255/869), **Kitâbü Hüceci'n-Nübüvve**, çev. Yasin Ulutaş ve Abdulhamit Sinanoğlu, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2020, s. 47.

⁵⁰⁶ İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, ss. 322-323.

Peygamber ilk vahyi aldığı zaman Hz. Hatice'nin onu teselli ettiğini şöyle bildirmektedir:

“Müjdeler olsun! Allah’a yemin ederim ki, O seni hiçbir zaman utandırmaz. Çünkü sen, akrabayı koruyup gözetirsin. Konuştuğun zaman dosdoğru konuşursun. İşini görmekten âciz olanlara yardım edersin. Fakirlerin elinden tutarsın. Misâfiri ağırlarsın. Haksızlığa uğrayan kimselere arkâ çıkarsın.”⁵⁰⁷

Yüce ahlâk üzere olan Hz. Peygamber ahlâkî üstünlüklere de değer verirdi. İbn Kesîr, Hz. Peygamber’in ahlâkî üstünlüklere verdiği önemi şöyle rivâyet etmektedir:

Rasûlullah (s.a.v.): Ey cariye, bu saydığın vasıflar gerçek müminlerin vasıflarıdır. Eğer baban Müslüman olsaydı, onun için Allah’tan merhamet dilerdik, dedi. Sonra Rasûlullah (s.a.v) esirleri muhafaza ile görevli kimselere şöyle dedi: - Bunu serbest bırakın. Çünkü bunun babası ahlâkî üstünlükleri severdi. Allah da ahlâkî üstünlükleri sever.

Hz. Peygamber'in ahlâkına dair genel özellikleri siyer kaynaklarında şöyle tarif edilmektedir:

*Resûlullah’ın (sav) ahlâkı güzeldi. Kimseye kaba davranmaz, kimseyi hakir görmezdi. Hiçbir şekilde nimeti yermez, nimet az da olsa kadrini bilirdi. Hiçbir yiyeceği ne fazla över ne de yerdi. ...Dışarı çıktığında dilini, gereksiz şeyleri konuşmaktan korur, fazla konuşmazdı. İnsanları uzlaştırır, onları nefret ettirip uzaklaştırmazdı...Resûlullah (sav) daima güler yüzlü, güzel ahlâklı ve yumuşak huyluydu. Kaba, sert, gürültücü, ayıplayıcı biri değildi. Hoşuna gitmeyen şeyleri görmezlikten gelir, ona bulaşmazdı.*⁵⁰⁸

Siyer kaynaklarında Hz. Peygamberin risâletinden önce de güzel bir ahlâka sahip olduğu bildirilmektedir. Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'in ahlâkının güzelliğine ve sözünün doğruluğuna hayran kalarak ona evlilik teklif ettiği rivâyetler şu şekilde anlatılmaktadır:

*Hatice, Resulullah'ın (sav.) doğru sözlü, emin bir kişi ve güzel ahlaklı olduğunu öğrenince ona haber göndererek mallarını Meysere adındaki hizmetçisiyle Şam'a götürüp satması karşılığında diğer erkek tüccarlara verdiğinden daha fazla pay vermeyi teklif etti. Resulullah (sav.) onun teklifini kabul etti ve mallarını Şam'a götürmek üzere yola çıktı.*⁵⁰⁹

Meysere, Hatice'ye gördüklerini anlatınca Hatice, Resûlullah'a birini göndererek: ‘Ben senin, akrabalığına, güvenilirliğine, ahlâkının güzelliğine, sözünün doğruluğuna hayran kaldım,’ dedi. ‘Yakınım olman, kavmin arasında iyi

⁵⁰⁷ Kadî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, s. 286.

⁵⁰⁸ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, ss. 460-462; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, s. 409-410; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, VI, s. 40; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 321.

⁵⁰⁹ Taberî, *Tarihu't-Taberi*, II, s. 286; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 53.

*bir nama sahip olman, emin, güzel ahlak sahibi ve doğru sözlü olman dolayısıyla sana rağbet ettim', dedi ve Resûlullah'a evlenmeyi teklif etti. Hatice, Kureyş kadınları içinde soy bakımından merkezi bir konuma sahipti. En şerefli ve malı en çok olan ve bu meziyetleriyle herkesin rağbet ettiği ve kabul etmesi halinde herkesin onunla evlenmek istediği bir kadındı.*⁵¹⁰

Hız. Hatice gibi varlıklı ve soylu bir kadının Hız. Peygamber'i eş olarak seçerken ahlâkını ön planda tutması, o dönemki Arap toplumunda ahlâkın ne kadar değerli olduğunu da göstermektedir. Ayrıca Hız. Peygamber'in peygamberlik görevini üstlenmesinden önceki ahlâkî vasıfları ve bu vasıflardan dolayı toplumda kazandığı saygınlık ve itibar siyer kaynaklarında açıkça ifade edilmiştir. Siyer rivâyetlerinde, Kureyş kabilesinin liderlerinin Haceru'l-Esved'i Kâbe'nin duvarına yerleştirme esnasında çıkan anlaşmazlıkta hakem olarak Hız. Peygamber'i kabul ettikleri ve ona "el-Emin" güvenilir lakabı taktıkları zikredilmektedir.⁵¹¹

Hız. Peygamber insanlara eşit derecede muamele etmiş, ayrımcılığa asla yer vermemiş, hür ile köle, zengin ile fakir, güçlü ile zayıf, yakın ile uzak arasında herhangi bir ayırım ve farklı bir muamele gözetmemektedir. Hız. Peygamber'in insanlar arasında ayırım gözetmemesini onun adalet anlayışının bir yansıması olduğu gibi insanlara karşı duyduğu sevginin bir tezahürü olduğu da özellikle vurgulanmaktadır.⁵¹²

Sinan Yağmur'un *Hız. Ali ve Fatma* romanında, Hız. Peygamber'in kendisini dışlayan, hakkında kötü konuşan ve alaycı tavırlar sergileyen müşriklerin her türlü eziyetlerine rağmen onlara tatlı dille, nazik ve kibar bir şekilde yaklaştığı, ağzından bir çift kötü söz dahi çıkmadığı hatta onların Allah tarafından bağışlanması ve selameti için dua ettiği anlatılmaktadır.⁵¹³ Romanda Hız. Peygamber'in ümmetinin geleceği ve selameti konusunda endişe ettiği ve onlar için gözyaşı döktüğü,⁵¹⁴ derin bir düşüncede olduğu ve ümmetinden herhangi birinin başına bir iş gelmesini istemediği belirtilmektedir.⁵¹⁵

⁵¹⁰ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 54; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, s. 457; İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 134; İbn Cerîr et-Taberî, *Tarihü't-Taberî*, II, s. 287.

⁵¹¹ Derveze, *Kur'ân'a Göre Hazreti Muhammed'in Hayatı*, Cilt: 1, s. 546.

⁵¹² Mustafa Kılıç, "Hız. Peygamber'in Ahlakında İnsan Sevgisi ve Merhamet", *Çeşitli Yönleriyle Hız. Muhammed*, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No:18, 1. Baskı, Zonguldak, 2017, s. 8; Ebu'l-Hasen Ali Nedvî, *Rahmet Peygamberi*, çev. Abdulkerim Özeydın, İz Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 380-381.

⁵¹³ Yağmur, *Hız. Ali ve Fatma-Aşkın Meali*, s. 90.

⁵¹⁴ Yağmur, *Hız. Ali ve Fatma-Aşkın Meali*, s. 200.

⁵¹⁵ Yağmur, *Hız. Ali ve Fatma-Aşkın Meali*, s. 63.

Her türlü zulüm ve şahsına karşı sergilenen kötü muamele ve davranışlarda bile “Ben lanet edici olarak gönderilmedim, ben ancak rahmet olarak gönderildim”⁵¹⁶ buyurarak onların kendisine davrandığı türden davranmayacağını kesin bir dille belirtmektedir. Bu durumlarda bile onun yüreğindeki merhamet ve sevgi eksilmemiş aksine yapılan onca zulüm ve işkencelere rağmen muhatabı müşrik de olsa yüreğinde taşıdığı sevgi ve merhamet buna engel olmaktadır. Müşriklere karşı hiçbir zaman onların davrandığı şekilde davranmamış, intikam duygusu beslememiştir. “⁵¹⁷

Yağmur’un romanında “Hz. Peygamber’in kendisini dışlayan, hakkında kötü konuşan ve alaycı tavırlar sergileyen müşriklerin her türlü eziyetlerine rağmen onlara tatlı dille, nazik ve kibar bir şekilde yaklaştığı” şeklindeki ifadelerin siyer kaynaklarındaki kıssalarla örtüştüğü görülmektedir. Hz. Peygamber’in kendisine düşmanlık güden Ebû Cehil’e sabırlı ve metanetli davrandığı şu kıssadan anlaşılmaktadır:

...Ebu Talib hastalandığı zaman aralarında Ebû Cehil'in de bulunduğu bir grup Kureyşli yanına gittiler. Bunun üzerine Ebû Talib ona haber gönderdi. Peygamber (sav.) geldi. İçeri girdiğinde Ebû Talib ile aralarında bir kişilik oturacak yer vardı. Ebû Cehil Peygamber'in (sav.) Ebû Talib'in yanında oturması halinde ona daha hassas ve yumuşak davranmasından endişe ederek yerinden kalktı ve oraya oturdu...⁵¹⁸

Yağmur'un romanındaki Hz. Peygamber tasviri ile siyer kaynaklarındaki tasvir arasında belirgin bir paralellik olduğu görülmektedir. Romanda siyer kaynaklarındaki gibi müşriklerin eziyetlerine rağmen Hz. Peygamber'in sabır ve metaneti ön plana çıkarılmakta; onun düşmanlarına karşı bile hoşgörülü ve merhametli bir tavır sergilediği vurgulanmaktadır.

Romanın başka bölümlerinde ise Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber'e olan sevgisinin büyüklüğü anlatılırken, onun karakterinin kendisini derinden etkilediği ve daha sonra peygamberlik görevini üstlendiğinde bu özelliklerin daha da belirginleştiği şu cümlelerle ifade edilmektedir:

Doğruluğuna, mertliğine, merhametine, güvenilir olmana, mütevazı kişiliğine. Henüz peygamberliğin başlamamıştı, ama peygamber ahlâkının hepsi sende

⁵¹⁶ Müslim, “Birr”, 87 (No. 2599).

⁵¹⁷ Mustafa Asım Köksal, **Hiz. Muhammed Aleyhisselâm ve İslâmiyet**, ed. Ömer Çetinkaya, Ali Budak ve Haydar Yıldırım, Işık Yayınları, İstanbul, 2014, Cilt: 8, ss. 889-894; Gadbân, **Fıkhu's Sire-II**, ss. 398-403.

⁵¹⁸ İbn Cerîr et-Taberî, **Tarihu't-Taberî**, III, s. 327.

*toplanmıştı. Kimi kadınlar erkekte boya, posa, soya bakar; ben sendeki vicdana hayran kaldım. Adamlığına adadım yüreğimi...*⁵¹⁹

Romanda Hz. Hatice'nin dilinden yapılan bu tasvir, Hz. Peygamber'e olan hayranlığın sadece dinî bir bağlılıktan değil, aynı zamanda insanî bir ilgiden kaynaklandığını göstermektedir. Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in dış görünüşünden ziyade iç güzelliğine ve ahlâkına değer verdiğini belirtmektedir. Yazarın burada kadınların bir erkekte nelere dikkat ettiği hususunda, diğer kadınlar ile Hz. Hatice'nin önem verdiği değerlerin gündelik bir dille kıyaslamasının, hem üslup açısından hem de birtakım değerlerin korunması bakımından siyer kaynaklarında anlatılan Hz. Peygamber tasvirine uygun olmadığı görülmektedir.

Hız. Ali ve Fatma romanın ilerleyen bölümlerinde evi yanan, bu yangında büyük bir travma geçiren ve aklî dengesini yitiren bir yetim kıza kucak açan Hz. Fatma aracılığıyla Hz. Peygamber'in merhameti ve şefkati örneklendirilerek yansıtılmaktadır.⁵²⁰

Benzer bir durum, Habib Mert'in *Tûba Kokusu*⁵²¹ adlı romanında da tasvir edilmektedir. Yine Hz. Ali ve Hz. Fâtıma üzerinden Hz. Peygamber'in örnek ahlâkı verilmeye çalışılmaktadır. Habib Mert, Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'dan sonra bu kez de torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin üzerinden Hz. Peygamber'in örnekliliğini yansıtmaya çalışmakta ve onların da tıpkı anne ve babaları gibi onun ilmi ile ahlâklandıklarını ifade etmektedir. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in İslam'ı yaymak uğruna gösterdiği şecaati ve insanlığın geleceğini aydınlatmak için gösterdiği azim, tahammül ve metaneti tıpkı onların da Hz. Peygamber gibi göstereceklerini belirtmektedir. Bununla birlikte Habib Mert, onların görünüşündeki ilk intibanın ümit, güven ve cana yakınlık uyandırıyor olmalarının sebebini ise Hz. Peygamber'in ahlâkıyla ahlâklanmalarına bağlamaktadır.⁵²²

İskender Pala'nın *Mihmandar* adlı romanında ise Hz. Peygamber'in ahlâkına vurgu yapan şu anlatımlara yer verilmiştir:

⁵¹⁹ Yağmur, *Hız. Ali ve Fatma Aşkın Meali*-3, s. 51.

⁵²⁰ Yağmur, *Hız. Ali ve Fatma*, s.122.

⁵²¹ Mert, *Tûba Kokusu*, s. 98.

⁵²² Mert, *Tûba Kokusu*, s. 102.

“Ne kadar nazikti. Yesrib ve Mekke’nin soy sop davasında ve kabile asabiyetindeki duyarlılığına zarafetiyle son vermeye çalışıyor ve uygun cümlelerle herkesin gönlünü alıyordu...”⁵²³

Yukarıdaki ifade Hz. Peygamber’in örnek davranışlarının tezahürlerine dikkati çekmektedir. Yine aynı romanın başka bir bölümünde yer alan:

“Ne kadar nazik söylüyor, sözlerini ne derece kuşatıcı kılıyordu. Hepimiz can kulağıyla dinliyorduk. Sözleri yüreklerimizde yeni heyecanlar yaratıyordu...”⁵²⁴

ifadesi ile bir yandan Hz. Peygamber’in toplumla olan ilişkilerinde hitabete önem verdiğini ve konuşmasında zarif, sade, samimî ve tabîî bir üslûp kullandığını bir yandan da onu dikkatli bir şekilde dinleyenlerin adeta onun sözlerinin tesirini yüreklerinde hissettiklerini belirtmektedir. Pala, romanında Hz. Peygamber’in uzlaştırıcı, zarif, sade, samimî ve tabîî bir üslûp kullandığına ilişkin anlatımlara siyer kaynaklarında da benzer şekilde yer verildiği görülmektedir.

İskender Pala'nın romanında Hz. Peygamber'in insanlarla iletişim kurarken ne kadar nazik, zarif ve kibar olduğu, kaba, sert ve gürültülü bir tutum sergilemediği, aksine yumuşak huylu ve hoşgörülü bir tutum sergilediği vurgulanmaktadır. Hz. Peygamber'in insanların arasını bulmaya çalıştığını, farklı görüşlere sahip kişileri bir araya getirmeye çalıştığını belirtilmektedir. Pala'nın romanındaki Hz. Peygamber tasviri, siyer kaynaklarındaki tasvirlerle büyük bir uyum içindedir. Bu durum, hem romanın inandırıcılığını artırmakta hem de Hz. Peygamber'in ahlâkının evrenselliğini göstermektedir.

Hz. Peygamber’in ahlâkına vurgu yapan anlatımlara Nurdan Damla’nın *Aşka Adanmış Ömür: Hz. Hatice* adlı romanında da yer verildiği görülmektedir. Romanda Hz. Peygamber’in güzel ahlâkı şu ifadelerle betimlenmektedir:

*Son peygamber, rikkat ahlâkının en ince nakışlarını üstünde taşıyordu. Yüce yaratıcı güzel ahlâkın tamamını onda sergilemişti. Bizlere çok şefkatli davranıyor, asla kırıncı ve kaba konuşmuyor. Hanımına her konuda yardımcıdır, her olayı paylaşır, insana insan olduğu için değer veriyor, karşılaştığı insan ayrılmadan o ayrılmıyor. Elini bırakmadan o bırakmıyor.*⁵²⁵

⁵²³ Pala, **Mihmandar: Bir Eyüp Sultan Romanı**, s. 68.

⁵²⁴ Pala, **Mihmandar: Bir Eyüp Sultan Romanı**, s. 55.

⁵²⁵ Nurdan Damla, **Aşka Adanmış Ömür: Hz. Hatice**, s. 317.

Damla'nın, romanında Hz. Peygamber'in ahlâkı konusunda siyer kaynaklarına uygun hareket ettiği görülmektedir. Yazarın Hz. Peygamber'in hoşgörülü, uzlaştırıcı ve insanlara değer veren tutumunu siyer kaynaklarıyla uyumlu bir şekilde işlediği görülmektedir.⁵²⁶

Yazarların, romanlarında Hz. Peygamber'in ahlâkını tasvir ederken siyer kaynaklarının naklettiği bilgi ve rivâyetlerden yararlandıkları görülmektedir. Ancak romanlarda, siyer kaynaklarının naklettiği bilgi ve rivâyetler dışında, Hz. Peygamber'in kurgulanan ve ete kemiğe bürünen bir karaktere dönüşemediğini belirtmek durumundayız. Romanlarda Hz. Peygamber'e dair anlatılan bilgiler, siyer rivâyeti olmanın ötesine geçemeyerek onun yaşam pratiğini anlatmak bakımından yetersiz kaldığı gözlenmektedir. Bu durumda bazı romanlarda, davranışlar öznesiz bir anlatımla, Hz. Peygamber'in fiiliyata dökülebilecek özellikleri yalnızca ifade seviyesinde kalmaktadır. Böylece Hz. Peygamber'in bu fiilleri yazarın işlediği andaki kurguyla tasavvur edilebilmesi de pek mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla romanda tasvir edilen tasavvurlar, rivâyet peygamberi profilini güçlendirmekte ve kurgu içinde anlam tüketimine neden olmaktadır.

Bilindiği üzere siyer kaynakları ve romanlar, Hz. Peygamber'in hayatını aktarma hususunda kullandıkları yöntemler ve sundukları perspektifler bakımından önemli farklılıklar içermiştir. Genelde bu farklılıkları olay örgüsü ve anlatım üslûbu teşkil etmiştir. Roman yazarlarının, genel tarihî çerçeveye uygun kalmak koşuluyla olay örgüsünde belirli bir esnekliğe sahip olmaları, hikâyeyi daha ilgi çekici hale getirmiştir. Olayların sırası, vurgulanan detaylar ve eklenen yan karakterler gibi unsurlar, romanları olay örgüsü ve anlatım üslûbu bakımından siyer kaynaklarından farklılaştırmıştır.

2.5. HZ. PEYGAMBER'İN FİZİKÎ YAPISI

Hz. Peygamber'in hayatı, beşerî ve nebevî yönü, İslâmî ilimler tarafından ayrı ayrı ele alınarak işlenmiş ve çeşitli eserlere konu olmuştur. Şemâil ve hilye türünde yazılan eserler onun beşerî ve nebevî yönünü incelemiştir. Hilye sözlükte; süs, zînet,

⁵²⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-Esrâf*, I, ss. 460-462; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâtî'l-Kebîr*, I, s. 409-410; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, VI, s. 40; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 321.

gerdanlık ve güzellikler manzumesi gibi gerçek anlamının yanında; hilkat “yaradılış”, sûret “portre” ve sıfat gibi mecâzî anlamlarda kullanılan, Hz. Peygamber’in yaradılış güzelliklerini anlatan eserlere denilmiştir.⁵²⁷ Hz. Peygamber’in fizikî özelliklerini anlatan edebî eserler için kullanılan Hilye, Kur’ân’da dört ayrı yerde kelime manasıyla geçmiş⁵²⁸, birçok hadiste kelime manasında kullanılmış, aynı zamanda edebî türe de kaynaklık ederek ıstılâhî anlamıyla zikredilmiştir. Bu bağlamda, Hz. Peygamber’in Kütüb-i Sitte olarak bilinen altı hâdis kitabına dayanarak, fizikî görünümünün betimlendiği eserler ortaya çıkmıştır. Bu tür eserlere ‘hilye’ adı verilmiştir. Hilyelerde Hz. Peygamber’in yüzü, bedeni ve dış görünüşünü yanı sıra, onun yüce ahlâkı ve güzel sıfatları da şiirsel bir dille ifade edilmiştir. Bu sayede hilyeler, Hz. Peygamber’e karşı duyulan sevgi ve saygıyı yüceltmeyi, müminlerin mânevî dünyalarını zenginleştirmeyi amaçlamıştır. Hilyeler, Hz. Peygamber’i hem fiziksel hem de ruhsal açıdan tasvir eden, adeta bir portre niteliğinde olan eserlerdir. Bu eserlerde, Hz. Peygamber’in başının şekli ve büyüklüğü, gözlerinin rengi ve bakışları, saçlarının tipi ve rengi, boyunun uzunluğu ve daha birçok fizikî ve mânevî nitelikleri tasvir edilir.⁵²⁹ Hilyeler özünde şemâillerden doğmuş ve daha sonra ayrı bir edebî tür hâline gelmiştir. Şemâil, kelime yapısı bakımından Arapça şimâl’in çoğuludur. Lügatte “huy, tabiat, karakter, ahlâk, hal ve hareket” gibi anlamlara gelen şemâil, Hz. Peygamber’in fizikî ve ahlâkî özelliklerini ele alan eserlerin ortak adı olarak ifade edilmektedir.⁵³⁰

Şemâiller, hilyelere göre daha geniş anlamlar ifade etmektedir. Şemâil türündeki eserlerde Hz. Peygamberin hem dış görünüşü, yüz hatları, saçı, boyu, bedeni, giyinişi, yaşantısı, ibadetleri, eşyaları, davranışları hem de ahlâkı, huyları ve ruhsal durumuna yer verilmektedir. Hilye ile şemâil arasındaki bir diğer fark da

⁵²⁷ Şemseddin Sâmî, **Kamûs-ı Türkî**, s. 438.

⁵²⁸ Ra'd 13/17, Nahl 16/14, Fâtır 35/12, Zuhur 43/18.

⁵²⁹ Ali Yardım, **Peygamberimizin Şemâili**, Damla Yayınları, İstanbul, 1997, ss. 56-57, 65-66; İbrahim Bayraktar, **Hiz. Peygamber'in Şemâili**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1990 ss. 17-35; A. Azmi Bilgin, "Hz. Muhammed'in Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercümesi'inde Geçen Vasıfları", **Türkiyat Mecmuası**, Cilt: 26, Sayı: 1, 2016, s. 83; Yıldız, "Hz. Peygamber (s.a.s.) İle İlgili Edebî Türler", ss. 199-200; Yusuf Ziya Keskin, "Şemâil ve Delâilü'n-Nübüvve Eserleri", **İslam ve Yorum III**, ed. Abdulhan Ünlüsoy ve Serkan Demir, İnönü Üniversitesi Yayınevi, Malatya, 2019, s. 352; İbrahim Bayraktar, **Çeşitli Yönleriyle Hiz. Peygamber (sav)**, Işık Yayınları, İzmir, 2006, ss. 39-40; Hüseyin Algül, **Peygamberimizin'in Şemâili Ahlâk ve Âdâbı**, Işık Yayınları, İstanbul, 2010, s. 33.

⁵³⁰ Sâmî, **Kamûs-ı Türkî**, s. 614; Râgıb el-İsfahânî, **Müfredat: Kur'ân Kavramları Sözlüğü**, s. 563; Keskin, "Şemâil ve Delâilü'n-Nübüvve Eserleri", s. 352; Yardım, **Peygamberimizin Şemâili**, s. 42.; Bayraktar, **Çeşitli Yönleriyle Hiz. Peygamber (sav)**, s. 40.

hilyeler, Hz. Peygamber'in yanında diğer peygamberler, dört halife ve bazı İslam büyükleri için de yazılırken, şemâiller yalnızca Hz. Peygamber için kaleme alınmaktadır.⁵³¹ Şemâiller genellikle yazılı metin, hilyeler ise hem yazılı metin hem de görsel levha şeklinde olabilmektedir. Hilye levhaları, Hz. Peygamber'in fiziksel özelliklerini tasvir eden ve çeşitli süslemelerle bezenmiş sanat eserleridir.⁵³²

İlk beş asrın İslâm âlimlerinin Hz. Peygamber'in "beşerî" yönünü anlatma amacıyla eserlerinde kullandıkları tabirlerin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. İlk beş asrın kaynaklarında Hz. Peygamber'in beşerî yönünü anlatmak için sıfat, menâkıb, fezâil ve ahhâr gibi tabirlerin kullanıldığı, bunların arasında şemâil tabirinin hiçbir şekilde kullanılmadığı belirtilmektedir.⁵³³ Şemâil kavramını Hz. Peygamberin şahsî ve hususî hayatı için ilk kullanan âlimin Tirmizî (ö. 279/892) olduğu bildirilmektedir. Ondan önce ve onun yaşadığı dönemde bu tabiri kullanan bir başka muhaddis ve tarihçinin ismine rastlanılmadığı ifade edilmektedir.⁵³⁴ et-Tirmizî tarafından yazılan *eş-Şemâilü'n-Nebeviyye*, şemâil konusundaki ilk ve müstakil eser olma özelliğini taşımaktadır. Hz. Peygamber'in fiziksel görünüşü, ahlâkı ve yaşam tarzı hakkında bilgi edinmek için önemli bir kaynak olarak kabul görmektedir.⁵³⁵

Ebû Muhammed Begavî'nin (ö. 516/1122), *el-Envar Fî Şemâilü'n-Nebiyyi'l-Muhtar* adıyla anılan eseri, Hz. Peygamber'in hayatı ve özellikleri hakkında yazılan şemâil türündeki en kapsamlı kaynaklardan biri olarak görülmektedir.⁵³⁶ Kadî İyâz'ın (ö. 544/1149), klâsik şemâillerden farklı bir muhtevaya sahip olan *Şifâ-i Şerîf Şerhi* ise kendisinden sonra yazılan bazı şemâil türü eserlere kaynaklık etmektedir.⁵³⁷

Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'nin (ö. 923/1517), *el-Mevâhibü'l-Ledünniye* adıyla anılan eseri de Hz. Peygamber'in ahlâki yüceliklerinden ve fizikî görünümüne dair anlatımlardan dolayı şemâil türündeki eserlere örnek gösterilmektedir.⁵³⁸

⁵³¹ Bayraktar, *Hz. Peygamber'in Şemâili*, s. 271-306; Bayraktar, *Çeşitli Yönleriyle Hz. Peygamber (sav)*, ss. 40-41; Algül, *Peygamberimiz'in Şemâili Ahlâk ve Âdâbı*, ss. 34-35; Bilgin, "Hz. Muhammed'in Muhtasar Şemâil-i Şerîf Tercümesi'nde Geçen Vasıfları", ss. 84-85.

⁵³² Derman, *İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı*, ss. 210-215, 230-232.

⁵³³ Yardım, *Peygamberimizin Şemâili*, s. 42.

⁵³⁴ Keskin, "Şemâil ve Delâilü'n-Nübüvve Eserleri", s. 351; Yardım, *Peygamberimizin Şemâili*, s. 42.

⁵³⁵ Tirmizî, *Şemâil-eş-Şemâilü'n-Nebeviyye*, ss. 78-120.

⁵³⁶ Begavî, *el-Envar Fî Şemâilü'n-Nebiyyi'l-Muhtar*, Cilt: I, ss. 141-148, 681-684.

⁵³⁷ Kadî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, Cilt: I, ss. 161-185.

⁵³⁸ Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniye*, Cilt: I, ss. 415-577.

Hız. Peygamber'in Şemâiline dair bilgilere farklı türdeki İslâmî kaynaklarda rastlamak mümkündür. Hadis ile Őemâilin kaynakları, arasındaki kaynak bağımlılık oldukça güçlüdür. Bu nedenle, konusu doğrudan doğruya Hız. Peygamber olan ilimler ile Hız. Peygamber'e dolaylı da olsa yer veren ilim dallarının kaynakları, en geniş Şekliyle Őemâilin kaynaklarını oluşturmaktadır.⁵³⁹

Tirmizî eserinde, Hız. Peygamber'in hilyesi, saç Şekli, gözleri, kokusu, güzel koku kullanması, saç bakımı, gözlerine sürme çekmesi gibi konuları çeşitli başlıklar altında değerlendirmektedir. Tirmizî, sahîh ve meşhûr pek çok rivâyetleri aktararak Hız. Peygamber'in boyu ve saç Şekli hakkında Şu ifadelere yer vermektedir:

Hız. Peygamber saçlarını tarardı ve yağlardı. Saçlarını yağlayınca tûlbentle sarardı, saçlarının bakımına önem verir, saçlarını sağdan tarardı. Saç ve sakalında çok az sayıda beyaz kıl bulunurdu, saçlarını yağladığı zaman bu beyazların kaybolurdu. Saç Şekli; hafif dalgalıydı, saçları kulak yumuŐaklarını geçen uzunluktaydı.⁵⁴⁰ "Hız. Peygamber gözlerine sürme çekerti, üç defa çekti, sürmenin görmeyi kuvvetlendirdiğini ve kirpikleri çoğalttığını söylerdi. Orta boyluydu; boyu ne aşırı derecede uzun ne de göze batacak kadar kısaydı.⁵⁴¹

Begavî eserinde, Hız. Peygamber'in hilyesi, saç Şekli, gözleri, kokusu, güzel koku kullanması, saç bakımı, gözlerine sürme çekmesi gibi konuları çeşitli başlıklar altında değerlendirmektedir. Sahîh ve meşhûr pek çok rivâyetleri aktararak Hız. Peygamber'in boyu, saç Şekli ve ten rengi hakkında Şu ifadelere yer vermektedir:

Hız. Peygamber'in kaŐı; kalın ve yay gibiydi, ağzı; orta boyutta ve ince dudaklıydı, ön dişleri hafifçe seyrek, gözleri sürmeli ve ayakları ise iriydi. Hız. Peygamber gözlerine sürmeyi üç defa sürerti, görmeyi kuvvetlendirdiğini ve kirpikleri çoğaltmasından ötürü tasviye ederdi.⁵⁴² ; Hız. Peygamber'in saç Şekli; ne kıvrık ne de düz, hafif dalgalıydı, saç uzunluğu; kulak yumuŐaklarını geçen uzunluktaydı, bazı rivâyetlere göre orta boydan uzundu, saç rengi; saçlarında kına kullanmayı gerektirecek kadar beyazlık yoktu. Bazı rivâyetlerde de göre beyazların sayısının çok az olduğu bildirilmektedir.⁵⁴³ ; Hız. Peygamber saçını sidr yapraklarının suyuyla yıkartı. Saçını sidr yapraklarının suyuyla yıkar, Hız. Âişe'nin rivâyetine göre; saçını iki günde bir tarardı. Saçını müşriklerden farklı tarardı. Müşriklerden farklılaşmak için saçını yahudiler gibi salar, daha sonra müşrikler karşısında üstünlük sağlamak için saçını ikiye ayırmıŐtı.⁵⁴⁴

⁵³⁹ Yardım, **Peygamberimizin Şemâili**, s. 51; Bayraktar, **Çeşitli Yönleriyle Hız. Peygamber (sav)**, ss. 19-21.; Bayraktar, **Çeşitli Yönleriyle Hız. Peygamber (sav)**, ss. 40-49.

⁵⁴⁰ Tirmizî, **Şemâil-eş-Şemâilü'n-Nebeviyye**, ss. 84-89; Benzer rivâyetler Bkz. İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, VI, s. 9.

⁵⁴¹ et-Tirmizî, **Şemâil-eş-Şemâilü'n-Nebeviyye**, ss. 100-110.

⁵⁴² Begavî, **el-Envar Fî Şemâili'n-Nebiyyi'l-Muhtar**, I, ss. 141-145.

⁵⁴³ Begavî, a.g.e., ss. 147-152.

⁵⁴⁴ Begavî, **el-Envar Fî Şemâili'n-Nebiyyi'l-Muhtar**, I, ss. 681-683; "Ebû Sâlih hadisinde dedi ki: Resûlullah'ın (sav) saçlarını gördüm, saçında kınadan dolayı sarı/kızıl renk vardı. Resûlullah'ın (sav) saçlarını gördüm, saçında kına rengi vardı". Bkz.: Belâzürî, **Ensâbü'l-EŞrâf**, I, s. 468.

Hiz. Peygamber'in beden güzelliği ve organlarının birbiriyle fevkalâde uyumu konusunda sahîh ve meşhûr pek çok rivâyet vardır. Belâzürî, Kadî İyâz ve Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, Hiz. Peygamber'in boyu, yüzünün şekli, rengi, teni, saç, sakalı ve kokusu hakkında benzer rivâyetleri şöyle izah etmektedirler:

*Efendimizin (s.a.s.) teni rengi beyaz ve parlak, sanki gümüşten yapılmış gibi, saçları orta derecede kıvrık, kulaklarına kadar uzanan ve gürdü. Sakalı orta uzunlukta, gür ve siyah, gözleri büyük, siyah ve çekici, yüzü yuvarlak, güleryüzlü ve aydınlık, vücudu orta boylu, orantılı ve güçlü, omuzları geniş, karın bölgesi düz ve gergindi. Ayak başparmakları diğer parmaklarından uzun, tabanları düz ve yumuşak, kokusu güzel kokulu şeylerden kullanılsa bile, vücudundan hoş bir koku yayılırdı. Göğsünün aşağısına kadar uzanan dalgalı kılları vardı. Göğsünün altından göbeğine kadar dalgalı kılları vardı. Omuzları ve kemikleri iriydi.*⁵⁴⁵

Huzâa kabilesinden Ümmü Ma'bed adındaki yaşlı bir kadın Hiz. Peygamber ile karşılaştığında, onun güzel yüzünü, ahlâkını, boyunu, cüssesini, gözlerinin rengini ve kaşlarının şeklini, ses tonunu, saç ve sakal rengini, boynunun uzunluğunu ve konuşma tarzını fasih bir şekilde tasvir etmektedir.⁵⁴⁶ Belâzürî ise Hiz. Peygamber'in şemâilini şöyle tarif etmektedir:

*Resûlullah (sav) yüzü, ayın on dördü gibi parlardı. Orta boyludan biraz uzun ve uzun sayılan birisinden biraz kısaydı. Baş büyükçe, saçları dalgalıydı. Saçları ikiye ayrılacak kadar uzadıysa öylece bırakırdı. Saçını kısaltmayıp serbest bıraktığında saçları kulak memelerini geçirdi.*⁵⁴⁷ ;

*Kirpikleri uzundu. Kaşları kavisli ve gürdü; birbirine bitişik değildi. Kaşları arasında bir damar vardı, öfkelenildiğinde kabarırdı. Burnu kemerli idi; ucunda bir nûr parlardı. Dikkatlice bakmayan onu uzun burunlu zannederdi. Sakalı gür, yanakları yumuşak, ağzı genişçeydi. Dişleri beyaz, ön dişleri aralıklı idi. Dudakları ince ve siyahtı. Göğüs kılları inceydi. Boynu güzel, mutedil; gümüş gibi berrak ve saftı. Biraz iri vücutlu, sık etli idi. Göğsü karnı ile aynı hizadaydı. Omuzları ve göğsü geniş, kemiklerinin mafsalları iriceydi.*⁵⁴⁸ ;

Soyununca vücudu parlak ve nûrani idi. Boğaz çukurundan göbeğine kadar kıldan, ince bir hat vardı. Bunun dışında memelerinde ve karnının diğer kısımlarında kıl yoktu. Ön kolları, omuz başları ve göğsünün üst kısımları kıllıydı. Dirsek kemikleri uzunca idi. El ayağı geniş, kemikleri uzun, el ve ayakları kalın,

⁵⁴⁵ Kastallânî, **el-Mevâhibü'l-Ledünniye**, Cilt: I, s. 449-456.; Benzer rivâyetler için bkz; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, VI, ss. 22-23; Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, I, s. 467; Kadî İyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, I, s. 167-68; Benzer rivâyete göre Enes b. Malik şöyle nakletmiştir: "Peygamber (s.a.v.), halk içinde orta boylu bir adamdı, ne uzum ne de kısa idi. Mübarek tenlerinin rengi, kireç gibi beyaz olmayıp hafif kırmızılıkla karışık nurani bir beyazlıktaydı. Esmer değildi, saçları kıvrık olmadığı gibi düz de değildi. Düz ile kıvrık arasında dalgah idi." Bkz. İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, VI, s. 12.

⁵⁴⁶ İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, s. 102.

⁵⁴⁷ Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, I, s. 459; İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, II, ss. 413-414; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, VI, s. 15-16, 21-22.

⁵⁴⁸ Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, I, s. 459; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, VI, s. 25-26; İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, s. 102; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, VI, ss. 35-36.

*parmakları uzunca idi. Ayak tabanlarının ortası çukurdu. Üst tarafları ise pürüzsüz olup üzerlerine su döküldüğü zaman her tarafa yayılırdı.*⁵⁴⁹

Buhârî ve Müslim, Hz. Peygamber'i uzuna yakın orta boylu, insanlar arasında hoş ve güzel sayılacak ölçüde iri başlı, bedeninin rengi kırmızımtırak nûrânî beyaz, burnunun iki kaşının birleştiği tarafı gayet itidal üzere yüksekçe, gözleri siyah, kaşlarının arası az aralık, sakalı sıkça, omuzlarının arası genişçe, omuz başları geniş, elleri ayakları kalınca, saçları kumral olup düz ile kıvrıkcık arasında⁵⁵⁰ şeklinde tıpkı siyer rivayetlerinde olduğu gibi benzer şekilde tavsif etmektedirler.

Ashâb-ı Kirâm'ın naklettiğine göre: Hz. Peygamber'in, saçlarını genellikle kulak yumuşağına kadar uzattığını, saçını iki yana doğru ayırarak taradığını, saç sakal bakımını ihmal etmediğini ve bunları gerektikçe yaptığını; saçlarını bazen Hz. Âişe'ye veya diğer eşlerine tarattığını, yataarken gözlerine sağlık ve tedavi maksadıyla sürme çektiğini ve de sabahleyin yıkadığını, iki kürek kemiği arasında ise peygamberlik mührü kabul edilen bir çeşit sembolün olduğunu⁵⁵¹ kaynaklar bildirmektedir.

Emine Fikriye Beledli'nin, *Dürr ve Sade*f adlı romanında geçen ifadelerde Hz. Peygamber'in mübarek yüzünün parlaklığını, teninin nûrânî beyazlığını ve gözlerinin karasının güzelliği yansıtmaya çalıştığı görülmektedir.⁵⁵² Aynı eserin ilerleyen bölümlerinde yer alan “Yüzü nûrlu, saçları ıtırılı, alını parlayan, sık ve uzun kirpiklerinin çerçevelediği iri gözlerinde ışıltılar uçuşan, boynu ışık hüzmeleri bu bebek, tüm kâinatın dünya kurulduğundan beri nefesini tutup beklediği çocuktur.” ifadesi ile yazar, Hz. Peygamber'in daha doğduğu andan itibaren yani yaratılıştan kendine has birtakım nitelikler taşıdığını göstermeye çalışması dikkatlerden kaçmamaktadır.⁵⁵³ Romanın başka bölümlerinde geçen: “Muhammed'in saçları yumuşak dalgalar hâlinde savruluyor, boynu altın alaşımlı gümüş ibrik gibi, gümüşün beyazlığı ve altının kırmızılığın yansıtıyordu.” ve “Boynu, saf mermerden meydana gelen heykellerin boynu gibi gümüş berraklığında parlıyor. Güneş sanki yüzünde devrediyor gibi.” ifadeleri ile Hz. Peygamber'in saçlarının yumuşak dalgası, boynunun altın alaşımlı gümüş bir ibrik gibi gümüşün beyazlığını ve altının da kırmızılığı yansıtır şekildeki

⁵⁴⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, s. 459.

⁵⁵⁰ Buhârî, “Menâkıb”, 23 (No: 3548); Müslim, “Fezâil”, 93 (No. 2337); 113 (No. 2347).

⁵⁵¹ Algül, *Peygamberimiz'in Şemâili Ahlâk ve Âdâbı*, s. 33.

⁵⁵² Beledli, *Dürr ve Sade*f, s. 11.

⁵⁵³ Beledli, *Dürr ve Sade*f, s. 222.

parlaklığını ve aynı zamanda yüzünün de tıpkı bir güneş gibi parlak olduğunu belirterek Hz. Peygamber'in sûretine ilişkin diğer özelliklere yer verdiği görülmektedir. Yine aynı eserde Beledli, "Muhammed (sav) Huveydli'lerin kervanında sefere çıktığı gün "yüzlerce insan arasında, bembeyaz gümüşten bir simle parlıyormuş gibiydi." ifadesini kullanarak Hz. Peygamber'in uzaktan bakıldığında görünüşü ve yapısı ile insanlar arasından kolayca seçilebildiğine dikkat çekmektedir.⁵⁵⁴

Romanın diğer bölümlerinde Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'de tecelliği ettirdiği güzelliklere yer verilmektedir. Beledli'nin ifadesinde, Hz. Peygamber'in mübarek cisminin bütün azası mütenasip ve her bir vasfı mevzun; görenlerin nefesini kesecek kadar güzel yaratılışlı, teni berrak ve hoş kokulu, oval yüzlü, hilal kaşlı, çekme burunlu, uzun boylu, alnı, omuzları ve avuç içleri geniş, parmakları uzunca, gür kirpikli, gözlerinin kara ve hafif çekik olduğunu belirtilmektedir. Nitekim Beledli, Hz. Peygamber'in en mükemmel ve müstesna sûrette yaratılmış vücudunun fevkaledeliğini bir kez daha vurgulamaktadır.⁵⁵⁵

Beledli'nin *Dürr ve Sade*f romanında Hz. Peygamber'in şemâili hakkında verdiği bilgilerin genel olarak klâsik siyer, şemâil ve hadîs rivâyetlerinde yer alan bilgilerle uyumlu olduğu görülmektedir. Beledli, Hz. Peygamber'in yüzünün parlaklığını, teninin nûranî beyazlığını ve gözlerinin karasının güzelliğini tasvir ettiği ifadelerle şemâil ve hadis kaynaklarıyla tutarlı bir anlatım sergilemektedir. Ayrıca, Hz. Peygamber'in saçlarının yumuşak dalgalı olduğu, boynunun uzun ve zarif olduğu, yüzünün oval olduğu ve alnının, omuzlarının ve avuç içlerinin geniş olduğu da şemâil ve hadis kaynaklarına uygun düşmektedir. Ancak Beledli'nin tasvirinde bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Örneğin, Hz. Peygamber'in boyunun "uzuna yakın orta boylu" olduğunu bildiren şemâil ve hadis rivâyetlerine karşın Beledli, Hz. Peygamber'in "uzun boylu" olduğunu belirtmektedir. Bu tasvir, kaynaklarla çelişmektedir.

İskender Pala'nın *Mihmandar* adlı romanında ise Hz. Peygamber'in genel özellikleri kaynaklara uygun bir şekilde şöyle tarif edilmektedir:

Omuzlarına dökülen dalgalı uzun saçları, uzun ve ince hilal kaşları, siyah uzun kirpikleriyle yakışıklı birine benziyordu. Yüzüne bakınca içimi nedense bir

⁵⁵⁴ Beledli, *Dürr ve Sade*f, ss. 293-311.

⁵⁵⁵ Beledli, *Dürr ve Sade*f, s. 34.

*ferahlık kapladı. Buğday renkli açık alnının ortasında bir nûr parlıyor gibiydi ve değirmi yüzünün yanakları açık pembeye çalıyordu. Çehresinde öfkesi ve sevinci hemen yansıyıverecek bir berraklık vardı. Gözlerine baktım. Ezelden sürmeliydi sanki. Beyazı katı beyaz, karası kapkaraydı. Burnunun iki kaşına yakın olan kısmını hafif bir kemer süslüyordu. Ağzı ne çok büyük; ne de çok küçüktü. Beyaz ve bakımlı dişleri muntazam dizilmişti ve konuşurken aralarından dolu taneleri çıkar gibi parıltılar görünüyordu.*⁵⁵⁶

Pala, Hz. Peygamber'in şemâilini uzun ve dalgalı saçlı, ince hilal kaşlı, uzun kirpikli, buğday tenli ve pembe yanaklı yüzü, sürmeli siyah gözleri, kemerli burnu, muntazam dişleri ve nûrlu alnı ile tasvir etmektedir. Romanın başka bölümlerinde Hz. Peygamber'in eşsiz özelliklerle yaratıldığına dair geçen ifadelerde; Hz. Peygamber'in omuzlarına degecek kadar uzun saçlı, hilal kaşlı, uzun ve siyah kirpikli, asil duruşlu, buğday tenli ve parlak alınlı, pembeye çalan beyaz yanaklı, çehresinden mutluluğu anlaşılabilen bir yapıya sahip olduğu şeklinde tasvir edilmiştir.⁵⁵⁷ Bu tasvirin, Kadî İyâz, Kastallânî, Tirmizî, Begavî, Buhârî ve Müslim gibi hadis âlimlerinin eserlerinde ve sahâbenin naklettikleri rivâyetlerde yer alan betimlemelerle uyumlu olduğu görülmektedir. Ancak Pala'nın tasvirinde örneğin, Hz. Peygamber'in sakalı, boynu, omuzları, elleri ve ayakları hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Bu bilgilerin şemâil kaynaklarında önemli ayrıntılar olarak yer aldığı dikkati çekmektedir. Ayrıca Pala, Hz. Peygamber'in yüzünün “öfkesi ve sevinci hemen yansıyıverecek bir berraklık”a sahip olduğunu da belirtmektedir. Bu tür bir tasvir, Hz. Peygamber'in duygularını ve ruh hâlini tasvir etmeye yönelik bir yorum olduğundan, şemâil kaynaklarında doğrudan yer almamakla birlikte, onun ahlâkı ve vasıfları ile uyumlu bir şekilde yorumlanabilir.

Nurda Damla *Aşka Adanmış Bir Ömür: Hz. Hatice* adlı romanında ise “Çöl kumlarının bronzlaştıramadığı teni, parlak ve dupduru” ifadesi ile Hz. Peygamber'in teninin berraklığına ve parlaklığına değinmekte⁵⁵⁸ ; ayrıca onun “ışıklı bakışlara” sahip olduğunu belirtmektedir.⁵⁵⁹ Romanda Hz. Peygamber'in teninin “nûrani beyaz” olduğu ifade edilmektedir. Bu tasvir, şemâil ve siyer rivâyetlerinde sıklıkla yer almakta ve Hz. Peygamber'in bedeninden ve ruhundan yansıyan bir aydınlığı temsil etmektedir. Romanda Hz. Peygamber'in teninin “pembeye çalan bir beyaz” olduğu da ifade edilmektedir. Bu tasvir de şemâil ve siyer rivâyetlerinde yer almakta ve Hz.

⁵⁵⁶ Pala, *Mihmandar: Bir Eyüp Sultan Romanı*, ss. 27-28.

⁵⁵⁷ Pala, *Bülbülün Kırk Şarkısı*, s. 125.

⁵⁵⁸ Damla, *Aşka Adanmış Bir Ömür: Hz. Hatice*, s. 54.

⁵⁵⁹ Damla, *Aşka Adanmış Bir Ömür: Hz. Hatice*, s. 26.

Peygamber'in sağlıklı ve canlı bir tene sahip olduğunu göstermektedir. Damla'nın, Hz. Peygamber'in güzelliğini ve nûraniliğini tasvir etmek için bazı edebî üslup ve eklemeler kullandığı görülmektedir.

Sibel Eraslan'ın *Çöl/Deniz: Hz. Hatice* romanında da Hz. Peygamber'in dış görünüşü ile ilgili ifadelere yer verildiği görülmektedir. Yazarın, "Onun gözlerindeki kızıl kılcal damarlarını görenler, az evvel ağlamış zannederlerdi de yüzünden eksiltmediği tebessümüne şahit olunca hayran kalırlardı."⁵⁶⁰ ifadesiyle Hz. Peygamber'in ağlamış biri gibi görünmesine rağmen yüzünden eksik etmediği tebessüm ile insanlara baktığını belirtmektedir. Eraslan'ın başka bir ifadesi olan şu sözlerde "O dünyalar güzeliydi, her hâli şiir..." ifadesi ile Hz. Peygamber'i dünyalar güzeli olarak görmekte aynı zamanda o, Hz. Peygamber'in her hâlini şiire benzetmektedir. Onun, Hz. Peygamber'e dair "öyle güzel ve aydınlık bir yüzü vardı ki karanlık gecelerde tuttuğum ipe iplik geçirirken onun ziyasıyla görürdüm gözlerim." ifadesinde ise onun mübarek yüzünün parlaklığına ve nûrla dolu olduğuna değinmektedir. Hz. Peygamber'in bir başka özelliğine "Esrarengiz sükunetle, mütevazî bir dinginlikle, diğer insanlara karıştığı anlarda bile, onlardan farklıydı o..." ifadesi dikkat çekmektedir. Eraslan bu ifadesinde de Hz. Peygamber'in sahip olduğu sükûnet ve mütevazî hasletleri ile diğer insanlardan kolaylıkla ayrıldığına değinmektedir. Eraslan romanında, Hz. Peygamber'in tenini şemâil ve siyer rivâyetlerinde yer alan somut öğelerle değil soyut öğelerle dile getirmekte, Hz. Peygamber'in güzelliğini şiirsel bir dille tasvir ederek, ahlâkî vasıflarını vurgulamaktadır.

Hz. Peygamber'in şemâiline dair birtakım bilgilerin Türk romanında sıkça konu edildiği dikkati çekmektedir. Onun dış görünüşüne ait özellikler ile ilgili pek çok detaya yer verilmekte ve bu bilgilerin büyük çoğunluğunun siyer kaynaklarıyla tutarlı olduğu görülmektedir.

2.6. HZ. PEYGAMBER'İN BEDEN DİLİ

Hz. Peygamber'in, yirmi üç yıllık risâlet hayatı boyunca hâl ve hareketleri, sözleri Müslümanlar tarafından titizlikle takip edilmiş ve bunların bir kısmı şüphesiz

⁵⁶⁰ Eraslan, *Çöl/Deniz: Hz. Hatice*, ss. 102-174.

kayda geçirilmiştir. Hz. Peygamber'in beden diline dair hareketlerinin ve tavırlarının örnekleri hadîslerde, şerh kitaplarında, hilyelerde, müselsel hadis derlemelerinde ve usul kitaplarının ilgili bölümlerinde yer almaktadır.⁵⁶¹ Hz. Peygamber'in duruşu incelendiğinde onun, eğitim ve öğretim niteliğinde sayılabilecek hitaplarında konuşmalarına özellikle jestlerle canlılık getirmiş ve bu sayede de dinleyenlerin dikkatini konu etrafına toplamayı başarmıştır. Bununla birlikte Hz. Peygamber, jest ve mimikleri yerli yerinde kullanarak konuşmalarında geçen bazı soyut kavram ve ifadeleri ya da vermek istediği mesajları daha anlaşılır hale getirmiştir.⁵⁶² Hz. Peygamber, bir şeye işaret etmek istediği zamanlarda yalnızca parmağıyla değil bütün elini kullanarak işaret etmekte, bir şeye hayret ettiği zamanlarda ise ellerini bulunduğu durumdan ters çevirmektedir.⁵⁶³ Her konuda olduğu gibi bu konuda da yerinde ve ölçülü hareket eden Hz. Peygamber, hiçbir zaman ellerini ve parmaklarını kullanmada aşırıya gitmemiştir. Hz. Peygamber'in çevresiyle sadece konuşarak değil, beden dilini de kullanarak iletişim kurduğu bildirilmektedir.⁵⁶⁴ Onun sükût ve tebessüm ettiği veya yüz renginin değiştiği anlarda yanında bulunan ashabının bu durumdan bazı mesajları aldığı nakledilmektedir. Bu mesajlardan bir kısmının onay anlamında olumlu olduğu, bir kısmının ise hoşlanmama, rahatsız olma ve karşı çıkma anlamını taşıdığı; beden diliyle verdiği bu mesajları dikkate alan sahabilerin, gereğini yerine getirdiği ifade edilmektedir. Erul'a göre İslâm alîmleri, Hz. Peygamber'in sükût edişini onun davranışlarından biri olarak inceleyerek 10 farklı türde sükut ettiğini ve her birinin farklı bir sebep ve anlam taşıdığını öne sürmüşlerdir.⁵⁶⁵

Tirmizî'nin rivâyetlerine göre, orta boylu ve gayet mütenasip bir vücut yapısına sahip olan Hz. Peygamber'i ilk görenlerin onun mehabetinden biraz çekindiği, ancak bir süre birlikte kalıp onu yakından tanıma fırsatı bulması hâlinde bu mehabetin derhal

⁵⁶¹ Mustafa Karataş, "Hz. Peygamber'in Beden Dili", İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 8, 2003, s. 60.; Bünyamin Erul, "Hz. Peygamber ve Beden Dili", Hz. Peygamber'in Tebliğ Metodu Işığında /İslâm'ın Güncel Sunumu 2003 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereler, Türkiye Diyanet Vakıf Yayınları, Ankara, 2006, s. 221.

⁵⁶² Yusuf Macit, "Beden Dili: Hz. Peygamber Örneği", Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı/No:1, 2012, s. 38.

⁵⁶³ Tirmizî, Şemâil-eş-Şemâilü'n-Nebeviyye, s. 250.

⁵⁶⁴ Hz. Peygamber dört durumda sükût ederdi: "Hilm, ihtiyat, karar ve tefekkür için. İnsanlar arasında fark gözetmez ve onların görüşlerini hesaba katarak karar alırdı. Fâni ve bâki şeyler hakkında tefekkür ederdi". Bkz.: Belâzürî, Ensâbü'l-Esrâf, I, s. 463.

⁵⁶⁵ Erul, "Hz. Peygamber ve Beden Dili", s. 221.

sevgiye dönüştüğü belirtilmektedir.⁵⁶⁶ İbn Sa'd, Hz. Peygamber'in açık, net, teennî ve itina ile konuştuğunu, bu sebeple onu işiten kimsenin sözlerini hemen hıfz ettiğini, güzel sesinin olduğunu nakletmektedir.⁵⁶⁷ Kadî İyâz'ın da belirttiği üzere “Hz. Peygamber, düzgün ve doğru konuşma, etkili ve yerinde söz söyleme yeteneği en üstün seviyede ve herkesin bilip hayran kaldığı düzeyde idi..”⁵⁶⁸

Hz. Peygamber'in beden dili ile ilgili olarak Balâzürî ve İbn Kesîr şu ifadeleri kullanmaktadır:

Resûlullah (sav) ayaklarını yerden kuvvetlice kaldırır, yürürken öne doğru biraz meyleder ve tevazu ile yürürdü. Adımlarını genişçe atardı. Bir şeye bakmak istediği zaman bütün vücuduyla [o tarafa] dönerdi. Daima tevazu ile bakardı. Yere bakışları, semaya bakışlarından fazla ve uzunca idi. Çoğu zaman göz ucuyla bakardı. Yolda karşılaştığı kimselere önce kendisi selam verirdi.... Bir şahıs onun yanına oturduğunda ya da durumunu ona arz ettiğinde muhatabı kalkıp gitmedikçe Allah'ın Resûlü gitmez, onunla ilgilenirdi. Ondan bir şey isteyene ya istediğini verir ya da güzel sözlerle onu teselli edip gönderirdi. Onun cömertliği ve güzel ahlâkı herkesi kapsardı.⁵⁶⁹

İbn Hibbân ve Kastallânî ise Hz. Peygamber'i şöyle ifade etmiştir: “...Resûlullah'ın (sav) meclisteki arkadaşlarına karşı davranışları nasıldı? diye sorulduğunda; şöyle denildi: Resûlullah (sav) daima güler yüzlü, güzel ahlâklı ve yumuşak huyluydu. Kaba, sert, gürültücü, ayıplayıcı, utanmaz ve meddâh [aşırı öven] değildi. Hoşuna gitmeyen şeyleri görmezlikten gelir, ona bulaşmazdı.”⁵⁷⁰

İbn Kayyım, Hz. Peygamber'in beden dili ile ilgili olarak “Selam verdiğinde üç kere selam verirdi, gereksiz konuşmazdı, gülüşü tebessümdü, ağlayışı da gülüşü gibiydi.”⁵⁷¹ ifadesine yer verirken ; İbn Kesîr “O, kötü davranmaz, kötü söz söylemez, sokaklarda da bağırıp çağırmazdı.”⁵⁷² diyerek nakletmiş; İbn Kayyım ve İbn Sa'd ise “Resulullah (sas) yürüdüğü zaman hızlı yürür, yere yumuşak basar, vakarla ve

⁵⁶⁶ Tirmizî, Şemâil-e-Şemâilü'n-Nebeviyye, ss. 37-40.

⁵⁶⁷ İbn Sa'd, Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr, I, ss. 359-360.

⁵⁶⁸ Kadî İyâz, Şifâ-i Şerîf Şerhi, I, s. 185.

⁵⁶⁹ Belâzürî, Ensâbü'l-Esrâf, I, ss. 460, 462.; İbn Kesîr, el Bidâye ve'n-Nihâye, I, ss. 46-53.; İbn Kesîr, el Bidâye ve'n-Nihâye, VI, ss. 19-20, 44-46.

⁵⁷⁰ İbn Hibbân, es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ, ss. 324-325.; Kastallânî, el-Mevâhibü'l-Ledünniye, I, ss. 463-474.

⁵⁷¹ İbn Kayyım el-Cevziyye, Zâdu'l-Mead, I, ss. 166-167.

⁵⁷² İbn Kesîr, el Bidâye ve'n-Nihâye, VI, s. 44.

vücuda dik olarak yürürdü. Çoğu zaman göz ucuyla bakardı."⁵⁷³ şeklinde rivâyette bulunmuşlar.

İbn Sa'd, Belâzürî ve Kadî İyâz Hz. Peygamber'in beden diline dair farklı ayrıntılara şu şekilde yer vermektedirler:

Resûlullah (sav) Bir şeye işaret etmek istediği zaman bütün eliyle işaret ederdi. Hayret veren bir durum karşısında ellerini havaya açardı. Konuşurken ellerini kavuşturur, sağ avucuyla, sol elinin başparmağının içine vururdu. Öfkelenildiği zaman [o meseleden] yüz çevirir ve ona prim vermezdi. Sevindiği zaman gözlerini yumar, sessiz kalırdı. Gülüşünün çoğu tebessümdü, güldüğünde inci taneleri gibi dişleri görünürdü.⁵⁷⁴

Hz. Peygamber'in beden dili denildiğinde akıllarda beliren ilk şey hiç şüphesiz onun tavrıdır. Onun sükûtunun dahi dinî açıdan bir anlam taşıdığı düşünüldüğünde Hz. Peygamber'in, duruşuyla oluşturduğu imajın onun gerçek ve en etkili yüzünü yansıtmak bakımından ne kadar önemli olduğu görülecektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'in canlı bir temsili olan Hz. Peygamber, duruşuyla da olması gereken ideal insan tipini çizmektedir. Hz. Peygamber'in duruşu söz konusu olduğunda giydiği kıyafetlere her zaman önem gösterdiği, onların temiz olmasına dikkat ettiği, biriyle konuştuğu zaman karşıdakinin yüzüne tebessümle baktığı, onu dikkatlice dinlediği, muhatabının sözünü bitirmesini bekleyerek öyle konuştuğu, kişisel mesafesini ise yakınlık derecesine göre ayarladığı ifade edilmektedir.⁵⁷⁵ Ayrıca Hz. Peygamber'in yürürken âciz ve tembeller gibi yürümediği sert adımlarla yürürdüğü, ardından gelen kimsenin kendisine kolay kolay yetişemediği, arkasından seslenildiğinde sadece boynunu çevirmeyip bütün vücuduyla dönerek karşılık verdiği de belirtilmektedir.⁵⁷⁶

Siyer kaynaklarında Hz. Peygamber'in nazik ve kibar biri olduğu, aynı zamanda onun sahip olduğu şefkat ve merhamet hislerinin içindeki duyguları anında dışa yansıtmakta etkili olduğu, bu yüzden de düşüncelerinin adeta yüz ifadesinden okunduğunu, duygu ve hislerinin ise bazen gözyaşı şeklinde tezahür ettiği bazen de alnında kaban bir damar olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir.⁵⁷⁷ Sahâbenin, Hz.

⁵⁷³ İbn Kayyım el-Cevziyye, **Zadu'l-Mead**, I, ss. 154-155.; İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, I, ss. 362-363., 405-406.

⁵⁷⁴ İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, I, s. 407.; Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşraf**, I, s. 460.; Kadî İyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, I, s. 338-339.

⁵⁷⁵ Karataş, "Hz. Peygamber'in Beden Dili", ss. 67-69.; Yardım, **Peygamberimizin Şemâili**, s. 278-288.; Adnan Demircan, **Hz. Peygamber (sas) Döneminde Gündelik Yaşam**, Siyer Yayınları İstanbul, 2015, s. 33.

⁵⁷⁶ Karataş, "Hz. Peygamber'in Beden Dili", ss. 68-69.

⁵⁷⁷ Tirmizî, **Şemâil-eş-Şemâilü'n-Nebeviyye**, s. 12.

Peygamber'in alnının ortasındaki damarın şişmesi ve gözlerinin kızarmasından kızgının olduğunu anladığı ifade edilmektedir.⁵⁷⁸

Tezimize konu olan romanlarda incelendiği üzere Hz. Peygamber'in beden dili hakkında yapılan tasvirlerin, hadîs, siyer ve şemâillerde geçen tasvirlerle kısmen uyumlu olduğu kısmen de uyumlu olmadığı görülmektedir.

Nurdan Damla'nın *Aşka Adanmış Bir Ömür* adlı romanında Hz. Peygamber'in, karşılaştığı insan yanından ayrılmadan onun da ayrılmadığı, karşısındaki insan Hz. Peygamber'in elini bırakmadıkça onun da karşısındakinin elini bırakmadığı şeklinde ifade etmektedir.⁵⁷⁹ Tirmizî'nin rivâyetine göre; “Hz. Peygamber, biriyle konuştuğu zaman yüzüne bakar, elini tutmuşsa o bırakmadıkça bırakmaz, karşısındaki yüzünü başka tarafa çevirmedikçe o da çevirmezdi.”⁵⁸⁰ Dolayısıyla Damla'nın, romanında geçen yukarıdaki ifadesinin siyer rivâyetleriyle tutarlı olduğu görülmektedir.

Sibel Eraslan, *Meleklerin Selam Verdiği Kadın: Hz. Âişe (ra)* adlı romanında Hz. Peygamber'in yürüyüşünü “Yürüdüğünde ayağını yüksekçe kaldırır... Yumuşakça basardı, incitmezdi toprağı... Adımlarını süratlice ve uzunca atardı... Sanki göklerden aşağı iniyormuşçasına yürürdü...” şeklinde ifade etmektedir.⁵⁸¹ Yazarın Hz. Peygamber'in yürüyüşüyle ilgili anlatımları, siyer kaynaklarındaki “Resulullah (sas) yürüdüğü zaman hızlı yürür, yere yumuşak basar, vakarla ve vücudu dik olarak yürürdü” gibi ifadelerle benzerlikler göstermektedir.⁵⁸² Romanın başka bölümlerinde Eraslan, Hz. Peygamber'in genel duruşunu, “Dalgın, kederli, ıstıraplı...” şeklinde tasvir ettiği görülmektedir.⁵⁸³ Ancak Hz. Peygamber'in genel duruşu hakkında bu tür anlatımlara incelediğimiz siyer kaynaklarında rastlayamadığımızı ifade etmeliyiz. Ayrıca Eraslan'ın Hz. Peygamber'i “dalgın, kederli, ıstıraplı” olarak tasvir etmesi, İslâm tarihindeki peygamber tasvirinin genel kabul gören imajından oldukça farklı bir bakış açısı sunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Zirâ, siyer ve şemâil kaynaklarında Hz.

⁵⁷⁸ Ebûbekir b. Ebî Şeybe, **el-Musannef**, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409, 6/382 (No. 32211); Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, 29/57 (No. 17516).

⁵⁷⁹ Nurdan Damla, *Aşka Adanmış Bir Ömür: Hz. Hatice*, s. 317.

⁵⁸⁰ Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, **es-Sünen**, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998, “Sıfatu'l-kıyâme”, 46 (No. 2490).

⁵⁸¹ Sibel Eraslan, *Meleklerin Selam Verdiği Kadın: Hz. Âişe (ra)*, s. 55

⁵⁸² İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zadu'l-Mead*, I, ss. 154-155.; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, ss. 363.

⁵⁸³ Eraslan, *Meleklerin Selam Verdiği Kadın: Hz. Âişe (ra)*, ss. 59-75.

Peygamber, daha çok merhametli, sabırlı, cesur şeklinde tasvir edilmektedir. Dolayısıyla Eraslan, bu ifadesiyle genel kabul gören peygamber imajının dışında Hz. Peygamber'i tasvir ettiği dikkati çekmektedir.

Yine Hz. Peygamber'in yüz ifadelerine dair tasvirler, Nedim Gürsel'in *Allah'ın Kızları* romanında ise şu şekilde geçmektedir:

“Burnunun üstüne dek uzayan kavisli kaşları, kaşların tam ortasında öfkelenince kabarıp şişen, sakinleştiğinde eriyip kaybolan bir damar var.”⁵⁸⁴

“Kaşları uzun, ince ve kavisliydi. Kaşları mükemmel olup birbirine yaklaşmış, fakat bitişik değildi. Kaşları arasında bir damar vardı; öfke onu kabartıyordu.”⁵⁸⁵

Gürsel'in, Hz. Peygamber'in yüz ifadesine dair kullandığı tasvirler, siyer kaynaklarına uygun olduğu görülmektedir.

İskender Pala'nın *Mihmandar* adlı romanında ise “Çehresinde öfkesi ve sevinci hemen yansıyverecek bir berraklık vardı.”⁵⁸⁶ ifadesi geçmektedir. Romanda geçen bu ifade de Hz. Peygamber'in öfke ve sevincini yansıtan halleri tasvir edilmektedir.

Mehmet Coral, *Hümeysra'nın Anıları* adlı romanında Hz. Peygamber'i farklı bir bakış açısıyla tasvir etmiştir. Bir taraftan Hz. Peygamber'in etrafında olan her şeye duygusallıkla baktığını, olur olmaz zamanlarda gözlerinin dolduğunu belirtirken bir taraftan da yaşadığı ortamda eğretiymiş gibi davrandığını ifade etmektedir.⁵⁸⁷ Hz. Peygamber'in beden dili ile ilgili kaynaklar incelediğinde Coral'ın ifadelerini doğrulayan anlatımlara rastlanılmamaktadır. Hz. Peygamber'in duygusal olmasından söz edilebileceği fakat onun yaşadığı ortamda eğretiymiş gibi davranmasının ve durmasının hadîs, siyer ve şemail kaynaklarında anlatılan Hz. Peygamber tasviriyle uyumlu olmadığını burada belirtmek gerekmektedir.

⁵⁸⁴ Gürsel, *Allah'ın Kızları*, s. 126-127.

⁵⁸⁵ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, s. 406.; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, s. 459.; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, VI, s. 17.; Kadî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, s. 336.

⁵⁸⁶ Pala, *Mihmandar: Bir Eyüp Sultan Romanı*, ss. 27-28.

⁵⁸⁷ Coral, *Hümeysra'nın Anıları*, s. 42.

2.7. HZ. PEYGAMBER'İN KİŞİSEL BAKIMI

Genellikle suyun kıt olduğu bir tarihî coğrafya olan Arap Yarımadası'ndaki Arap temizlik kültürüne kıyasla temizlik konusunda son derece hassas olan⁵⁸⁸ Hz. Peygamber'in sünnetinde, vücut ve kıyafet temizliği önemli bir yer tutmuştur. Kendisinden önce Arap toplumu yanlış ve kötü alışkanlıkları barındırmasına rağmen Hz. Peygamber'in getirdiği bakım ve temizlik anlayışı ile sağlık konusu yeni bir boyut kazanmıştır.

Hız. Peygamber, vücut ve kıyafet temizliği, vücut bakımı gibi konularda temizliği her zaman öne çıkarmış ve bu minvalde her daim özenli davranmıştır. Rivâyetlere bakıldığında onun, banyo yapma, güzel kokular sürme, el-ayak bakımı, saç bakımı, cilt bakımı, ağız-diş bakımı ve temizliği, saç ve sakal bakımı konularına önem verdiği ve tavsiyelerde bulunduğu ifade edilmektedir. Temizlik açısından insan doğasını bozacak hiçbir şeyi uygun görmediği ve bunlara karşı çıktığı da bilinmektedir.⁵⁸⁹

Dış görünüşün bir tezahürü olan saç konusunda da Hz. Peygamber, saçların temiz ve bakımlı olmasını tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber, saçlarının temiz ve bakımlı olmasına dikkat etmiş ve ashabını bu konuda uyarmıştır. Ayrıca o dönem saç bakımında kullanılan yağ, koku gibi çeşitli ürünlerden faydalanmıştır.⁵⁹⁰

Siyer ve şemâil kaynaklarında Hz. Peygamber'in saç bakımı ile ilgili olarak "Hz. Peygamber saçlarını tarardı ve yağlardı. Saçlarını yağlayınca tülbentle sarardı, saçlarının bakımına önem verir, saçlarını sağdan tarardı. Saç ve sakalında çok az

⁵⁸⁸ İbn Habîb İslâm'dan önce Araplar toplumunda temizlik kültürünün olduğunu belirtir. Temizlik konusunda başka milletlerden farklı olarak şu on şeyi yaptığına yer verir: "Ağzı çalkalamak, burna su vermek, dişleri temizlemek, saç taramak ve bıyıkları kısaltmak. Diğer beşi de bedendeydi. Bunlar: sünnet olmak, etek tıraşı olmak, koltuk altlarını temizlemek, tırnak kesmek, taharet almak. Bunlar Araplara özgü olup diğer milletlerde yoktu". Bkz.: İbn Habîb, **el-Muhabber**, s. 234.

⁵⁸⁹ Müslim, **Sahîh-i Müslim**, "Tahâret" 122/81 (No: 3399) ; en-Nesâî, **es-Sünen**, "Tahâret" 5, (No: 2087) ; Ebû Dâvûd, **Sünen-i Ebû Dâvûd**, "Tahâret" 130/91 (No: 3601) ; İbn Ebî Şeybe, **el-Musannef**, "Tahâret" 38/1 (No: 243) ; İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, VI, s. 84 ; Kadî İyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, I, s. 171 ; İbn Kayyım el-Cevziyye, **Zadu'l-Mead**, IV, ss. 481-483 ; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, II, s. 810 ; Yardım, **Peygamberimizin Şemâili**, s. 102 ; Demircan, Hz. Peygamber (sas) Döneminde Gündelik Yaşam, ss. 174-176.

⁵⁹⁰ Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, "Libâs", 74, (No. 5922), "Libâs", 75 (No. 5923) ; Tirmizî, **Şemâil-eş-Şemâilü'n-Nebeviyye**, ss. 84-89 ; Begavî, **el-Envar Fî Şemâili'n-Nebiyyi'l-Muhtar**, Cilt: I, ss. 681-683.

sayıda beyaz kıl bulunurdu, saçlarını yağladığı zaman bu beyazlar kaybolurdu.”⁵⁹¹ ; “Resulullah'ın (sas) fildişinden bir tarağı vardı; (saçını, sakalını) onunla tarıyordu”⁵⁹² ; “Hz. Peygamber saçını sidr yapraklarının suyuyla yıkardı. Saçını sidr yapraklarının suyuyla yıkar, Hz. Âişe'nin rivâyetine göre; saçını iki günde bir tarardı.”⁵⁹³ şeklinde rivâyetler yer almaktadır.

Yine Hz. Peygamber, kişisel hijyen açısından tıpkı saç konusunda olduğu gibi sakal bakımına da büyük önem vermiştir. O, Müslümanlara sakal bırakmasını emretmiş,⁵⁹⁴ bırakıldığı takdirde belli kaidelere uyulmasını ve bakımının yapılması gerekliliğini vurgulamıştır. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in sakalına misk, amber, buhur ve yağın karıştırılmasıyla elde edilen bir tür parfüm ve sakal bakım ürünü olan “gâliye” sürdüğünü bildirmiştir.⁵⁹⁵

Hz. Peygamber'in bakım konusuna önem verdiği gibi göz sağlığına ve bakımına da ayrı bir önem verdiği, yanında sürme taşıdığı, düzenli olarak geceleri gözlerine sürme çektiği rivâyetlerde yer almaktadır.⁵⁹⁶ Tirmizî, Begâvî, İbn Hibbân, İbn Sa'd ve İbn Kesîr Hz. Peygamber'in sürme kullanması ile ilgili olarak “Hz. Peygamber gözlerine sürme çekerdi, sürmeyi üç defa çeker, sürmenin görmeyi kuvvetlendirdiğini ve kirpikleri çoğalttığını söylerdi.”⁵⁹⁷ şeklinde nakilde bulunmuşlardır.

Hz. Peygamber kişisel bakımına dikkat etmiş, alışkanlıkları ve hayatında yaptığı uygulamalar ile temizlik konusuna son derece önem vermiştir. Hz. Peygamber'in kişisel bakıma verdiği önem ve temizlik ile alakalı konular daha çok (Buhârî, Libâs, 63-64; Müslim, “Tahara”, 49-50; Tirmizî, “Edeb”, 14) öne

⁵⁹¹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, s. 590 ; Tirmizî, *Şemâil-eş-Şemâilü'n-Nebeviyye*, ss. 84-89 ; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, VI, s. 9 ; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr*, I, s. 468.

⁵⁹² İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr*, I, s. 468.

⁵⁹³ Begavî, *el-Envar Fî Şemâilü'n-Nebiyyi'l-Muhtar*, I, ss. 681-683 ; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, s. 468.

⁵⁹⁴ Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, “Libâs”, 65 (No.5892) ; “Libâs”, 66 (No. 5893).

⁵⁹⁵ Ebû Ya'kub İshak b. İbrahim İbn Râhûye, *el-Müsned*, thk. Abdulgafur b. Abdulkhak, Medine: Mektebetü'l-İman, 1412/1991, 2/422 (No. 982) ; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, s. 466-468.

⁵⁹⁶ Tirmizî, *es-Sünen*, “Libâs”, 23 (No. 1757) ; Tirmizî, *Şemâil-eş-Şemâilü'n-Nebeviyye*, ss. 100-110 ; Begavî, *el-Envar Fî Şemâilü'n-Nebiyyi'l-Muhtar*, Cilt: I, ss. 141-145 ; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 102 ; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, VI, ss. 35-36.

⁵⁹⁷ Tirmizî, *Şemâil-eş-Şemâilü'n-Nebeviyye*, ss. 100-105 ; Begavî, *el-Envar Fî Şemâilü'n-Nebiyyi'l-Muhtar*, I, ss. 141-145 ; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 102 ; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, VI, ss. 35-36 ; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr*, I, s. 468.

çıkılmaktadır. Bu konuyla alakalı olarak Ramazan Önal, Hz. Peygamber'in kişisel bakım uygulamalarının estetik, diğer din mensuplarından farklı olmak koşuluna dayalı olma, özgünlük ve sağlığa ve fitrata uygunluk esasları üzerine inşa edildiğini, uygulamasının ise insanlara kolaylık sağlaması gibi birtakım kurallardan oluştuğunu belirtmektedir.⁵⁹⁸

Sinan Yağmur'un *Hiz. Ali ve Fatma-Aşkın Meali-3*⁵⁹⁹ ve İskender Pala'nın *Mihmandar*⁶⁰⁰ adlı romanlarında Hz. Peygamber'in sürme kullandığına dair anlatımlara yer verilmektedir. Yağmur'un, Hz. Peygamber'in gözlerine sürme çektiğine dair anlatımları siyer ve şemâil kaynaklarına uygun olduğu görülmektedir.

İskender Pala'nın *Mihmandar* adlı romanında Hz. Peygamber'in temizliğe verdiği önem ile ilgili olarak birtakım bilgiler geçmektedir. Romanda, tırnak bakımının nasıl olması gerektiği hususuna dikkat çekilmektedir. Bu durum, Hz. Peygamber'in bir hadîsi⁶⁰¹ üzerinden anlatılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in tuvalet nezafeti konusunda da ümmetini defaatle uyardığı hatta tuvaletlerin bile nasıl kullanılması gerektiğini dahi açıkça söylediği belirtilmektedir.⁶⁰² Siyer kaynaklarında, Hz. Peygamber'in tuvaletlere girmeden önce ve çıktıktan sonra yapılması gerekenler ve tuvaletlerin temizliği gibi konulara dair birçok bilgi bulunmaktadır. Hz. Peygamber, ashabına tuvalete girme ve çıkma âdâbını öğretmiş, tuvalet ihtiyacının giderildiği yerlerin temiz tutulmasına büyük önem vermiştir.⁶⁰³ İskender Pala'nın *Mihmandar* romanı, İslam'ın temizliğe verdiği önemi, Hz. Peygamber'in hayatı üzerinden somut örneklerle ortaya koymaktadır. Romandaki bu

⁵⁹⁸ Ramazan Önal, "Hz. Peygamber'in Hayatında Kişisel Bakım", **Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 2020, ss. 54-63.

⁵⁹⁹ Yağmur, **Hiz. Ali ve Fatma**, s. 200.

⁶⁰⁰ Pala, **Mihmandar**, ss. 27-28.

⁶⁰¹ "Hz. Peygamber'in kişisel temizlik konusunda önem verdiği diğer bir husus ise el ve ayak bakımındır. Fitrat gereği el ve ayak tırnaklarının kesilmesi gerekliliğini bildirmiştir. Kendisi de İbn Ömer'in bildirdiğine göre Cuma günleri tırnaklarını keser bıyığını kısaltırdı." Bkz. : Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, **el-Mu'cemu'l Evsat** thk. Tarık b. İvadullah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseyni, Kahire: Daru'l-Haremeyn, ty. , 1/257 (No. 842); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, **Şuabu'l İmân** thk. Abdulalî Abdulhamîd Hâmid, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd ed-Dâru's-Selefiyye, 1423/2003 ; Mektebetü'r-Rüşd ed-Dâru's-Selefiyye, Bombay, 1423/2003, 4/274 (No. 2508) ; Kadî İyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, I, s. 171 ; Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, "Libas", 64 (No. 5889).

⁶⁰² Pala, **Mihmandar**, ss. 255-256.

⁶⁰³ Kastallânî, **el-Mevâhibü'l-Ledünniye**, II, ss. 373-374 ; İbn Kayyım el-Cevziyye, **Zadu'l-Mead**, I, ss. 157-158 ; İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, I, ss. 354, 367 ; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, I, s. 77.

anlatımların, siyer kaynaklarındaki anlatımlarla büyük bir uyum içinde olduğu görülmektedir.

İncelediğimiz romanlarda Hz. Peygamber'in kişisel bakımında sürme kullandığını yukarıda izah ettikten sonra onun saç ve sakalına dair bilgilere Nedim Gürsel'in *Allah'ın Kızları* ve İskender Pala'nın *Mihmandar* romanlarında rastlanmaktadır. *Allah'ın Kızları* romanında Hz. Peygamber'in saç ve sakalı ile ilgili olarak onun uzun saçlı ve uzun sakallı olduğuna değinilmektedir.⁶⁰⁴ Yine *Mihmandar* adlı romanda da Hz. Peygamber'in dalgalı ve uzun saçlı olduğu belirtilmesine rağmen yine Hz. Peygamber'in saç bakımı konusunda yeterince detay verilmemektedir.⁶⁰⁵

Sinan Yağmur'un *Hız. Ali ve Fatma-Aşkın Meali-3* adlı romanda ise bu konu ile ilgili olarak Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma'nın, onun saçlarını taradığına ve sakalına sümbül yağı sürerek bakım yaptığına dair bilgiler verilmektedir.⁶⁰⁶

Saç ve sakalının yanı sıra ağız ve diş sağlığına da çok önem veren Hz. Peygamber, ağız ve diş temizliği için misvak kullanmıştır. Misvak kullanmak, hayatında onun için önemli bir alışkanlık hâline gelmiştir. Buhârî, İbn Sa'd, Belâzürî ve Kastallânî onun namazlarından önce, yatarken ve kalkarken misvak kullanmayı ihmal etmediğini belirtmektedirler.⁶⁰⁷ Resûlullah'ın diş temizliği konusunda ısrarcı oluşu ve bunu hayatında sürekli uygulaması bu konuya ne kadar önem verdiğini bizlere göstermektedir. *Mihmandar* ve *Allah'ın Kızları* adlı romanlarda bu konuyla alakalı olarak onun sadece dişlerine vurgu yapıldığını; ağız sağlığı ve temizliği ile ilgili düşünce ve tavsiyelerinin yer almadığını görmekteyiz:

“Beyaz ve bakımlı dişleri muntazam dizilmişti.”⁶⁰⁸

“Ve güzel, beyaz dişleriyle hep gülümsüyor Muhammed.”⁶⁰⁹

Romanlar incelendiğinde; *Hız. Ali ve Fatma* romanında Hz. Peygamber'in sürme kullandığına dair bir bilgi yer almaktadır. *Mihmandar* romanında Hz. Peygamber'in tırnak bakımının önemini vurgulayan bir hadis örnek gösterilmekte, Hz. Peygamber'in tuvalet nezafetine dair uyarılarını ve tuvaletlerin nasıl kullanılması

⁶⁰⁴ Gürsel, *Allah'ın Kızları*, s. 171.

⁶⁰⁵ Pala, *Mihmandar*, ss. 27-28.

⁶⁰⁶ Yağmur, *Hız. Ali ve Fatma*, ss. 55-56.

⁶⁰⁷ Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, “Vudû”, 75 (No. 245).; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, ss. 467-468.; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, s. 489, Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniye*, II, ss. 373-374.

⁶⁰⁸ Pala, *Mihmandar*, ss. 27-28.

⁶⁰⁹ Gürsel, *Allah'ın Kızları*, s. 126.

gerektiğini anlattığı belirtilmektedir. *Allah'ın Kızları* romanında Hz. Peygamber'in uzun saçlı ve uzun sakallı olduğuna değinilmektedir. *Mihmandar* romanında da Hz. Peygamber'in dalgalı ve uzun saçlı olduğu belirtilmektedir. *Hız. Ali ve* romanında Hz. Fâtıma'nın, Hz. Peygamber'in saçlarını taradığına ve sakalına sümbül yağı sürdüğüne dair anlatımlara yer verilmektedir. *Mihmandar* ve *Allah'ın Kızları* romanında Hz. Peygamber'in güzel ve beyaz dişlerine vurgu yapılmaktadır. *Hız. Ali ve Fatma* romanında misvak kullanımı ve diş temizliğinin önemi vurgulanmaktadır. İncelediğimiz romanlarda Hz. Peygamberin kişisel bakımına ilişkin anlatımların hadis, siyer ve şemâillerde geçen tasvirlerle uyumlu olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber'in her meselede olduğu gibi kişisel bakım ve temizlik konusunda olan uygulamaları da romanlarda yer almaktadır. Hz. Peygamber'in tavsiyeleri, İslâm'da farz kabul edildiği düşünüldüğünde, bu davranışların bir bölümü her Müslümanın hayatında bir zorunluluk teşkil etmektedir. Diğer bir bölümü de Hz. Peygamber'in sünneti kabul edilerek güzel davranışlar için örnek olmaktadır.

2.8. HZ. PEYGAMBER'İN ÇOCUKLAR İLE İLİŞKİLERİ

Hız. Peygamber, çocuklara karşı her zaman derin sevgi, şefkat ve merhamet duygusu beslemiştir. Öyle ki onun zaman zaman çocukları kucağına alıp sevdiği ile ilgili rivâyetlere rastlamak mümkündür. Hz. Peygamber'in çocuk sevgisini anlatan rivâyetlerden anlaşıldığı üzere o, çocuk sevgisini çoğu önemli şeyden daha üstte tutmuş, çocuklara karşı her zaman daha müsamahakâr olmuş, onları hoş tutmuş, onların isteklerinden makul olanları yerine getirmeye çalışmıştır.⁶¹⁰ Buhârî, Müslim ve Kadî İyâz, Hz. Peygamber'in, çocukların sağlık ve güvenlikleriyle yakından ilgilendiğini ve bu doğrultuda savaşlarda özellikle kadınların ve çocukların öldürülmemesini emrettiğini bildirmektedir.⁶¹¹

⁶¹⁰ Nejla Ceyhan, "Hz. Peygamber Dönemi Çocuk Oyunları", **Hız. Peygamber'in Çocukluk ve Gençliği: IV. Ulusal Genç Akademisyenler Sempozyumu**, SAMER Yayınları, Kahramanmaraş, 2022, ss. 46-50.; Kadî İyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, I, s. 363.; Gencal Şenyayla, "Bir Dede Olarak Hız. Peygamber'in Rol Modelliği", **Kastomonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1, 2021, ss. 31-32.

⁶¹¹ Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, "Cihad ve Siyer", 147-148 (No. 3014, No. 3015) ; Müslim, "Cihad ve Siyer", 24, 25 (No. 1744) ; Kadî İyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, I, s. 192.

Hız. Peygamber'in çocuk sevgisi ile ilgili olarak geçen şu hadiste; Hız. Peygamber'e bir bedevî kabile reisi olan Akra' b. Hâbis:

“Siz çocukları öper misiniz? Benim on çocuğum var, hiçbirini öpmedim.” der. Yine “Siz çocukları öper misiniz? Biz öpmeyiz, diyen bir şahsa, Resûlullah (sav), Allah senin kalbinden merhameti alıp çıkardıysa ben ne yapabilirim.”⁶¹² diyerek “merhamet etmeye ne merhamet edilmez.”⁶¹³ buyurmuştur.

Hız. Peygamber'in çocuk sevgisine dair bu hadisin, Habib Mert'in *Tûba Kokusu* adlı romanında işlendiğı görölmektedir. Romanda Hız. Peygamber'in, torunu Hız. Hasan'ı bir gün kucağına alıp dizlerine oturttuğı ve büyük bir sevgiyle onu öptüğünü gören Akra'nın, Hız. Peygamber'in bu hâllerine şaşırdığı ve onu hayretle izlediğı ifade edilmektedir.⁶¹⁴

Hız. Peygamber, bütün çocuklarını sevmekle beraber torunlarına karşı ayrı bir ilgi ve muhabbet beslemiştir. Onlarla tıpkı onların dilinden konuşmuş, onların yaşına inerek oyunlar oynamış ve onlara karşı derin sevgisini göstermiştir. Hız. Peygamber, yaşadığı toplumda çocuklara karşı davranışları nedeniyle yadırganmasına rağmen o, bu yadırganamalara aldırış etmemiş ve çevresindekilere her hareketi ile örnek olmayı arzulamıştır.⁶¹⁵ Habib Mert'in *Tûba Kokusu* adlı romanında Hız. Peygamber'in bu özelliğı şu şekilde ifade edilmiştir: *“Evlatlarını toplumun içinde sevmekten asla çekinmezdi. Arap toplumunda çocuğı ulu orta sevmek hoş karşılanmazdı. Allah Resulü, Arapların bu yersiz âdetine meydan okuyordu adeta. Sık sık torunlarını omuzlarına alıp gezdirirdi...”⁶¹⁶*

Hız. Peygamber'in örneklüğünde her şeyin yeniden anlam bulduğu varlık âleminde onun davranış ve tutumları sayesinde ‘çocuk’ özelinde ‘kız çocukları’ yepyeni bir değer kazanmıştır. Hız. Peygamber'in kız çocuklarını erkek çocuklarla eşit tutması burada vurgulamamız gereken önemli bir konudur. Siyer kaynaklarında İslâm öncesi Arap toplumunda kız çocuğunun bir utanç kaynağı olarak görüldüğü ve yeni

⁶¹² Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, “Edeb”, 18 (No. 5997).

⁶¹³ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, II, s. 235.

⁶¹⁴ Mert, *Tûba Kokusu*, ss. 84-85.

⁶¹⁵ Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, “Cihad ve Siyer”, 147-148 (No. 3014, No. 3015) ; Müslim, “Cihad ve Siyer”, 24, 25 (No. 1744).; Kadi İyâz, *Şifâ-i Şerif Şerhi*, I, s. 192.

⁶¹⁶ Mert, *Tûba Kokusu*, s. 89.

doğan kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü bildirilmektedir.⁶¹⁷ Allah, kız çocuklarının öldürülmesini yasaklamış, Hz. Peygamber bu geleneği ortadan kaldırmıştır.⁶¹⁸

İbn Hişâm, kız çocuklarının hakir görüldüğü Arap toplumunda, Hz. Peygamber'in gerek evlatları gerekse torunları arasında cinsiyet ayrımı yapmadığını, çeşitli söz ve davranışlarıyla onlara içten ve samimi davrandığını, onlara karşı her zaman şefkat ve merhametle yaklaştığını ifade etmektedir.⁶¹⁹

Kız çocuklarına sahip olan Hz. Peygamber'in onlara karşı beslediği sevgi gerek kendi dönemine gerekse kendisinden sonraki nesillere örnek olmuştur. Bilhassa onun, kızı Hz. Fâtıma'ya olan sevgi ve şefkati Sinan Yağmur'un *Hiz. Ali ve Fatma* adlı romanında en çok işlenen konulardan biri olmuştur. Sinan Yağmur, romanda geçen: “...Resûlullah, Fatma küçükken banyodan sonra onun saçını havlu ile kurutup, sonra ceylan kemiğinden yapılmış tarağı alıp taramayı, parmaklarını saçlarında gezdirmeyi çok severdi...”⁶²⁰ ifadesi ile kız çocuklarına karşı sevgi ve şefkat duygularının köreldiği bir dönemde bir baba olarak Hz. Peygamber'in, kızıyla nasıl ilgilendiğini tasvir etmektedir. Yine onun, kızı Fâtıma'ya karşı sevgisi, Yağmur'un “Babacığım, hani ben küçükken beni göğsüne alıp uyuturdun ya epeydir göğsünde uyumadım. Bu gece böyle uyuyabilir miyim?”⁶²¹ ifadesinde görülmektedir.

Hiz. Ali ve Fatma romanında yer alan “...Kızını sadece bir baba muhabbeti olarak değil, bir vazife, önemli bir görev olarak seven Peygamberin bu tavrı; Fâtıma'nın şahsında tüm kızları, hanımları yücelten, insani bir erdemdir.”⁶²² yazarın bu ifadesinde Hz. Peygamber'in kadınlara verdiği değer yansıtılmaktadır. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in, kendi kızına olan davranışlarıyla toplum nezdinde örnek olarak İslâm öncesi Arap toplumunda uzun senelerdir yerleşmiş bu tavırları değiştirmeyi ve kız çocuklarını yüceltmeyi vazife edindiği dile getirilmektedir. Romanın başka bir bölümünde ise kız çocuklarına sevgi göstermenin ayıp görülüp

⁶¹⁷ Bkz. Rıza Savaş, “İslâm Dünyasında Kadınlarla İlgili Arapça Olarak Yazılmış Önemli Bazı Kaynak Eserler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9, İzmir, 1998, s. 101 ; Mustafa Öztürk, *Cahiliyeden İslâmiyet'e Kadın*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2012 ; Rıza Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın, Siyer Yayınları*, İstanbul, 2017.

⁶¹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, s. 298 ; Kadi İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, s. 192.

⁶¹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, s. 298.

⁶²⁰ Yağmur, *Hiz. Ali ve Fatma*, s. 76.

⁶²¹ Yağmur, *Hiz. Ali ve Fatma* s. 77.

⁶²² Yağmur, *Hiz. Ali ve Fatma* s. 37.

kınandığı zamanlarda Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma'yı sevip öpmesine, ona sarılmasına ve onun küçük yaşına rağmen onu kalkarak karşılamasına değinilmektedir. Dolayısıyla, onun örnek davranışları insanlar için her zaman bir rehber olmaktadır.⁶²³

Yine aynı romanda Hz. Peygamber'in sefer dönüşü kızı Hz. Fâtıma'ya kavuştuğunda onu bağrına basıp öpüp koklaması ve sevgisini göstermesi şu şekilde ifade edilmektedir:

*Ciğerparesi Fâtıma'ya kavuşmanın ilk gecesini Resûlullah yatmadan önce özlediği bir âdeti yaşamak istercesine kokladı kızını. Fâtıma'nın alnını ve avuç içini öptü, durmak, doymak bilmeden öptü. Bağrına bastığı canının içini dakikalarca bırakmaksızın kokladı, kokladı. Bu aslında baba kız arasındaki bir sevgi rumuzuydu.*⁶²⁴

Yazar burada Hz. Peygamber'inde sıradan bir baba olduğunu ve kızına duyduğu sevginin evrensel olduğunu göstererek, okurun duygusal olarak hikâyeye bağlanmasını sağlamaktadır.

İskender Pala'nın *Mihmandar* isimli romanında Hz. Peygamber'in, toplum tarafından dışlanan, siyah deriye sahip, her daim kötü kokan ve elinden bir şey alanların ondan uzak durduğu küçük bir kız çocuğuna karşı gösterdiği sevgi ve ilgi, verdiği değer onun yüreğinin ne kadar büyük olduğunun adeta göstergesidir.⁶²⁵

Hz. Peygamber'in çocuklara özel vakit ayırdığı ve önem verdiği, onları ciddiye aldığı ve onların problemleriyle ilgilendiğine ilişkin pek çok rivâyet bulunmaktadır. Hz. Peygamber, çocuklar söz konusu olduğunda bazı kuralları ve prensipleri esnetmiş ve kolaylık sağlamıştır. Örneğin; namaz kılınırken cemaatte kadınlar, yaşlılar ve çocuklar da bulunmaktadır. Bu sebepten namaz kıldıracakların namazı fazla uzatmamalarını istemiştir.⁶²⁶ Dolayısıyla bazı özel durumlarda onun çocuklara karşı gösterdiği şefkat ve merhamet açıkça görülmektedir. İşte buradan hareketle Hz. Peygamber'in çocuklara olan düşkünlüğünün ve hassasiyetinin izleri *Aşkın Meali*'nde görülmektedir. Çocukları çok seven ve gözü kulağı daima onlarda olan Hz. Peygamber'in, bir keresinde ağlayan bir çocuk sesi duyduğunda oturduğu yerden yalın ayak dışarı çıktığı, yüreğinin sıkıştığı ve telaşlandığı ifade edilmektedir.⁶²⁷

⁶²³ Yağmur, **Hz. Ali ve Fatma** s. 37.

⁶²⁴ Yağmur, **Hz. Ali ve Fatma** s. 76.

⁶²⁵ Pala, **Mihmandar: Bir Eyüp Sultan Romanı**, s. 225.

⁶²⁶ Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, "İlim", 28 (No. 90) ; Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, "Ezan", 65 (No. 707-710).

⁶²⁷ Yağmur, **Hz. Ali ve Fatma**, s. 163.

Hız. Peygamber'in çocuklar ile ilişkisini anlatmaya çalıştığımız bu bölümde, romanlarda Hız. Peygamber'in başta kendi çocukları ve torunlarıyla olan iletişim süreçlerinin diğer çocuklarla ilişkilerine oranla daha sık anlatıldığını görmekteyiz. Kendi çocukları ve torunları dışında onun etrafında yetişen çocuk sahâbîlerle yaşadığı iletişim süreçleri neredeyse yok denecek kadar azdır. Bilindiği üzere Hız. Peygamber'in etrafındaki çocuklarla şakalaştığı ve onlarla daha çok vakit geçirdiğine dair rivâyetler mevcuttur.⁶²⁸ Dolayısıyla romanlarda onun diğer çocuklarla kurduğu bağa ve yakınlığa pek tanıklık edilemediği görülmektedir.

2.9. Hız. PEYGAMBER'İN EVLAT VE TORUN SEVGİSİ

Hız. Peygamber'in dördü kız üçü erkek olmak üzere yedi çocuğu olmuştur. Hız. Peygamber'in çocuklarından erkek olanlar erken yaşta vefat etmiştir. Ancak kız çocuklarının hepsi evlilik çağına ulaşmıştır. Yaş sıralamasına göre kız çocukları Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Külsûm ve Fâtıma'dır. Hız. Peygamber'in Ümmü Külsûm hariç diğer kızlarından torunları dünyaya gelmiştir. Yaş sırasına göre Hız. Peygamber'in torunları Ali, Ümâme, Abdullah, Hasan, Hüseyin, Muhassin, Zeyneb ve Ümmü Külsûm'dür.⁶²⁹

Hız. Peygamber, kendisine inananlar açısından her konuda önemli bir rol model olmuştur. Hız. Peygamber'i büyük küçük herkesin kendisine örnek alması, her açıdan büyük değişimler gösterecek yeni İslâm düzeninin temellerinin atılmasına, aile bağları ve sevgisi kavramlarının yeniden inşa edilmesine vesile olmuştur.

Aile, çocuklara belirli değerlerin kazandırılmasında en önemli yapı taşıdır. Çocukların karakter ve kişiliklerinin oluşum sürecinde çocuklara anne-babalar rol model olurlar. Bu konuda örnek alınabilecek rol modellerin hayati öneme sahip olduğu ve inananlar için bu bağlamda en güzel rol modelin ise Hız. Peygamber olduğunu ifade edilmiştir.⁶³⁰ Bir Peygamber'in dede olarak torunlarıyla olan ilişkilerinde yaşadığı toplumun örf ve âdetlerinin dışında davrandığı için önceleri onun çevresinde

⁶²⁸ Tirmizî, **Sünen**, "Menakıb", 46 (No: 3828) ; Akif Köten, "Asr-ı Saadet'te Mizah", **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam** 4, 2. Basım, İstanbul, 2007, s. 390.

⁶²⁹ Şenyayla, "Bir Dede Olarak Hız. Peygamber'in Rol Modelliği", ss. 26-28.

⁶³⁰ Şenyayla, "Bir Dede Olarak Hız. Peygamber'in Rol Modelliği", s. 20.

yadırganmasına sebep olmuştur. Buhârî ve Belâzürî, Hz. Peygamber'in kız-erkek fark etmeden torunlarını sevdiğini, öptüğünü, kucağına aldığını ve onların yaşına inerek oyunlar oynadığını belirtmektedirler.⁶³¹

Hz. Peygamber'in bir dede olarak davranışlarının temelinde, çocukluğunun ilk evrelerini dedesiyle birlikte geçirmiş olması yatar. Hz. Peygamber'in dedesi, o dönemlerde Arap kabileleri içinde önemli görevleri haiz, yüksek itibara sahip bir şahsiyettir. Abdülmuttalib, torununa sevgi ve şefkatini göstermiş, onun her işiyle kendisi ilgilenmiş, onu yanından ayırmamaya dikkat etmiştir.⁶³² Onun bazı özellikleri kazanmasında ve insanî olarak yetişmesinde dedesi Abdülmuttalib'in büyük rolü olduğu; en güzel vasıfları haiz olduğu gibi duyguların da en güzelini içinde barındıran Hz. Peygamber'in dedesinin örneğinde kendi torunlarına karşı benzer bir yaklaşımda bulunduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'de tıpkı diğer insanlar gibi bir evlat, bir eş, bir baba ve bir dededir. Hz. Peygamber, sevgi, şefkat ve merhamet ile çevresindeki çocuklara yaklaştığı gibi kendi evlat ve torunlarına karşı da aynı sevgi dolu yaklaşımla yaklaşmıştır. Onlar arasında kız-erkek ayrımı yapmamış, onlara karşı oldukça müsamahalı davranmış, onlara adaletle muamelede bulunmuş, onlarla oyunlar oynayarak ve onları sevindirerek gönülleri hoş tutmuş, onların terbiyesini bizzat üstlenmiş ve eğitimleriyle ilgilenmiştir. Ancak onların bazı taleplerini uygun bulmayarak reddettiği durumlar da söz konusu olmuştur. İşte yukarıda sıraladığımız Hz. Peygamber'in davranışları, onun hayatının gerçeğini yansıtmaktadır. Bundan dolayı da o, tüm anne-babalar için edebî örnek kılınmaktadır.⁶³³

Bu çalışma kapsamında incelenen romanlarda Hz. Peygamber'in çocukları arasında yalnızca Hz. Fâtıma'nın, torunları arasında ise Hasan ve Hüseyin'in yer aldığı ve onlarla olan ilişkilerin konu edildiği görülmektedir. Bu durumun, Hz. Peygamber'in erkek çocuklarının erken yaşta vefat etmeleri, Hz. Fâtıma'nın onun en küçük kızı olması ve doğumunun Hz. Peygamber'in nübüvvet yıllarına daha yakın olması, kaynaklarda Hz. Fâtıma'nın babasıyla arasında yaşanan olayların yer almasının yanı

⁶³¹ Bkz ; Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, "Edeb", 18 (No. 5997) ; Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, II, s. 235.

⁶³² H. Ahmet Sezikli, "Abdülmuttalib", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 1, İstanbul, 1988, ss. 272-273.

⁶³³ Apak, "Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler", s. 61.

sıra Hz. Peygamber'in soyunun kızı Hz. Fâtıma üzerinden yürümesi ve Hz. Fâtıma'nın, peygamberin amcasının oğlu ve İslâm tarihindeki önemli şahsiyetlerden biri olan Hz. Ali ile evlenmesi gibi sebeplerle oluştuğunu söyleyebiliriz.⁶³⁴ Ayrıca, kaynaklardaki rivâyet zenginliğinin veya kısırlığının siyasî, sosyal ve dinî gibi birçok sebebe dayanmasının, olayların açık bir şekilde ortaya konmasına bir engel oluşturabileceği de ifade edilmektedir.⁶³⁵

Sinan Yağmur'un *Hız. Ali ve Fatma* adlı romanında geçen *"İki goncasını kucağına alıp yumuk yumuk ellerini açıp avuçlarını öperken, annenizin avuçlarını az öpmedim, sıra sizde."*⁶³⁶ ifadesiyle Hz. Peygamber'in, kızı Fâtıma'ya olan sevgisinin benzer tezahürlerini iki goncası Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e de gösterdiği anlaşılmaktadır. Yine o, kızı Hz. Fâtıma'yı sevip öptüğü gibi torunlarını da aynı şekilde sevmekte ve ilgi göstermektedir. Romanın bir başka bölümünde, *"Evlad-ı Resulü sevmekten son derece haz alan Resûlullah'ın gözü kulağı hep onlardaydı."*⁶³⁷ ifadesiyle Hz. Peygamber'in evlatlarına ve torunlarına karşı derin sevgisinden bahsedilmekle birlikte aynı zamanda onlara olan düşkünlüğü de dile getirilmektedir. Yine aynı romanda Yağmur, Hz. Peygamber'in iyi ve müşfik bir dede olduğu, torunlarına karşı içten sevgi duyduğu ve onların her ihtiyacı ile ilgilendiği belirtmektedir.⁶³⁸

Romanın bir başka bölümünde Hz. Peygamber'in, torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'e cennet goncalarım diyerek sevdiğini, onlarla ilgilendiğini ve onlara olan düşkünlüğünü şu ifadelerle anlatılmaktadır:

Dedeleri de cennet goncalarım dediği torunlarına düşküncü. Hatta arada sırada onların altını değiştirir, bir bezin içine toprak talaş beler, altlarını sarardı. Kıyamazdı taze körpelerine. Bir keresinde Hüseyin kucağındaydı, altının bezi kaymış ve idrar akıtiyordu. Annesi oturduğu yerden kalkıp Resûlullah'a gelirken suratı da değişmişti. Dedesi elini havaya kaldırıp kızını durdurdu. Karışma, torunum işini tamamlasın. Ama baba, elbiseniz kirlendi. Resûlullah gülümsedi: Olsun, elbise yıkanır kurutulur nasılsa, ama oğlumun üzerimde rahatlamasını dedesi unutmaz.⁶³⁹

⁶³⁴ Bkz. Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, "Tıb", 26 (No. 5722) ; Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr* thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Silefî, Mektebetü İbn Teymiyye, ty , 22/397 (No. 985, No. 988).

⁶³⁵ Bahaüddin Varol, "Bir Anne Olarak Hz. Fâtıma", s. 36.

⁶³⁶ Yağmur, *Hız. Ali ve Fatma*, s. 162.

⁶³⁷ Yağmur, *Hız. Ali ve Fatma*, s. 163.

⁶³⁸ Yağmur, *Hız. Ali ve Fatma* s. 162.

⁶³⁹ Yağmur, *Hız. Ali ve Fatma* s. 162.

Romanda konu edilen bu hikâyede Hz. Peygamber'in üzerine idrarını yapan bebek ile ilgili siyer kaynaklarında çeşitli rivâyetler mevcuttur. Ebû Leylâ'nın rivâyetine göre buradaki bebeğin Hz. Hüseyin,⁶⁴⁰ Abdullâh b. Abbas'ın rivâyetine göre ise sabi bir bebek ⁶⁴¹ olduğu aktarılmıştır. Hz. Peygamber, torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'i "cennetin efendileri" diyerek çok sevmiş, onlara her zaman dua etmiş, ⁶⁴² onların isteklerini koşulsuz yerine getirmiş, hatta sırtına bindirip gezdirmiş, oyunlar oynamıştır.⁶⁴³ Yağmur, kurgusunda yer verdiği bu ayrıntıların siyer kaynaklarındaki kıssalar ile uyumlu olduğunu ifade etmek gerekir.

Aynı romanda Hz. Peygamber'in torunlarıyla olan münasebetlerinde onlara olan sevgisini açıkça gösteren örneklere yer verilmektedir. Bu örnekte, Hz. Peygamber'in torunlarıyla arasında geçen iletişime yer verilerek onun torunlarıyla birlikte geçirdiği zamanlardan biri yansıtılmaktadır:

*Torunlarıyla fışkıran su damlacıklarının altına doğru yürüyor. Başındaki sarığı çözüyor yavaş yavaş. Kıvırcık, simsiyah saçları ıslanıyor. Hasan ve Hüseyin etrafında dönmeye başlıyor. Resûlullah onların ıslanan saçlarını elleri ile tarıyor. Onlarsa avuçlarına topladıkları sularla dedelerini ıslatmak için onunla kovalamaca oynamaya başlıyor. Dede kaçıyor, torunlar onu yakalamaya çabalıyor.*⁶⁴⁴

Nitekim hadislerde geçen bir kıssada, Hz. Peygamber ile torunu Hz. Hüseyin arasında şöyle bir olay yaşanmaktadır:

*Bir gün Peygamber Efendimiz ashâbıyla birlikte bir dâvete giderken, sokakta oynayan torunu Hüseyin'i görüverdi. Resûl-i Ekrem Efendimiz sahâbilerin önüne geçti ve Hüseyin'i yakalamak için ellerini iki yana açtı. Hüseyin ise yakalanmamak için sağa, sola kaçmaya başladı. Yaptıkları işe her ikisi de gülüyordu. Sonunda Fahr-i Âlem Efendimiz, Hüseyin'i yakaladı. Bir eliyle ensesini, diğeriyle başını tutarak onu öptü ve şöyle buyurdu: Hüseyin benden, ben de ondanım. Hüseyin'i seveni Allah da sevsin. Hüseyin benim çocuklarımın hayırlı, bereketli çocuğudur.*⁶⁴⁵

⁶⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, **el-Musannef**, 1/114 (No. 1291) ; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, 22/384 (No. 958) ; Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, **Sünen-i Ebû Dâvûd**, "Tahare" 136 (No. 376). thk. Şu'ayb el-Arnaut, Muhammed Kamil Karabelli, Abdullatif Hırzullah, Dâru'r-risaleti'l-âlemiyye, Beyrut, 2009 ; İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, VI, s. 314..

⁶⁴¹ Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, "Vudû", 59 (No. 222); Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, 40/225 (No.24192).

⁶⁴² Kadî İyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, II, ss. 188-189.

⁶⁴³ Ethem Ruhi Fıglalı, "Hasan", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 16, 1997, s. 283.

⁶⁴⁴ Yağmur, **Hız. Ali ve Fatma**, s. 181.

⁶⁴⁵ Tirmizî, **es-Sünen**, "Menâkıb", 30 (No. 3775) ; İbn Mâce, **Sünen**, "Mukaddime", 11 (No: 144).

Habib Mert'in *Tûba Kokusu* adlı romanında ise Hz. Peygamber, torunlarına düşkün olduğu kadar torunlarının da dedelerine bir o kadar düşkün oldukları belirtilmektedir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in torunlarıyla değişik oyunlar oynadığına ve onları sevindirdiğine değinilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber torunlarını kucaklamış, omuzlarına alıp taşımış ve sırtına bindirmiş olması onlarla yakın temasta bulunduğunun göstergesidir. Aynı zamanda bu durum onun torunları tarafından çok sevilmesine vesile olmaktadır.⁶⁴⁶

Yine Sinan Yağmur'un *Hz. Ali ve Fatma* ve Habib Mert'in *Tûba Kokusu* adlı romanlarında Hz. Peygamber'in kızı ve torunlarına karşı duyduğu sevgi, ilgi ve alaka ele alınmaktadır. Yazarların tasvirlerinde daha çok hadis rivâyetlerinden esinlendikleri görülmektedir. Ancak tasvirlerin ayrıntıları ve olay örgüsü, hadislerin metninden farklılık göstermektedir. Olay örgüsü içinde anlatılan kıssalardaki bazı ayrıntıların yukarıda da temas ettiğimiz üzere siyer kaynaklarıyla da uyumlu olduklarını ifade etmek gerekir.

2.10. HZ. PEYGAMBER VE GÜNDELİK HAYATI

Hz. Peygamber'in gündelik hayatında nasıl bir yaşam sürdürdüğü, o dönemki evlerin yapısı ve ev hayatının nasıl şekillendiği, kültürel olarak eğlence ve düğün merasimlerinin nasıl düzenlendiği hakkında incelemiş olduğumuz romanlarda önemli detayların yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla çalışmamızın bu bölümünde sözü geçen konular üzerinde durulacaktır.

2.10.1. Evlerin Yapısı ve Ev Hayatı

İslâm dininin ortaya koyduğu düşünce tarzının Müslüman toplumların hayat tarzını etkilediği ve şekillendirdiği bir gerçektir. İslam'ın ortaya koyduğu hayat tarzına uygun olarak yaşadıkları coğrafi şartlara ve imkânlarla göre Müslümanların zevk ve sanat anlayışları oluşmuştur. Öyle ki çizdikleri planlara ve imar ettikleri yapılara kendi kimliklerini yansıtmışlardır. Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda Hz. Peygamber'den önce yaşayan kabilelerin evlerinin durumu ile ilgili yeni bilgiler ortaya çıkmaktadır.

⁶⁴⁶ Mert, *Tûba Kokusu*, s. 84.

Ancak Hz. Peygamber dönemindeki evlerin plan ve mimarî tarzları ile ilgili mevcut bilgiler o dönem ev tasviri için oluşturulacak genel bir tablo için henüz yetersiz gözükmektedir.⁶⁴⁷

Hadis kaynaklarında, Hz. Peygamber'in, kerpiçten yapılmış, son derece mütevâzı bir evi olduğuyla ilgili oldukça fazla nakil olmasına rağmen, diğerlerini buna dayandırıp bir değerlendirme yapmak zordur.⁶⁴⁸ Kaynaklardan edinilen bilgilere göre, o dönemdeki evlerin taş ve kerpiçten yapıldığı,⁶⁴⁹ duvarlarla çevrili olduğu, duvarda malzeme olarak genellikle hurma dallarının kullanıldığı, her evin içinde servi ağacından dikmelere tutturulmuş⁶⁵⁰ perdeyle ayrılan bir bölümün bulunduğu, evlerin tavanının elin değebileceği yükseklikte inşa edildiği, tek bir odadan oluşan evler olduğu gibi iki-üç odadan ibaret evlerin bulunabildiği ve binaların yüksek olmadığı anlaşılmaktadır.⁶⁵¹

İncelediğimiz romanlar arasında özellikle İskender Pala'nın *Mihmandar* adlı romanında o dönemki ev tasvirine dair birtakım bilgilerin sıkça yer aldığı görülmektedir. Romanda geçen aşağıdaki ifadede Hz. Peygamber'i evinde ağırlama şerefine nail olan Ebû Eyyûb el-Ensarî yaşadığı evin, temelini taş ile örülmüş nadir Medine evlerinden biri olduğunu ifade etmekte, hatta evin konumunun merkezde olmasının onu mutlu ettiğine dikkat çekilmektedir:

“... Temeli taş ile örülmüş nadir Yesrib evlerinden biri iken fakirlikten harap olmaya yüz tuttu. Yine de kasabanın merkezinde olması her zaman beni sevindirmiştir. Bu yüzden şimdi de Kuba kafilésinin güzergâhında olacaktı...”⁶⁵²

Yine aynı romanda Ebû Eyyûb el-Ensarî, yaşadığı bu evin atalarından kalma bir ev olduğunu, zamanında bakımlı olduğunu dile getirmektedir:

⁶⁴⁷ Jeremy Johns, “The House of the Prophet' and the Concept of the Mosque”, **In Bayt al-Maqdis. Jerusalem and Early Islam**, ed. Jeremy Johns, Oxford Studies in Islamic Art, IX.2. Oxford: Oxford University Press, 1999, ss. 59-112.

⁶⁴⁸ Nebi Bozkurt, “Asr-ı Saadet'te Evler ve Ev Hayatı”, **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam 4**, 2. Basım, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 293.

⁶⁴⁹ İbn Cerîr et-Taberî, **Tarihu't-Taberi**, IV, s. 53 ; İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, ss. 107 ; Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, I, s. 204 ; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, VII, s. 435.; Ezrakî, **Ahbâru Mekke**, s. 433.

⁶⁵⁰ İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr**, I, ss. 227-228., 482-483 ; Ezrakî, **Ahbâru Mekke**, ss. 433-434.

⁶⁵¹ Bozkurt, “Asr-ı Saadet'te Evler ve Ev Hayatı”, s. 293.

⁶⁵² Pala, **Mihmandar**, s. 57.

“Evimiz nesilden nesle atalarım ve dedelerimden kalma kâgir bir evdi. Bu yüzden kasabanın merkezinde kalmıştı. Vaktiyle çok bakımlı imiş...”⁶⁵³

Romanın başka bir kısmında evlerin müştemilâtı ile ilgili detaylı bilgiler verildiği görülmektedir. Hz. Peygamber’in evinde yemek pişirilen bir ocağın bulunduğunu bildiren ifadelerden hareketle, o dönemde tam olarak müstakil sayılamayacak bir mutfak olduğunu söylemek mümkündür.⁶⁵⁴ Hatta Hz. Peygamber’in komşusu Hârise b. en-Numan’ın kızı Ümmü Hişam’ın ifade ettiğine göre Hz. Peygamber ile bir süre ortak kullandıkları bir fırının mevcudiyetinden söz edilmektedir.⁶⁵⁵ Aşağıda İskender Pala’nın *Mihmandar* adlı romanında yer alan bölümlerde bu bilgilerin doğruluğunu kanıtlayacak şekilde evde ocak kullanımı söz konusudur. Bunun yanı sıra bu bölümde ev eşyaları ve mutfak eşyalarından bahsedildiği görülmektedir. Nitekim Belâzürî ve İbn Sa’d, ev eşyası olarak Hz. Peygamber’in evinde gündüzleri yaygı (hasır), geceleri yatılan kısmı ayırmak üzere perde olarak yaygı kullandığını bildirmektedir.⁶⁵⁶ Nitekim romanda geçen bölümde evin içinde tam olarak detay verilmesi de yaygı kullanımı mevcuttur. Yine ev eşyaları arasında bir dokuma tezgâhı ve çıkırıklar diye bahsedilen eşyaların o zamanlar kullanıldığı görülmektedir. Romanda, o dönem insanının yattıkları yere şilte, üzerlerine örttüklerine örtü denilmektedir.⁶⁵⁷ Nitekim rivayetlerde, Hz. Peygamber’in örttüğü battaniyenin yün-ipek karışımı 'hazz', saf ipek 'kazz', pamuk veya keten gibi kumaşlardan değil, çölgüsü kıl, argacının ise deve yününden yapılmış özel bir dokumadan imal edildiği belirtilmiştir.⁶⁵⁸ *Mihmandar* adlı romanda geçen:

“Ebû Eyyûb varıp merdiven altındaki tezgâhı ve çıkırıkları dışarı taşıdı. Ben de hasır getirdim. Bir de kıl dokuma yastık. İstirahat için iki şilte ile bir örtü serdik. Bunların üzerinde gece yatılabilir, gündüz katlanarak oturulabilirdi.”⁶⁵⁹

⁶⁵³ Pala, *Mihmandar*, s. 56.

⁶⁵⁴ İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, VI, s. 40, 177 ; IV, s. 109.; Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, I, s. 574.

⁶⁵⁵ Bozkurt, “Asr-ı Saadet’te Evler ve Ev Hayatı”, s. 294.

⁶⁵⁶ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, I, s. 543, 645 ; İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-Kebîr*, I, s. 270 ; Bozkurt, “Asr-ı Saadet’te Evler ve Ev Hayatı”, ss. 297, 312.

⁶⁵⁷ Pala, *Mihmandar*, s. 71.

⁶⁵⁸ Bozkurt, “Asr-ı Saadet’te Evler ve Ev Hayatı”, s. 297.

⁶⁵⁹ Pala, *Mihmandar*, s. 71.

ifadesinde de kullanılan yastığın malzemesinin kıldan yapılmış olması bu bilgileri doğrular niteliktedir. Ayrıca şilte ve örtünün gece yatılabilir gündüz ise oturulabilir olması, insanların işlevsel eşyaları tercih ettiklerinin göstergesidir.

Hız. Peygamber dönemi Arap evlerinde deriden sofrâ üzerinde yemek yenildiği, İran ile münasebetlerinden sonra Arap sofralarına ahşap sofrâ ve yemek masası girdiği ancak bunun zengin kimselerin evinde olduğu rivâyetlerde zikredilmektedir. Araplar'ın sıvı ürünler için kullandığı kaplara da değişik isimler verildiği ancak bunların her zaman belirtilen amaçlar için kullanılmadığı görülmektedir.⁶⁶⁰ Arap geleneğinde altın, gümüş ve bakır gibi malzemelerden yapılan birçok madeni kap kacak türü vardır. Nitekim İskender Pala'nın *Mihmandar* adlı romanında geçen: "Merdiven altında dokuma tezgâhı ile çıkırıklar, ocak odasında da birkaç toprak kap ile bir leğen ve dolu bir testi ile bir de toprak kupa temin ettik."⁶⁶¹ ifadelerinde o dönemde yaygın olarak kullanılan toprak eşyaların günlük hayatta önemli bir yer tuttuğuna göndermeler de bulunmaktadır.

Daha önceki ifadelerimizde evlerin içinde müstakil bir mutfak olmadığına değinmiştik. İbn Sa'd, aynı şekilde tuvalet ve banyonun da o dönemde pek çok yörede olduğu gibi evlerden bir hayli uzakta yer aldığını ifade etmektedir.⁶⁶² Yine İbn Kayyım ve İbn Kesîr, evlerin içinde özel olarak yapılmış bir tuvalet ve banyo bulunmadığını nakletmektedir.⁶⁶³

Sonuç olarak incelediğimiz romanlarda verilen ev tasvirinin, kullanılan eşyaların kaynaklardan nakledilen bilgiler hemen hemen birbiriyle örtüştüğü görülmektedir.

⁶⁶⁰ Bozkurt, "Asr-ı Saadet'te Evler ve Ev Hayatı", s. 315.

⁶⁶¹ Pala, *Mihmandar*, ss. 70-71.

⁶⁶² "Resulullah (sas) def-i hacet için dışarı çıktığında evleri görmeyecek kadar çok uzaklara giderdi." Bkz ; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, s. 145.

⁶⁶³ İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zadu'l-Mead*, I, s. 157.; Ayrıca bkz.; "Örtünme ayeti nazil olduğunda Hız. Peygamber'in zevcesi Sevde, geceleyin tuvalete gitmek üzere evden dışarı çıkmıştı. Çünkü Hız. Peygamber def-i hacette bulunmak için dışarı çıkmanıza izin verilmiştir buyurdu." Bkz ; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, I, ss.10-11.

2.10.2. Eğlence ve Düğün

Hız. Peygamber, nikâhın gizli olarak tutulmayıp cümle âleme duyurulması gerektiğini, çalgı çalınır şarkılar söylenebileceğini bildirmiş; nikâhın düğünle kutlanmasına ve ölçülü olmak kaydıyla eğlenmeye izin vermiştir.⁶⁶⁴ Nebi Bozkurt, Asr-ı Saadet'te düğün, bayram, sefere çıkış ve dönüş, ticaret kervanlarını karşılama ve uğurlama gibi zamanlarında çalgı ve davul çalınmasının ve eğlenilmesinin bir âdet olduğunu ifade etmektedir. Hız. Âişe'nin iki cariye ile def çalarak eğlenmesi, düğünlerde def çalıp şarkı söylenmesini tavsiye etmesi ise bu tür eğlencelerin yapıldığını ve mübah olduğunu göstermektedir.⁶⁶⁵

Rivâyetlerden Hız. Peygamber'in, Arapçada 'velîme veya urs' olarak adlandırılan düğün yemeğine büyük önem verdiği anlaşılmakla birlikte onun evliliklerinde imkâna göre düğün yemeği verdiği görülmektedir. Hatta o düğün yemeklerine iştirak etmenin bir Müslümanın diğer Müslüman kardeşine olan sorumluluğu olarak görmüştür.⁶⁶⁶ Kaynaklarda Hız. Peygamber ile Hız. Hatice'nin düğünlerinde, Hız. Hatice'nin cariyelerine defler çaldırır, oyunlar oynattığı, Hız. Hatice'nin Hız. Peygamber'den amcası Ebu Talib'e uğramasını ve develerinden bir veya ikisini kesip halka yedirmesini istediği, Hız. Peygamber'in de bu ricayı yerine getirerek ziyafet verdiği, bu ziyafetinde Hız. Peygamberin verdiği ilk velîme ziyafeti olduğu ifade edilmektedir.⁶⁶⁷ İbn Sa'd'da nakledilen rivâyete göre; Hız. Peygamber Safiyye bint Huyey ile evlendiğinde düğün yemeği olarak hurma, keş peyniri ve yağ ikram etmiştir.⁶⁶⁸ Belâzürî'de nakledilen rivayete göre Hız. Peygamber, Zeyneb bint

⁶⁶⁴ Tirmizî, **es-Sünen**, "Nikah", 6 (No. 1089) ; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, 24/189 (No. 15451) ; İbn İshâk, **Sîretü İbn İshâk**, s. 296.

⁶⁶⁵ Bozkurt, "Asr-ı Saadet'te Evler ve Ev Hayatı", ss. 413-414.

⁶⁶⁶ Nebi Bozkurt, "Sünnette Düğün", **Mehir Dergisi**, Sayı: 3, (İlkbahar) 1999, s. 32 ; Demircan, **Hız. Peygamber Döneminde Gündelik Yaşam**, s. 88.; Ziya Kazıcı, **Hız. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri**, Çağ Yayınları, İstanbul, 1991, s. 277 ; Gadbân, **Fıkhu's Sire**, II, s. 368 ; Sallabi, **Siyer-i Nebi-I**, s. 575 ; Kadî İyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, I, ss. 255, 263.

⁶⁶⁷ Köksal, **Hız. Muhammed Aleyhisselâm ve İslâmiyet**, Cilt: 1, s. 119 ; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, ss. 62-63 ; Kazıcı, **Hız. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri**, s. 84 ; İbn Hişâm'ın yer verdiği bir rivâyete göre; "Resulüllah (sav) Huyey b. Ahtab'ın kızı Safiyye ile evlendi. Velime yaptı. O velimede ne yağ ne et vardı. Kavut ve hurma idi". İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, IV, s. 399.

⁶⁶⁸ İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, II, ss. 128-132 ; Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, I, s. 520.

Cahş ile evliliğinde de düğününde bir koyunu velîme yapmış ve insanları davet etmiştir.⁶⁶⁹

H. Peygamber evliliklerinde velîme ikramında bulunmuş, ashâbına da, bu konuda; “İlk gün velîme vermek yerinde ve olması gereken bir iş. İkinci gün vermek âdettendir. Üçüncü gün vermek ise riya ve gösteriştir.” diyerek öğütte bulunmaktadır.⁶⁷⁰

Buhârî ve Taberânî’nin naklettiği rivâyetlere göre H. Peygamber, evliliklerinde düğün yemeği olarak hurma ve tereyağı, hurma ve sevik (kavrulmuş arpa unu), heris (bir tür yemek) ikram etmiştir. Genel olarak et yemeği ve ekmek düğün yemeği olarak görülse de bazı durumlarda hurma, ekıt (kurutulmuş süzme), yağ ve kavrulmuş arpa unu (sevik) ile yapılan hays gibi yemekler ikram edilmiştir.⁶⁷¹ Rivâyetlerde düğün yemeğinin bir veya iki gün sürebildiği gibi yedi güne kadar ziyafet veren kişilerin olduğuna dair bilgiler de mevcuttur.

Sinan Yağmur’un *H. Ali ve Fatma* adlı romanda düğün ve eğlence konusunda bazı anlatımlar dikkati çekmektedir. Romanda her ne kadar H. Peygamber’in evlilikleri ile ilgili bir anlatım söz konusu olmasa da onun en yakını biricik Fâtması’nın düğünü sırasındaki ortamın tasviri yapılmaktadır:

“...Erkekler damların üzerini beyaz bayraklarla donatmak için koşturuyordu. Bütün Müslümanların damlarının üstünü beyaz bezle süslemesi, Fatma’nın ismini çağırıyordu. Nûr beyazı Betül’ümüz gelin oluyor, düğünümüz var dünya âlem duysun demekti.”⁶⁷²

Yukarıdaki bölümde belirtilen evlerin damlarının beyaz bayraklarla donatılması ve beyaz bezlerle süslenmesinin, o dönemin eğlence anlayışını ve düğün merasimini yansıttığına dair ifadeler için İbn Mâce’de geçen rivâyetlerde H. Peygamber’in düğün ve nikah işlemlerinin ilan edilmesini ve gizlilikten kurtarılmasını istemesiyle ilişkilendirilebilir.⁶⁷³ Nitekim H. Peygamber’in düğüne davet için benzer uygulamalar yaptığı, asr-ı saâdetde bu uygulamalarda bayrak asmanın düğüne davet ve

⁶⁶⁹ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, I, s. 509.

⁶⁷⁰ İbn Mâce, *Sünen*, "Nikâh", 25 (No: 1915) ; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, "Nikâh", 94 (No: 3507) ; Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, "Büyü", 1 (No: 2048) ; İbn Kesîr, *el Bidâye ve’n-Nihâye*, VII, s. 270.

⁶⁷¹ Buhârî, "Salât", 12 (No. 371) ; "Musâkât", 14 (No. 2375) ; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, 1/59, (No. 165).

⁶⁷² Yağmur, *H. Ali ve Fatma*, s. 119.

⁶⁷³ İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh, 20, I/611, (No: 1895).

çağrı anlamı taşıdığı, bayrak asma töreni ile o evde düğün olduğunun ilan edildiği nakledilmektedir.⁶⁷⁴

Aynı romanın ilerleyen bölümlerinde düğün yemeği hazırlıklarının tasvir edildiği bir bölüm görülmektedir. Burada davetlilere ikram edilmek üzere düğün aşısı pişirildiği ve bu pişirmenin de imece usulü yapıldığına dair ifadeler yer almaktadır.⁶⁷⁵ Romanda geçen ifadelerde düğünlerde yemeğin yanında ekmek verildiğinden bahsedilmektedir. Romanda, bir taraftan yemekler pişerken bir taraftan da Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın düğün odasının hazırlandığı anlatılmaktadır. Hz. Âişe'nin de düğün odası için yapılan hazırlıklara da yardım ettiğinden bahsedilmektedir.⁶⁷⁶ Düğün odasının ince detaylarla düşünülüp hazırlanması ve süslenmesi o dönemin gelenekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni evlenen kişiler için özel bir çadır kurulduğu, bu çadırların içinin özel kumaşlar, serir ve perdelerle süslendiği ve kapılarının büyük düğmelerle tutturulduğu rivâyetlerde yer alan bilgiler arasındadır.⁶⁷⁷

Hz. Ali ve Fatma adlı romanın başka bir bölümünde Hz. Fâtıma'nın çeyizi hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

Sadece küçük bir bohçaydı çeyizi. İçinde annesinden hatıra yamalı bir entari ve turuncu bir feraceden başka bir şey yoktu. Cennet yuvasının diğer eşyaları şunlardı:

Bir tane yemek çanağı
İki tane ibrik
Bir tane sinik
Bir küçük taş değirmen
Bir hasır seccade
Bir testi, iki bardak
İki tane tahta kaşık
Üç içi hurma lifiyle doldurulmuş yastık
Bir çul yatak
Bir aba yorgan
Bir buhurdan ve çıra kandili...⁶⁷⁸

⁶⁷⁴ Ali Çolak, "Hadis Temelli Anadolu Düğün Âdetleri", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2012, s. 169.

⁶⁷⁵ Yağmur, *Hz. Ali ve Fatma*, s. 120.

⁶⁷⁶ Yağmur, *Hz. Ali ve Fatma*, s. 120.

⁶⁷⁷ Bozkurt, "Sünnette Düğün", s. 34.

⁶⁷⁸ Yağmur, *Hz. Ali ve Fatma*, ss. 124-125.

Siyer kaynaklarında Hz. Peygamber'in Hz. Fâtıma'ya çeyiz olarak "bir kadife kumaş, bir kırba ve izhir denilen otla doldurulmuş bir yastık" verdiği bildirilmektedir.⁶⁷⁹ Yine siyer kaynaklarında Hz. Ali'nin bir rivâyetine göre:

"Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, kızı Fatıma'yı benimle evlendirdiklerinde onunla birlikte içi hurma lifleriyle doldurulmuş bir deri yastık, nakışlı bir kadife kumaş, iki değirmen taşı, iki testi ve bir de su kabı gönderdi."⁶⁸⁰

Siyer kaynaklarında Hz. Ali'ye dayanan başka bir rivâyette ise Hz. Ali evlendiğinde evinin durumu hakkında şunları ifade etmektedir:

*Bizim bir koç postundan başka bir sergimiz yoktu. Bir tarafında uyurduk, bir tarafında da Fâtıma hamur yoğururdu. O koç postununun üzerinde gündüz devemize yem verirdik. Devemize ondan başka yem torbası yapacak bir şeyimiz yoktu.*⁶⁸¹

Hz. Ali ve Fatma adlı romanında Hz. Fâtıma'nın çeyizi hakkında yer verdiği "Üç içi hurma lifiyle doldurulmuş yastık", "İki tane ibrik", "Bir küçük taş değirmen", "Bir tane yemek çanağı" ve "Bir testi, iki bardak" anlatımların siyer kaynaklarında da benzer şekilde geçtiği görülmektedir. Hem romanda hem de siyer kaynaklarında, çeyizin içeriğinin çok sade ve mütevazı olduğu vurgulanmaktadır. Her iki kaynaktaki çeyizdeki eşyaların, yemek pişirme, su taşıma, uyuma gibi temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik olduğu görülmektedir. Roman, çeyizdeki eşyaları daha detaylı bir şekilde anlatırken, siyer kaynakları daha genel bir çerçeveye çizmektedir. Yazar aynı zamanda çeyiz üzerinden kendi duygu ve kişisel yorumlarını da katarak, aşk, sadakat, sabır ve mütevazılık gibi manevî değerlere de dikkat çekmektedir.

Yine aynı romanda yazar Hz. Ali ve Fâtıma'nın nikâhı kıyıldıktan sonra, okuyucuya hane içinden mütevazı bir tablo sunmaktadır. Yazar kurgusunda Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın birbirlerine olan bağlılıklarını, sade ve mütevazı aile hayatını şu ifadelerle vurgulamaktadır:

"Abdest suyu hazırladı Ali'sine. Sonra mescide uğurladı eşini. Adet üzere damat yatsı namazını da eda edip sonra ilk sofraya oturdu eşiyle. Un çorbası, irmik helvası ve bal şerbetiydi sofranın nimetleri."⁶⁸²

⁶⁷⁹ Belâzürî, *Ensâbü'l-Esrâf*, I, s. 476.

⁶⁸⁰ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, X, ss. 20-28.

⁶⁸¹ İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, VII, s. 535 ; Belâzürî, *Ensâbü'l-Esrâf*, I, s. 476.

⁶⁸² Yağmur, *Hz. Ali ve Fatma*, s. 125.

Romanda yer verilen bu durum, siyer kaynaklarında detaylı bir şekilde yer almamakla birlikte, siyer kaynaklarındaki Hz. Ali ve Hz. Fâtıma anlatımlarındaki sade ve mütevazı görüntüye uygun bir tablo çizmektedir. Yazar, tarihsel gerçeklere uygun kalmak kaydıyla, Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın düğün gecesinde ne yedikleri gibi bir detayı ekleyerek, okuyucunun zihninde daha canlı bir tasvir oluşturmaktadır. Romancılar, tarihî olayları ve kişileri temel alarak eserler üretme özgürlüğüne sahiptir. Bu özgürlük sayesinde, tarihî kaynaklarda bulunmayan detayları hayal güçleriyle tamamlayabilir ve daha canlı ve etkileyici sahneler oluşturabilirler. Sinan Yağmur'un romanında, Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın nikâh gecesinden okuyucuya yaptığı bu tasvir bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir.

2.11. HZ. PEYGAMBER VE EĞİTİM

Hız. Peygamber, hayatı boyunca ilme ve eğitime büyük önem vermiş ve bu konudaki birçok sözü ve uygulamasıyla müminlere rehberlik etmiştir. O, sadece dinî bir lider değil, aynı zamanda bir eğitimci ve öğretici olmuştur. Hız. Peygamber'in eğitim öğretim faaliyetlerinin tek dayanağı şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'dir. Ancak o, aklını, basiretini ve ferasetini de kullanmayı ihmal etmemiş; yakınlarının düşünce, görüş ve tecrübelerinden de yararlanmıştır. Ayrıca kendilerine faydalı olabilecek bilgilerin öğrenilmesi konusunda insanları teşvik etmiş ve bu konuda onlara her zaman destek ve yol gösterici olmuştur.

Hız. Peygamber'in söylediği sözler, sergilediği davranışlar ve uyguladığı yöntemler yalnızca kendi yaşadığı dönem için değil yaşadığımız çağ için de çok önemli bilgiler içermektedir. Bu hususta onun söz ve davranışları, günümüz insanına sunduğu mesajların anlaşılması, benimsenmesi ve toplum nezdinde uygulanabilirliği, güncellenerek zamana ayak uydurulması bakımından günümüz eğitimcilerine rehber olacak niteliktedir.

Hız. Peygamber'in mağarada uykuya daldığı sırada okuma ve kalemden bahseden ilk âyetlerin ona bildirilmesinin öğretim bakımından çok önemli olduğu, Mekke döneminde gerçekleşen bu olayın eğitim-öğretimin ilk faaliyeti olarak kabul

edildiği ifade edilmektedir.⁶⁸³ Hz. Peygamber'in ilk eğitim faaliyetlerine Mescid-i Nebvî'nin bitişiğinde yoksul sahâbîlerin barınması için yapılan Suffe Mescidinde başlamıştır.⁶⁸⁴ Buhârî ve Müslim'den nakledilen rivayete göre suffice, İslâm'ın ilk sistemli eğitim ve öğretim müessesesi kabul edilmektedir. Hz. Peygamber'in burada dersler verdiği ve belirlediği muallimlerin de Suffe Ashâbı'na Kur'ân okumayı, yazı yazmayı ve dinî bilgiler konusunda dersler verdiği nakledilmektedir.⁶⁸⁵ Bu seferberlik ile birlikte erkeklerin eğitime önem verildiği kadar kadınların eğitimiyle de ilgilenilmiştir.⁶⁸⁶ Hz. Peygamber kadınların eğitime vakit ayırdığı gibi kadın eğitimciler de görevlendirmiştir. Hz. Peygamber'in eşlerinin de kadınların eğitim faaliyetleri hususunda katkıları çok büyük olmuştur. Nitekim bu eğitim faaliyetleri kadın-erkek ya da çocuk-genç-yaşlı ayrımı yapılmaksızın ilerlemiştir. Bu sayede pek çok insanın sosyal hayat için eğitilmesi hedeflenmiştir.⁶⁸⁷

Hz. Peygamber'in gönderilişinin esas amacı Kur'ân-ı Kerim'de de âyetlerle⁶⁸⁸ apaçık şekilde belirtildiği üzere onun eğitimcilik yönüdür. Burada Hz. Peygamber'in bilge kişiliği ve eğitim faaliyetleri esnasında uyguladığı ilke ve yöntemler son derece etkili olmuştur.⁶⁸⁹ Hz. Peygamber, eğitimde insanı merkeze alarak yaş, zihinsel, duygusal ve fiziksel özelliklerini gözетerek eğitim ve öğretimi planlamıştır. İnsanın doğası gereği kendini gerçekleştirmeye çalışan bir varlık olduğunu ve bu hedefe ulaşmak için eğitime ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Hz. Peygamber, öğretimin zaman ve mekân sınırlaması olmadan yapılması ve her fırsatta öğrenmenin teşvik edilmesi gerektiğini göstermiştir. Sahâbe ile etkileşim hâlinde olan Hz. Peygamber,

⁶⁸³ Selahaddin Parlador, "Asr-ı Saadet'te Eğitim", **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam** 3, 2. Basım, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 188.

⁶⁸⁴ Demircan, **Tarihin Akışını Değiştiren Son Peygamber**, ss. 58-60.; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, II, s. 768 ; Yaşar Akaslan, "Ashâb-ı Suffe'nin Kur'ân ve Kırâat Tarihine Katkıları", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 53, 2022, s. 757 ; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, II, s. 768.

⁶⁸⁵ Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, "İ'tisam", 9 (No: 7310).; Müslim, **Sahîh-i Müslim**, "Birr", 1/52 (No: 6699).; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, II, s. 768 ; Demircan, **Hz. Peygamber (sas) Döneminde Gündelik Yaşam**, ss. 25-26.

⁶⁸⁶ Parlador, "Asr-ı Saadet'te Eğitim" s. 189.

⁶⁸⁷ Hüseyin Yılmaz, "Hz. Peygamber ve Eğitim", **Çeşitli Yönleriyle Hz. Muhammed**, Bülent Ecevit Üniversitesi yayınları No: 18, 1. Baskı, Zonguldak, Nisan 2017, s. 13 ; Selçuk Coşkun, **Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamberin İnsan Anlayışı**, Ekev Yayınları, Erzurum, 1996, ss. 25-40. Abdullah Özbek, **Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed**, 3. Baskı, Esra Yayınları, Konya, 1994, ss. 119-123.

⁶⁸⁸ Bkz. Bakara 2/129 ; Âl-i İmran 3/164.

⁶⁸⁹ Abdulfettah Ebu Gudde, **Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (sas.) ve Öğretim Metotları**, çev. Enbiya Yıldırım, Takdim Yayınları, Ankara, 2019, ss. 20-26.

sohbet tarzında öğretme eğilimi göstermiştir. Anlatacağı konuya ilgi çekici bir giriş yaparak ve günlük hayattan örnekler vererek dinleyicinin dikkatini çekmiştir. Açık, içten ve samimi bir dil kullanarak, konunun ana hatlarını ve temel noktalarını net bir şekilde ifade etmiştir. Sohbet boyunca ilgiyi canlı tutarak ve anlatılanları geçmiş tecrübelerle ve sahâbenin ihtiyaçlarıyla destekleyerek pekiştirmeyi ihmal etmemiştir. İçeriği tek tek ve anlamlı bir şekilde sunarak, bilginin kalıcı hale gelmesini sağlamıştır.⁶⁹⁰

Hız. Peygamber'in eğitim anlayışının temelinde; insana değer verme, onu anlama ve tanıma; sevgi ile davranma; iyilik ve hoşgörü temelli yaklaşım tarzı; eğitim sürecinde hedeflenen davranış değişikliğini gerçekleştirmede yumuşak üslup kullanma; insanların anlayış kapasitelerine göre kısa ve öz olarak kolaylaştırıcı biçimde bilgileri sunma; bireysel farklılıkları gözetenek insanlarla ilgilenme, karşısındaki kişiye belli ölçülerde esneklik sağlama ve onların sorularına ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alarak cevap verme; yanlış düşünce ve alışkanlıkları, bireyi kırmadan, onun aklına ve gönlüne etki ederek düzeltme yolunu seçme; cezalandırma yerine affediciliği tercih etme; gerekli bilgileri istek, ihtiyaç ve motivasyon olduğunda tedricilik ilkesine uyarak kısa ve özlü bir şekilde öğretme; eleştirilere açık olma gibi ilke ve yöntemler mevcuttur.⁶⁹¹

Hız. Peygamber'in eğiticiliği ve eğitime önem veren yönünün romanlarda kısıtlı da olsa işlendiği gözlenmektedir. Sinan Yağmur'un *Hız. Ali ve Fatma - Aşkın Meali -3* romanında bu kez şu ifadelerle anlatılmaktadır:

“Neden Muhammed Efendimiz dört kızının da eğitimi, okuma yazması ile bizzat ilgileniyordu? Mekke bu duruma anlam veremediği gibi dedikoduları da ürettiyordu.”⁶⁹²

Hız. Peygamber'in kız çocuklarına olan sevgisi ve onların iyi yetiştirilmelerine dair verdiği öneme, hadis ve siyer kaynaklarında değinilmektedir.⁶⁹³ Ancak Yağmur,

⁶⁹⁰ Emine Demil, "Hadisler Çerçevesinde Hız. Peygamber'in Eğitim Metodu", **Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2, 2019, s. 232.; Ramazan Gürel, "Hız. Peygamber'in (s.a.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı ilke ve Metotlar", **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015, ss. 130-134 ; Gudde, **Bir Eğitimi Olarak Hız. Muhammed (sas.) ve Öğretim Metotları**, ss. 51-57.

⁶⁹¹ Yılmaz, "Hız. Peygamber ve Eğitim", s. 16.

⁶⁹² Yağmur, **Hız. Ali ve Fatma**, s. 37.

⁶⁹³ Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, "Edeb", 18 (No. 5997) ; Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşraf**, II, s. 235 ; İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, I, s. 298 ; Kadi İyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, I, s. 192.

bu konuda tarihî gerçeklere dayanmakla birlikte, romanda anlatımı güçlendirmek için kişisel yorum ve betimlemeler kullanarak konuyu daha etkileyici hale getirmeye çalıştığı görülmektedir.

Nurdan Damla'nın *Aşka Adanmış Bir Ömür: Hz. Hatice* romanında: “İnsana insan olduğu için değer veriyor.”, “Asla kırıncı ve kaba konuşmuyor.”, “Bizlere çok şefkatli davranıyor.”⁶⁹⁴ şeklindeki ifadelerde Hz. Peygamber'in eğitim anlayışını karşısındakine değer verme, yumuşaklık ve samimiyet gibi ilkelere dayandırarak yürüttüğü belirtilmektedir. Nitekim romanda Hz. Peygamber'in davranışlarını ele alan bu betimlemelerin Belâzürî, İbn Hibbân, İbn Sa'd ve İbn Kesîr'den nakledilen rivâyetlerde de benzer şekilde geçtiğini belirtmek gerekmektedir.⁶⁹⁵

Hız. Peygamber, tebliğ faaliyetlerinde olduğu gibi eğitim ve öğretime de en yakınlarından başlamıştır. Hz. Peygamber ilk vahiy aldığında Hz. Hatice, onun bu normal-üstü olay karşısında bunun marazî bir ilham olmadığını söyleyerek teskin ettiğini, gelen âyetlerin ilâhî olduğuna ve muhtevasına gönülden inandığını, çok geçmeden de Hz. Peygamber'in bazı yakınları ve dostlarının da inen âyetlerden haberdar olduklarını ifade etmektedir. Ayrıca bu kişilerin onun kişiliğini ve sağlam karakterini en iyi bilenler olduğunu dolayısıyla onların ilk mü'minler ve ilk öğrenciler olma şerefine nail olduklarını belirtmektedir.⁶⁹⁶ Nitekim Sibel Eraslan, Hz. Hatice'nin eğitim konusunda bilgili, istekli ve konulara hâkim olduğunu *Çöl Deniz: Hz. Hatice* adlı romanında şu şekilde ifade etmektedir:

“Hale ve Hind isimlerinde iki oğulları dünyaya gelmiş; Hatice, anne olmanın yol açtığı muhteşem keşif günlerine, evlatlarını o zamanki adetlere göre bakıcılara teslim etmeyi reddetmiş, küçüklerin bakımı ve eğitimiyle bizzat kendisi ilgilenmeyi tercih etmişti.”⁶⁹⁷

Konuyla alakalı olarak başka bir romanda ise Hz. Ali'nin, çocuklarının eğitimiyle bizzat ilgilendiği şu cümlelerle ifade edilmiştir:

“Halifelîği döneminde gününü beş vakte ayırıyordu: Sabahtan ikindiye kadar devlet işleri ile meşgul olması, ikindiden akşama kadar sırtında çuvalla erzak

⁶⁹⁴ Damla, *Aşka Adanmış Bir Ömür: Hz. Hatice*, s. 317.

⁶⁹⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, ss. 460-462 ; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 321 ; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, s. 409-410 ; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, VI, s. 40.

⁶⁹⁶ Parlador, “Asr-ı Saadet'te Eğitim”, s. 189.

⁶⁹⁷ Eraslan, *Çöl Deniz: Hz. Hatice*, s. 41.

dağıtması, akşam ile yatsı arası ailesi ve çocuklarının eğitimi ile ilgilenmesi, yatsı ile teheccüd arası uyku ve dinlenme. Teheccüde kalktıktan sonra sabah namazına kadar Kur'ân tilaveti, ibadet ve tesbihat.⁶⁹⁸

Yazar, Hz. Hatice'nin çocuklarına olan sevgisini ve onların eğitimine verdiği önemi vurgulamak için edebî bir dil kullanmıştır. “Muhteşem keşif günleri” gibi ifadeler, anneliğin güzelliklerini ve Hz. Hatice'nin bu sürece verdiği değeri daha iyi ifade etmektedir. Ayrıca Hz. Ali'nin hem devlet işleriyle hem de ailesiyle ilgilenmesini ve zamanını nasıl planladığını detaylı bir şekilde anlatmıştır. Edebî eserlerde karakterlerin iç dünyaları, düşünceleri ve duyguları daha detaylı bir şekilde işlenir. Bu sayede okur, karakterlerle özdeşleşebilir. Ancak yazarın tasvirinde yer verdiği bu anlatımlara siyer kaynaklarında rastlanılmamaktadır.

Emine Şenlikoğlu'nun *Hristiyan Gülü* romanında Hz. Peygamber'in eğitim ve öğretim anlayışını gösteren bir ifadeyi yansıtmaktan çok dolaylı olarak onun eğitimciliğine değinildiği, Hz. Peygamber'in kötü bir eğitimci olmadığı düşüncesinin şiddetle savunulduğu görüşlere yer verildiği görülmektedir.⁶⁹⁹

Yine Halide Edip Adıvar'ın *Vurun Kahpeye* adlı romanda Hz. Peygamber'in eğitim ve öğretim anlayışını gösteren bir ifadenin dışında genel anlamda eğitim konusundan bahsedildiği görülmektedir. Adı geçen romanda eğitim konusunda karşımıza iki tip çıkmaktadır. Bunlardan ilki modern eğitim anlayış tarzını benimsemiş halkı bilinçlendirmeye çalışan İstanbullu Aliye Hanım, ikincisi ise cahil bir köylü olan, zaman zaman düşmanla birlik olan ve medrese tarzı eğitim veren Hatice Hanım'dır. Romanda 'Aliye' gibi modern tarzda eğitimi uygulayan karakterin karşısına 'Hatice' gibi dinî baskı yöntemini kullanan bir karakter çıkarılmıştır.

Burada iki farklı eğitim anlayışı ve bu anlayışların romanın genel teması içindeki yeri incelenmektedir. Romanda, Hz. Peygamber'in eğitim anlayışına dair sınırlı bir anlatımla birlikte, modern eğitim anlayışını temsil eden Aliye Hanım ile geleneksel dinî eğitim anlayışını temsil eden Hatice Hanım'ın durumları kıyaslanmaktadır. Roman, modernleşme sürecinde yaşanan geleneksel değerlerle çatışmayı, eğitim üzerinden örneklendirmektedir. Dinî eğitim anlayışının olumsuz yönlerini vurgulayarak, din ve eğitim arasındaki ilişkiyi tartışmaya açmaktadır. Dinî isimler, taşıdıkları kutsal anlamlar ve toplumsal saygınlık nedeniyle genellikle olumlu

⁶⁹⁸ Yağmur, **Hz. Ali ve Hz. Fatma**, s. 358.

⁶⁹⁹ Şenlikoğlu, **Hristiyan Gülü**, s. 143.

imajlarla ilişkilendirilir. Ancak romanda dinî eğitim anlayışını temsil eden karakterlere olumsuz bir görünüm vermek amacıyla Hatice, Ayşe, Ali, Muhammed gibi isimler kullanılmıştır. Bu bağlamda yazarın, dinî kurumlar veya bazı dinî uygulamalar hakkındaki eleştirilerini bu şekilde dolaylı yoldan ifade ettiğini söylemek mümkündür.

Din ve eğitim arasındaki ilişkiyi tartışmaya açan bu anlatımlara ilişkin burada belirtmek gerekir ki Hz. Peygamber'in eğitim ve öğretim konusunda kastettiği şeyin yalnızca dinî bilgiler öğrenmekten ibaret olmadığı, özellikle gençlerin okuma, yazma, matematik, tıp ve Kur'an okuma gibi hem maddî hem de manevî alanlarda eğitilmelerini de tavsiye ettiği ifade edilmektedir.⁷⁰⁰

2.12. HZ. PEYGAMBER VE İSTİŞÂRE

Kur'an-ı Kerim'deki “Eğer bilmiyorsanız, ilim sahiplerine sorun.”⁷⁰¹ ; “Onlar işlerini aralarında müşâvere ile yürütürler.”⁷⁰² ; “İş hususunda onlarla istişâre et!”⁷⁰³ âyetlerinde belirtildiği üzere Yüce Allah, Hz. Peygamber'e gerekli durumlarda istişârede bulunabileceğini bildirmiştir. Nitekim risâlet mevzuu ile ilgili meseleler Allah tarafından gönderilen vahiylerle çözüme kavuşurken, diğer meselelerde bir beşer olan Hz. Peygamber, kendi iradesine göre hareket ederdi. Kur'an'da, Hz. Mûsâ⁷⁰⁴ ve Hz. Süleyman'ın⁷⁰⁵ bazı meselelerde istişâre yaptığına dair bilgiler mevcuttur.

Âyetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber'e müminlerle istişâre etmesi emredilmiştir. Bu ifadelerden yola çıkarak ilgili yorumlardan birinde aslında Hz. Peygamber'in danışmaya ihtiyacı bulunmadığına dikkat çekilmektedir. Söz konusu emir ile Hz. Peygamber'in müminlerle istişâre ederek onlara değer verdiğini

⁷⁰⁰ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, II, ss. 775-776.; Yılmaz, “Hz. Peygamber ve Eğitim”, s. 16.; Coşkun, **Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamberin İnsan Anlayışı**, ss. 26, 37 ; Özbek, **Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed**, s. 220.; Nebi Bozkurt, “Spor”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 37, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 418-421.

⁷⁰¹ Nahl, 16/43.

⁷⁰² Şûrâ, 42/38.

⁷⁰³ Âl-i İmrân, 3/159.

⁷⁰⁴ A'raf, 7/109-112.

⁷⁰⁵ Neml, 27/29-33.

göstermesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla da onların ihlâs ve itaatlerinin artıp güçleneceği ileri sürülmektedir. Bir diğer yaklaşıma göre bu durum, Hz. Peygamber'in Müslüman topluma örnek olma konumuyla açıklanmaktadır. Bu hususta daha dikkate şayan başka bir görüş ise söz konusu istişâre emriyle Hz. Peygamber'in akıl yönünden üstünlüğünü kabul etmekle birlikte, onun dünyevî meselelerin çözümünde gerekli bilgilerin tamamına sahip bulunmadığını bu yüzden de başkalarının fikir ve birikimlerinden de yararlanmaya ihtiyaç duyabileceği şeklinde yorumlamaktadır.⁷⁰⁶

Yüce Allah, peygamberlerinden toplum ile ilgili meselelerin bir kısmında diğer Müslümanlarla istişârede bulunmasını ve onların da fikirlerini alarak hareket etmesini istemiştir.⁷⁰⁷ Çünkü Ashâb-ı Kirâm'da, bazı meselelerde özellikle de Hz. Peygamber'in vefatından sonra istişâreye ihtiyaç duymuştur.⁷⁰⁸ Nitekim Hz. Peygamber'den görmüş oldukları bu uygulamayı onlar da uygulamış dolayısıyla da müşavereyi, Allah ve elçisinin emri sayarak ve isteyerek yerine getirmişlerdir.⁷⁰⁹

Siyer kaynaklarında, Hz. Peygamber'in günlük hayata dair işlerinde, kişisel⁷¹⁰ ve toplumsal ilişkilerde⁷¹¹ ve savaşlar konusunda⁷¹² istişâreye büyük önem verirdiği, her konuda karar vermeden önce, sahâbeleriyle istişâre ettiği nakledilmektedir. İslâm tarihinde ise yaşanan önemli meselelerin pek çoğunda Hz. Peygamber, ashâbı ile istişârede bulunmuş ve alınan ortak kararlara göre hareket etmiştir. Özellikle Hz.

⁷⁰⁶ Talip Türkan, "Şûra", TDV İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, 2010, ss. 230-235.

⁷⁰⁷ Hz. Peygamber Müslüman sahabileri ile olduğu kadar gayri müslim Medine'lilerle de şehir yönetimi konusunu istişâre etmiştir. Bkz. : Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, I, s. 189 ; Köksal, **H. Muhammed Aleyhisselâm ve İslâmiyet**, Cilt: 7, s. 303.

⁷⁰⁸ Hz. Peygamber'in vefatından sonra halife seçimi ile ilgili yapılan istişâreler Bkz. Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahih**, "Hudûd", 31, 2 (No: 634) ; Taberî, **Tarihu't-Taberi**, IV, s. 235.

⁷⁰⁹ Türkan, "Şûra", ss. 230-235.

⁷¹⁰ İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, I, ss. 237-239 ; İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, III, s. 413.; İbn Şihâb ez-Zührî, **el-Meğâzî**, s. 40.

⁷¹¹ Ebu Hüreyre şöyle diyordu: "Resûlullah'tan daha çok ashâbıyla istişâre eden birini kesinlikle görmedim." Bkz. İbn Şihâb ez-Zührî, **el-Meğâzî**, s. 40 ; "Bunun üzerine el-Bera b. Ma'rûr Resûlullah'a (sas) iman ve tasdik ile cevap verdi. Sonra: Ya Resûlullah! Biz biat ettik. Biz de istişâre ehliyiz; bunu büyüklerimizden miras aldık dedi." İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, I, s. 209 ; Halîfe b. Hayyât, **et-Târîh**, ss. 52-53.

⁷¹² "Hz. Peygamber savaş öncesinde olduğu gibi ve savaşın sonunda da esirler hakkında ashâbıyla istişâre etmiştir." Bkz.: Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, I, s. 345 ; İbn Ebî Şeybe, **Kitâbü'l-Meğâzî**, s. 86.; "Resûlullah, Ebu Süfyan'ın geliş haberi kendisine ulaştığı zaman sahâbeyle istişârede bulundu." Bkz.: İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, s. 194 ; "Müşrikler gelip Müslümanlar karşısında saf düzenine geçince ki bundan önce Hz. Peygamber ashâbıyla, onlarla savaşma konusunda istişâre etti. Ebu Bekir ayağa kalktı ve ona kendi fikrini sundu. Hz. Peygamber onun oturmasını istedi. Sonra ashap ile tekrar istişârede bulundu." Bkz. İbn Şihâb ez-Zührî, **el-Meğâzî**, s. 53.

Peygamber, ilk Müslüman toplumun var olma mücadelesinde aldığı önemli kararları ashâbı ile birlikte almıştır.⁷¹³ Onun, vahiy nazil olmayan meselelerde bilhassa ashâbına danıştığı, bu meseleleri istişâre ederek çözümlediği ve bunun da bu şekilde olması gerektiğini fiilen gösterdiği hadis kaynaklarında mevcuttur. Nitekim hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in istişâre yaptığına dair örneklerin var olduğuna dikkat çeken Recep Aslan, bunları yoğunluklarına göre Hz. Peygamber'in devlet başkanı, dinî konular, ticarî, hukukî-cezâî, ailevî münasebetlerle ilgili ve ferdî istişâreler olmak şekliyle gruplandırmaktadır.⁷¹⁴

Hulefâ-yi Râşidîn toplumsal meselelerde Hz. Peygamber'in sünnetine uyarak şûra yöntemine uygun davranmış; sonrasında bu yöntem, Müslümanlar tarafından kurulan devletlerde yavaş yavaş kurumsallaşmaya başlamış; İslâmîyet'in kabûlüyle de Türkler devlet işlerini danışma yoluyla yürütme şeklini İslâm'ın bu ilkesiyle kaynaştırarak devam ettirmişler; bu gelenek Osmanlı döneminde de sürdürülmüş ve bugünkü bazı kurumların temeli atılmıştır. Hz. Peygamber, kuralları bilinen, fakat kişiye ya da olaya göre karara bağlanması gereken işlerle Kur'ân ve sünnette hükmü bulunmayan toplumsal sorunların çözümünde⁷¹⁵ müminlere danışmış, bu sayede kendinden sonra gelecek nesiller için bir örnek teşkil etmiştir.

Sinan Yağmur'un *Hız. Ali ve Fatma - Aşkın Meali* – 3 adlı romanında Hz. Peygamber'in hicret etme gibi çok önemli bir konu hakkında ashâbına danıştığı şu şekilde anlatılmaktadır:

“Mekke her geçen gün tehlikesini artırır oldu. Neşimizi değil, ashâbımı selamete çıkarmak için başka bir yurda yerleşmemizi düşünüyorum. Sizlerin de önerisini, fikrini almak isterim. Ne dersiniz?”.⁷¹⁶

Kur'ân-ı Kerim'de⁷¹⁷ ve hadislerde, kadınlarla istişâre edilmesi yönünde tavsiyeler vardır. Söz konusu dünyevî ve ailevî meselelerde Hz. Peygamber'in eşleri ile karşılıklı istişâre ederek karara vardığı, onların görüşlerine değer verdiği görülmektedir. Henüz o, daha ilk vahiy aldığında yaşadıkları ve hissettiklerini Hz.

⁷¹³ Halife b. Hayyât, **et-Târîh**, s. 52.

⁷¹⁴ Recep Aslan, “İstişârenin Önemi ve Hz. Peygamber'in Uygulamalarından Örnekler”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2014, s. 229.

⁷¹⁵ Türçan, “Şûra”, ss. 230-235.

⁷¹⁶ Yağmur, **Hız. Ali ve Fatma - Aşkın Meali** - 3, s. 56.

⁷¹⁷ Şûra, 42/38 ; Âl-i İmrân, 3/159 ; Neml, 27/29-32.

Hatice ile istiṣâre etmiş, Hz. Hatice'nin sözleriyle teskin olmuştu.⁷¹⁸ Yine kritik bir konuda Hz. Peygamber, eşi Ümmü Seleme'ye danışmış, bu istiṣâre sayesinde bu meselenin üstesinden gelmişti.⁷¹⁹ *Hz. Ali ve Fatma* romanında Hz. Peygamber'in ashâbıyla ve ailesiyle istiṣâre ettiğine dair hususlar şu şekilde ifade edilmiştir:

*Resûlullah ashâbını topladı, cihat izni veren âyeti onlarla paylaştı ve durumu istiṣare edip dava arkadaşlarına danıştı. Onun âdetiydi, Allah'ın son peygamberi de olsa son kararını istiṣare etmeden vermezdi. Ailevi konularda eşinin ve çocuklarının fikrini sorar, toplumsal hususlarda da istiṣare heyetini, ashâbını toplar, fikir ve önerilerini isterdi.*⁷²⁰

Hz. Peygamber, her konuda olduğu gibi istiṣâre konusuna da büyük önem vermiş ve bu konuda topluma örnek olmuştur. Sinan Yağmur'un romanında Hz. Peygamber'in istiṣare konusuna değinilmesi ve bu durumun siyer ve meğâzi kaynaklarıyla desteklenmesi,⁷²¹ romanın tarihsel gerçekliğe uygunluğunu güçlendiren önemli bir detay olarak değerlendirilebilir.

2.13. HZ. PEYGAMBER VE EKOLOJİ

Allah tarafından gönderilen vahiy ile Hz. Peygamber'de derin ve geniş bir bilinç oluşmuştur. Bu bilinç, hayatın her alanında olduğu gibi çevre için de söz konusudur. O, Müslümanlar ve tüm alem için örnek bir çevreci olarak insanlığa çevre mirası ve sünneti bırakmıştır. Bu açıdan bakıldığında çevreyle ilgili olan veya ilgilenmek isteyen Müslümanların, her şeyden önce Kur'ân-ı Kerim'i esas almaları aynı zamanda da Hz. Peygamber'in hayatını ve hadîslerini daha kapsamlı ve özel olarak incelemeleri gerekmektedir.⁷²²

Kur'ân, evrenin ve içindeki tüm canlı ve cansız varlıkların belirli ölçüler ve denge içinde yaratıldığını ve bu durumun Allah'ın varlığının en önemli delillerinden

⁷¹⁸ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, ss. 159-160 ; Fahreddin er-Râzî, *Tefsir-i Kebir: Mefâtih'ul Gayb*, s. 252; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, ss. 56.-57 ; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, III, ss. 14-15.

⁷¹⁹ Buhârî, "Şurut", 15 (No. 2731).

⁷²⁰ Yağmur, *Hz. Ali ve Fatma*, s. 81.

⁷²¹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, s. 235 ; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, III, s. 413.; İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzî*, s. 40 ; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 194 ; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, s. 345 ; İbn Ebî Şeybe, *Kitâbü'l-Meğâzî*, s. 86 ; İbn Şihâb ez-Zührî, *el-Meğâzî*, s. 53.; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, I, s. 421 ; el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, s. 95.

⁷²² Mehmet Bayrakdar, "Asr-ı Saadet'te Çevre Bilinci (Ekolojik Sünnet)", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam* 4, 2. Basım, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 270.

biri olduğunu vurgulamıştır. İşte bütün bunları bir arada düşünen Hz. Peygamber, çevreci kimliğiyle Müslümanların karşısına çıkmakta ve onlara örnek olmaktadır. Hz. Peygamber'in çevre ile ilgili hadislerinden yola çıkarak kâinatın eşsiz güzelliklere sahip olması onu kutsal kılmıştır. Dolayısıyla İslâm'ın doğaya önem vermesi ve çevre anlayışını temele alması kaçınılmazdır.⁷²³

Tüm ümmetine doğayı koruma ve çevre bilinci konularında örnek davranışlar sergileyen Hz. Peygamber, çevrenin yeşillendirilmesi ve ağaçlandırılması ile yakından ilgilenmiş, çevrenin doğal yapısının korunmasına ise ayrı bir önem göstermiştir. Ayrıca o bu konuda havanın safiyeti ve suyun muhafaza edilerek israf edilmemesine dair birtakım önlemler almış, ashabına tavsiyelerde bulunmuştur.⁷²⁴

Özellikle Hz. Peygamber'in ağaç ve hayvan sevgisi, ormanlaştırma faaliyetleri, her zaman gerekli ve örnek alınması gereken davranışlardır.⁷²⁵ Tabiata karşı büyük bir sevgi beslediği bilinen Hz. Peygamber'in kendisi bizzat ağaçlandırma işinde bulunmuştur. Ormanlık alanlar oluşturmuş ve sit alanları tayin etmiştir.⁷²⁶ Öyle ki onun bazı ağaçlara, özellikle de hurma ağacına karşı özel bir ilgisinin olduğu anlaşılmaktadır.⁷²⁷

İskender Pala'nın *Mihmandar* adlı romanında Hz. Peygamber'in bu yönünü işaret eden bir anlatıma yer verildiği görülmektedir. Bir rivâyete göre Ebû Eyyûb el-Ensârî ile yolculuk yapan ve Hz. Peygamber'i onun vasıtasıyla daha yakından tanımak isteyen küçük bir çocuğun: “*Elinizde bir ağaç filizi varsa, kıyamet kopmaya başlasa bile eğer onu dikecek kadar zamanınız varsa mutlaka dakin.*”⁷²⁸ hadisini öğrendikten sonra geçtiği yerlerde bir fidan dikme isteği şu şekilde ifade edilmektedir:

*Tek isteğim ve kazancım, dünya gözüyle göremediğim Kutlu Elçi, Efendiler Efendisi Muhammed Mustafa'yı onun ağzından dinlemek ve peygamberimi öğrenmekti. Anlaştık, her konakta bana onunla ilgili bir hatırasını anlatacak, onun bir sünnetini öğretecek, ben de onun rivâyet ettiği bir hadisi ezberleyerek onun adına bir fidan dikecektim...*⁷²⁹

⁷²³ Bkz. Kur'ân Rûm, 30/41 ; Hicr, 15/16-18; İsrâ, 17/27 ; Bakara, 2/204-205; A'râf, 7/31.

⁷²⁴ Bahattin Turgut, “Hz. Peygamber ve Doğa Sevgisi”, **Çeşitli Yönleriyle Hz. Muhammed**, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, No:18, Zonguldak, 2017, s. 94.

⁷²⁵ Bayrakdar, “Asr-ı Saadet'te Çevre Bilinci (Ekolojik Sünnet)”, s. 268.

⁷²⁶ Bayrakdar, “Asr-ı Saadet'te Çevre Bilinci (Ekolojik Sünnet)”, s. 259.

⁷²⁷ Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, “Et'ime”, 45 (No. 5448).

⁷²⁸ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, 20/251 (No. 12902) ; Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, **el-Edebü'l-Müfred**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 1409/1989, 168 (No. 479).

⁷²⁹ Pala, **Mihmandar**, s. 173.

Yine aynı romanda çocuğun, Emîr'in seriyyeyi dolambaçlı yollardan götürmesi ve uğrayacak konakların çoğalması için Allah'a dua ettiği, bu sayede ise bir hadis daha öğrenerek Hz. Peygamber'i daha yakından tanımayı ve bir fidan dikerek yolculuğu tamamlamak istediği belirtilmektedir.⁷³⁰

Hız. Peygamber'in ağaçları ve hayvanları koruma altına aldığı İbn Sa'd'da şu şekilde nakledilmektedir:

“Resulullah (sas) Sakif kabilesine bir mektup yazdı. Resulullah (sas) onlara şunları yazdı: Bu Muhammed Resulullah'tan, müminlere bir mektuptur. Bilinmelidir ki, Taif'in dikenli ağaçları ve av hayvanları budanamaz. Bunu ihlal eden biri bulunursa tutuklanır ve Resulullah'a bildirilir...”⁷³¹

Hız. Peygamber'in insanlığa örnek olduğu başka bir konu ise onun hayvan sevgisidir. Bu sevgi öyle büyüktür ki, o hayvanların korunması ve onlara iyi davranılması konusunda birçok kaide ve kural koymuştur. Bu konuyla ilgili bilgileri tezimizin bir sonraki bölümünde yer verilmesi uygun görülmüştür. İbn Hibbân ve Kadî İyâz, Hız. Peygamber'in, ashâbını ağaç dikmeye, ağaç sulamaya ve aşılamaya teşvik ettiğini, ağacın sadece çevreye değil aynı zamanda insanlara da faydalı olduğunu vurgulamıştır.⁷³² Ayrıca İn Kayyım'ın naklettiğine göre Hız. Peygamber hayvanlara merhamet etmiştir.⁷³³ Kadî İyâz, Hız. Peygamber'in ashâbına hayvanların öldürülmesini yasakladığını ve hayvanların korunmasını emrettiğini bildirmektedir.⁷³⁴

Hız. Peygamber'in şahsi hayatında bazı hayvanların özel bir yeri vardır. Onun turunc ve kırmızı renkli güvercinlere merakı olduğu ve onları seyretmeyi pek sevdiği⁷³⁵, at ve deveyi de çok sevdiği⁷³⁶, koyun ve keçinin Hız. Peygamber'in hayatında ayrı bir yeri olduğu⁷³⁷, kediyi ise “evin bir unsuru” (min metai'l-beyt) ve “ailenin bir ferdi (min ehli'l-beyt) olarak kabul ettiği rivâyet edilir.⁷³⁸

⁷³⁰ Pala, **Mihmandar**, s. 174.

⁷³¹ İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâtî'l-Kebîr**, I, s. 272.

⁷³² İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, s. 189 ; Kadî İyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, III, ss. 56-57. 208.

⁷³³ İbn Kayyım el-Cevziyye, **Zadu'l-Mead**, I, s. 431.

⁷³⁴ Kadî İyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, III, s. 167.

⁷³⁵ Kettânî, **Terâtîb**, 1/439.

⁷³⁶ Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh** “Hacc”, 57 ; İbn Kayyım el-Cevziyye, **Zadu'l-Mead**, I, ss. 124-125.

⁷³⁷ Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, “Sehâdât”, 16 ; Kadî İyâz, **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, III, s. 393.

⁷³⁸ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, 37/316 (No.22637) ; Ebû Yusuf Yakub b. İbrahim el-Kûfî, **Kitâbü'l-Âsâr**, thk. Ebu'l-Vefa el-Efgânî, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (No. 33), 1355, s. 7 ; Ebûbekir Abdurrezzak b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî, **el-Musannef**, thk. Habiburrahman el-A'zamî, Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, 1403, 1/102 (No. 357).

Hız. Peygamber'in hangi cins ve türden hayvan olursa olsun, onun hayat hakkına insanın saygı göstermesini ve bu hakkı koruması gerektiğini çeşitli vesilelerle belirtmiştir. Hiçbir hayvanın öldürölmesini caiz görmemiştir.⁷³⁹

Hız. Peygamber, ekolojik düzenin bir parçası olan bütün hayvanları ve haşaratı sevmiş, hayvan ve insan arasındaki münasebete çok ehemmiyet vermiştir. Yeryüzünü bütün canlılar için bir yaşama alanı kılan Yüce Allah'ın bu yaşama alanının mevcudiyetini sürdürebilmesi için de onun mükemmel bir düzen ve denge koyduğunu ifade etmektedir. Hiç şüphesiz o, hayvanların yeryüzündeki denge ve düzenin sağlanmasında önemli görevleri olduğuna da dikkat çekmiştir. Nitekim hayvanların bu dengeyi sağlayabilmeleri için kendilerine rol biçilen görevi yerine getirmelerinde alıkonulmamasının gerektiğine değinmiştir. Ayrıca onların yaşama, korunma ve barınma gibi birtakım haklarının olduğunu beyan etmiştir.⁷⁴⁰ Hız. Peygamber'in beyanlarında özellikle hayvan haklarına riâyet etmenin önemi üzerinde durduğu anlaşılmaktadır. Nitekim onları aç ve susuz bırakmamak, yaşadıkları yerin temiz tutulması ve bakımlarının yapılması, onlara eza verecek şeylerden kaçınmak, onları elverişli oldukları hâllerde binek olarak kullanmak ve yemeye elverişli oldukları hâllerde onları yemek bunlardan bazılarıdır.⁷⁴¹

Mehmet Coral'ın *Hümevra'nın Anıları* adlı romanında Hız. Peygamber'in hayvanlara olan sevgisi, genel "hayvan" kavramı üzerinden verildiği ve onlara karşı duygusal bir tavır takındığı görölmektedir: "Olur olmaz zamanlarda gözleri doluyor, dostlarına, çiçeklere, hayvanlara, çevresini saran her şeye daha bir duygusallıkla bakıyordu."⁷⁴²

Hız. Peygamber'in, Yüce Allah'ın varlığının delillerinden biri olan hayvanlarla çocukluğundan beri çok yakın bir ilişki içinde olması ve gençlik dönemlerinde de çobanlık yapması onun hayatında hayvanların ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Hız. Peygamber, ashâbına hayvanlarla ilgili uyarılarda bulunmuş, onlara şefkatle yaklaşılmasının gerekliliğine işaret etmiştir. İskender Pala'nın

⁷³⁹ Bayrakdar, "Asr-ı Saadet'te Çevre Bilinci (Ekolojik Sünnet)", s. 263.

⁷⁴⁰ Hüseyin Akyüz, "Çevre Sorunlarına Duyarlılık Bağlamında Hız. Peygamber'in Hayvanlarla İlgili Tutum ve Davranışları", **ISEM2016, 3 International Symposium on Environment and Morality**, 4-6 November 2016, Alanya-Turkey, s. 66.

⁷⁴¹ Ali Arslan, "Hız. Peygamber'in Hayvan Sevgisi", **Çeşitli Yönleriyle Hız. Muhammed**, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No:18, 1. Baskı, Zonguldak, 2017, s. 110.

⁷⁴² Coral, *Hümevra'nın Anıları*, s. 159.

“Mihmandar” romanında, Hz. Peygamber'in çevreye olan duyarlılığı, ağaç dikme eylemi üzerinden vurgulanmaktadır. Bu durum, hem Hz. Peygamber'in çevre bilincine dikkat çekmekte hem de İslâm'ın doğaya verdiği önemi göstermektedir. Mehmet Coral'ın “Hümeýra'nın Anıları” romanı ise, Hz. Peygamber'in hayvanlara olan sevgisini ve merhametini ön plana çıkarmaktadır. Romanda, Hz. Peygamber'in hayvanlarla ilgili çeşitli anekdotlar anlatılmakta ve hayvanların korunmasının İslâm dinindeki yeri vurgulanmaktadır. Hem 'Mihmandar' hem de 'Hümeýra'nın Anıları' romanlarında, Hz. Peygamber'in hayvanlara ve doğaya olan saygısı, siyer kaynaklarındaki rivâyetlere uygun olarak işlenmiştir.

2.14. HZ. PEYGAMBER'E DAİR İMGELER, HİTAP ŞEKİLLERİ VE BENZETMELER

Geçmişten günümüze Hz. Peygamber ile ilgili edebî türlerde, değişen dünya algısı neticesinde klâsik devir ile irtibatın kesildiği, eskiye bağlı bir peygamber varlığından bahsetmenin neredeyse mümkün olmadığı aşikârdır. Az da olsa gelenekten beslenen bir peygamber inancı ve tasavvurunun takipçileri ve izleri hala devam etmektedir.

Değişen dünya nazarında, dinî değerlerin sorgulandığı ve hayat sahnesinden git gide çekilmesine neden olan süreçte bir peygamber inancı ve tasavvuru taşıyanlara bir söylem alanı açan Tural, bütün algı değişimlerine rağmen geçmişin tevârüs ettiği Hz. Peygamber bir şekilde türlerde yaşatılabilir olduğuna dikkati çekmektedir. Aynı zamanda Divan şiirinde görülen o geleneksel ve klişe söylemlerin yerini insanlığın, Hz. Peygamber'in kurtarıcılığına ve yol göstericiliğine olan ihtiyacına dair daha dünyevî söylemlere bıraktığına dikkat çekmektedir.⁷⁴³

Mustafa İslâmoğlu da tarih boyunca gelişen farklı peygamber tasavvurlarını, “aşırı yüceltmeci” ve “indirgemeci” olmak üzere iki başlık altında eleştirmektedir. İslâmoğlu, ilk olarak Osmanlı'dan bugüne hâkim olan peygamber algısının aşırı yüceltmeci bir tutumda olmasının sebebinin Hz. Peygamber'e beşer üstü yönünü fazlasıyla öne çıkarani Kadı İyaz'ın *Şifâ-i Şerîf Şerhi* ile Suyûtî'nin *el-Hasâisü'l-Kübrâ*

⁷⁴³ Secaattin Tural, “Sezai Karakoç Şiirinde Bir Diriliş İmgesi Olarak Hz. Muhammed”, **I. Uluslararası Edebiyatta Gelenek ve Modernleşme Sempozyumu**, Karabük, 2017, s. 35.

adlı iki eserin Osmanlı'da çok rağbet görmüş ve çok okunmuş olmasına dayandırmaktadır. İkinci olarak aşırı yüceltmeciliğin tam aksine, Hz. Peygamber'in peygamberliğini sırf "haberciliğe" indirgemek isteyen indirgemeci yaklaşıma değinmektedir. Ona göre; Hz. Peygamber'in örnekliğini göz ardı eden veya küçümseyen bu yaklaşımın en belirgin örneği, şüphesiz Hint Kur'aniyyun akımı olmuştur. Sünnet ve hadisi tamamen reddederek, İslâm'ı sadece Kur'ân'a indirgeyen bu akım, özellikle Hindistan'da XX. yüzyılın ilk yarısında büyük bir ilgi görmüştür.⁷⁴⁴ Bu iki görüş, birbirleriyle taban tabana zıt olmasına rağmen, ilginç bir şekilde aynı sorunun farklı yanlarına işaret etmiş, her iki yaklaşım da temelde bir anlam karmaşasının ürünü olmuştur. Bu nedenle her ikisi de doğru yoldan bir sapma olarak görülmüştür. İslâmoğlu'na göre Hz. Peygamber'i anlama konusunda bir sapmadan söz edebilmek için, öncelikle doğru bir referans noktasına ihtiyaç olduğunu ifade etmiş ve Kur'ân Peygamber'i önerisinde bulunmuştur. Ona göre Kur'ân'ı Hz. Peygamber sayesinde tanıdığımız için, onun hayatını anlamakta Kur'ân'ın anlaşılmasıyla mümkün olmaktadır. Peygamberimizi görmezden gelerek Kur'ân'ı anlamaya çalışmak, yanlış yorumlara yol açmaktadır. Aynı şekilde, Hz. Peygamber'i tanıyacağımız en sahih, en birincil ve en çaplı kaynak Kur'ân'dır. Nasıl ki Kur'ân'ı peygambersiz anlamaya çalışmak anlama sorununa yol açıyorsa, Peygamber'i Kur'ânsız anlamaya çalışmak da aynı soruna yol açmaktadır.⁷⁴⁵

Benzer şekilde modernizmde, sadece inanç sisteminde bir değişim yaratmakla kalmamış, İslam dünyasında daha önce görülmemiş yeni bakış açılarının da ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in abartıldığı ve yüceltildiği eserler yazılmaya başlamış, onun beşer yönünün çok fazla vurgulandığı bir anlatımın usûlü yaygınlık kazanmıştır.⁷⁴⁶ Modern dönemde, Hz. Peygamber ile ilgili türlerde orijinal imajlar ortaya koymak gibi bazı endişeler doğmuştur. Asıl meselenin, Hz. Peygamber'in hayatının anlatılmaya çalışılması ve yazarların da bu durumda odaklanması gerekirken, zorlama imgelerle farklılaştırma yoluna gitmişlerdir. Bundan dolayı o'nu anlamlandırma hususunda bazı kırılmalar meydana gelmiştir.

⁷⁴⁴ Mustafa İslâmoğlu, **Üç Muhammed**, Denge Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 11-12.

⁷⁴⁵ İslâmoğlu, **Üç Muhammed**, s. 13.

⁷⁴⁶ Sarıkaya, "Peygamber Tasavvurundaki Değişimin Dile ve Edebiyata Yansıması: Na't-ı Şerif Örneği", s. 35 ; Mustafa Arslan, "Söylem Mitos ve Tarih: Popüler Dinî Literatürde Hz. Muhammed(sav) Tasavvuru -Muhammediye Örneği", **Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2009, ss. 196-199.

Tanzimat öncesi sanatçıları, Hz. Peygamber’i tarif için belirli ölçü ve kalıplarla, dil ve edebiyatın zengin mazmunlarını kullanarak anlatma çabası içinde olmuşlardır. Sanatçı, dönemin birikimine kendi orijinal söyleyiş özelliğini katarak eserini oluşturmuştur. Tanzimat ile birlikte bir süre etkisini devam ettiren gelenek, sonraları Hz. Peygamber’i anlatma konusunda önünde aşılması gereken birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. Tanzimat’ın getirdiği çaresizlik ve buhranın topluma etkisiyle, sonrasında Cumhuriyet’in ilanının hayata yansımalarıyla, eskinin çok uzağında yeni bir peygamber algısı doğmuştur. Nitekim bu konuda sanat ve edebiyatta Hz. Peygamber’in vasıflarını anlatma ve onu nitelemenin “ahkâm” ve “âdâb”ı kuralları olduğuna dikkat çekilmekte bundan dolayı da yazarların keyfî davranmasının mümkün olamayacağının altını çizilmektedir.⁷⁴⁷

Klâsik dönem sanatçıları, Hz. Peygamber’in hayatını, üstün özelliklerini, mucizelerini birtakım motif ve benzetmelere başvurarak kendilerine has bir söyleyişle ifade etmişlerdir. Bununla birlikte sanatçıların, geleneksel sanatta olduğu gibi eserlerinde Hz. Peygamber’i çağrıştıracak, onu geri çağırarak bir ses ve söyleyişin peşinde olmaları da gerekmektedir. Genel olarak romanlarda Hz. Peygamber’i anlatmak ve aktarmak bakımından eski geleneğin o ağır başlı müşterek telakkileri yerine imgelerle karşılık bulan yeni imajlar bulunmaya çalışıldığı görülmektedir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde tasavvuf edebiyatında Hz. Peygamber için kullanılan imajların ve motiflerin modern dönemde yeni yazarların kaleminde yeni imajlara dönüşmektedir. Nitekim incelediğimiz romanlardan biri olan İskender Pala’nın, *Mihmandar* adlı romanında kitaba adını veren mihmandar (mihmândâr-ı nebî), Ebû Eyyûb el-Ensârî’dir. “Misafir ağırlayan kimse”⁷⁴⁸ anlamına gelen mihmandar, Hz. Peygamber’in Medine’ye hicreti sırasında ona evini açan kişi olması dolayısıyla kendisine verilmiş bir ünvandır. Dolayısıyla mihmandarı Ebû Eyyûb el-Ensârî olan bu kurgu her ne kadar Hz. Peygamber’i doğrudan konu almıyorsa da o, romanda “yolcu” imgesiyle karşımıza çıkmaktadır.⁷⁴⁹ Yazarın romanda kullandığı “yolcu” imgesindeki amaç, Hz. Peygamber’in çıktığı maddi yol aslında onun manevî bir yolcuğa çıkmasının işareti olabileceği çağrışımını okuyucuya vermektir. Romanda yapılan yol, yolcu ve yolculuk temasıyla Hz. Peygamber’in maneviyatında yaşadığı bir

⁷⁴⁷ Andı, “Hz. Peygamber’in Hayatını Kurmak”, s. 15.

⁷⁴⁸ Sâmî, *Kamûs-ı Türkî*, s.

⁷⁴⁹ Pala, *Mihmandar*, ss. 28-44.

yolculuk imgesi olarak düşünülebilir. Aslında İskender Pala burada ‘yol’ imgesini bir duygu anlatımının en belirgin şekliyle okuyucuya sunarak kelimelere yeni manalar yükleyerek dilin zenginliğini gözler önüne sermek istemiştir.

Çöl/Deniz: Hz. Hatice adlı romanında tıpkı İskender Pala gibi Sibel Eraslan’ın da Hz. Peygamber için “yolcu” imgesini kullandığı görülmektedir.⁷⁵⁰ Eraslan’ın bu ifadelerinde Hz. Hatice’nin daha Hz. Peygamber ile evlenmeden evvel sanki onun uzun zamandır bir yolcuyu beklediğini ve o yolcunun da Hz. Peygamber olduğunu ifade etmektedir. Ancak onun Hz. Peygamber için kullandığı “yolcu” imgesinde bir anlam derinliği görülemediğini belirtmek gerekir.

Daha önce bu bölümün girişinde belirttiğimiz gibi Tural’ın da ifade ettiği üzere eserlerde sosyal-siyasî-kültürel alanlarda değişimlerden geçen toplumun ihtiyaçlarına cevap veren bir peygamber imgesi ortaya konulması beklenirken bu minvalde Hz. Peygamber için kullanılan imgelerden çağın ruhuna uygun bir söylemi yansıtamadıkları anlaşılmaktadır.

Romanlarda Hz. Peygamber’in tarif ve tasvifinde, ona duyulan sevgi, saygı ve muhabbetin “koku” imgesi üzerinden de anlatılmaktadır. Ancak “koku” imgesi yeni bir söyleyiş olarak Hz. Peygamber’i yansıtmak bakımından kullanılsa da örneklerden anlaşıldığı üzere anlam derinliğinden uzak ve sınırlı bir ifade olarak kalmaktadır.

İskender Pala’nın *Mihmandar* adlı romanında geçen “koku” imgelerinde Hz. Peygamber’in gelişini simgeleyen bir işaret olarak verilmiştir.⁷⁵¹ Aynı romanda geçen diğer bir “koku” motifinde ise Hz. Peygamber’in Medine’ye hicret ederken kendinden evvel kokusunun gideceği yere ulaştığı, onun kokusunun her yeri sardığı ve tüm güzel kokuların onun kokusuyla değersiz kaldığı ifade edilmiştir.⁷⁵² Bu bağlamda koku imgesinin, Hz. Peygamber’in gelmeden önce varlığını hissettiren ve gelişini müjdeleyen bir işaret olarak gösterildiği, Hz. Peygamber’in yüceliğini, mânevî gücünü ve onun gelişiyi birlikte ortaya çıkan mânevî değişim ve yenilenmeyi simgelemek için kullanıldığı görülmektedir.

Yazar yine başka bir ifade de Abdullâh b. Uraykıt’ın, Ebû Eyyûb el-Ensârî’ye benzeyerek Hz. Peygamber’e ulaşacağını düşünmektedir. Çünkü o, hayatı boyunca her şeyini Hz. Peygamber’e benzeterek yaşamıştır. Ayrıca Ebû Eyyûb’un, Hz.

⁷⁵⁰ Eraslan, *Çöl/Deniz: Hz. Hatice*, ss.110-111.

⁷⁵¹ Pala, *Mihmandar*, ss. 51-52.

⁷⁵² Pala, *Mihmandar*, s. 69.

Peygamber’i bir süre evinde ağırlamış olması da onun kokusunun üzerine sinmesine vesile olmuştur. Nitekim Abdullâh b. Uraykıt beş yıllık bir hasretin ardından Ebû Eyyûb’a yaklaştıkça sanki Hz. Peygamber’e yaklaşacağını hayal etmektedir.⁷⁵³

Romanlarda Hz. Peygamber ile ilgili olarak “yolcu” ve “koku” imgelerinin sıklıkla kullanıldığı, bunların dışında onu temsilen herhangi bir imgenin kullanımına rastlayamadığımızı belirtmek isteriz.

Yüzyıllardır Hz. Peygamber’e ithafen yazılmış, ona karşı derin sevgi ve muhabbetlerin dile getirildiği, onu yücelten, onu öven çok sayıda eser bulunmaktadır. Bu eserlerin ortak özelliği âlemlere rahmet olan peygamberin müstesna şahsiyetinin yüceliğinin vurgulanması ve biricik şahsiyetine özenli seçilmiş sıfatlarla hitap edilmesidir. Klâsik Türk şiirinde Hz. Peygamber’e yönelik hitaplar içeren geniş bir külliyyatın olduğu aşikârdır.⁷⁵⁴ Sanatçılar, onun mübarek şahsını anlatmak için incelik ve titizlikle seçtiği; kilîd-i her murâd, şükûfe-i bahar-ı cân, semere-i şecere-i hikmet, Ankâ-yı Kâf-ı lâ-mekân⁷⁵⁵, kâmetü’n ey bostân-ı lâ-mekân pîrâyesi⁷⁵⁶, gubâr-ı kademi arş-ı berîne tâc, kilîd-i mahzen-i mahrûsa-i vukuf u şuur, çerâğ-ı şâm-ı ebed, meh-i sipihr-i nübüvvet⁷⁵⁷, Gül-i bâ-hâr-ı gülistân-ı himem, dürr-i girân-mâye-i deryâ-yı ıstıfâ⁷⁵⁸, ey hülâsa-i kevineyn ü fahr-i mahlûkât⁷⁵⁹, gibi sevgi ve muhabbet dolu kelimeleri eşsiz bir söyleyişle dile getirmiştir. Nitekim onun yüce şahsını ifade etmek için bu incelik ve titizliğin son dönem romanında da sürdürebilir olması beklenir. Fakat romanlarda görüldüğü üzere eski geleneğin hitap şekillerinin üzerine çıkılamamış ve ifadeler onun için basit ve yetersiz kalmıştır. Bunun nedenleri arasında dilde sadeleşme çabaları gösterilebilir. Tanzimat Dönemi'nde, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşmesi ve Batılılaşması çabalarıyla birlikte dilde de sadeleşme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Arapça ve Farsçadan yoğun olarak ödünç kelimelerin kullanıldığı Osmanlı Türkçesi'nin anlaşılması zorlaşmış ve halk tarafından yeterince kullanılamaz hale gelmiştir. Bu durum, eğitim ve bilim alanlarında da sorunlara yol açmıştır. Tanzimat Dönemi'nde Ziya Gökalp, Namık Kemal, İbrahim

⁷⁵³ Pala, **Mihmandar**, s. 345.

⁷⁵⁴ Emine Yeniterzi, **Divan Şiirinde Na't**, TDV Yayınları, Ankara, 1993, ss. 85-92.

⁷⁵⁵ Sinan Paşa, **Tazarrunâme**, haz. Mertol Tulum, MEB Yayınları, İstanbul, 1971.

⁷⁵⁶ Mustafa İsen, Cemal Kurnaz, **Şeyhi Divânı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.

⁷⁵⁷ K. Akyüz, S. Beken, M. Cunbur, **Fuzûlî Divânı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.

⁷⁵⁸ Muhammed Nur Doğan, **Şeyhülislam Esad Divanı**, MEB Yayınları, İstanbul, 1997.

⁷⁵⁹ Ali Nihat Tarlan, **Necâti Beg Divânı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992.

Şinâsî ve Ahmet Vefik Paşa gibi yazarlar ve edebiyatçılar, dilde sadeleşme hareketinin öncüleri olmuştur. Bu yazarlar, Arapça ve Farsçadan ödünç kelimelerin yerine Türkçe kökenli kelimelerin kullanılmasını savunmuşlardır. Ayrıca, dilbilgisi ve sözlük çalışmalarına da önem vermişlerdir.⁷⁶⁰

Yeni Lisan Hareketinin öncülüğünü yapan Ziya Gökalp, Ali Canip ve Ömer Seyfettin gibi isimler, Türkçenin kendi dilbilgisi kurallarının kullanılması ve Arapça ve Farsçadan gelen karmaşık tamlamaların kaldırılmasını, Arapça ve Farsça kelimelerin seslerini Türkçedeki seslere dönüştürerek yazılmasını, Türk lehçelerinden kelime alınmamasını ve Türkçenin ve Türk edebiyatının özgün bir kimliğe sahip olması ve doğu-batı taklitçiliğinden uzak durmasını savunmuşlardır.⁷⁶¹ Yeni Lisan anlayışı, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarına kadar sürmüş, 1932'de başlatılan Dil Devrimi ile birlikte, Yeni Lisan anlayışının temelleri üzerine inşa edilen milli bir dil politikası uygulamaya konulmuştur.⁷⁶² Türkçenin sadeleşmesi, dil ve ideoloji arasındaki ilişkinin değişmesini de beraberinde getirmiş, bu değişim Türk romanlarında görülmeye başlamıştır.⁷⁶³ Dilde sadeleşme ile birlikte romanlar, daha sade ve yalın bir dilde yazılmaya, Hz. Peygamber'e yönelik hitaplar da daha yalın bir söyleme dönüşmüştür.

Bu çalışmada incelenen romanlarda yazarların, geleneksel na'lerde kullanılan “güneş”, “ışık”, “nûr” gibi motifleri hatırlatan bir söyleme benzer ifadeler kullandıkları görülmektedir. Nitekim *Mihmandar* adlı romanda İskender Pala, Hz. Peygamber için güneş, inci, yakut ve nûr gibi hitap şekillerini kullanırken⁷⁶⁴ Habib Mert'in, *Tûba*

⁷⁶⁰ Güliden Sağol, "Osmanlı Döneminde Dilde Sadeleşme", **Osmanlı Ansiklopedisi: Osmanlı Kültür ve Sanat**, Cilt: 9, ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 507-511 ; Sibel Bulut, Tanzimat Dönemi Tiyatro Uyarlamalarının Dilde Sadeleşme Hareketi Açısından Önemi, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, Sayı: 42, 2017, ss. 49-51.; Özge Karakaş Yıldırım ve Mehmet Özdemir, “Türk Dili” ve “Türk Edebiyatı” Dergilerindeki Dilde Sadeleşme Tartışmaları, **Turkish Studies-Language and Literature**, Cilt: 15, Sayı: 2, 2020, ss. 755-756.

⁷⁶¹ Hasan Kolcu ve Gürkan Yavaş, "Yeni Lisân"çıların Dilde Sadeleşme Taleplerine Karşı Çıkışın Bir Şiiri: Lisân-ı Osmânî", **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Sayı: 2, 2009, ss. 164-165 ; Sağol, "Osmanlı Döneminde Dilde Sadeleşme", s. 511.

⁷⁶² Zeynep Korkmaz, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, Cilt: 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, ss. 810-813.

⁷⁶³ Yıldırım ve Özdemir, “Türk Dili” ve “Türk Edebiyatı” Dergilerindeki Dilde Sadeleşme Tartışmaları, s. 761.; Sabanur Yılmaz, "Türk Dilinin Sadeleşmesi Meselesi: Yakup Kadri Örneği", **Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 30, 2022, ss. 326-328.

⁷⁶⁴ Pala, *Mihmandar*, ss. 63-67.

Kokusu'nda Hz. Peygamber'den bahsederken hazine ve güneş gibi hitap şekillerine yer verdiği görülmektedir.⁷⁶⁵

Romanlarda Hz. Peygamber ile ilgili yapılan benzetmelerin yanı sıra yazarların Ehl-i beyt için yaptığı benzetmelere de burada yer vermenin doğru olacağı kanaatindeyiz. Çünkü romanlarda daha çok Hz. Fâtıma ve Hz. Ali üzerinden olağanüstü bir düzleme çekilen aşk teması etrafında duygusal betimlemelerin yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu romantik hava, okuyucuyu zihninde anlamlandırması zor olan bilinmezliklere sürüklemektedir. Zaman zaman ise yapılan benzetmelerin ne anlama geldiğini anlamamanın mümkün olmadığını belirtmeliyiz.

Romanlarda Ehl-i beyt ile ilgili yapılan benzetmelere değinecek olursak *Tûba Kokusu*'nda⁷⁶⁶ geçen ifadelerden birinde yazar, Hz. Fâtıma'yı rahmet gergefinin ilk çiçeğine benzetmiştir. Yine adı geçen romanda Hz. Fâtıma'nın gıptayla bakışın adına, gönülden gönüle hasretin tadına ve kız çocuklarının intizarına benzetildiği ifadeler de son derece dikkat çekicidir. Aynı eserde geçen başka bir söylemde ise bu kez Hz. Ali aşkın adına, Hz. Fâtıma ise aşkın tadı ve kokusuna benzetilmiştir. Romanın ilerleyen bölümlerinde geçen diğer bir ifade de Hz. Ali'nin gücü ve aşkı, Hz. Fâtıma'nın ise şefkati ve sadakati simgelediği belirtilmektedir. Aynı zamanda Hz. Ali'nin bir kitap, Hz. Fâtıma'nın ise kelimeler olduğu dile getirilmiştir. Mert'in bir diğer ifadesinde Hz. Ali'nin, kendisine cennetten sunulan ganimetlerin korunağına ve cennet köşkünün direğine benzetildiği görülmektedir. Yazarın, Hz. Peygamber ve Hz. Hatice arasındaki safiyane aşkın, Hz. Ali ve Hz. Fâtıma arasındaki aşkı bir kez daha aynı muhabbet ve sevgi ile açıldığını ve evliliklerinin örnek modellerden biri olduğuna değindiği başka bir ifadesinde Hz. Fâtıma, cenneti okşayan kokusunu dallarında besleyen tuba ağacına ve varlık âlemini esinleyen âb-ı hayât kokusuna benzetilmiştir. Aynı eserde bu kez de Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın evleri, güzellikleri yansıtan bir aynaya benzetilmiştir. Yazarın, aynı eserinde geçen başka bir ifade de Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın evlatları Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Ümmü Gülsüm ve Zeynep'i dünyadan cennete kurulan bir köprüye benzettiği görülmektedir. Hz. Fâtıma aynı romanda bu defa Hz. Peygamber'in zor zamanlarındaki en büyük tesellisi ve onun incinen yaralarına bir merhem olarak ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in en büyük destekçilerinden biri olan Hz. Fâtıma

⁷⁶⁵ Mert, *Tûba Kokusu*, s. 16.

⁷⁶⁶ Mert, *Tûba Kokusu*, ss. 24-117.

yaşadıklarıyla olgunlaşan ve bu olgunluğuyla göz dolduran, aynı zamanda da o dar vadide büyüyen peygamber çiçeğine benzetilmektedir. *Tûba Kokusu*’nda dikkati çeken başka bir söylemde yazarın, Hz. Fâtıma’yı Hz. Peygamber ve Hz. Hatice’nin gönüllerinde besledikleri aşkın bedeline benzettiği görülmektedir. Yine yazarın bir başka ifadesinde Hz. Fâtıma’dan ilim ve irfanla bezenmiş bir ruh gurbeti olarak bahsedilmektedir. Yazarın aynı ifadesinin devamında ise Hz. Ali evinin direğine, evlatlarının da cennetten koparılıp getirilmiş evin sarnıcına asılmış süslere benzetilmektedir.⁷⁶⁷

Hz. Peygamber’in dilinden Hz. Hatice ve Hz. Fâtıma için yapılan birtakım benzetmeler *Hz. Ali ve Fatma* adlı romanda da dikkati çekmektedir. Bu ifadeler, romantik bakış açısıyla gerçek hayatta karşılığı olamayacak şekilde okuyucuya sunulmuştur. Nitekim romanda geçen ifadelerde Hz. Hatice, âyetlerle yüreği yıkanmış ilk inciye, Hz. Peygamber’in gönül mercanına, melekleri imrendiren asalet ışığına, tüm Müslüman kadınların yerinde olmak istediği kahramana ve ayrıca onun ziyneti, iffeti ve edebi de cennete benzetilmiştir.⁷⁶⁸ Sinan Yağmur’un Hz. Fâtıma’yı sırra, zikre, konuşmaya ve Hz. Peygamber’den sâdır olan bir parçaya benzetmekte ve söylemlerinin devamında ise onun saçlarının tıpkı cennet gibi koktuğunu ve Hz. Peygamber’in ne zaman cennet hasretliği çekse onun saçlarını kokladığını belirtmektedir.⁷⁶⁹

2.15. BİR İFADE OLARAK HZ. PEYGAMBER

Edebiyatta, anlatımı zenginleştirmek, okurun zihnini canlı tutmak gibi sebeplerle çeşitli söylem ögelerinden yararlanılmaktadır. Türk romanlarında Hz. Peygamber’in adının bir söylem ögesi olarak kullanımı söz konusudur. Söylem unsuru olarak romanlarda, “Hz. Muhammed”, “Hz. Peygamber veya Peygamber” isimlerinin yaygın şekilde kullanıldığı gözlenmektedir. Bu kullanım, kimi zaman bir dua veya yakarış olarak kimi zaman övgü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra bazen bir seslenme veya şaşırtma ifadesi olarak dinî bir öğreti içerisinde bazen de sitem edilen sözler içerisinde kullanıldığı görülmektedir. Romanlarda göze çarpan başka bir husus,

⁷⁶⁷ Mert, *Tûba Kokusu*, ss. 116-117.

⁷⁶⁸ Yağmur, *Hz. Ali ve Fatma 3*, ss. 50-51.

⁷⁶⁹ Yağmur, *Hz. Ali ve Fatma*, s. 174.

Hız. Peygamber'e dair isimlerin kullanımı konusunda Hız. Muhammed isminin diğery peygamberler ile birlikte anıldığı dikkat çekmektedir. Bu başlık altından Hız. Peygamber'in 'söylem öğesi' olarak kullanıldığı romanlardan örnekler verilecektir.

2.15.1. Dua ve Yakarma Unsuru Olarak Kullanımı

Kur'ân-ı Kerim'de duaya verilen önemi "*De ki: Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin?*"⁷⁷⁰ âyeti apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kur'ân'ın yirmi yerinde geçen dua kavramı yukarıdaki ayetten anlaşılacağı üzere bizzat Allah tarafından emredilmiştir. Dua kelimesi, Kur'ân'da genel olarak Allah'tan bir şey isteme anlamında kullanılmıştır. Bu anlamı dışında nida,⁷⁷¹ tesmiye,⁷⁷² istiğâse,⁷⁷³ istek,⁷⁷⁴ davet,⁷⁷⁵ kulluk,⁷⁷⁶ ve isnat⁷⁷⁷ anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. Yine Kur'ân Kerim'de geçen ibadet,⁷⁷⁸ zikir,⁷⁷⁹ salât,⁷⁸⁰ tevbe,⁷⁸¹ selâm⁷⁸² gibi kelimeler dua veya dua ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.⁷⁸³

Hadislerde dua kavramı ise Kur'ân Kerim'de olduğu gibi genel olarak Allah'tan bir şeyler isteme manasındadır. İbnü'l-Esîr el-Cezerî'nin (ö. 606/1210) yaptığı tespite göre⁷⁸⁴ bundan başka anlamlarda kullanılmıştır. Bu kullanımlar ise Allah'a yakarma,⁷⁸⁵ zikir,⁷⁸⁶ davet,⁷⁸⁷ ezan,⁷⁸⁸ bir şeyin devamını getirmeye sebep

⁷⁷⁰ Furkan, 25/77.

⁷⁷¹ Bakara, 2/171.

⁷⁷² Nûr, 24/63.

⁷⁷³ Bakara, 2/68.

⁷⁷⁴ Furkan, 25/14.

⁷⁷⁵ Mümin, 40/42.

⁷⁷⁶ Şuarâ, 26/213.

⁷⁷⁷ Meryem, 19/91.

⁷⁷⁸ Mümin, 40/60.

⁷⁷⁹ Âl-i İmrân, 3/191.

⁷⁸⁰ Tevbe, 9/103.

⁷⁸¹ Hûd, 11/3.

⁷⁸² Zâriyât, 51/25.

⁷⁸³ Osman Ateş, "**Hız. Peygamber'in Haklarında Dua Ettiği Bazı Sahâbîler**", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, Çorum. 2018, ss. 21-27.

⁷⁸⁴ Ebü's-Se'Âdât Mecdüddin el-Mübârek b. Esîrüddin Muhammed b. Muhammed el-Cezerî, **en-Nihâye fî garîbî'l-hadîs ve'l-eser**, thk. Tâhir ez-Zâvî, Mahmud et-Tanâhî, I-V, Dâru İhyâi't-Arabî, Beyrut, 1963, II, ss. 120-122.

⁷⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV, 127, 128.

⁷⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, II, 210.

⁷⁸⁷ Müslim, Sahîh, **Cihâd** 74.

⁷⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV, 185.

teşkil etme,⁷⁸⁹ toplanma veya birleşme,⁷⁹⁰ bir duyguya ortak olma,⁷⁹¹ iddia,⁷⁹² ve dâva⁷⁹³ dır.

İncelemiş olduğumuz romanlarda dua ve yakarma unsuru olarak Hz. Peygamber'in ismi geçmektedir. Bu kullanımlarda onun ismi, Allah katındaki derecesiyle tevessülde bulunarak Hz. Peygamber ismi kullanılmaktadır. Ancak aşağıda romanlardan verdiğimiz örneklerin siyer kaynaklarında yer almadığını ifade etmek isteriz.

Tahir Kutsi Makal'ın *Kamyon* adlı romanında yolu bir Tahtacı köyüne düşen kahramanlar, orada bir semah törenine katılmaktadırlar. Törende dede öncelikle, "Yardımcın Şah-ı Merdan olsun. Hak Muhammed, Ali şefaathin olsun. Gerçekler demine selam."⁷⁹⁴ diyerek toplananları selamlamaktadırlar. Aynı romanın başka bir bölümünde şu ifadeler yer almaktadır:

*Süpürgeci, eline bir çam oyması testi, bir eline de leğen aldı. Varıp Dede'nin önünde eğildi. Dede'nin eline üç damla su döktü. Söyledi: – Ya Allah, ya Muhammed ya Ali.. Topluluğa döndü söyledi: – Hayır, himmet eylen erenler... Topluluk hep bir ağızdan seslendi: – Himmet erenlerindir... Süpürgeci, ağzını Dede'nin parmakları ucuna yanaştırdı. Damlayan suyu içti. Kalabalık, bir ağızdan bağırdı: – Nûru iman olsun. Gittiğin yer gam-kasavet görmesin. Hak, Muhammed, Ali şefaathin olsun...*⁷⁹⁵

Yukarıda geçen: "Ya Allah, ya Muhammed ya Ali" ifadesinde Hz. Peygamber, tören esnasında söylenmiş bir seslenme unsuru olarak yer almakta; aynı ifadenin sonunda yer alan "Hak, Muhammed, Ali şefaathin olsun" söyleminde ise dua ve yalvarma unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir.

Reşat Nuri Güntekin'in *Kızılılık Dalları* romanında, Gülsüm karakterinin birbirinden ayrılmasını istemediği iki kişi için önce Allah'a sonra Hz. Peygamber'e sığınma ihtiyacı duyduğu ve onlardan yardım dilediği görülmektedir:

"Yarabbim, Ya Resûlullah! Sen onları ayırma."⁷⁹⁶

⁷⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IV, 76, 311.

⁷⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, V, 278

⁷⁹¹ Buhârî, **Sahîh**, Edeb 27 (No: 6011).

⁷⁹² Müslim, **Sahîh**, Îmân, 112, 115.

⁷⁹³ Tirmizi, **Sünen**, Tefsîr 63/4 (No: 3315).

⁷⁹⁴ Makal, **Kamyon**, s. 25.

⁷⁹⁵ Makal, **Kamyon**, s. 42.

⁷⁹⁶ Güntekin, **Kızılılık Dalları**, s. 238

Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* romanında, avukat Hulusi Bey'in odasında bulunan levhada “Garik-i bahr-i isyanım / Dahilek ya Resûlullah”⁷⁹⁷ yazılıdır. Romanda özellikle Hz. Peygamber'den yardım dileme ve ona sığınma ifadelerinin geçtiği bu beyite yer verilmesi Hz. Peygamber'e olan sevginin bir tezahürü olduğu kanaatindeyiz.

2.15.2. Övgü Olarak Kullanımı

Kur'ân-ı Kerim'de övülmüş ve yüceltilmiş olan Hz. Peygamber'in büyüklüğünü ve üstünlüğünü ne kadar anlatırsak anlatalım onun hakkında söylenenlerin değeri az kalır. Kur'ân Kerim'de da geçen “*Andolsun ki size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı çok şefkat ve merhamet doludur.*”⁷⁹⁸, “*İçinizden Allah'ın lutfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklik vardır.*”⁷⁹⁹, “*Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*”⁸⁰⁰ âyetlerde görüldüğü üzere Hz. Peygamber apaçık bir şekilde Allah'ın övgüsüne nail olmuştur. Hadislerde de Hz. Peygamber'den övgüyle bahsedilmiştir. Örneğin, Hz. Ömer Allah Rasûlü'ne sevgisini “*Sen bana şu canımdan daha sevgilisin.*”⁸⁰¹ şeklinde ilan etmiştir.

Tüm vaktini Hz. Peygamber'in yanında geçiren Ebu Hureyre, onu “*Rasulullah'tan daha güzel hiçbir şey görmedim. Sanki güneş tüm parlaklığıyla yeryüzünde parlıyordu.*”⁸⁰² şeklinde tasvir etmiş, Bera b. Azib (r.a.) “*Al elbise içinde Rasulullah'ın zülfü kadar güzel bir zülfü hayatımda görmedim.*” şeklinde beyan etmiştir. Hz. Peygamber'in dış güzelliği hakkında hadislerde övgüler mevcut olduğu gibi onu aniden görenin manevî heybetine ve ağırlığına kapıldığını dile getiren hadisler⁸⁰³ de söz konusudur.

⁷⁹⁷ Ali, *Kuyucaklı Yusuf*, s. 175.

⁷⁹⁸ Tevbe, 9/128.

⁷⁹⁹ Ahzâb, 33/21.

⁸⁰⁰ Enbiyâ, 21/107.

⁸⁰¹ Buhârî, *el-Eyman ve'n-Nüzur*, (No:6257).

⁸⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 25.

⁸⁰³ Tirmizi, *Menakıb*, 8 (No: 3638).

Yine başka bir hadiste geçen “... sen sevdiğinle beraber olacaksın”⁸⁰⁴ hitabı ile “Kim Allah’a ve Peygamber’e itaat ederse, işte onlar, Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, siddiklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birlikte dir. Bunlar ne güzel arkadaş tır.”⁸⁰⁵ mesajının tabî bir gereğı olarak Hz. Peygamber’i sevmenin bu dünyada insana kazandıracakların yanı sıra ahirette de bu sevginin onun civarında olmaya yardımcı olacağı anlaşılmaktadır.

Kur’ân âyetlerinde ve hadislerde pek çok yerde övgüyle bahsedilen Hz. Peygamber, Zülfü Livaneli’nin *Konstantiniyye Otel i* romanında “adı güzel, kendi güzel Muhammed” tabiriyle anılmaktadır. Bu romanda Abdullâh Bey’in babası Hacı İsmail Sakar, insanlara karşı güven eksikliği yaşayan bir kişidir. Yaşadığı güvensizliği kendince mantıklı bir gerekçe üzerine oturtmaktadır. Hz. İ sâ’ya en yakını Yahuda bile ihanet ettiyse diğer insanların da her koşulda kendisine kötülük edebileceğini düşünmektedir. Bunun nedenini ise insan ruhunun zaaflarına ve nefsî arzularına atfetmektedir. Hz. İ sâ’nın insanlara olan güveni sonucu ihanete uğradığı ve cezasını çektiğı, Hz. Peygamber’in ise insan nefsin i daha iyi tanıdığı için huzur içinde son nefesini verdiği şu şekilde ifade edilmektedir:

*O yüceler yücesi Peygamber İ sâ, insanoğluna fazla güvenmenin cezasını çekmiş, en yakınının ihanetine uğramış tı ama Hacı İsmail Bey’in yoluna can kurban edeceği adı güzel, kendi güzel Muhammed, insan nefsin i daha iyi tanıdığı ve bu yaratığ a güvenilmeyeceğini bildiğı için, son nefesini huzur içinde yatağında vermiş ti. ‘Göze göz diş e diş ’ten başka bir kural olamazdı insanlık için. Çünkü insanoğ lu çiğ süt emmiş ti; kıskanç tı, bencild i, zinaya, günaha eğ ilimliyd i, zalimdi, tatminsizdi. Bir yanağ ına vurduktan sonra ötekini uzatırsan ona da vururdu. Üç yanağ ın olsa üçüne de vururdu. Peygamber bu yüzden Bedir, Uhud, Hendek gibi savaş ları idare etmiş, ordusunun baş ına geçerek savaş tığı için öteki peygamberler gibi kurban edilememiş ti.*⁸⁰⁶

Yukarıda geçen “adı güzel kendi güzel Muhammed” tabiri Yunus Emre’ye atfedilmektedir. Bu tür ifadelerin siyer kaynaklarında yer almadığı görölmektedir.

⁸⁰⁴ Buhârî, **Edeb**, 96 (No: 5819).

⁸⁰⁵ Nisa, 4/69.

⁸⁰⁶ Livaneli, **Konstantiniyye Otel i**, s. 342.

2.15.3. Dinî Bir Öğreti ve Hikâye İçinde Kullanımı

İncelemiş olduğumuz romanlarda Hz. Peygamber isminin yukarıda bahsettiğimiz kullanımlar dışında dinî bir öğreti veya hikâye içinde kullanıldığı görülmüştür. Romanlardaki bu kullanımlar, anlatımı kuvvetlendirmek veya romanda geçen olayı pekiştirmek için yer almıştır.

Örneğin; Peyami Safa'nın *Cânân* adlı romanında Abdullâh Bey'in kızı Cânân sıkıntılı bir duruma düşmüştür. Onun, kızının içine düştüğü bu durumdan kurtulması için verdiği öğütlerde peygamberlere yer verdiği görülmektedir. Peygamberlerin geldikleri dönemlerde hep sıkıntı çektiklerini; ancak bu sıkıntılar karşısında hep sabır gösterdiklerini söyleyen Abdullâh Bey, kızına Kur'ân'dan "*peygamberlerin sabrettiği gibi sabret*"⁸⁰⁷ âyetini misal göstererek sabretmesini tavsiye etmektedir. Bu kişilerin Allah'ın emirlerine uyan büyük peygamberler olduğunu söylemekte ve bu peygamberlerin isimlerini de kızı ile paylaşmaktadır. Kastedilen peygamberler ise Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'dir.⁸⁰⁸ Kur'ân Kerim'de güzel bir örnek olarak gösterilen Hz. Peygamber'in, beşeriyeti itibariyle birtakım insanî hasletleri de taşıdığı bir gerçektir. Her insan gibi o da yaratılışı gereği acıkmış, yorulmuş ve öfkelenmiştir. Ancak Kur'ân'ın talimatı gereği her daim sabırlı olduğu bilinmektedir. Pek çok âyette Allah Resûlü'nün ve diğer peygamberlerin sabretmesi ile ilgili bilgiler söz konusudur.⁸⁰⁹ Âyetlerde olduğu gibi hadislerde de yukarıda adı geçen peygamberlerin gösterdiği sabır konusunda rivâyetler mevcuttur.⁸¹⁰

Yavuz Bahadıroğlu'nun *Sunguroğlu II* adlı romanında ise Köse Papaz Josef, Hristiyanlıktaki teslis akidesinin mantıksız olduğuna dair bir düşünceye kapılmaktadır. Düşündükçe kendi içinde birtakım sonuçlara varan Köse Papaz Josef'in Müslümanlığı kabul ettiği ifade edilmektedir.⁸¹¹

Emine Şenlikoğlu'nun *Harcandık* adlı romanında, iki yakın arkadaş Musa ve Yıldırım bir otobüs yolculuğu yapmaktadırlar. Musa, sahte bir Mehdi'ye inanmaktadır. Yıldırım ise en yakın arkadaşı Musa tarafından ölüme götürülmektedir.

⁸⁰⁷ Ahkaf 3/35.

⁸⁰⁸ Safa, *Cânân*, s. 96.

⁸⁰⁹ Bkz. İhlas 112/1-4; Zümer 39/67; Kâf; 50/38-39; Kalem, 68/48.

⁸¹⁰ Buhârî, Edeb, 53 (No: 6059); Müslim Zekât, 140.

⁸¹¹ Bahadıroğlu, *Sunguroğlu II*, ss. 57-60.

Dolayısıyla Musa, romanda Hz. İsa'ya ihanet eden Yahuda'ya benzetilmektedir. Romanda bu ihaneti daha sağlam temellerle anlatmak için peygamberlerin hayatından kesitler sunulur. İsmi geçen peygamberler arasında Hz. Nûh, Hz. Yûsuf, Hz. İsa ve Hz. Muhammed de vardır.⁸¹²

Halide Edip Adıvar'ın *Sinekli Bakkal* adlı romanında Sabiha Hanım, konağında Rabia'yı karşılamaktadır. Rabia, maddî durumları sebebiyle büyüklerinden kalan kıyafetlerden bozma giysiler giymektedir. Rabia'nın kıyafeti, Sabiha Hanım'ın dikkatini çekmektedir. İkisi arasında geçen diyalogda, Sabiha Hanım alaycı bir üslûpla Rabia'nın kıyafeti ile ilgili yorumlar yapmaktadır. Rabia bu konuda Hz. Peygamber'in de yamalı esvap giydiğini hatırlatarak Sabiha Hanım'a cevap vermektedir.⁸¹³

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Efsuncu Baba* romanında, Enverî adlı karakter, Agop ve Kirkor'un melek olduklarına inanmakta ve Allah'ın onları kendisine yardım etmek için gönderdiğini düşünmektedir. Bu yüzden Agop ve Kirkor'un rızıklarını kendisinin karşılamak istediğini belirtmektedir. Bu habere şaşırان Agop, Enverî'ye gerçekten bunu ödeyecek parası olup olmadığını sormakta; Enverî'de onlara zenginliğin, bereketin Hz. Peygamber'in şefaati sayesinde olduğunu söylemektedir.⁸¹⁴

Kur'an-ı Kerim'de âyetlerle ve hadislerle sabit olan şefaât kavramı ile ilgili olarak şefaatin yalnızca Allah'a mahsus olduğunu bildiren âyetlerin yanı sıra Allah tarafından Hz. Peygamber'e verilecek bir yetki olduğundan söz eden âyetler de söz konusudur.⁸¹⁵ Hadisler içerisinde de aslında şefaatin aynı zamanda Hz. Peygamber'e verilecek bir yetki olduğuna dair birtakım rivâyetlerin mevcut olması, konun salahiyeti açısından önemlidir. Hadislerde de kıyamet gününde o günün şiddetinden korunmak ve kurtulmak için Hz. Peygamber'in şefaati ile ilgili birçok hadis varid olmuştur.⁸¹⁶

Şefaât kavramı esas olarak Allah'ın Hz. Peygamber aracılığıyla bir yardıma bulunmasıdır. Bu da mutlak adalet sahibi Allah'ın kullarına lütfunu ve merhametini gösterir. Allah bu şefaât sayesinde dilediğini bağışlar, istediği kullarının derecelerini

⁸¹² Şenlikoğlu, **Harcandık**, s. 312.

⁸¹³ Adıvar, **Sinekli Bakkal**, ss. 39-40.

⁸¹⁴ Gürpınar, **Efsuncu Baba**, s. 38.

⁸¹⁵ Bakara, 2/255; Enbiya, 21/26; Taha, 20-105-109; Zuhur, 43/86; Necim, 53/36.

⁸¹⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XV, 43; Ahmet b. Ali Hacer el-Askalanî, **Taglîku't-t'aalîk â'le Sahîh'il-Buharî**, Dâr Ammâr, thk. Sait Abdürrahman Musa, C. 3, Amman, 1995, s. 28; İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, C. 2, s. 418, 462.

yükseltir.⁸¹⁷ Buna ilaveten Allah katında şeffatçı olarak özellikle evliyalar, sâlih kimseler, takvâ sahipleri, sıddıklar gibi kimselerden de şefaaat istenir ve birçok meseleyi çözdüğüne inanılır.⁸¹⁸ Ancak Bakara⁸¹⁹ suresinde geçen âyette bu kimselerin Allah'ın kendilerine izin ve yetki verdiği kişilerden başka hiçbir kimsenin şefaatçi olamayacağı vurgulanmaktadır.

Tezimizde incelemiş olduğumuz bu romanda geçen şefaat kavramına gelince roman karakteri zenginlik ve bereketin Hz. Peygamber'in yardımı ile olduğunu ifade eder.

2.15.4. Diğer Peygamberler ile Birlikte Zikredilmesi

Hz. Peygamber'in ismi Kur'ân Kerim'de diğer peygamberler ile birlikte sıklıkla zikredilmektedir. Örneğin bazı âyetlerde bizzat Hz. Peygamber'e hitap edildiği, bu hitap kendisine olduğu gibi Hz. Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere de vahiy gönderildiği bildirilmektedir.⁸²⁰ Yine Kur'ân-ı Kerim'de “sabır, azim ve mîsâk” hususlarında “Ulû'l-azm” peygamberlerine hitap eden âyetlerde Hz. Muhammed, Nûh, İbrâhim, Mûsâ ve İsâ peygamberlerin isimleri birlikte zikredilmiştir.⁸²¹ Başka bir örnek olarak Hz. İsâ'nın Hz. Peygamber'i müjdelemek için gönderildiğinin vurgulandığı âyette Hz. Peygamber Ahmed ismiyle geçmektedir.⁸²²

İncelemiş olduğumuz romanlarda Hz. Peygamber'in isminin diğer peygamberle birlikte yer aldığı görülmektedir. Bu kullanımlarda bazen bir kıyaslama söz konusu iken bazen peygamberlerin yaşadığı ortak acılar veya gösterdikleri davranışlar üzerinden bir bağlantı kurma bazen de çağrışım söz konusudur. Bu tarz kullanımların romanda geçen ifadeleri desteklemek, anlatımı zenginleştirmek, inandırıcılığı arttırmak gibi sebeplerden yapıldığını düşünmekteyiz. Ancak romanda geçen bazı kullanımlarda Hz. Peygamber ve diğer peygamberler ile bir araya gelemeyecek kişilerin de dahil edildiği dikkati çekmektedir.

⁸¹⁷ Azat Toktonaliev, “Ayet ve Hadisler Bağlamında Şefaaat Kavramı”, **Akademiar Dergisi**, Sayı: 7, Ankara, Aralık 2019, ss. 161-184.

⁸¹⁸ Süleyman Uludağ, **Keşif ve Keramet**, Sûfî Kitap, İstanbul, 2018.

⁸¹⁹ Bakara, 2/255.

⁸²⁰ Nisâ 4/13.

⁸²¹ Ahzâb, 33/7.

⁸²² Saff, 6/61.

Örneğin, Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* adlı romanında, Nazilli Kaymakamı Salâhaddin Bey'in kızı Muazzez ile evlatlık edindiği Yusuf arasındaki aşk anlatılmaktadır. Salâhaddin Bey, evlatlığı Yusuf'u kaymakamlıkta işe sokmakta ancak Yusuf işe ilk başladığı gün çok sıkılmaktadır. Buna binaen Kaymakam Bey, Yusuf'a anlattığı hikâye üzerinden nasihat vermektedir. Bu hikâyede Hz. Mûsâ, Hz. Îsâ, Hz. Muhammed ve Buda isimlerinin birlikte geçmesi ve öğretilerinin yer aldığı görülmektedir.⁸²³

Barlas Özarıkça'nın *Ters Adam* adlı romanında ise zaman ve mekândan bağımsız bir parçalanmışlıkla ilerleyerek okuru canlı tutmaya çalışmak için aralarda kısa ve öz anlatılara yer verilmektedir. Bu romanda, uçak fabrikasından bozma bir birahane, beş yüz metrelik bir masada eğlenen bir topluluk vardır. "Son akşam yemeği"ni andıran bu sofrada kimler yoktur ki... Peygamberler, büyük düşünürler, bilim adamları, sultanlar, yazarlar ve daha niceleri... Böylesine bir tabloda Hz. Muhammed'in, Hz. İbrahim'in ve Hz. Âişe'nin olması da son derece dikkat çekicidir.⁸²⁴ Yazarın böyle bir görüntüyü okura sunmasını, romanın kurmaca bir yapı olmasına ve üslûbun uzlaşsallığını açığa çıkararak romanın kendine özgü yapısı içerisinde yeniden formüle ederek vurgulamasına bağlayabiliriz. Kısaca bu durum, tarihteki önemli şahsiyetler, modeller, toplumsal değerler veya mitolojik malzemeler kullanılarak gerçekdışılığın verilmesi olarak ifade edilebilir. Bu da bütüncül bir bakışta bir karşıtlık olarak dikkati çekmektedir.

Emine Işınsu'nun *Azap Toprakları* adlı romanında, Batı Trakya'da yer alan küçük bir köyde Yunanlılar Türklere işkence yapmaktadır. Bu köye Sofidis adında bir komutan atanmış ve işkenceler kaldığı yerden devam etmektedir. Türkler'in hakimiyetinde bir Müslüman toprağı olan bu köye bir kilise yapılmış ve kilisenin açılışına Sofidis'de katılmıştır. Bu esnada Sofidis, köyde bulunan camiye gider ve caminin imamı Kâzım Hoca'ya kötü sözler söyler. Sofidis sözlerini o kadar ileri götürür ki Hz. Îsâ ile Hz. Muhammed'i karşılaştırarak bir taraftan Hz. Îsâ'nın mucizelere sahip bir peygamber olmasıyla övünürken diğer yandan Hz. Peygamber'in çobanlıktan başka bir meziyete sahip olmadığını aşağılayıcı bir üslûp kullanarak ifade ettiği görülür.⁸²⁵

⁸²³ Ali, *Kuyucaklı Yusuf*, s. 151.

⁸²⁴ Özarıkça, *Ters Adam*, ss. 50-51.

⁸²⁵ Işınsu, *Azap Toprakları*, s. 220.

Yılmaz Karakoyunlu'nun *Çiçekli Mumlar Sokağı* adlı romanında, Papaz Hristos'un kızı Evangelismos, yaşadığı yasak aşk nedeniyle hamile kalmıştır. Gidecek yeri olmayan kız Batum'da bir Yesevî Dergâh'ına sığınmış ve buraya geldiği ilk gece doğum yapmıştır. Evangelismos bir Hristiyan olmasına rağmen dergâhın şeyhi bebeğe Ahmet ismini vermiştir. Evangelismos Ahmet isminin yanına İsa ismini de eklemiştir. Romanda bebeğe Ahmet ve İsa isimlerinin birlikte verilmesi dikkat çekmektedir.⁸²⁶

Emine Şenlikoğlu'nun *Hristiyan Gülü* romanında, Müslüman bir ailenin kızı olmasına rağmen Hz. Peygamber'i sevmediğini dile getiren bir karakter karşımıza çıkmaktadır. Bu karakter, her ne kadar Hz. Peygamber'i sevmediğini söylese de ona yapılan haksız eleştirilerin de yanlış olduğunu söylemesi ve buna karşı çıkması okuyucuda kafa karışıklıklarına sebebiyet vermektedir. Bir ikilem içinde olduğu anlaşılan karakterin Hz. İsa ile Hz. Peygamber'i karşılaştırması da hikâyeyi karmaşık hale getirmektedir.⁸²⁷

Nedim Gürsel'in *Allah'ın Kızları* adlı romanında ise Hz. Peygamber'in “*Nefsim (kudret) elinde olan Allah'a yemin ederim ki hiçbiriniz, ben kendisine babasından da, evladından da daha sevgili olmadıkça (tam olarak) iman etmiş olmaz.*”⁸²⁸ şeklinde buyurduğunun aksine roman kahramanın, hayatında önem verdiği kişiler sıralamasında Hz. Peygamber'e sonda yer vermiş olmasıdır. Yazarın Hz. Peygamber'den önce Hz. İsa'ya yer vermesi, kahramanı inanç ve sevgi ikilemi içinde bıraktığı izlenimini vermektedir.⁸²⁹ Roman, Hz. Peygamber'in sevgiyi imanın temel şartlarından biri olarak vurguladığı bir hadisi merkeze alarak, kahramanın inanç ve sevgi arasındaki karmaşık ilişkisini sorgular. Kahramanın, Hz. Peygamber'i sevdiklerinden sonra sıralaması, geleneksel inanç anlayışıyla çelişiyor gibi görünse de, bu durumun bireysel yorumlara açık olduğunu ifade etmek gerekir.

Zülfü Livaneli'nin *Mutluluk* adlı romanında, Hz. Peygamber'in torunlarının öldürülmesi olayı ile Hz. Meryem'in yaşadığı evlat acısı arasında bir benzerlik kurulduğu görülmektedir.⁸³⁰

Benzer şekilde aynı yazarın *Konstantiniyye Otel*i adlı romanında ise Hz. İsa'nın ölümü sonrası öğrencilerinin dünyanın farklı yerlerine giderek Hz. İsa'nın öğretilerini

⁸²⁶ Karakoyunlu, *Çiçekli Mumlar Sokağı*, s. 25.

⁸²⁷ Şenlikoğlu, *Hristiyan Gülü*, s. 323.

⁸²⁸ Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, “İmân”, 8/1, (No: 197).

⁸²⁹ Gürsel, *Allah'ın Kızları*, s. 119-122.

⁸³⁰ Livaneli, *Mutluluk*, s. 78.

yayma faaliyetine karşılık Hz. Peygamber'in ölümü sonrasında Müslümanların yaşadıkları siyasî durum karşılaştırmalı bir biçimde sunulmaktadır. Hz. İsa'nın ölümü sonrası Hristiyanlar birlik olurken Müslümanların dağınık durumu tasvir edilmektedir.⁸³¹

Batuhan Dedde'nin *Mesihler Yalnızca Kutsal Masallarda Olur* adlı romanında insanlar zorlu hayat şartları sebebiyle bir kurtuluş yolu aramaktadırlar. Çaresizlik girdabında boğulan insanlar, umutlarını tükenmiş bir dünyada Mesih'in kurtarıcı figürüne bağlamışlardır. Bu kutsal varlığın gelişi, ezilenlerin ezilmesine son verecek, adaleti tesis edecek ve onlara refah ve huzur getirecek bir mucize olarak hayal edilmektedir. Romanın ana karakteri İsmail ise Mesihlerin yalnızca kutsal masallarda olabileceğini, Mesih arayışının zaman kaybı ve hayal kırıklığından ibaret olduğunu savunmaktadır. Aslında o da kendi içinde, annesinde, babasında ya da sevdiği insanlarda Mesih'i aramaktadır. Romanda aşağıda geçen ifade onun için Mesih'in adının Hz. Mûsâ olmuş, Hz. İsa olmuş veya Hz. Muhammed olmuş bunun hiçbir öneminin olmadığı anlatılmaktadır.⁸³² Aynı romanın ilerleyen sayfalarında geçen başka bir ifade de bu kez Hz. Âdem, Hz. İbrâhim, Hz. Muhammed ve Hz. İsa'nın isimleri birlikte kullanılmıştır.⁸³³

Elif Şafak'ın *Havva'nın Üç Kızı* adlı romanında, aile ve sosyal çevresi içinde kimlik bulmaya çalışan Peri, Oxford'da eğitim almaya hak kazanmıştır. Kendi içinde kimlik arayışlarına devam eden Peri'nin yolu burada Profesör Azur ile kesişmiştir. Peri, Profesör'den aldığı derslerin etkisiyle kimlik arayışlarına cevaplar bulmaya çalışmaktadır. İçindeki Tanrı olgusu aldığı dersler sayesinde yavaş yavaş şekillenmektedir. Yalnız Peri'nin, Profesör'ün evinde farklı dinlere ait unsurları görmesi onun kimlik arayışını olumsuz şekilde etkilemiştir. Profesör'ün evinde bulunan bu unsurlarda ise peygamberlerin, nebilerin ve azizlerin tasvirleri bulunmaktadır. Hz. Süleyman, Hz. İbrâhim, Hz. İsa, Hz. Mûsâ, Hz. Meryem, Buda, Azize Teresa, Aziz Francesco ve Ramananda vardır. Peri en çok Hz. Peygamber'in de onların arasında olup olmadığını merak etmektedir.⁸³⁴

⁸³¹ Livaneli, *Konstantiniye Otel*, ss. 405, 406.

⁸³² Dedde, *Mesihler Yalnızca Kutsal Masallarda Olur*, s. 16.

⁸³³ Dedde, *Mesihler Yalnızca Kutsal Masallarda Olur*, s. 212.

⁸³⁴ Şafak, *Havva'nın Üç Kızı*, ss. 321-322.

Ahmet Altan'ın *Yalnızlığın Özel Tarihi* adlı romanında, Müberrra Hanım, yeğeni Nermin ile aralarında geçen bir konuşmada Hz. İsa'nın, Hz. Peygamber'in ümmetine katılmak istediği hikâyeleştirilerek anlatılmaktadır.⁸³⁵

Elif Şafak'ın *Baba ve Piç* adlı romanında, Banu Teyze yeğenlerine aşurenin hikâyesini anlatmaktadır. Yalnız Banu Teyze bu olayı olduğundan biraz farklı bir biçimde sunmaktadır. Hz. Nuh'un zorlu yolculuğunda Hz. Dâvûd, Hz. Mûsâ, Hz. Süleyman, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'in gemiye erzak doldurarak ona yardım ettiklerini kendisinden ifadeler ekleyerek anlattığı görülmektedir.⁸³⁶

Emine Şenlikoğlu'nun *Hristiyan Gülü* adlı romanında, bir ateist olan Aynur Hz. Peygamber'in Sevr Mağarasına sığınmasını eleştiren Yehova Şahitleri'ne karşı sitem etmektedir. Nitekim Hz. İsa ile Hz. Muhammed'i karşılaştırarak Yehova Şahitleri'nin Hz. İsa'nın düşmanlarından kaçmasını sorgusuz şekilde kabul ederken Hz. Peygamber'in mağaraya sığınmasını ise alay konusu etmektedirler. Böylesi bir durumda Hz. Peygamber'in eleştirilmesine bir ateist de olsa Aynur'un gönlü razı olmamaktadır.⁸³⁷ *Hristiyan Gülü* romanında, Yehova Şahitleri, Müslümanlar arasında gerçekleşen Cemel ve Siffin Savaşları'nda sorumlu kişi olarak Hz. Peygamber'i görmektedirler. Filiz Hoca ise bu durumu İncil'den örnekler göstererek Yehova Şahitleri'ne bazı açıklamalarda bulunmaktadır.⁸³⁸

Ahmet Ümit'in *Patasana* adlı romanında, bir Ermeni olan Nadya (Nadide), Tehcîr Kanunu çıktığı sıralarda başlarına ne geleceğini bilmeyen ailesi tarafından Türk komşularına emanet edilmiştir. Türk komşularının kendi çocukları gibi büyüttüğü Nadide hem Ermeni kültürüne hem de Türk kültürüne bağlı kalarak hayatını sürdürmektedir. İki kültürün etkisiyle büyüyen Nadide hem Hz. İsa'ya hem de Hz. Muhammed'e inanmaktadır.⁸³⁹ Romanın devamında Nadide'nin on yaşlarında Türk komşularına bırakıldığı, Hristiyan olmasına rağmen bir yandan köy halkından Müslümanlığı öğrendiğinden bahsedilmektedir. Küçükken ailesinden öğrendiklerini unutmayıp iki dine de inanmaktadır. Dolayısıyla Nadide'nin büyük bir samimiyetle

⁸³⁵ Altan, *Yalnızlığın Özel Tarihi*, ss. 13-14.

⁸³⁶ Şafak, *Baba ve Piç*, ss. 338-340.

⁸³⁷ Emine Şenlikoğlu, *Hristiyan Gülü*, s. 79.

⁸³⁸ Emine Şenlikoğlu, *Hristiyan Gülü*, s. 143.

⁸³⁹ Ümit, *Patasana*, s. 90.

hem Hz. İsa'ya hem de Hz. Muhammed'e inanıp dua ettiği, ikisinin de Allah'ın peygamberi ve insanların koruyucusu olduğuna inandığı ifade edilmektedir.⁸⁴⁰

İstanbul'un fethinin anlatıldığı *Fatih Feneri* romanında geçen: “Cenevizliler'in çocukları bir manada Musa Peygamberin çocukları idiler. Hayatlarını kazanmak için Muhammed ile İsa Peygamber'in çocukları birbirlerinin kanlarını dokerlerken, onlar Galata'ya sığınmış, her iki tarafla da anlaşmaları olduğundan, buyk bir sabır ve tevekkül içinde kavganın sonunu bekliyorlardı.”⁸⁴¹ ifadesinde ise Hz. Mûsâ, Hz. Muhammed ve Hz. İsa'nın isimleri birlikte anılmaktadır.

Elif şafak'ın *Aşk* adlı romanında ise Hz. İsa'nın kırk gece çölde ile çektiği Hz. Muhammed'in ise peygamberlik çağrısına kırk yaşında ulaştığı belirtilmekte ve kırk sayısı üzerinden Hz. Peygamber ve Hz. İsa yaşadıkları arasında bağlantılar kurularak birlikte yer almaktadır.⁸⁴²

Emine Işınsu'nun *Hacı Bayram* adlı romanında geçen: “Ancak ikisi de Hazreti Muhammed ile Hazreti İsa'ya ve İslâmiyet ile Hristiyanlığa karşı son derece saygılı idiler.”⁸⁴³ ifadesinde de Hz. Peygamber ve Hz. İsa'ya karşı saygılı olduklarını söyleyen roman karakterlerinin İslâmiyet ve Hristiyanlık'a da saygılı oldukları oldukları belirtilmiştir. Aynı yazarın farklı bir romanı olan *Hacı Bektaş*'ta ise: “Sen şimdi uzun lafı kısa et; söyle bana, bu adam Hazreti Muhammed'e mi inanır, yoksa Hazreti İsa'ya mı?”⁸⁴⁴ şeklinde geçen ifadelerde roman karakterinin kime inanacağı konusunda Hz. Muhammed ve Hz. İsa isimlerinin birlikte kullanılmaktadır.

Elif şafak'ın *Ustam ve Ben* adlı romanında on iki rakamı ile birtakım bağlantılar kurularak Hz. Peygamber ve diğer peygamberlerden Hz. Yakb, Hz. İsa, Hz. Yûsuf, Hz. Süleyman ile birlikte ele alınmaktadır.⁸⁴⁵

Yine on iki rakamı üzerinden Halil Delice'nin *Oğuz Han'dan 21. Yüzyıla Uzanan Sır* adlı romanında bu kez Hz. Peygamber'in soyundan gelen on iki imam ile Hz. İsa'nın on iki havarisi ve Hz. Yakb'un on iki oğlu arasında bir bağlantı kurulmaktadır.⁸⁴⁶

⁸⁴⁰ mit, **Patasana**, ss. 92-93.

⁸⁴¹ Kozanoğlu, **Fatih Feneri**, s. 247.

⁸⁴² şafak, **Aşk**, s. 151.

⁸⁴³ Işınsu, **Hacı Bayram**, s. 198.

⁸⁴⁴ Işınsu, **Hacı Bektaş**, s. 15.

⁸⁴⁵ Elif şafak, **Ustam ve Ben**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2013, s. 37.

⁸⁴⁶ Delice, **Oğuz Han'dan 21. Yüzyıla Uzanan Sır**, s. 240.

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber ismi gerek diğer peygamberler ile gerekse diğer dinlerde ve inançlarda öne çıkan önemli şahsiyetlerle birlikte kullanıldığı görülmektedir.

2.15.5. Hz. Peygamber İsminin Geçtiği Diğer Kullanımlar

Türk romanında, yukarıda bahsettiğimiz Hz. Peygamber ile ilgili ifadelerin dışında kalan, sayı ve kapsam bakımından sınırlı bazı örnekler de mevcuttur. Bu örneklerin çoğunda bir anlam derinliği olmamakla birlikte Hz. Peygamber ile ilgili diğer kategorilere girmeyen bazı kullanımlar görmek mümkündür. İncelemiş olduğumuz romanlarda özellikle Hz. Peygamber'in isminin Muhammed,⁸⁴⁷ Hazreti Muhammed,⁸⁴⁸ Peygamber Efendimiz,⁸⁴⁹ Peygamber,⁸⁵⁰ Resulümüz,⁸⁵¹ Peygamberimiz,⁸⁵² Müminlerin Peygamberi,⁸⁵³ Hazreti Peygamber,⁸⁵⁴ Şefiül-Müminin,⁸⁵⁵ Efendimiz,⁸⁵⁶ Peygamber Hazretleri⁸⁵⁷ gibi kullanımlarda geçtiği dikkat çekmektedir. Ayrıca romanlar arasında peygamber kavramı üzerinden “Peygamber gibi adam”, “Nuh der de Peygamber demez...”, “bizim Muhammed” gibi kullanımlar ile Hz. Peygamber isminin zikredildiği görülmektedir. Oysa ki tüm insanlığın medar-

⁸⁴⁷ Halide Edip Adıvar, **Vurun Kahpeye**, Can Yayınları, İstanbul, 2007, s. 163; Ahmet Ümit, **Bab-ı Esrar**, Everest Yayınları, İstanbul, 2012, s. 293; Attilâ İlhan, **Zenciler Birbirine Benzemez**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003, s. 269; Dedde, **Mesihler Yalnızca Kutsal Masallarda Olur**, ss. 179, 212; Erdem Katırcıoğlu, **Bir Satanistin Anıları**, E Yayınları, İstanbul, 2013, s. 179; Kemal Tahir, **Esir Şehrin Mahpusu**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007, s. 139; Kozanoğlu, **Fatih Feneri**, s. 247; Leylâ Erbil, **Tuhaf Bir Kadın**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, s. 139; Orhan Kemal, **Dünya Evi**, Everest Yayınları, İstanbul, 2010, s. 193; Vedat Türkali, **Yalancı Tanıklar Kahvesi**, Turkuaz Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 270; Yaşar Kemal, **İnce Memed**, Toros Yayınları, İstanbul, 1990, s. 339.

⁸⁴⁸ Elif Şafak, **Aşk**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2011, s. 151; Elif Şafak, **Ustam ve Ben**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2013, s. 137; Emine Işınsoy, **Hacı Bayram**, Bilge Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 198; Emine Işınsoy, **Hacı Bektaş**, s. 15; Kozanoğlu, **Fatih Feneri**, s. 138.

⁸⁴⁹ İhsan Oktay Anar, **Amat**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 9.; Pala, **Mihmandar**, s. 97; Halil Delice, **Oğuz Han'dan 21. Yüzyıla Uzanan Sır**, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 240.

⁸⁵⁰ Adıvar, **Vurun Kahpeye**, ss. 49, 163; Karaosmanoğlu, **Yaban**, s. 119; Güntekin, **Akşam Güneşi**, s. 6; Reşat Nuri Güntekin, **Eski Hastalık**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 187; Reşat Nuri Güntekin, **Çalıkuşu**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 162.

⁸⁵¹ Adıvar, **Vurun Kahpeye**, s. 51.

⁸⁵² Adıvar, **Vurun Kahpeye**, ss. 51, 77.

⁸⁵³ Adıvar, **Vurun Kahpeye**, s. 375.

⁸⁵⁴ Güntekin, **Akşam Güneşi**, s. 5.

⁸⁵⁵ Adıvar, **Vurun Kahpeye**, s. 77.

⁸⁵⁶ Adıvar, **Sinekli Bakkal**, s. 184.

⁸⁵⁷ İlhan, **Zenciler Birbirine Benzemez**, s. 269.

ı iftiharı olan Hz. Peygamber'in zatı ile alakalı ona yönelik tavır ve tutumlarda edeb ve hürmet konusunda hassas olmak gerektiği düşüncesindeyiz. Kur'ân-ı Kerim'de, "Onu (s.a.v.) aramızdan birini çağırır gibi çağırmayınız."⁸⁵⁸ âyeti ile bu hususta hatırlatma yapılmıştır.

Kur'ân Kerim'de bazı âyetlerde⁸⁵⁹ geçen "Ey Peygamber!" ifadesi Allah muhatabının doğrudan Hz. Peygamber olmakla birlikte genel tarzda ifade edilmiş olması bu ibare ile diğer peygamberlere de yapıldığına işaret etmiştir. Yine Kur'ân'da Hz. Peygamber'e görevini ifâ etmesi üzerine neyi, nasıl, niçin yapması gerektiğine dair bazı hitaplar bulunmaktadır. Örneğin, Hz. Peygamber ilk vahyi aldığı anda bir beşer olarak heyecanlanmış ve üzerinin örtülmesini istemiştir. Bir müddet sonra kendisine "Ey örtüsüne bürünen!"⁸⁶⁰ şeklindeki hitap yöneltilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de, Hz. Peygamber'e "Ey Muhammed!", "Ey Nebî!", "Ey Peygamber!" şeklinde hitaplar görülmektedir. Hz. Peygamber'e yöneltilen bu hitaplarda kimi yerde bir tavsiye⁸⁶¹ kimi yerde bilgilendirme⁸⁶² anlamı taşımaktadır. Yine İlâhî İrâde'nin Hz. Peygamber'e hitaplarının baskın karakterinin hatırlatma⁸⁶³ olarak vurgulandığı âyetler de mevcuttur. Muhteva ve şekline göre Hz. Peygamber'e doğrudan ya da dolaylı olarak yöneltilen hitaplarda verilen mesajlar yalnızca Hz. Peygamber'e değil onun yanı sıra aynı zamanda Müslümanlara ve diğer din mensuplarındadır.⁸⁶⁴

Örnekler incelediğinde Hz. Peygamber ismi romanlarda belirli bir anlam taşımadan yalnızca bir söz ifadesi olarak geçmektedir. Kimi yerde Hz. Peygamber'in bizzat kendisine işaret edilmekte kimi yerde Hz. Peygamber'in ümmetine dikkat çekilmektedir. Bunların dışında da anlamsız bir bağlamda kullanılmış olanlar da söz konusudur.

H. Peygamber ile ilgili olarak yukarıda sırladığımız söylemlerin dışında Reşat Nuri Güntekin'in *Gökyüzü* adlı romanında "Sancak-ı Şerif" tabiri ile Hz. Peygamber arasında bir bağlantı kurulmaya çalışıldığı görülmektedir. Nitekim söz konusu

⁸⁵⁸ Nur, 24/63.

⁸⁵⁹ Mü'minûn, 23/51.

⁸⁶⁰ Müddesir, 74/1-5.

⁸⁶¹ Müzzemmil, 73/10-11 ; Kalem, 68/48.

⁸⁶² Kasas, 28/56; En'am 6/35.

⁸⁶³ Nisâ, 4/113; Al-i İmrân, 3/123-125.

⁸⁶⁴ Muhammed Fatih Kesler, "Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e Hitaplar (II), AÜİFD, C. XLIV, Sayı 1, Erzurum, 2003, ss. 19-39.

romanda birkaç arkadaş birlikte “Ümmet-i Şura” adında bir gazete çıkarmıştır. Bu kişiler içinde aynı zamanda romanın başkahramanı olan ateist bir doktor da vardır. Söz konusu gazetede bu başkahraman, arkadaşları için “Onlar Şûra-yi Ümmet’in başına “*ve emruhum şûrâ*” âyetini yazmışlar, gazeteyi “Sancağı Şerif’e çevirmişlerdi.”⁸⁶⁵ demiştir. Burada zamanında nasıl Müslümanlar Hz. Peygamber’in sancağı altında toplanıp birlik olduysa gazetede kendisinden farklı düşünen insanların da kendi aralarındaki durumları “Sancak-ı Şerif” ile kastedilmiştir. Böyle bir kullanım ile bu tabir, anlam kaybına uğramış ve manevî dokusundan uzaklaştırılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber adına da değersizleştirmenin olduğu gayet açıktır. Romanda hadis olarak bahsedilen ama aslında bir âyet olan “*ve emruhum şûrâ*”⁸⁶⁶ ile bahsi geçen kişilerin birbiriyle fikir alışverişinde bulundukları ve dayanışma içinde oldukları vurgulanarak Hz. Peygamber’i örnek aldıkları ifade edilmek istenmiştir. Yine aynı romanda, yeni yerlerin fethi ve Müslümanlığın yayılması konusunda İslam devletleri adına nesiller boyu taşınacak Hz. Peygamber’in bayrağı için “Peygamber bandırası” tabirinin kullanılması, okuyucuda Hz. Peygamber için olumsuz bir tavır oluşmasına sebebiyet verebilecek nitelikte olduğu görülmektedir:

“Peygamber bandırasını açarak memlekete girmeyi ve hükümet kuvvetinin yarından fazlasını gene Şeyhülislam’ın eline bırakmayı doğru bulmamıştır.”⁸⁶⁷

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Sodom ve Gomore* romanında ise “Muhammed’in cenneti” tabiri geçmektedir. Yüzbaşı Jackson Read ve Yüzbaşı Marlow arasındaki konuşmada geçen bu tabirle, Hz. Peygamber’in adının yakışsız bir tabire dönüştürüldüğü dikkat çekmektedir.⁸⁶⁸

Romanlarda ayrıca Hz. Peygamber tasavvurunun doğrudan yer almadığı eserlerde dinî kavram ve öğelerin de sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Hz. Peygamber’in ismi geçmese de onun dünyaya gelişinin saygı ve hürmetle anıldığı Mevlid kandilinden bahsedilmesi, *Mevlid* ve *Muhammediyye* adlı eserlerin okunması da Hz. Peygamber’in varlığının romanda okuyucuya yansıtılması ve hissettirilmesi bakımından değerlidir. Nitekim *Sinekli Bakkal* romanında geçen: “Cumartesi akşam

⁸⁶⁵ Güntekin, *Gökyüzü*, s. 20.

⁸⁶⁶ Şûrâ 42/38.

⁸⁶⁷ Güntekin, *Gökyüzü*, s. 21.

⁸⁶⁸ Karaosmanoğlu, *Sodom ve Gomore*, s. 64.

mevlid kandili, misafirlerim var, gece gel, Kur'ân okuyacaksın...”⁸⁶⁹ ifadesinde Mevlid kandili dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim okunacağından bahsedilmiştir. Yine aynı romanda geçen: “Vaktiyle Peregrini’ye dediği gibi, dinî ayinlerden sıkılır, âdetâ ürkerdi. Fakat Mevlid müstesna. O halk dilinin şaheseri olan bu doğum şarkısı...”⁸⁷⁰ ifadesinde dinî ayinlerden sıkılan roman karakterinin *Mevlid*’i onlardan müstesna kılması ve bunu halk dilinin bir şaheseri olarak görmesi dikkat çekicidir.

Sinekli Bakkal’ın başka bir bölümünde ise roman karakteri Rabia, şöhret ve muvaffakiyeti mukabele okumada bulmuş ancak Vehbi Dede’nin ona baştan sona *Mevlid*’i okuyabileceğini söylemesi onda büyük bir heyecan yaratmıştır. Bu heyecan ile birlikte o, her sabah *Mevlid*’i açıp özellikle doğum kısmını dikkatli bir şekilde okumuştur. Romanda yalnız onun *Mevlid*’i diğer insanların üslubundan farklı ve yeni bir makamla okumak istediği anlatılmaktadır.⁸⁷¹

Halide Edip’in *Vurun Kahpe*’ye adlı romanında ise “Mevlid, eşraftan Latif Ağa’nın Çanakkale’de şehit olan iki oğlunun her sene okunan mevlidlerinden biriydi. Kendi şehitlerine mevlid okutmayan zavallı analar, bu mübarek âyînin inayet ve şefaatinde kendi şehitlerine rahmet payı çıkarmak için gelmişlerdi.”⁸⁷² ifadesi geçmektedir. Yine aynı romanda Hz. Peygamber’in doğumunun anlatıldığı “velâdet”in icra edilişi sırasında roman karakteri Aliye’de velâdetin nasıl tesir ettiğine dikkat çekilmektedir.⁸⁷³

Kuyucaklı Yusuf romanında ise: “Büyük annesinin ara sıra diğer ihtiyar kadınlarla beraber okuyup ağlaştığı Muhammediye’yi sıkıcı buluyor...”⁸⁷⁴ ifadesinde roman karakterinin büyük annesinin ara sıra diğer kadınlarla toplanıp “Muhammediye” okudukları belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere, Türk romanında Hz. Peygamber ile ilgili ifadelerin sınırlı olduğu ve anlam bakımından bir derinliğe sahip olmadığı neticesine varılmıştır. İncelenen romanlarda özellikle Hz. Peygamber’in ismi benzer kalıplarla kullanıldığı ve birbirine yakın şekilde ifade edildiği gözlemlenmiştir.

⁸⁶⁹ Adıvar, *Sinekli Bakkal*, s. 67.

⁸⁷⁰ Adıvar, *Sinekli Bakkal*, s. 413.

⁸⁷¹ Adıvar, *Sinekli Bakkal*, ss. 443-444.

⁸⁷² Adıvar, *Vurun Kahpeye*, s. 143.

⁸⁷³ Adıvar, *Vurun Kahpeye*, s. 147.

⁸⁷⁴ Ali, *Kuyucaklı Yusuf*, s. 79.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİL VE ÜSLÛP

Türk edebiyatında Hz. Peygamber'e duyulan sevgi geçmişten günümüze farklı türlerle anlatılagelmiştir. Türk edebiyatında sanatın imkânları kullanılarak Hz. Peygamber'in anlatılması ve tanıtılması hususlarında bu halkaya son olarak roman formunun eklendiği görülmektedir. Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatında yazarların siyer konularını roman türüne adapte ederek Hz. Peygamber'i başka bir açıdan anlatma ve yansıtma çabası içinde oldukları görülmektedir. Tanzimat'ın ilan edilmesiyle birlikte Türk edebiyatında yer bulan romanın, kurgu ve tasvire dayalı olması ve Türk edebiyat geleneğinin muhtevasını yansıtmaması nedeniyle Hz. Peygamber'i anlatmak bakımından birtakım kaygılar oluşturmaktadır. Nitekim bu kaygıların doğal bir sonucu olarak, Hz. Peygamber'in hayatının ve kişiliğinin roman türü ile anlatılıp anlatılamayacağı sorusu tartışma konusu olmuştur. Roman türü, kurgusal unsurlara ve hayal gücüne dayalı olduğundan, Hz. Peygamber'in hayatına dair Kur'ân, hadîs ve siyer kaynaklarıyla çelişen unsurlar içerebilmektedir. Roman yazarının, kendi bakış açısı ve yorumlarını da hikâyenin akışına katması, Hz. Peygamber'in hayatına dair objektif ve tarafsız bir bakış açısı sunma imkânını zorlaştırmaktadır. İslâm geleneğinde Hz. Peygamber'i anlatmanın usûl ve âdâbı, âyet ve hadislerle apaçık bir şekilde belirtilmektedir. Roman yazarının da bu usûl ve âdâb çerçevesinde eserlerini oluşturması ve dikkat etmesi gerekmektedir.

Türk edebiyatında, en başta Hz. Peygamber olmak üzere veliler ve tasavvuf büyükleri gibi kutsal şahsiyetlerin de sayesinde edebiyat ve dinin birlikte ilerlediği açıkça görülmektedir. Edebiyatın sınırları içine dinin dahil olmasıyla beraber siyer kaynaklarındaki Hz. Peygamber tasvirlerinin pek çok edebî türde kullanılmasına olanak sağlamıştır. Günümüze gelindiğinde ise bu tasvirlerin din dışı edebî formlarda yeni bir boyut kazandığı görülmektedir.

Tanzimat ile birlikte Türk edebiyatının dinle ilişkisine bakıldığında, modernleşme temayülü gösteren Türk edebiyatında, modernist zihniyetin kutsalı öteleyerek hayatın dışına itme çabasında olduğu anlaşılmaktadır. Ebru Burcu Yılmaz, Türk edebiyatındaki dine karşı bu mesafeli duruşun, kutsalın görünümünü anlatma

hususunda yetersiz kaldığına değinmektedir.⁸⁷⁵ Zeynep Kevser Şerefoğlu Daniş ise bu süreçte din anlayışının Batı Edebiyatı etkisiyle oluşan yeni edebî türler içinde farklı travmatik görüntüler almaya başladığını ve ardından silikleşmeye başladığını dile getirmektedir. Aynı zamanda Daniş, dinin ilk zamanlar yeni akım ve düşünceler içinde kendini savunmak durumunda kaldığını ve çoğunlukla ne olmadığı konusunda onu izah etmekle uğraştığını ancak gitgide kendi kabuğuna çekildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla dinin diğer disiplinlerin ve sanatın içeriğinden de ayrılması gerektiğine dair gizli ve açık kanıların oduğu ortamda birçok edebî eserden de çekildiğine dikkati çekmektedir. Daniş, ifadelerinin devamında bu çekilmenin ilk olarak merkezde olan ve görünür kılınanlarda yaşanacağına vurgu yapmaktadır. Daniş, gelişen süreçte yeni dinî roman olarak kaleme alınan eserlerin edebî zevk açısından roman olarak tanımlanamadığı gibi bu eserlerin hiçbirinde Hz. Peygamber'in örnek olarak yer almadığını ifade etmektedir.⁸⁷⁶

Mehmet Narlı ise bu konuda modern zamanların bir ürünü olan romanın bilimler gibi din ile çatışarak, en azından kendisini dinin dışına, hatta bazen dinin yerine koyarak var olduğunu ifade etmektedir. Müslüman sanatçının da modern sanat üretmek için modern sistemlerin paradigması ile yetiştğini ancak sanatların temeli olan tasavvur, betimleme, benzetme gibi zihin ve dil faaliyetlerine karşı dinin kendisini uyarmayı unutmadığını belirtmektedir. Nitekim o, romanda peygamberi anlatmak hususunda yaşanan tereddüt ve tartışmaları, ontolojinin kaçınılmaz bir sonucu olarak değerlendirmektedir.⁸⁷⁷ Oysa edebî eser dünyasında dinî ve kutsal olanı sağlıklı bir şekilde anlatmanın yolu, İslamî yapının ne olduğunu iyi kavramaktan ve onu kendi doğal seyri içinde anlatmaktan geçmektedir.

Nitekim son zamanlarda edebiyatın ve edebî ifadenin görünüm biçimlerinden biri olan roman türü ve siyer işbirliğinden hareketle edebiyatın sunduğu olanaklar birleştirilerek siyer-romanların modern kurguda yerini aldığı ve türediği görülmüştür.

⁸⁷⁵ Ebru Burcu Yılmaz, “Romanın Ontolojik Temelleri ve Kurmaca İçinde Kutsalın Yansımaları”, **Sîreti Sûrette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı**, Meridyen Derneği, İstanbul, 2018, s. 54.

⁸⁷⁶ Zeynep Kevser Şerefoğlu Daniş, “Dinî Romanlarda Peygamber ve Sünnet Algısı”, **Türkiye’de Tüm Yönleriyle Siyer Çalışmaları Sempozyumu Tebliğ Kitabı: 9-12 Nisan 2015**, Cilt: 2, Meridyen Derneği, İstanbul, 2016, ss. 96-97.

⁸⁷⁷ Mehmet Narlı, “Son Dönem Romanında Hz. Peygamber”, **Hazreti Peygamber’i Sanatla Anlatmak** Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı, Adapazarı, 2018, s. 226.

Oysa ki siyer ve roman, gerek olayların anlatımı hususunda (gerçeklik ve kurgulanma) gerekse kendi türlerine ait üslûp konusunda birbirlerinden çok uzak iki farklı dünyayı temsil etmektedir. Romanlarda bireyin yaşadıklarının, arzuların ve sıkıntıların dile getirildiğini belirten Turgay Anar⁸⁷⁸, romancının da bireyi birey yapan özelliklere odaklanarak siyer türünde hiç olmadığı kadar “kurgulanmış” bir dünya oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Dolayısıyla o, bu yönüyle romanlarda ele alınan konunun kendine yeni bir dünya kurması bakımından siyer türünden tamamen farklı olduğuna değinmekle beraber siyerde odaklanılan hayatın asla yazar tarafından “kurgulanmış” bir hayat olarak okura sunulamayacağını da kesin bir dille reddetmektedir. Hz. Peygamber’in hayatıyla ilgili en ufak bir ayrıntıda dahi siyer yazarının gerçeklikten ayrılmaması gerektiğine vurgu yapan Anar, bu durumun sebebini hadislerde çizilen kesin sınırlara bağlamaktadır. Çünkü bu konuda siyer yazarlarının önünde her zaman Hz. Peygamber’in kendisi ile ilgili “yalan” uyduranların cehennemde yerlerini hazırlamalarına ilişkin sözleri şiddetli bir uyarın olarak karşılarında durmaktadır. Roman türünde ise böyle bir sınır fikrinin bulunmadığını ileri süren Anar, romanın bu bakımdan bütün tanımlamaları, kuralları ve şekilleri alt üst ederek kendi türünü inşa etmesi açısından da çok farklı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, söz konusu bu durumun ise yalnızca teknik anlamda çeşitli içerik ve şekil uygulamaları ile değişme ve dönüşme özelliği gösteren roman için geçerli olabileceğini ifadelerine eklemektedir. Dolayısıyla gerçeklere sıkı sıkıya bağlı olan siyer konularının muhayyel bir duygu dünyasına sahip romanın içinde Hz. Peygamber’in tüm gerçekliğinden uzaklaştırılarak yapmadığı davranışları yapmış ya da söylemediği cümleleri söylemiş gibi kurgulanması siyer kaynaklarındaki tarihî gerçekliklere uygun olmayan bir durumdur.

Günümüzde Hz. Peygamber’in hayatını konu edinen roman türündeki siyer eserlerini görmek mümkündür. Ne yazık ki Hz. Peygamber’in hayatını konu alan romanlarda, siyer bilgilerine birebir sadık kalındığını söylemek zordur. Üstelik bu tür metinler amiyane bir üslûp kullanılarak, romantik bir bakış açısıyla, duygu yüklü ve şiirsel bir anlatımla ifade edilmektedir. Nitekim bu hususta Turan Karataş, anlatılan hayatın organik bütünlüğü içine dramatik bir unsur yani acı, keder, hüzn, duygusal

⁸⁷⁸ Turgay Anar, “Siyerden Romana “Düşüş”: Hz. Muhammed’i Konu Edinen Türk Romanlarında Bellek, Bilinç, Tasvir”, *Sîreti Sûrette Görmek I-II, Çalıştay Tebliğler Kitabı*, Meridyen Derneği, İstanbul, 2018, ss. 158-159.

gitgeller, çatışmalar karıştırılması gerekliliğini, anlatının roman kıvamına ancak bu şekilde gelebileceğini ve anlatılan kişinin akıllarda kalabilmesinin buna bağlı olduğunu söylemektedir.⁸⁷⁹ Hatta Ahmet Sait Akçay bu konuda İslâmî yazarların dahi kurguyu pek dikkate almadan herhangi bir olayı ya da durumu roman olarak etkileyici ve sahte bir lirizmle anlatmayı tercih ettiklerini dile getirmektedir.⁸⁸⁰

Romanlarda yazarın yüceltici ve kutsallaştırıcı tutumu neticesinde Hz. Peygamber'in örnek alınacak bir insan olmaktan çıkıp kendisine hayran olunacak mükemmel ve olağanüstü bir peygambere dönüşmesine ve toplum algısındaki peygamber profiline zarar vermesine sebep olmaktadır. Nitekim Kadir Canatan, İslâm'ın ilk dönemlerinde yaşamış, Hz. Peygamber'i görmüş, inanmış ve onun sohbetine katılmış olan ilk kuşak sahâbîlerin onunla bir 'dostluk ilişkisi' içinde olduklarını ancak sonraki kuşakların bu ilişki biçiminden ve yarattığı atmosferden uzaklaştıklarını dolayısıyla da onunla sadece bir 'âşk' ilişkisine yöneldiklerini belirtmektedir. Aşk ilişkisinin karakteristik özelliğini âşıkın maşuka çılgınca bir bağlılıkla bağlanması olarak tarif eden Canatan, bu çılgınca bağlılığın her türlü makuliyet ve akılcılığı ortadan kaldırdığını, sevgiliyi yüceltmeyi ve kutsallaştırmayı beraberinde getirdiğini ifade etmektedir.⁸⁸¹

Romanların hemen hemen hepsinin, anlatım hususunda her ne kadar iyi niyetle yazılmış olsalar da popüler kültürün rüzgârına kapıldıklarını ifade edebiliriz. Gerek ticarî amaçlarla gerek sanatçının tanınma isteği gerekse başka amaçlarla oluşturulan İslâm'ın asıl gerçeğini anlatmaktan öte, başka hayaller peşinde koşan bu ürünlerin, popüler kültürün boyunduruğu altında kalmış birer pazarlama aracı oldukları düşünülebilir. Hatta muhteva, dil, üslûp, estetik kaygı, kronoloji açısından içinde birtakım hata ve yanlışlıklar barındırmasına rağmen, bu eserlerin sayısının gün geçtikçe arttığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla da bu eserlerde Hz. Peygamber'in tasavvur ediliş şekillerinin Kur'ân, hadis, siyer ve tarihî kaynaklarla çoğunlukla örtüşmediği görülmektedir.

⁸⁷⁹ Karataş, "Biyografik Romanın Okurda Oluşturduğu Peygamber İdraki ve Tasavvuru", s. 354.

⁸⁸⁰ Ahmet Sait Akçay, **Bellekteki Huriler/İslamcı Popülist Kültüre Eleştirel Bakış**, Selis Kitaplar, İstanbul, 2006, ss. 19-20.

⁸⁸¹ Kadir Canatan, "Gelenekte Kutsal-Peygamber Anlatıları", **Siyer Edebiyat İlişkisi**, Meridyen Derneği, İstanbul, 2010, s. 59.

Tezimizin bu bölümünde türüne roman mı, siyer mi?⁸⁸²olduğuna yazarlar ve yayınevlerinin karar veremediği, kendi tabirlerince “romanımsı, roman tadında siyer, siyer tadında roman, siyer anlatısı vb.” gibi isimlerle adlandırdıkları popüler siyer-romanlar dil ve üslûp açısından incelenerek kurgu içerisinde değişen siyerin hangi boyutlara taşındığı, nasıl bir görünüme dönüştürüldüğü ve çalışmanın amacına uygun olarak hangi sonuçları ortaya koyduğu değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Türk romanında Hz. Peygamber’in konu edilmesiyle ilgili kısa bir değerlendirme yaptıktan sonra bu bölümde siyer rivâyetlerinin dil ve üslûbu hakkında bilgi verilerek doğrudan veya dolaylı olarak Hz. Peygamber’i anlatan romanlardaki dil ve üslûp değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Siyer metnlerindeki nakiller biçimsel ve yorumsal olmak üzere iki aşamalı bir şekilde ele alınmaktadır. Siyer metnlerinin başlangıçta hadis metnlerine benzer bir üslup taşıdığı, ancak zamanla siyer tarihçilerinin hadisçilere göre daha bütüncül bir anlatım tercih ettiği ifade edilmektedir. Siyer metinleri, hadis rivâyetlerinin aksine kronoloji ve mekâna önem vererek olayların zaman ve mekân içindeki yerini belirlemeye çalışmıştır. Ancak siyer metnlerindeki anlatılara “rivâyet” denilmesi, bu anlatıların tarihsel bir olay olarak değil de, aktarılmış bir bilgi olarak algılanmasına yol açmıştır. Bu durum, siyer metnlerindeki her bilginin doğru kabul edilmesine zemin hazırlamıştır.⁸⁸³

Siyer metnlerinde kullanılan dil ve üslûp çeşitli unsurlara bağlı olarak değişebilmektedir. Farklı dönemlerde ve coğrafyalarda yazılmış siyer eserlerinde, o dönem ve coğrafyanın dil özelliklerinin etkisi de görülmektedir. Bilhassa buldukları her bilgiyi aktarmaya çalışan ilk siyer müellifleri, rivâyet üsluplarında kullandıkları kelimelerle veya isnadı kullanma şekilleriyle rivâyetler hakkındaki genel kanaatlerini de ortaya koymuşlardır.⁸⁸⁴

Siyer eserlerine bilinen şeklini veren ilk müellif İbn İshâk rivâyet naklinde sıkça kullanılan ibareleri isnadında zikretmiş ve bu konuda kendisinden sonraki

⁸⁸²“Roman denilmemesinin sebebi, kitabın bir kurmaca olmadığını, esasının siyerler olduğunu belirtmek içindir. Siyer denilmemesinin sebebi ise elimizdeki metnin devredilen gelen siyerlerden de farklı olduğunu işaret etmektir.” Bkz. Narlı, “Son Dönem Romanında Hz. Peygamber”, s. 219.

⁸⁸³ Özdoğan ve Palabıyık, “Bir Siyer/İslâm Tarihi Araştırmacısının Metin Temelli Problemleri”, ss. 563-564.; Öz, İlk Siyer Kaynakları, ss. 27-28.

⁸⁸⁴ Özdemir, “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, ss. 132-133. Öz, İlk Siyer Kaynakları, s. 135, 149, 160, 194.

tarihçileri etkilemiştir. Bu ibarelerin kullanımına; “dedi”⁸⁸⁵, “dediler”⁸⁸⁶, “Rasulullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu”⁸⁸⁷ gibi nakilleri gösterebiliriz. Ancak aynı konuda başka anlatıları “şöyle dediler”⁸⁸⁸, “bu iddiaya karşılık”⁸⁸⁹, “iddia eder”⁸⁹⁰, “iddia ediyor”⁸⁹¹, “cevabını verdiler”⁸⁹² kaydıyla verme yoluna gitmiştir

İbn İshâk'ın eserini yeniden düzenleyerek muhtasar biçiminde aktaran İbn Hişâm'ın rivâyet naklederken her satır başında “İbn İshak dedi ki veya şöyle dedi” şeklindeki ibarelere yer verdiği görülmektedir.⁸⁹³ İbn Hişâm bir hadiseyi nakledeceği zaman öncelikle, hadiseyi nakleden raviler hakkında herhangi bir bilgiye yer vermeden giriş yapmakta, daha sonra da haberi nakletmektedir.⁸⁹⁴ Hz. Peygamber'in sözlerini ise “Bana haber verildi ki: Resûlullah (sav) şöyle dedi” şeklindeki ibarelerle nakletmektedir.⁸⁹⁵ Ancak aynı vefarklı konuda başka anlatıları “haber veriyor ki”⁸⁹⁶, “iddia ettiklerine göre”⁸⁹⁷, “şöyle dedi”⁸⁹⁸, “cevabını verdi” kaydıyla verme yoluna gitmiştir. İbn İshâk'ın eserini bazı gerekçelerle gözden geçirip, tenkih ve ihtisar ederek yeniden düzenleyen İbn Hişâm'ın dinî, ahlâkî ve edebî hassasiyetleri nedeniyle bazı isimleri ve şiirleri eserden çıkarması veya kısaltması, çalışmanın orijinal rivâyet malzemesi bakımından önemli kayıplara yol açtığı düşünülmektedir.⁸⁹⁹

İbn Kesîr, haber naklinde kendi döneminden önceki İslâm tarihçilerinin yorumlarına yer vermiş ve haberlerin sıhhati konusunda kısmen de olsa görüş bildirdiği gibi hâdiselerin nedenlerine ilişkin kişisel görüşler içeren yorumları da nakletmiştir. İbn Sa'd, Belâzürî ve İbn Hibbân gibi tarihçiler nakillerinde kendi döneminden önceki İslâm tarihçilerinin yorumlarını da dikkate alarak haberlerin sıhhati konusunda kısmen de olsa görüş bildirmişler ancak hâdiselerin nedenlerine

⁸⁸⁵ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 333.

⁸⁸⁶ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, ss 74-155, 100-104, 100-112.

⁸⁸⁷ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, ss. 109-112, 140-212, 216-242.

⁸⁸⁸ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 28, 154.

⁸⁸⁹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 207.

⁸⁹⁰ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 75.

⁸⁹¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 296.

⁸⁹² İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 109, 112, 140, 212, 216, 242.

⁸⁹³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, ss. 48, 50, ss. 66-70, 100-140.

⁸⁹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, ss. 40-50, 70-100.

⁸⁹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, s. 116, 470, 474.

⁸⁹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, s. 61, 339

⁸⁹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, s. 58, 91, 116-118, ss. 140-211.

⁸⁹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, ss. 40-250.

⁸⁹⁹ Öz, İlk Siyer Kaynakları, 360-365.

ilişkin kişisel görüşlere yer vermemişlerdir. İbn Kesîr, Belâzürî ve İbn Sa'd gibi tarihçiler bir hadiseyi nakledecekleri zaman öncelikle, hadiseyi nakleden raviler hakkında kısa bir bilgiye yer vererek ve konuya giriş yaparak haberi nakletmişlerdir. Rivâyet naklinde kendilerinden önceki tarihçiler gibi sıkça kullanılan ibareleri isnadlarında zikretmişlerdir. Bu ibarelerin kullanımına örnek olarak; “dedi”, “dediler”, “Rasulullah (sav) şöyle buyurdu” gibi nakilleri gösterebiliriz. Ancak aynı konuda başka anlatıları “şöyle dediler”, “bu iddiaya karşılık”, “iddia eder”, “iddia ediyor”, “cevabını verdiler” kaydıyla verme yoluna gitmişlerdir.⁹⁰⁰

Ancak İbn Cerîr et-Taberî haber naklinde kendi döneminden önceki İslâm tarihçilerinin yorumlarına “İbn İshak şöyle diyordu”⁹⁰¹ şeklinde yer verdiği gibi haberlerin sıhhati konusunda görüş bildirmekten kaçınmış, hadiselerin nedenlerine ilişkin kişisel görüşler içeren yorumlara ise az da olsa yer vermiştir. Rivâyet naklinde kendilerinden önceki tarihçiler gibi sıkça kullanılan ibarelere yer vermekten kaçınmış haberin naklinde “ravi dedi ki” kaydıyla yer verme yoluna gitmiştir.⁹⁰²

Siyer eserlerinde hadiselerin naklinde sade ve yalın bir dil kullanılmaktadır. Ancak eserlerde Hz. Peygamber’in mucizevî olaylarına değinen kıssalarda kısmen abartıya kaçan metaforik ve sembolik anlatımlara yer verildiği görülmektedir. Benzer şekilde metaforik ve sembolik anlatımlara romanlarda da rastlanmaktadır. Örneğin İbn Kesîr Hz. Peygamber’in mucizevi bir olayını şu şekilde aktarmaktadır:

*Rasûlullah (s.a.v.)'ı gördüm. İkinci namazının vakti gelmişti. İnsanlar abdest almak için su aradılar. Ama bulamadılar. Rasûlullah (s.a.v.)'a bir su kabı getirildi, elini o kabın içine koydu. İnsanların o kaptan su almalarını emretti. Parmaklarının altından su fışkırdığını gördüm. İnsanlar abdest almaya başladılar, son nefeslerine kadar hepsi o kaptan abdest aldılar.*⁹⁰³

Rivâyette açık bir teşbih bulunmasa da, suyun parmakların altından fışkırması, suyun bereketini ve bolluk anlamına gelen bir sembol olarak kullanılması dolaylı bir teşbih olarak değerlendirilebilir. İbn Sa'd ise Hz. Peygamber'in vahiy nazil olduktan sonraki peygamberlik alametlerini sembolik bir anlatımla şu şekilde aktarmaktadır:

⁹⁰⁰ Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, I-I, ss. 30-120 ; İbn Sa'd, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, I-V, ss. 35-120 ; İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, I-VII, ss. 40-220 ; İbn Hibbân, **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, ss. 40-110.

⁹⁰¹ İbn Cerîr et-Taberî, **Tarihu't-Taberi**, II, s. 12-13.

⁹⁰² İbn Cerîr et-Taberî, **Tarihu't-Taberi**, II, ss. 50-400.

⁹⁰³ İbn Kesîr, **el Bidâye ve'n-Nihâye**, VI, s. 126.

*Resulullah (sas) el-Hacun'da üzgün olarak bulunduğu bir sırada, 'Ya Rabbi! Bana öyle bir mucize göster ki, ondan sonra kavimden beni yalanlayanlara aldırış etmeyeyim.' diye dua etti. Medine yolundaki Akabe tarafında bir ağaç gördü ve onu yanına çağırdı. Ağaç yeri yara yara Resulullah'ın yanına geldi ve ona selam verdi. Sonra Resulullah ona emretti; ağaç yerine geri döndü. Bunun üzerine Resulullah (sas), Bundan sonra kavimden beni yalanlayanlara aldırış etmeyeceğim dedi.'*⁹⁰⁴

İbn Hişâm'da benzer şekilde Hz. Peygamber'in mucizesini sembolik bir anlatımla ağaç örneği üzerinden aktarmaktadır⁹⁰⁵ Kanaatimizce bu rivâyetlerde ağaç, genellikle kökleriyle toprağa bağlı, sabit ve hareketsiz bir varlık olarak düşünüldüğünde Hz. Peygambere doğru hareket etmesi, onun otoritesine ve sözünün kesinkes tutulmasına işaret eden sembolik bir anlam taşıdığı düşünülebilir. Ayrıca bu Allah'ın sonsuz gücünü ve kudretini gösteren bir olay olduğu için, dolaylı bir teşbih örneği olarak değerlendirilebilir.

Siyer kaynaklarındaki dil ve üslûp konusunda bilgi verdikten sonra çalışmamızın konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için Türk romanlarında din dilinin kullanımını incelemek faydalı olacaktır. Tezimizin bütünlüğü içinde bu bilgileri vermemizin amacı, siyer eserlerindeki dil ve üslûp ile romanlardaki dil ve üslûbun mukayesesini yapabilme imkânını sağlamaktır. Tarih yazım yönteminde, hâdis ve olguları gerçekçi ve yalın olarak yani olabildiğince nesnel bir şekilde nakledilmesi için sağlam ve doğru görünen nakli esas alınır. Ancak bir yandan da zayıf görünen rivâyetlerin de kayda alınarak bir nevî onların kaybolmasının önlenmeye çalışıldığını söylemek yanlış olmasa gerektir.

Genel olarak her siyer yazarı kendi eserini yazarken kendi üslûbunu yansıtmıştır denilebilir. Kimi siyer yazarının zikrettiği rivâyetlerin senedini eserine almayarak akıcı bir anlatım metodunu benimsediği, kimisinin sahâbeden, hadis mecmualarından ve tarih kaynaklarından doğrudan nakiller yaptığı, kimisinin de kısmen tenkit ve tahkiklere yer verdiği görülmektedir.

Aşağıdaki alt başlıklarda Türk romanlarındaki din dili, biçimsel değerler ve içeriksel boyutlar bağlamında ele alınmıştır. Biçimsel değerler bağlamında din dili başlığı altında, romanın dilsel yapısı, anlatımı ve üslûbu üzerindeki etkileri ele alınmış, dinî kavramların, anlatılardaki metaforların ve imgelerin romanın genel atmosferine ve olay örgüsüne nasıl yansıdığı incelenmiştir. İçeriksel bağlamda din dili başlığında

⁹⁰⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, s. 158.

⁹⁰⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, s. 40.

ise romanlarda işlenen dinî temaların, karakterlerin inançları ve bu inançların romanın ana temasıyla olan ilişkileri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, farklı dönemlerde yazılmış ve farklı temalara odaklanan roman örnekleri üzerinden bir inceleme yapılarak, Türk romanında din dilinin kullanımı ve işlevinin analizi yapılmıştır.

3.1. BİÇİMSEL DEĞERLER BAĞLAMINDA DİN DİLİ

3.1.1. Dönemin Diline ve Siyer Terminolojisine Uygun Olmayan İfadeler

Roman edebî bir ürün olmasının yanı sıra temelinde insana ait hikâyeler anlatırken geri planında toplumun dinî, siyasî ve ideolojik görüşleri hakkında okuyucuya çeşitli veriler sunan bir bilgi yelpazesidir. Nitekim roman yazarları, bir yandan kişisel veya toplumsal bir olay ya da durumu aktarırken diğer yandan toplumun dinî ve siyasî değerlerini kendi perspektiflerinden yansıtmakta, dolayısıyla okuyucu isteyerek ya da istemeyerek yazarın aşlamak istediği bilgileri belleğine almak durumunda kalmaktadır.

Romanlarda yazarın bakış açısını oluşturan unsurlar, yazarın yetiştiği çevre, kendine ait dünya görüşü ve inançlarıdır. Genel anlamda bu durum roman yazarı için çok da büyük anlamlar ifade etmese de özelde siyer temalı roman yazarı için bu ideolojik tavır, söz konusu Hz. Peygamber olunca farklı problemleri beraberinde getirmenin önünü açmaktadır. Bu durum maalesef Hz. Peygamber'in hayatını, roman türünün çatısı altında bir nevî süflileştirmek ve itibarsızlaştırmak için yapılmış bilinçli propagandalara dönüşmektedir.

Habib Mert'in *Tûba Kokusu*, adlı romanında Hz. Peygamber'in hayatı ve kişiliği mevzu bahis olduğunda metnin genel çerçevesine hiç de uygun olmayan ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadeler Hz. Peygamber'in yaşadığı devrin sosyal özelliklerini yansıtmadığı gibi o devrin çevre ve şartlarına da uygun düşmemektedir.

Örneğin, *Tûba Kokusu*⁹⁰⁶ adlı romanda “Kureyş'in azizesi”, “düzmece fanteziler”, “Domuz suratlı bir insan silüetinde”, “aynı yastığa baş koyduğu bir ihanetin çarmihinde çırpınmakta”, “kamuoyu çalışmaları”, “şeytani bir gururla”,

⁹⁰⁶ Mert, *Tûba Kokusu*, ss. 12-212.

“pasif kıyam”, “kafamdaki ikilemler”, “Bu nasıl hükümet? Bu nasıl kasavet?”, “Kulaklarınız ve gözleriniz iptal edilmiş adeta”, “Zalimler topluluğunun burunları kopsun, boğazları dert dert görsün, kahrolsunlar!”, “son çırpınışları tirajı komikti”, “Ümmetinin üzerime nasıl çullandığı”, “şu toprağı sizin kanlarınızla boyarım” gibi ifadeler yer almaktadır.

Tûba Kokusu romanındaki dil ve üslûp, siyer metnlerinin ve modernitenin, dinin ve siyasetin, edebiyatın ve halk dilinin iç içe geçtiği karmaşık bir yapıya sahiptir. Romanda geçen “Kureyş’in azizesi” ifadesi, siyer kaynaklarındaki “Peygamber’in (s.a.v.) minberde hutbe okurken şöyle dediğini işittim: Fâtıma benden bir parçadır. Onu sıkıntıya sokan şey beni de sıkıntıya sokar”⁹⁰⁷ şeklindeki benzer ifadelerle Hz. Fâtıma’nın geleneksel siyer kaynaklarındaki yeri vurgulanırken, aynı zamanda modern bir roman karakterine de dönüştürülmektedir. Bu durum, siyer metnlerinin modern edebiyata nasıl uyarlandığına dair önemli bir örnek teşkil etmektedir. “Zalimlerin topluluğunun burunları kopsun” gibi ifadelerle, halk diline yakın bir söylemin kullanıldığı, “Kamuoyu çalışmaları”, “pasif kıyam”, “Bu nasıl hükümet?” gibi ifadelerle de siyasî bir söylemin kullanıldığı, “Domuz suratlı bir insan silüetinde”, “aynı yastığa baş koyduğu bir ihanetin çarmihinde çırpınmakta” gibi ifadelerle abartılı ve duygusal bir dil kullanıldığı görülmektedir.

Yine Habib Mert’in *Tûba Kokusu* adlı romanında Hz. Fâtıma’nın dilinden ashâba yönelik; “kapıda bekleyen leş kargaları” ve Medineli kadınlara yönelik de “dünyanızdan tiksinerken kocalarınıza öfke duyarak sabahladım”, “Zalimler topluluğunun burunları kopsun, boğazları dert dert görsün, kahrolsunlar!”, “kıldığım her salatta ikinize de beddua edeceğim” şeklinde söylemlere yer verildiği görülmektedir.⁹⁰⁸ İncelemiş olduğumuz siyer kaynaklarında Hz. Fâtıma’nın söylemine dair, bu tarz rivâyetler yer almadığı görülmüştür.

Özellikle siyer temalı romanlarda yazarların Türkçe atasözleri ve deyimleri kullanması, romanın özgünlüğünü ve okunabilirliğini artıran kavramlar olarak görülebilir. Atasözü ve deyim kullanımı bu konuda anlatıma ve dolayısıyla anlama birtakım dilsel imgeler, somutlayıcı anlatım kattıkları gibi aynı zamanda dil estetiği açısından da okura zenginlik sunduğu düşünülebilir. Bu kullanımlar ile birlikte yazar

⁹⁰⁷ Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, I, s. 477.

⁹⁰⁸ Mert, *Tûba Kokusu*, ss. 157-198.

içinde bulunduğu toplumun kültürel özelliklerini okura aktarırken kurgunun inandırıcılığını da arttırabilir.

Örneğin *Tûba Kokusu* adlı romanında; “kapıda bekleyen leş kargaları”, “dut yemiş bülbüle dönmüştü”, “hasımların elinde birer oyuncağa dönüşmek”,⁹⁰⁹ İskender Pala’nın *Bülbülün Kırk Şarkısı* adlı romanında ise “İti an çomağı hazırla!”⁹¹⁰ gibi ifadelerde bu durum açıklıkla görülmektedir.

Ayrıca yazarların anokronizme düştükleri görülmektedir. Bu durum Çağdaş Türk romanlarında birtakım terminolojik hatalara zemin hazırlamıştır. Örneğin Orhan Pamuk’un *Kara Kitap* romanında “*Hayatının tek tutkusu Muhammed’in yedi kat gökte yaptığı gezintiyi yazmak olan, ama yıllar sonra Dante’nin bunun benzerini yaptığını öğrenince kederlenen bahtsız köşe yazarlarının gülünç ve acıklı hikâyesi*”⁹¹¹ ve “*İsrâ suresinde*⁹¹² anlatılan Hz. Peygamber’in bir gece Kudüs’e götürülüp oradan merdivenle göğe çıkması, Cennet’i, Cehennem’i seyretmesi hikâyesinden ilhamla bir kitap yazıyordu.”⁹¹³ ifadeleri geçmektedir. Romanda Müslümanlar için çok büyük önem arz eden Mirâç olayına inanılmadığı fikrî uyandırılmış ve Mirâç’tan “gezinti” tabiriyle söz edilerek onun mânevî anlamının içi boşaltılarak adeta basite indirgenmiştir. Ayrıca yazarın bir yerde Hz. Peygamber’i, “Hz. Peygamber” bir yerde ise “Muhammed” ismiyle andığı görülmektedir. Hz. Peygamber’in ismi Muhammed’dir ve bu şekilde anılması tarihsel bir gerçektir. Bu yaklaşım, romanın daha gerçekçi ve tarihsel bir zeminde inşa edildiğini göstermeye çalışabilir. Ancak Allah Kur’ân-ı Kerîm’de kendilerinden söz edilen bütün peygamberlere “Ey Âdem! Ey Nûh! Ey İbrâhim! Ey Mûsâ! Ey Dâvûd! Ey îsâ! Ey Zekerîyyâ! Ey Yahyâ!” diye adlarıyla hitap ettiği hâlde, Hz. Peygamber’e hiçbir zaman adıyla hitap etmemiş, ona “Ey Resûl!”⁹¹⁴, “Ey Nebî!”⁹¹⁵, “Ey örtüsüne bürünen!”⁹¹⁶ diye seslenmiştir.

⁹⁰⁹ Mert, *Tûba Kokusu (Hz. Fâtıma)*, ss. 157-191.

⁹¹⁰ Pala, *H. Muhammed için Bülbülün Kırk Şarkısı*, s. 132.

⁹¹¹ Pamuk, *Kara Kitap*, s. 90.

⁹¹² İsrâ, 17/1-5.

⁹¹³ Pamuk, *Kara Kitap*, s. 148.

⁹¹⁴ Bakara, 2/101.; Bakara, 2/143.; Tevbe, 9/80.

⁹¹⁵ Hac, 22/52.

⁹¹⁶ Müdessir, 74/1.

Kur'ân-ı Kerim'de “*Peygamberi, birbirinizi çağırır gibi çağırmayın*”⁹¹⁷ âyetini de burada belirtmek gerekmektedir. Allah Kur'ân'da hem Hz. Peygamber'e olan hitap tarzıyla hem de bu kabil âyetlerle; müminlere bu konuda nasıl davranmaları gerektiğini öğretmektedir. Bu nedenle siyer kaynaklarında, Hz. Peygamber'e “Peygamber Efendimiz”, “Sallallahu Aleyhi ve Sellem” gibi ifadelerle hitap edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.⁹¹⁸

Romanlarda Hz. Peygamber'e ait olmayan sözlerin sanki onun sözleri gibi aktardığı görülmüştür. Reşat Nuri Güntekin'in *Kızılıcak Dalları* adlı romanında, okumak istemeyen kişilerin cehennem ateşinde yanacağı Hz. Peygamber'e atfedilen bir ifadeyle şu şekilde yer verilmiştir:

“Kim ki mektebe gider de okumak öğrenmezse, Peygamber Efendimiz ‘finnari finnari’ buyurmuş, yani Arapça demek ki, cehennem ateşinde yanar...”⁹¹⁹

Yukarıda geçen ifadede her ne kadar Hz. Peygamber'in eğitime önem verdiği anlatılmak istense de roman karakterinin bu konudaki kulaktan dolma bilgisi okuyucunun Hz. Peygamber'i yanlış anlamasına sebep olabilmektedir. Yaptığımız araştırmalar sonucu bu ifadelerin Hz. Peygamber'e ait olduğuna dair herhangi bir rivâyete veya tarihî kaynaklarda böyle bir bilgiye rastalamadığımızı ifade etmeliyiz. Hz. Peygamber'in eğitim konusundaki misyonu, tutumu, düşünceleri, uyguladığı ilke ve yöntemleri, bu konuda yazılmış kaynaklarda açık bir biçimde ifade edilmiştir.⁹²⁰

Hız. Peygamber ile ilgili anlatımların bir diğesinde ise yazarın onunla ilgili kullandığı bir söylemde Hız. Peygamber'i söz gelimi bile olsa yalancı biri olarak sunmaktadır. Burada belirtmek gerekir ki bu tür ifadeler siyer kaynaklarındaki tarihî gerçekliklere uygun olmayan ifadelerdir. Kemal Tahir'in *Köyün Kamburu* adlı romanında geçen bu ifade, gerçeklik niteliğı taşımadığı gibi siyer terminolojisine de uygun düşmemektedir:

⁹¹⁷ Nûr, 24/63.

⁹¹⁸ Kadî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, s. 104 ; Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniye*, I, ss. 285-286. II, ss. 217-218.

⁹¹⁹ Güntekin, *Kızılıcak Dalları*, s. 58.

⁹²⁰ Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, “İ'tisam”, 9 (No: 7310) ; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, “Birr”, 1/52 (No: 6699) ; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, s. 768 ; Demircan, *Hız. Peygamber (sas) Döneminde Gündelik Yaşam*, ss. 25-26.; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, II, s. 235.; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, s. 298 ; Kadî İyâz, *Şifâ-i Şerîf Şerhi*, I, s. 192 ; Parladır, “Asr-ı Saadet'te Eğitim”, ss. 180-188.; Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hız. Muhammed (sas.) ve Öğretim Metotları*, ss. 20-26 ; Yılmaz, “Hız. Peygamber ve Eğitim”, ss. 13-32.

*Peygamber zamanı, günlerden bir gün, Cebrail meleği gelir, Allah'tan selam getirir: 'Bu yıl kış zorlu olacak, Müslümanlara söyleyin sıkı dursunlar,' der. Millet yiyeceği unutup var gücünü oduna verir. Bir de bakarlar, o yıl kış her zamankinden daha yumuşak geçmekte... Peygamberdir, sözgelimi yalancı çıktı çıkacak... 'Nedir hey Allah?' diye sorar. Meğer Allah bir uyuz köpeğe acımış da kışı yumuşak göndermiş.*⁹²¹

Yazarın kasıtlı olarak Hz. Peygamber'i yalancı olarak göstermek istemediği, ancak kullandığı ifadeyle bu anlamı taşıyabilecek bir durumun ortaya çıkabileceği aşikârdır. Eğer yazarın amacı, söz konusu romandaki anlatımın sözgelimi olduğunu vurgulamak ise, bunu daha açık bir şekilde ifade etmesi gerekmektedir. Yine aynı romanda, tarihte “Gerdanlık Olayı” olarak bilinen olayın anlatıldığı bölümde siyer içinde yer alan bir konunun yazar tarafından birtakım detaylara yer verilerek farklı bir boyuta çekildiği görülmektedir.⁹²²

Yukarıda verdiğimiz örneklerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber'in hayatının doğrudan anlatıldığı ya da bir vesile ile isminin geçtiği romanlarda bir metinde olmaması gereken, yadırganacak ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadeler siyer ile örtüşmediği gibi metinlerde geçen söylemlerin bazı kişiler tarafından söylenmesi de mümkün değildir. Yaşanılan dönemin, muhitin ve tarihî kişilerin üslûbuna uymayan bu ifadelerin gerçeği yansıtmadığını ve yazarların tahayyülü olduğunu vurgulamak gerekir.

3.1.3. Edebî Açıdan Tasvir Dili

Dinî gerçeklikler, sanatın sembolik ve imgesel dilini kullanarak ifade edildiğinde, dinin soyut kavramları daha somut bir hale gelir. Bu durum, din, sanat ve ahlakın ortak bir dilde buluşmasına olanak tanır. Dinî eserlerin evrensel bir çekiciliğe sahip olmasının nedenlerinden biri de, bu eserlerin sanatsal bir dil ile ifade edilerek herkesin anlayabileceği bir hale getirilmesidir.⁹²³ Dinî gerçekliklerin dolaylı anlatıma dayanan sanat diliyle ifade edilmesi, edebî tasvirle yakın bir bağ kurmaktadır. Edebî

⁹²¹ Tahir, *Köyün Kamburu*, s. 28.

⁹²² Tahir, *Köyün Kamburu*, s. 136.

⁹²³ Ahmet Atilla Şentürk, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 20-22 ; Mustafa Uğur Karadeniz, *İslam Sanatlarında Estetik*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2020, ss. 20-22.

tasvir, dinî hakikatleri daha etkili bir şekilde aktarmak ve insanlarda duygusal bir etki yaratmak için kullanılan önemli bir araçtır.

Edebî tasvirde asıl amaç, okuyucuda heyecan uyandırmaktır. Yazar, onu etkileyen şeyin hayalini canlandırmakla yetinmez, o şey karşısında hissettiği duyguları ve heyecanları da okuyucuya aktarmaya uğraşmaktadır. Bu amaçla mecâzlar ve diğer sanatsal unsurlar kullanılarak okuyucuda estetik duygular uyandırılmaya çalışılmaktadır.⁹²⁴

Tasvir, bir metni, nesneyi veya nesnenin hâlini zihnimize canlandırma görevi üstlenmektedir. Yazar, okuyucunun zihninde bir sahne oluşturmaktadır. Bu nedenle tasviri metinler, yarattıkları canlı ve renkli imgelerle görüntüye en yakın ifadeler arasında yer alır ve inandırma ve etkileme gücü en yüksek metin türlerinden biri haline gelmektedir.⁹²⁵ Edebiyatta tasvir, duyularımızla algılayabileceğimiz şeyleri bize gösteren veya hissettiren bir araçtır. Yazar, kelimeler aracılığıyla varlıkların durumlarını, özelliklerini, insanları, çevreyi, doğayı, olayların geçtiği iç veya dış mekanları resmetmektedir. Tasvir, sıklıkla kullanılan bir anlatım tekniğidir ve özellikle hikâye ve roman türlerinde karakterleri, mekanları, olayları ve varlıkları daha iyi ve daha canlı tasvir etmek için kullanılmaktadır.⁹²⁶

Romanlarda yazar, okurun zihnini canlı tutmak ve metnin tekdüzeliğini kırmak için tasvirlerden yararlanmaktadır. Bu durumun okuyucuda iz bırakmasını sağlayan en önemli etken ise yapılan betimlemenin özgün ve doğal olmasıdır. Ancak romanlarda çoğu tasvirde sıradan, yapay ve nesnel açıdan ifade karşılığı olmayan, düşünsel derinlikten uzak ifadelerle karşılaşmaktadır. Tıpkı Sinan Yağmur'un *Hız. Ali ve Fatma* romanında geçen ifade olduğu gibi çöl ile ilgili yapılan tasvir adeta zihinleri zorlamaktadır:

“Çöl, hiçlik makamıdır. Çöl, yeryüzünün son noktası; hayat ülkesinin, hayal gücünün son çizgisi. Çölde en güzel yetişen şey hayaldir. Kelebeğe benzer mavi, yeşil, mor, bal renkli bir çiçektir çölün hayal bahçesi. Çöl koskoca hayal perdesiydi...”⁹²⁷

⁹²⁴ Şerif Aktaş ve Osman Gündüz, **Yazılı ve Sözlü Anlatım**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s. 90-91.

⁹²⁵ Sadık Tekingür, **İslâm Düşüncesinde Estetik Anlayışı**, İksad Yayınevi, Ankara, 2023, s. 34.; Sadettin Eğri, "Edebî Tasvir Geleneği Çerçevesinde Lâmi'î Çelebi'nin Bursa ve Tabiat Tutkusu: Sarnıç Yaylası", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, Sayı: 11/3, 2022, s. 1067.

⁹²⁶ Fadime Kavak, "Edebî Tasvir ve Arap Edebiyatı'na Yansımaları", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 1, 2020, s. 200.

⁹²⁷ Yağmur, **Hız. Ali ve Fatma - Aşkın Meali** 3, s. 72.

Benzer bir ifadeye İskender Pala'nın *Bülbülün Kırk Şarkısı* adlı romanında rastlanılmıştır. Yine çöl ile ilgili yapılan tasvirde çölün o zamanki somut yapısı, coğrafi konumu ve özellikleriyle ön plana çıkarılmamış, soyut ve hayali derinliklerle dolu satırlara yer verilmiştir:

*Çöl, evsiz ve duvarsız mekân; çöl akıl ve hesap dışı zaman... Çöl, susuzluğun ve fırtınaların savruk karargâhı; çöl yıldızlar altında hüznü gecelerin ahı... Çöl, kum zerrelerinden örülen yatak; ve çöl birbirine karışan siyah ile ak... her şeyi kuşatan erişilmez nimet; belki hususî nasiplere elveren ganimet...*⁹²⁸

Her iki romanda çöl metaforu üzerinden oldukça derinlikli ve çok yönlü bir edebî tasvir yapılmıştır. Yazarlar, çölü sadece coğrafi bir yer olarak değil, aynı zamanda insanın iç dünyası, zaman, kader ve varoluş gibi evrensel temalara gönderme yapan bir sembol olarak kullanmışlardır.

Nedim Gürsel'in *Allah'ın Kızları* adlı romanında ise Mekke'den İstanbul'a uzanan El Kays'ın hikâyesinde Mekke ile Suriye arasındaki uçsuz bucaksız çöllerde yapılan yolculuklar, daha geniş bir bağlamla okura sunulmaktadır:

*Çöl geceleyn soğuk, gündüz yakıcıydı. Kum tepeleri ile seraplardan ibaret değildi yalnızca. Dağlar granit kayalar, boy ve biçimleriyle insana benzeyen taşlar vardı. Sonra günbatımında derin vadilere gölgesi düşen kırmızı, kül rengi, mor yamaçlar. Ve sessizlik. Gece ya da gündüz derin bir sessizliğe gömülüydü doğa.*⁹²⁹

Yazarın çöl anlatımı sadece bir coğrafi yer değil, aynı zamanda insanın iç dünyası, yalnızlık, varoluş gibi daha geniş kavramları bir metafor olarak kullanılmıştır. Yazar, çölün coğrafi özelliklerini somut detaylarla betimleyerek okuyucuda canlı bir görüntü oluşturmaktadır. Granit kayalar, insan benzeri taşlar, kırmızı ve mor yamaçlar gibi detaylar, çölün karmaşık ve görsel açıdan zengin bir yer olduğunu göstermektedir.

Yine aynı romanda, Hz. Peygamber'in dünyaya geldiği ve İslâmîyetin ortaya çıktığı kutsal toprakların tasvirini yapmaya çalışan yazar günümüz Suudi Arabistan coğrafyasının gerçek uzamının kurgudakiyle birebir örtüşmesini sağlamak amacıyla şu ifadelerle yer vermektedir:

Göreceksin. Kuzey Yarıküre'de, iki dar denizin arasında yukarıdaki üçüncü denize çamaşır gibi asılmış, kurudukça kurumuş, suyu çekildikçe katılaşıp sertleşmiş batı kıyısında sönük volkanları, granit ve taşlarıyla dikleşen, doğuya doğru bir sessizlik, bir yokluk, bir kimsesizlik abidesi gibi dümdüz, taşları

⁹²⁸ Pala, *Hz. Muhammed için Bülbülün Kırk Şarkısı*, s. 105.

⁹²⁹ Gürsel, *Allah'ın Kızları*, s. 184.

*kumları, kuraklığı ve deli rüzgârıyla uzanan, dalga dalga kum tepeleriyle yayılan o yarımada'yı, Arabistan'ı göreceksin. Bahtiyar ve bahtsız Arabistan'ı, altında Yemen ile üstündeki Sina'yı, sağındaki körfez ile solundaki Kızıldeniz'i. (...) O dağların gizlediği bir vadinin koynundaki kenti, Mekke'yi.*⁹³⁰

Yazar, geniş coğrafi alanlar, tarihî olaylara göndermeler ve mistik bir atmosfer ile tasvirine epik bir nitelik kazandırmaktadır. “Çamaşır gibi asılmış”, “suyu çekildikçe katılaşıp sertleşmiş”, “sessizlik, bir yokluk, bir kimsesizlik abidesi gibi” gibi metaforlar, yarımadanın çorak ve kurak doğasını canlı bir şekilde gözler önüne sermektedir. “Bahtiyar ve bahtsız Arabistan” ifadesiyle, yarımadanın hem bereketli topraklarını hem de çorak çöllerini barındıran çelişkili yapısına vurgu yapmaktadır. Ancak burada belirtmek gerekir ki yazarın betimlemeye çalıştığı coğrafya için kullandığı metaforik ifadeler siyer metinlerinin diliyle uyumsuz ifadelerdir. Çünkü siyer metinlerinde dönemin Arabistan yarımadasının ve çöllerinin coğrafi özelliklerine dair kapsamlı bir tasvir bulunmamakla birlikte, bu coğrafyada ve çöllerinde meydana gelen hadiseler detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

Yine bu tarz söylemlerin Habib Mert’in *Tûba Kokusu*⁹³¹ adlı romanında geçtiği görülmektedir. Mesela romanda geçen: “Çöl kabına sığmıyordu. Rüzgârın zehirli tokadıyla kumlarını savuruyordu Mekke’nin semalarına...”, “Mekke’nin ıssız gecelerinde, düşkünlerin umutlarına katık, yolda kalmışların heybesinde azık; aşkın mihrabında vuslat anını beklediği sevgiliye yanık bir yürek...”, “...Kıskançlık duygusu ruh sahillerinde dalgalandı ve o azgın dalgaların senfonisine aldanıp, karanlığa doğru dağıldılar.”, “...hasret seremonisinin fonu eşliğinde...”, “...veda anının hüznü fonu eşliğinde...”, “...cam keşiği acıların hiddetine döküyorlardı gözyaşlarını.”, “...haksızlıklar karşısındaki sükûtinin vebalini kusuyordu haykırışlarında...”, “...kimisi bir köşeye çekilmiş vicdanının onulmaz sancısını soluyordu...”, “...kimisi de samimi bir duygu esnemesinde...”, “...içini kasıp kavuran bir acının dayanılmaz zonklaması...” gibi benzer ifadelerin *Hiz. Ali ve Fatma* adlı romanında şu ifadelerle geçmektedir:

“Hece hece çarptı Kevser’in suları Hira Mağarasının duvarlarına...”⁹³²

“...İkra’nın katreleri sadrını serinletti, yüzünü yıkadı âyet âyet...”⁹³³

⁹³⁰ Gürsel, *Allah’ın Kızları*, s. 16.

⁹³¹ Mert, *Tûba Kokusu (Hiz. Fâtıma)*, ss. 10, 208.

⁹³² Yağmur, *Hiz. Ali ve Fatma*, s. 23.

⁹³³ Yağmur, *Hiz. Ali ve Fatma*, s. 23.

Yine benzer şekilde İskender Pala'nın *Bülbülün Kırk Şarkısı* adlı romanında Ümmî Sinan'a ait bir dörtlükten esinlenen alıntılar"...Şimdi gül alıp gül satma, belki gülü gül ile tartma vaktiydi..."⁹³⁴, "Kan ile süt, hüznün ile sevinç, hasret ile vuslat kucaklaşmış, ayrışamıyorlardı."⁹³⁵ ve Nedim Gürsel'in *Allah'ın Kızları* adlı romanında geçen: "...yıldız yağmuruyla aydınlandı çöl gecesi..."⁹³⁶ ifadeler tahayyülü zorlayan söylemlere örnek olarak gösterilebilir.

Yazarların çeşitli metaforlar ve benzetmelerle canlı ve etkileyici bir dil kullandığı söylenebilir ancak anlatımlarda aşırı süslemenin ve ağır metaforik tasvirlerin kullanılması ana temanın anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Verilen örneklerden anlaşıldığı üzere romanlarda anlatımı tekdüzelikten kurtarmak, akışı canlandırmak ve zenginleştirmek için yazarların birtakım çabalar içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. İfadelerde güçlü bir sembolizm ve duygusal derinlik sunulsa da ağır bir ironiyi içeren, oldukça soyut ve belirsiz anlatımların yer aldığı da görülmektedir.

3.1.4. Edebî Niteliğe Dönüşemeyen Üslûp

Siyer temalı romanlarda göze çarpan en belirgin özellik; salt bilgi vermekten öteye geçemeyen ve edebî üslûptan yoksun bir anlatım tarzının kullanılmasıdır. Yazarlar, Hz. Peygamber'in hayatı hakkındaki bilgi birikimlerine rağmen, bu bilgileri edebî bir dille işleyemedikleri takdirde, okura sunulan metinler salt bilgi aktarımıyla sınırlı kalmakta ve derinlemesine bir etkileşim sağlayamamaktadır. Romanlarda göze çarpan bir diğer önemli konu ise metin içi kurgu problemidir. Romanın kurmaca doğası, siyer temalı roman yazarları için önemli bir sınır teşkil etmektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in hayatının kutsal ve dokunulmaz kabul edilmesi, yazarların hayal gücünü kısıtlamakta, metinlerde gerçeklik ile kurmaca arasındaki dengenin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Yazarlar, Hz. Peygamber'in doğumunu, mucizelerini ve olağanüstü hallerini edebî bir dille anlatırken, tahayyüle başvururlar. Bu durum, metinlerin okur tarafından gerçeklikten kopuk ve hayal ürünü olarak algılanmasına neden olabilmektedir.

⁹³⁴ Pala, *H. Muhammed için Bülbülün Kırk Şarkısı*, s. 89.

⁹³⁵ Pala, *H. Muhammed için Bülbülün Kırk Şarkısı*, s. 91.

⁹³⁶ Gürsel, *Allah'ın Kızları*, s. 184.

Bülbülün Kırk Şarkısı romanında Hz. Peygamber'in doğumunda meydana gelen mucizevî olayların anlatıldığı satırlarda yazar, “gece” kelimesinin tekrarlarıyla metnin monotonluğunu kırıp okuyucuya metin içinde biraz olsun nefes aldirmaya ve uyum yakalamaya çalışsa da alışılmış kalıpların dışına çıkamamaktadır:

*O gece İran Kisrasının korkunç bir rüya görüp devletinin sona ereceğini anladığı ve yalnızca sarayını vuran şiddetli bir deprem sonrasında yirmi iki kulesinin yıkıldığı geceydi. O gece ateşe tapanların yüz yıllardır yanan ateşlerinin birdenbire sönüverdiği geceydi. O gece Yahudilerin Lût Gölü civarındaki kutsal Sedum Nehri'nin beslediği gölün birdenbire kuruyuverdiği geceydi.*⁹³⁷

Öte yandan yine sözcük tekrarlarıyla edebî dil olma gayreti içindeki bilindik dilin bir diğer örneği ise *Tûba Kokusu* (Hz. Fatıma) adlı romanda şu şekilde ifade edilmektedir:

“Ve Ali... Melekuti teslimiyetin vücuda bürünmüş hâli... İlk Lebbeyk, ilk kıyam, ilk tekbir, ilk rükû ve ilk secde... İlk dost, ilk arkadaş, ilk sırdaş ve ilk kardeş... İlk şahit ve ilk muvahhit...”⁹³⁸

Yine aynı romanda geçen satırlarda, aktarma dilinin maalesef edebî dile dönüşemediği; bir fikrî ve hayalî derinliği ifade etmekten uzak cümlelerin yer aldığı başka bir örnek ise şöyledir:

*O güne kadar hiç tadılmamış ve şahit olunmamış ulvi bir sıcaklık kaplarken gönülleri, fert fert, grup grup insanlar, cahiliye köleliğinden hakkın özgür kılan mahalline doğru akıyordu su tadında. Su tadında hayat buluyordu insanlık. Su tadında hayat veriyordu insan olmanın farkındalığı. Kula kul olmanın alçaklığı, hakka kul olmanın yüceliği karşısında damla damla kuruyordu su tadında.*⁹³⁹

Alışılmış, kalıp bilgi cümlelerinden ibaret olan yukarıdaki örneklerde müphem bir dilin kullanımı ve kelime tekrarlarıyla nesir dilinin monotonluğu kırılıp romanda bir âhenk yakalanmak istensede, anlam derinliğinin sınırlandığı ve okuyucunun zihninde daha belirgin bir imge oluşturacak ifadeler olmadığı anlaşılmaktadır.

⁹³⁷ Pala, *Bülbülün Kırk Şarkısı*, s. 85.

⁹³⁸ Mert, *Tûba Kokusu*, s. 31.

⁹³⁹ Mert, *Tûba Kokusu*, s. 26.

3.2. İÇERİKSEL BAĞLAMDA DİN DİLİ

3.2.1. Aşırı Trajikleştirme, Dramatikleştirme ve Romantikleştirme

Romanı diğer edebî türlerden farklı kılan şey şüphesiz onun kurmaca yapısı olmakla beraber kahramanlarını başkalarından ayırarak onları kendine özgü kılması ve onların etrafını detaylı bir şekilde vermesidir. Yazar, kahramanların öykülerini yer yer trajik vurgular yaparak, yer yer dramatik sahneler çizerek, yer yer de iç içe girmiş olay örgüleriyle okura sunmaktadır. Ancak hikâyeye zenginlik ve çeşitlilik katan bu söz konusu unsurlar abartıldığında, gerçekçilikten uzaklaşan ve bayağılık taşıyan sun'i ifadelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Örneğin; Sinan Yağmur'un *Hız. Ali ve Fatma - Aşkın Meali 3* adlı romanında Hız. Hatice'nin vefatının yaklaştığı sıralarda bu durumun Hız. Fâtıma'da yaşattığı derin keder ve üzüntü santimental şekilde şöyle dile getirilmiştir:

*“Bir Şevval gecesinde susar dünya, susar insanlar. Bir ninni sesine karışır tüm ağıt sesleri. Uyusun da büyüsün diyen dil susmuştur artık yavrusunun baş ucunda. Sesin. Ne güzeldi sesin. Yumuşacık, sıcacık. Tüm kalbimin kuşları havalanırdı. Sesinin ikliminde. Ah Fatma'nın yüreğine karalar bağlatan gidiş! Bir ateş düşürdün ki bağrına, bildiğin gibi değil. Her kız bir annesini yitirdi bu sabah seninle...”*⁹⁴⁰

Yine okura aşırı dramatize edilmiş bir sahne olarak çizilen başka bir örneğe Nuriye Çeleğen'in *Aşk-ı Hüzn: Hız. Âmine & Halîme* adlı romanında görülmektedir. Romanda Hız. Âmine'nin vefatıyla birlikte Hız. Peygamber'in ölüm gerçeğinin çaresizliği karşısında annesinin vefatına karşı duyduğu üzüntü şu şekilde ifade edilmiştir:

Kâinat suskun. Anne ölürken başucunda ağlayan bir çocuk varsa kâinatın dili tutulur. Muhammed'im (asm) gözlerinde ayrılığın yaşları. Hep sevdikleri alınıyor yavrumdan. Gurbet, ayrılık el atmış hayatına. Mekke'de bile değiliz Allah'im. Yanında dedesi bile yok. Gözyaşı dökülüyor gurbette ölümün fırat dolu acısına. Yavrum itaatkâr, babası gibi, dedesi İsmail gibi... o da ölümün bıçağına boyun uzatıyor her daim”.

(...)

“Beyaz yüzü solgun ‘Annem!’ diyor. Annem!”

(...)

“Annem,” diyor yalnızca annem!”

Ah o ‘annem’ kelamı.

⁹⁴⁰ Yağmur, *Hız. Ali ve Fatma*, ss. 51-52.

“Kâinat inliyor, “Annem, annem!” diye.⁹⁴¹

Yazar ölüm teması üzerinden yoğun bir duygusallık yaratmaya çalışmış, Hz. Âmine'nin vefatı, evrensel bir yas ve acı teması üzerinden bir trajedi olarak işlenmiştir.

Sibel Eraslan, *Çöl/Deniz: Hz. Hatice* adlı romanında ise Hz. Hatice'nin abdest almayı ve namaz kılmayı öğrenmesini aşırı romantize edilmiş bir halde okuyucuya sunduğu görülmektedir:

Hatice annemiz, abdestin her rüknünde, bir kere daha âşık olurcasına hayranlıkla seyrediyordu eşini... Bir aşk ve sadakat yemini gibi, gözlerini eşinden ve sudan alamıyordu... Su takibi... Su gayreti... Su tanışması... Su ahdi, su vefası... Yüce Allah Resulüne Sevgilim dedi... Hatice de Sevgilisinin Sevgilisi oldu. Su yeniden takılan nişanları, yeniden kıyılan nikâhlarıydı onların. Aşklarının sırrını suya verdiler de su o günden sonra konuşmamaya yemin etti...⁹⁴²

Yine aynı romanda geçen aşağıdaki ifadede Hz. Peygamber ve Hz. Hatice'nin namaz kılariken secdeye varmaları şu şekilde ifade edilmiştir:

“Aşk kokusu eşliğinde kar tanesi yeryüzüne düşer gibi, cemreler suya düşer gibi, secdeye düştüler.”⁹⁴³

Çöl/Deniz: Hz. Hatice romanında bu kez de Hz. Peygamber ve Hz. Hatice arasındaki aşk, şiirsel olarak şu şekilde ifade bulmuştur:

*O bulut, aşk kaleminin çizdiği bir hayal miydi?
O bulut, Allah'ın bahsettiği bir nimet miydi?
O bulut, Muhammed'in alnından göğe şavkı vurmuş ilahi bir iz miydi?
O bulut, Hatice'nin gördüğü bir düş müydü?
O bulut, sevenlere has bir iyilik sağlık temennisi miydi?
O bulut, sevilenin başında kanat çırpın meleklerin kanadı mıydı?
O bulut, aşka düşmekte olan bir kadının yol baht açıklığı duası mıydı?
O bulut, Hatice'nin üzerine titrediği serverine kalbinden uzattığı bir örtü müydü?
O bulut, ilahi aşkın batından zahire taşarken köpürttüğü denizden bir katre miydi?
O bulut, bakını bakılana bağlayan bir andaç mıydı?
O bulut, gönül tacı, baş tacı mıydı?⁹⁴⁴*

Yine benzer romantikleştirilmiş bir anlatım, Hz. Ali ve Fatma romanında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın Kâbe'yi tavaf edişleri sırasında görülmektedir:

⁹⁴¹ Çeleğen, *Aşk-ı Hüzn: Hz. Âmine & Halîme*, ss. 224-230.

⁹⁴² Eraslan, *Çöl Deniz: Hz. Hatice*, s. 283.

⁹⁴³ Eraslan, *Çöl Deniz: Hz. Hatice*, s. 285.

⁹⁴⁴ Eraslan, *Çöl Deniz: Hz. Hatice*, s. 108.

“...Her şeyi geride bırakmış, zamansızlığın içindeydiler. El ele akan iki nehir gibiydiler. Beytullah denizine karışan iki billur ırmak...”⁹⁴⁵

Yazar, Hz. Ali ve Hz. Fâtıma’nın Kâbe’yi tavafını “âşıkların aşk tavafı.”⁹⁴⁶ olarak nitelendirmiştir. Aynı zamanda yazar, dinî bir görev olan Kâbe’yi tavafı adeta lirik bir ritüele dönüştürmektedir. Onların Hacer’ül-esved’i öperek aşklarını mühürlediklerini, bunun ise aşklarının bir nişanı olduğunu ve hiç kazınmamak üzere taşın damarlarına yazıldığı ise şu şekilde ifade edilmiştir:

“...her ikisi de öperek aşklarını mühürlüyordu Hacer’ül-esved’de. Hasretti Hacer’ül-Esved. Nişandı. İzdi. Gözdü. Bu kara sevda taşının damarlarına yazılıyordu. Hiç kazınmamak üzere Ali ve Fatma’nın sevdası”.⁹⁴⁷

Yukarıda verdiğimiz örneklerden anlaşıldığı üzere romanlarda duygusal derinlik ve yoğun bir atmosferin yaratıldığı, duygusal ağırlığın hissedilmesini sağlayacak ifadeler ve benzetmelerin kullanıldığı, tarihî ve dinî temaların kullanımıyla olayların ve duyguların derinleştirildiği görülmektedir. Ancak olayların ve duyguların yoğun bir şekilde dramatikleştirilmesi ve duygusal anlamın abartılı bir şekilde sunulması, gerçekliğin sorgulanmasına da neden olabilmektedir.

3.2.2. İslamî Romantizm ve Mahremiyet İhlali

Roman, yapısı itibarıyla kapalı kapılar ardında olan biteni açığa çıkarmaya istekli, insan hayatını tabiri caizse didik didik etmeye meyilli, gizli saklı her şeyi ortaya dökmeyi seven; aşk, sevgi, nefret, kıskançlık, arzu, hırs, ihtiras, özlem, umut, ümitsizlik, yalnızlık gibi insiyakları barındıran, zıtlıklardan hoşlanan, gerçeğe ideal arasında sıkışıp kalmış insan hayatındaki krizlerden beslenen bir görünüme sahip olmuştur.

Sâmiha Ayverdi romanı “insanı insana anlatmak” olduğunu belirtmiş, romanın görevini ise “aynayı insana tutarak, kendisini kendisine göstermek” şeklinde tarif etmiştir.⁹⁴⁸ Nurullah Çetin ise roman için “...salt gerçekliği değil o gerçekliğe en yakın

⁹⁴⁵ Yağmur, **Hz. Ali ve Fatma**, s. 194.

⁹⁴⁶ Yağmur, **Hz. Ali ve Fatma**, s. 194.

⁹⁴⁷ Yağmur, **Hz. Ali ve Fatma**, s. 194.

⁹⁴⁸ Sâmiha Ayverdi, **Batmayan Gün**, Kubbealtı Neşriyatı, Damla Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 98.

âlemi resmederek okuyucuda gerçeklik algısını zirveye çıkarmalıdır” şeklinde bir tanımlamada bulunmuştur.⁹⁴⁹ Suut Kemal Yetkin hayal ve gerçek arasında ilişkiyi şu şekilde yorumlar:

*Roman kahramanları, gerçek dediğimiz insanlar gibi, hatta onlardan daha çok düşünen, duyan, didinen, sevinç ve acı duyan birtakım varlıklardır. ...Romancı için gerçek dünya, içinde kahramanlarının yaşadığı, geliştiği, öldüğü dünyadır. İşte romancının dünyası, bu dünyada hayal ile gerçek arasındaki sınırlar yıkılmış, hayal ile gerçek kaynaşmış, aynı değeri kazanmıştır...*⁹⁵⁰

Yetkin’e göre romanda, hayal ve gerçek arasındaki sınırlar bulanıklaşmış ve birbirleriyle kaynaşmıştır. Hayali unsurlar gerçeğe inandırıcılık katarken, gerçekçi unsurlar da hayal gücüne alan açmıştır.

Cemil Meriç, “Kahraman, evlerinin damını açar, bizi yatak odalarına sokar. Roman başlangıcından itibaren bir ifşâdır” şeklindeki ifadeleriyle romanın bir ifşâ olduğunu belirtmiştir.⁹⁵¹ Cemil Meriç, bu ifadeyle romanın sadece bir hikâye anlatmaktan öte, karakterlerin en mahrem alanlarına kadar girip iç dünyalarını deşifre etme yeteneğine sahip olduğunu vurgulamıştır. Andrew Bennett ve Nicholas Royle ise romanda mahremiyet ve kurgusal ifşâ arasındaki ilişkiyi şöyle yorumlamıştır:

*Birçok insanı romanlara çeken şey sırların olasılıklarına duyulan ilgidir. Romanda karakterin zihninde ve bedeninde olup bitenlerle ilgili içeriden bilgi alırsınız. Bu bilhassa, her şeyi bildiği söylenen anlatıcı ya da belki de daha doğru bir tanım olarak telepatik anlatıcı hikâyeyi anlattığında geçerlidir. Ancak daha genel olarak gizli içeride olma durumunun kurgusal ifşâsı edebiyatın tam da kalbindedir ve yazarın, anlatıcının ya da karakterinin zihnini okuma yetisine sahip olma fikrî biraz garip ve büyüdür.*⁹⁵²

İnsan doğasında var olan merak duygusu, sırların çözülme sürecini heyecan verici kılmıştır. Romanlardaki sırlar, karakterlerin iç dünyalarına dair ipuçları sunmuş, okuyucu ise bu sırları çözmeye çalışırken karakterlerle empati kurarak onların duygularını daha iyi anlamaya çalışmıştır. Bu açıdan Bennett ve Royle “kurgusal ifşâsı edebiyatın tam da kalbindedir” ifadeleriyle romanın özünde bir ifşâ olduğuna vurgu yapmıştır. Roman, yazarın kendi zihninden doğan kurgusal bir dünya olduğu için,

⁹⁴⁹ Nurullah Çetin, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s. 146.

⁹⁵⁰ Suut Kemal Yetkin, "Romanın Dünyası", **Denemeler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1972, ss. 18-22.

⁹⁵¹ Cemil Meriç, **Bu Ülke**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 119.

⁹⁵² Andrew Bennett ve Nicholas Royle, **Edebiyat, Eleştiri ve Kurama Giriş**, çev. Deniz Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018, s. 219.

karakterlerin mahremiyeti yazarın kalemine teslim olmuştur. Ancak bu durum etik tartışmalara davetiye çıkarmıştır.

Örneğin Bedia Koçakoğlu ve Ahmet Koçakoğlu Cumhuriyet dönemi Türk romanında Hz. Peygamber'in en çok işlenen yönünün eşleri olduğuna dikkati çekmişler, onun çokeşliliğini sebepleriyle birlikte irdeleyip dönemin Arap toplumundaki ve İslam âlemindeki yerini ele almayan, konuya özellikle eleştirel yaklaşmak isteyen yazarlar için bulunmaz bir fırsat olduğunu belirtmişlerdir. Roman yazarlarının aynı zamanda bu meselenin daha çok olumsuz yönünü işlendiklerini, bilhassa Hz. Hatice'nin yaş itibarıyla Hz. Peygamber'den büyük, Hz. Âişe'nin de küçük olması hususunu yer yer alaycı bir üslûpla aktardıklarını ifade etmişlerdir.⁹⁵³

Bu çalışma kapsamında incelenen siyer temalı roman yazarlarının gerek okurun ilgisini çekmek, gerekse ortaya gerçeğe yakın başarılı bir kurgu çıkarmak için karakterlerin kırılğan duygularının tasvirini aşk ve sevgi anlayışı üzerinden işledikleri, ancak aşk ve sevgi anlayışının, Asr-ı Saadet döneminin sosyo-kültürel bağlamıyla örtüşmediği ve modern bir bakış açısıyla ele alındığı görülmüştür. Romancıların kurgularında aşk ve sevgi konusu işlerken siyer eserlerindeki tarihî gerçeklik algısından uzaklaştıkları gözlemlenmiştir. Bu durum, romanların estetik kaygılarla hareket ettiğini, siyerin ise dinî ve tarihsel bir sorumluluk taşıdığını göstermiştir.

Nitekim Sibel Eraslan'ın *Çöl Deniz: Hz. Hatice* adlı romanında Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber'in yolunu beklerken harflerin yardımına sığındığı ifade edilmiştir. Aynı harfle başlayan ve birbirleriyle alakalı olmayan kelimelerin bir arada kullanıldıkları ve bir uyumsuzluk içinde oldukları gözlenmiştir:

*Çöl sıcağının altında eşini beklerken harflere sığınrırdı Hatice Hatun... Ab-ı hayatım, açıortayım, ada'm, afkapım, afakım, ahdim, aklım, arslanım, aşıkam, aşkım, asumanım, aşım, ateşim, aydınlığım, azametim... Bahçem, bağlacım, bir tanem, buğdayım. (...) Han'im, harfim, asadım, hazinem, hecem. (...) İncirim, isteğim, işim, izim... Jalem, jestim, jengdânım... Ra harfim, rayiham, rikkatim. (...) Şahikam, şarkım, şattü'l arabım, şelalem, şekerim, şeyhim. (...) Takvimim, tamım, tatlım, türabım, (...) Yağmurum, yazım, yazıtım. (...) Zamanım, zarfım, züvvarım...*⁹⁵⁴

⁹⁵³ Bedia Koçakoğlu ve Ahmet Koçakoğlu, "Türk Romanında Bir Yetim (Cumhuriyet Dönemi Türk Romanının Siyer-i Nebî Yaklaşımı)", s. 124.

⁹⁵⁴ Eraslan, *Çöl Deniz: Hz. Hatice*, ss. 191-192.

Yine aynı romanda Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber'den ayrı kaldığı zamanlarda onu büyük bir hasret içinde beklediği ve kendini onun şartlarına adeta esir ettiği şu şekilde tasvir edilmiştir:

“Şayet eşi bir seferdeyse onun sefer şartlarına mahkum ediyordu kendisini... ‘O çöl fırtınalarında yanarken, serin bir yerde beklemek bana haramdır’ der, sıcağın altında, ufka çakılı olarak dalar giderdi yollara... Birkaç kere eşini beklerken kendinden geçip yığıldığı bile olmuştu terasa...”⁹⁵⁵

Aşk ve sevgi konusu üzerinden benzer tasvirlerin Habib Mert'in *Tûba Kokusu* adlı romanında yapıldığı görülmüştür. Yazarın: “İşte aşksız gönüllerin diyarında büyümüş bir kadın... Ama aşkla... Ama yangın yerine dönmüş bir gönülle... Sevgiliyi bekleyerek geçen yıllarda sabırla beslemiş aşkını.”⁹⁵⁶ ifadesinde Hz. Hatice'nin aşksız gönüllerin diyarında aşkla ve yangın yerine dönmüş bir gönülle büyüyen bir kadın olduğuna vurgu yapılmıştır. Burada, Hz. Peygamber ile daha tanışmadan çok önce sevgiliyi bekleyerek günlerini geçiren ve içindeki aşkı sabırla besleyen bir görünüm tasvir edilmiştir. Aynı romanda geçen: “İşte o mukaddes kadın; Hz. Hatice yapayalnız bırakılmıştı...”⁹⁵⁷ ifadelerde Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber ile evlendiğinde ona inanmayanlar tarafından yalnız bırakıldığı anlatılmıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz durumun bir başka tezahürü romanın ilerleyen sayfalarında şu şekilde ifade edilmiştir:

*Büyük bir burukluğun girdabında salınan duyguları, bezgin bir yalnızlığın suskunluğunda her geçen gün korkuya dönüşüyordu. Kocasını için korkuyordu. Mekke'nin o vefasız, zalim ve düşüncesiz insanların kocasına zarar vermelerinden korkuyordu. Elif gibi yapayalnızdı. Yalnızlığın sükût ettiği yüreğinde beslediği hisleri paylaşacak, onu içine düştüğü yalnızlık anaforundan kurtaracak bir sırdaşa ihtiyaç duyuyordu.*⁹⁵⁸

Bu ifadelerde Hz. Hatice'nin yaşadığı yalnızlığın gün geçtikçe korkuya dönüştüğü, bu süreç içinde elif gibi yapayalnız olduğu, içine düştüğü bu yalnızlıkta yaşadıklarını paylaşabileceği ve kendini bu yalnıztandan kurtaracak bir sırdaşa ihtiyaç duyduğu ifade edilmiştir.

Tûba Kokusu ve *Çöl Deniz: Hz. Hatice* adlı romanlarda Hz. Hatice'nin aşk ve sevgi anlayışı, o dönemin sosyo-kültürel bağlamıyla örtüşmeyen modern bir bakış

⁹⁵⁵ Eraslan, *Çöl/Deniz: Hz. Hatice*, s. 189.

⁹⁵⁶ Mert, *Tûba Kokusu*, s. 12.

⁹⁵⁷ Mert, *Tûba Kokusu*, s. 12.

⁹⁵⁸ Mert, *Tûba Kokusu*, s. 13.

açısıyla tasvir edilmiştir. Siyer kaynaklarında Hz. Hatice'nin kişiliği ve evliliği hakkında modern kurguya yakın bir tanımlamaya yer verilmemiştir. Romanlarda işlenen bu tür kurgusal aşk ve sevgi tarifleri mahremiyetin ihlaline zemin hazırlamıştır.

Hz. Hatice'nin yaşadığı yalnızlığın gün geçtikçe korkuya dönüştüğü, bu süreç yapayalnız olduğu, içine düştüğü bu yalnızlıkta yaşadıklarını paylaşabileceği ve kendini bu yalnıztan kurtaracak bir sırdaşa ihtiyaç duyduğu, Hz. Peygamber'den ayrı kaldığı zamanlarda onu büyük bir hasret içinde beklediği ve kendini onun şartlarına adeta esir ettiği şeklindeki bu tür betimlemelerin tarihi gerçeklerden uzak olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Aksine siyer kaynaklarında Hz. Hatice'nin Kureyş'in en zengini ve saygın biri olduğu, soylu bir aileden geldiği, çevresinde sürekli ilgi gördüğü, birçok kişinin onunla evlenmek istediği, sabırlı, kararlı ve akıllı kişiliğiyle dikkat çektiği anlatılmıştır. Ayrıca Hz. Hatice ile Hz. Peygamber'in evlilikleri romanlarda tasvir edilen derin bir aşk hikayesine göre değil dönemin örf ve geleneklerine bağlı olarak gerçeklemiştir. Siyer kaynaklarında yer verildiği üzere Hz. Peygamber, gençliğinde ticaretle uğraşırken Hz. Hatice ile tanışmış ve onun güvenilirliği ve dürüstlüğünden etkilenecek ticaret ortaklığı yapmaya başlamışlardır. Bu ortaklık, aralarındaki saygı ve güven duygusunu güçlendirmiştir. Hz. Peygamber'in dürüstlüğü, güvenilirliği, şefkatli ve merhametli kişiliği Hz. Hatice'yi etkilemiştir. O dönemde evlilikler genellikle ekonomik ve sosyal statüleri benzer olan kişiler arasında gerçekleşmiştir. Hz. Hatice ve Hz. Peygamber'in bu açıdan birbirlerine uygun olmaları, evliliklerinin kabul görmesini sağlamıştır.⁹⁵⁹ Bu unsurlara dayalı olarak Hz. Peygamber ve Hz. Hatice evlendikleri çeşitli rivayetlerle nakledilmiştir.

Benzer şekilde Hz. Âişe'ye dair anlatılarda, kurgusal aşk ve sevgi tasvirlerinin mahremiyeti ihlal eden bir anlatıma dönüştüğü görülmüştür.

Sibel Eraslan'ın *Meleklerin Selam Verdiği Kadın: Hz. Âişe (ra)* adlı romanında Hz. Âişe ile ilgili bilgilerin anlatıldığı bölümde Hz. Âişe'nin sefere çıktıkları bir gün Hz. Peygamber'e yolculuk sırasında daha yakın olmak için çocukça bir düşünce

⁹⁵⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, I, s. 119 ; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, ss. 135-136 ; İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, s. 132-133 ; İbn Kesîr, *el Bidâye ve'n-Nihâye*, II, ss. 457-460 ; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, ss. 249-253 ; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, ss. 53-54.

içerisinde olduğu ve kendi devesiyle Hz. Hafsa'nın devesi değiştirerek onun gecesini almaya çalıştığı ancak Hz. Hafsa'nın bu durumdan haberinin olmadığı belirtilmiştir. Hz. Âişe ise kendi kendine “*Beni affet olmaz mı, aşkım kalbimin zararına işlemiş, bunlar hep aşkın hâllerindendir, affet...*”⁹⁶⁰ diyerek yaptığı bu çocukça şeyin Hz. Peygamber'e olan sevgisinden kaynaklandığını dile getirmektedir. Yazar, bu durumda Hz. Âişe'nin kıskanç yönüne vurgu yaparak onu sevgisinin esiri olan bir kadın profili olarak okurun karşısına çıkarmıştır. Sibel Eraslan'ın, Hz. Peygamber'e duyduğu sevginin bir neticesi olarak Hz. Âişe'nin kıskançlık duygusuna vurgu yaptığı görülmektedir. Santimantal söylemin ağırlıkta olduğu kıskançlık temasında yazar, Hz. Âişe'nin kıskanç her hâlini “aşkın hâllerinden” saymaktadır.⁹⁶¹

Romanın başka bir yerinde Hz. Peygamber ve Hz. Âişe'ye dair mahrem ayrıntıları rahatça dile getirildiği görülmektedir. Okurun duygu ve hassasiyetleri, böylesine önemli kutsal şahsiyetler hakkında iki kişi arasında kalması gereken mahrem ayrıntıları öğrenmenin gerçekliğiyle yüz yüze bırakılarak, kurgusal gerçeklerle donatılmış tasvirlerle alt üst edilmektedir:

*O, aynı zamanda uykumdur benim... Baldan tatlıdır onun yanında mışıl mışıl uyumak, ılıklık bir süt kadar sevindiricidir bazen onun yanındaki uyku. Uyurken bile ellerini bırakmaktan korktuğumdur. Bulamadığımda bir kör gibi yanar gözlerim, bir kör gibi ağlar geceler... Parmak uçlarım O'nu değmediğinde ah... Hz. Yusuf'un kuyusu sığ kalır içine düştüğümün yanında... Yusuf'u attıkları zindan bile ak kalır, gecenin içinde O'nu arayan ellerimin tutamadığı zifiri anlarda...*⁹⁶²

Yine başka bir romanda Hz. Âişe üzerinden kıskançlık temasına değinilmektedir. Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamber'e duyduğu aşkın onu amansız bir kıskançlığa sürüklediği, yaşının da küçük olduğuna vurgu yaparak birtakım çocukça ve kadınsı duyguların, Hz. Peygamber'in diğer eşlerine karşı onu oyunlar kurmaya ittiği izlenimi okuyucuya verilmektedir. Yazar bu üslûbuna devam ederek Hz. Âişe'yi sevdanın hâllerine kapılmış kıskanç bir kadın profili olarak anlatmaktadır:

Muhammed ikindi namazından sonra âdeti olduğu üzere eşlerinden o gün sırası gelen Hafsa'yı ziyaret etmiş. Ne var ki biraz fazla kalmış yanında, bu Ayşe'yi kıskançlıktan delirtmiş. Nöbet süresinin uzamasına Muhammed'in pek sevdiği bal şerbetinin neden olduğunu öğrenen Ayşe çocukça bir tuzak kurmaya karar vermiş. Sevde'ye ve Safiye'ye Muhammed yanlarına geldiğinde acaba megafir mi

⁹⁶⁰ Eraslan, **Meleklerin Selam Verdiği Kadın: Hz. Âişe (ra)**, s. 207.

⁹⁶¹ Gönül Yonar Şişman, “2000 Sonrası Siyer Konulu Romanlarda Kadın Sahâbe Profilleri”, **Hadis ve Siyer Araştırmaları**, Meridyen Derneği, İstanbul, Cilt: 1, Sayı: 1, 2015, s. 171.

⁹⁶² Eraslan, **Meleklerin Selam Verdiği Kadın: Hz. Âişe (ra)**, ss. 76-77.

yedin, çünkü ağzın pek kötü kokuyor, demelerini tembih etmiş. Kendisi de, sırası gelince, aynı soruyu sormuş eşine. Muhammed Hafsa'nın ona bal şerbeti sunduğunu söyleyince, üç kadından da 'Demek ki arı balını urfut ağacından toplamış' yanıtını almış. Cemaatin karşısına çıktığı için soğan sarımsak yemek şöyle dursun her öğünden sonra dişlerini misvakla ovan, her gün güzel kokular sürünen Muhammed'in, benim saf, iyi huylu ve yumuşak, kadın sever sevgilimin o an neler hissettiğini düşünebiliyor musunuz? Bir daha bal yememek üzere yemin etmiş hemen. Neyse ki Allah'ın, en sevdiği kulunun dünyada en çok sevdiği şeyden yoksun kalmasına gönlü el vermemiş de, Tahrim Suresi'nin ilk âyetleri nazil olmuş: 'Ey Peygamber, eşlerinin rızasını gözeterek, Allah'ın helal kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun?' Tabii, bununla yetinmemiş babamız, Cebrail'in ağzından şu tehdidi de savurmuş: 'Ey Peygamber'in eşleri! Eğer o sizi boşarsa, Rabbi ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, boyun eğen, tövbe eden, kulluk eden, oruç tutan, dul ve bakire başka eşler de verir.' Bunun üzerine eşlerini boşamamış Muhammed, ama onlara küserek hurma kütüğünden yapılma bir merdivenle çıkılan meşrubesine kapanmış, orada yapayalnız, yemeden içmeden, bir hasırın üzerinde geçirmiş günlerini.⁹⁶³

Nitekim romanda anlatılan bal şerbeti hadisesinin siyer kaynaklarında geçtiğini burada belirtmek gerekmektedir. Kaynaklarda bu hadiseye ilişkin kıskançlık ve pişmanlık ifade eden rivâyetlere yer verilmektedir.⁹⁶⁴ Ancak yazarın "Ayşe çocukça bir tuzak kurmaya karar vermiş" ve "benim saf, iyi huylu ve yumuşak, kadın sever sevgilimin o an neler hissettiğini düşünebiliyor musunuz" şeklindeki kurgusal aşk ve sevgi tasvirlerinin mahremiyeti ihlal eden bir anlatıma dönüştüğü görülmektedir.

Bu kez de Sinan Yağmur'un *Hız. Ali ve Fatma* adlı romanında Hız. Peygamber ve Hız. Hatice'nin namaz kılma hâli, dinî bir ibadeti yerine getirmenin çok ötesinde romantize edilerek Hız. Peygamber'e olan bağlılığı okura şu şekilde sunulmuştur:

*Hanımların ilk Müslümanı, eşinin biriciğı, Peygamberinin hemen bir adım gerisinde saft tutmuş. Bağlamış ellerini göğüs hizasına. Elif gibi dimdik durmakta kıyamda... Biri okuyor, diğeri onu tedebbürle dinliyor. İki mübarek soluk bir yöne akıyor buhar buhar. Can cana, yan yana eğiliyorlar, vav hâlini alıyorlar. Sonra tekrar doğrulup, mim şeklinde yere kapanıyorlar.*⁹⁶⁵

Zaman zaman romanlarda, duygusal anlatımların melankolik bir hava eşliğinde okura verildiği görülmektedir. "Elif gibi yapayalnız", "Yusuf yüzlü yalnızlık", "hasret seremonisinin fonu eşliğinde", "veda anının hüznü fonu eşliğinde", "aşk kokusu eşliğinde", "hüznün acılı melodisi", "hasret sağanağı", "cam kesiğı acılar", "kandil kandil yanan gözler", "gözü yıldız, sesi nehir, sözü deniz", "kâinatın yaratılış mayası", "aşk dağının yamacı" gibi hangi anlamlara geldiği tam olarak kestirilemeyen, muğlak,

⁹⁶³ Nedim Gürsel, *Allah'ın Kızları*, s. 242.

⁹⁶⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, ss. 498-500.

⁹⁶⁵ Yağmur, *Hız. Ali ve Fatma*, s. 26.

gibi bulanık ifadelerle aşk olgusu olağanüstü bir yere konumlandırılmaktadır. Bu tür ifadeler, okura duygusal bir derinlik ve gizem katarken, aynı zamanda aşkın derinliğine vurgu yaparak hikâyenin etkileyici bir hava yaratmasına katkı sağlamaktadır. Ancak söz konusu bu ifadelerden, o dönemin aşk anlayışının yansıtılmadığı gibi bugünün insanının da duygusal açlığı boş ve anlamsız hayallerle doyurulmak istendiği anlaşılmaktadır.

Verilen örneklerden anlaşıldığı üzere özellikle son dönem romanlarında duygusal bir anlatımın fazlasıyla yer tuttuğu ve İslamî öğeler de dahil olmak üzere anlatıların aşırı romantik bir hava içerisinde verildiği görülmektedir. Ayrıca hane içinden verilen örneklerdeki kurgusal aşk ve sevgi tarifleri mahremiyetin ihlaline zemin hazırlamaktadır. Kurgusal aşk ve sevgi tarifleri üzerinden kadın karakterlerin dramatize edilmesi dikkat çekmektedir. Nitekim bu konu ile ilgili olarak Esra Fahriye Poyraz, özellikle baş karakterleri kadınlar olan bu tür romanlarda Hz. Peygamber’de dahil diğer tüm şahısların, onların daha iyi bir görünüm kazanmaları için var olduklarını vurgulamaktadır. Ayrıca İslâm’ın rol model portre kadınlarının hayatın ve tarihin dışında, kitle kültürünün tam ortasına aile, ev, özel hayat arasına sıkıştırıldıklarını ve kendilerine atfedilen bu öncü kimliğin protipinden uzaklaştırılarak sosyal kimliğinden âzâde bir kadın karakterin yerini aldıklarını ifade etmektedir. Kadınlara sunulmuş bu dünya tasarımı aynı zamanda Müslüman kadının yeniden inşasında kilit rol oynadığına dikkati çeken Poyraz, romanlarda yazarların Hz. Peygamber’in muhterem hanımları üzerinden yeni kadın kimlikleri inşa ettiklerini ve bu durumu da muhafazakâr modernleşmenin seçkin bir üst kültür yaratma çabasının bir sonucu olarak değerlendirmektedir.⁹⁶⁶

Hz. Peygamber’in anlatıldığı romanlarda İslamî öğeler vasıtasıyla arka planda oluşan bir din telakkisi içinde tasviri pek de mümkün olmayan bir peygamber anlayışı söz konusudur diyebiliriz. Hz. Peygamber’in hayatı tam olarak yansıtılamadığı gibi roman içinde diğer karakterlerin ön plana geçirilmesinden kaynaklı ikincil planda kalması, Hz. Peygamber’in yardımcı karakter gibi algılanmasına sebep olmaktadır. Özellikle bu durum, 1960’larda belirli bir görünüme kavuşan Müslüman kadın kimliğinin oluşmasıyla başlamaktadır. Asr-ı Saadet hanımlarının kadın yazarların

⁹⁶⁶ Esra Fahriye Poyraz, “Popüler Siyer Romanlarına Eleştirel Bir Yaklaşım Denemesi”, **Sîreti Sûrette Görmek I-II, Çalıştay Tebliğler Kitabı**, Meridyen Derneği, İstanbul, 2018, s. 75.

dokunuşlarıyla idealize edilmesi sonucu bu konuda bir başkalaşım yaşandığı görülmektedir. Bu başkalaşım ise özellikle baş karakterleri hanımlar olan romanlarda kendini daha çok hissettirmektedir. Nitekim İslam'ın insanlığa örnek olarak gösterdiği bu rol model hanımların, prototiplerinden uzaklaştırılarak modern hayatın içinde yeniden inşa edilmekte oldukları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu hanımların sahip oldukları öncü kimliğin yerini zamanla sosyal kimliğinden âzâde bir kadın kimliğine bırakmaktadır.

SONUÇ

Hız. Peygamber'in hayatı, sözleri ve davranışları, siyer eserlerinde olduğu gibi edebiyat eserlerinde de sıklıkla konu edilmiş ve çeşitli türlerde işlenmiştir. Klâsik Türk edebiyatı'nda XIX. asra kadar Hız. Peygamber'i konu edinen mevlid, na't, hilye, mi'râciyye, mesnevi, mu'cizatnâme, gazavatnâme ve hicretnâme gibi pek çok tür ortaya çıkmıştır. Son olarak bu halkaya roman türü de dahil olmuştur. Siyer konuları modern bir dil, üslûp ve kurgusal unsurlarla harmanlanarak günümüz romanlarında yer almaya başlamıştır. Siyerin roman türüyle harmanlanması ve kutsal kabul edilen Hız. Peygamber'in zatının ve hayatının ele alınması, bazı araştırmacılarca eleştiri konusu olmuştur. Bu bağlamda, romanın kurgusal yapısı ve imkânlarının Hız. Peygamber'in hayatını, mesajını, ahlâkî ve insanî vasıflarını eksiksiz bir şekilde aktarabilecek kapasiteye sahip olup olmadığı tartışma konusu haline gelmiştir. Bu durum, Hız. Peygamber'in hayatını ve mesajını roman türünde anlatmanın zorluklarını açıkça göstermektedir. Cumhuriyet dönemi Türk romanları ve siyer temalı romanlar, Hız. Peygamber'in hayatını anlatırken tarihsel gerçeklik ile kurgusal anlatım arasında denge kurma, mucizeleri tasvir etme ve Hız. Peygamber'in kutsallığını koruma gibi birtakım paradigmlarla karşı karşıya kalmıştır. Romanlarda Hız. Peygamber anlatımlarının siyer yazıcılığı bağlamında, doğruluğu ve yeterliliği bir yana siyer türünün kendine özgü paradigmları ve sorunları da göz önüne alındığında, hem tarihî doğruluk hem de edebî ifade arasındaki dengenin sağlanmasında büyük zorlukların ortaya çıktığı dikkati çekmektedir.

Avrupa'nın eseri olan roman sanatının Hız. Peygamber'in hayatını bir bütün olarak anlatmaya kalkışması, akıllarda birtakım sorular oluşturabilir. Roman türünün kültürümüze yabancı bir form ve hayal ürünü olması, kurgulardan oluşması, benzetme ve tasvirlerle dayalı olması gibi romanın yapısal özelliklerinden kaynaklanan bu hususlar Hız. Peygamber'in hayatının anlatılması konusunda roman formunun anlatım için uygun bir zemin olup olmadığını düşündürmektedir. Bununla birlikte romanın temelinde çatışmanın varlığı ve unsurları, gerçekliğin devreye girmesi ve kurgu ile aynı zamanda ilerlediği anda anlatıcının müdahalelerine açık hale gelmiştir. İşte yukarıda sıraladığımız önemli hususlar sebebiyle gerçek ve kurmacanın uzlaşp uzlaşamayacağı konusunda hala bazı tartışmalı alanların varlığı Hız. Peygamber'in

hayatını roman ile anlatılıp anlatılamayacağı gerçeğini bizlere sorgulatmaktadır. Ancak bu gerçek, Hz. Peygamber'in hayatı modern türlerle 'kesinlikle anlatılamaz' diye düşüncelere de mahal vermemelidir. Hz. Peygamber'in hayatı bütüncül olarak anlatmak yerine belki bir sözü, bir davranışı üzerinden kurgunun içinde belli kriterler dahilinde itina ile işlenerek okura sunabilmenin mümkün olduğu da önemli bir ayrıntıdır.

Modern dönemin yazarları popüler kültürün getirdiği anlayışla İslâm ve bugünün Modernizm'i arasında bir bağ kurmaya çalışmaktadır. Siyer temalı romanlarda yer verilen kurgusal anlatımlar, İslâm'ın başlangıç dönemlerindeki tarihî olayları anlamak, Hz. Peygamber ve ashâbı ile duygusal bir bağ kurmak isteyen okuyucuları, siyer kaynaklarındaki anlatımlara karşı şüphe içinde bırakabilmektedir. Bu açıdan kurgusal unsurların olağanüstü ve abartılı tasvirlerle donatılması, siyer kaynaklarındaki tarihî gerçekliği gölgede bırakmaktadır.

Günümüz romanlarının popüler kültürün yoğun etkisi altında kaldığını ifade etmek mümkündür. Romanlarda popüler kültürün etkisiyle melankolik bir havanın hâkim olduğu gözlemlenmiştir. Öte yandan yazarların sanatsal kaygılarından ziyade, ticarî kaygılarla hareket etmesi ve eserlerini kitlelerin zevkine göre şekillendirmesi, romanın estetik değerini ve sanatsal gücünü zedelemiş; gerçeklerden kopuk ve abartı içeren eserlerin çoğalmasına neden olmuştur denilebilir. Dolayısıyla siyer ve roman arasındaki duvarlar kaldırıldığında Hz. Peygamber'in nasıl tasvir edileceği sorusu gündeme gelmiştir. Bugün bu soru, cevabını henüz bulamamışken bunun akabinde bir de modern edebiyatın sunduğu imkânlar dahilinde Hz. Peygamber başka türlü nasıl anlatılabilir sorusu zihinleri meşgul etmiştir.

Bu kapsam itibarıyla çalışmamızda, Hz. Peygamber'in hayatının romanlarda nasıl ve hangi açılardan ele alındığı, siyer kaynaklarıyla nasıl bağdaştırılabileceği, edebiyatın sunduğu imkanlarla nasıl yorumlanabileceği üzerine analizler yapılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, tezimizde Cumhuriyet dönemi Türk romanı ve siyer temalı popüler romanlar incelenerek, Hz. Peygamber'in nasıl tasvir edildiği, kurgulanan bu tasvirlerin siyer kaynaklarına uygunluğu ve romancıların zihnindeki Peygamber algısı ortaya konmaya gayret edilmiştir. İncelemiş olduğumuz 57 adet romandan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, Hz. Peygamber'i konu edinen Cumhuriyet dönemi Türk romanlarında Peygamber imgesinin neredeyse yok denecek

kadar az olduğu sonucuna varılmıştır. Nitekim bu romanlarda Hz. Peygamber kimi zaman yalnızca ismen anılmış, kimi zaman da genel peygamber tasavvuru dolayısıyla ele alınmıştır. Hz. Peygamber’in hayatına bir vesile ile değinen bu romanlarda, onunla ilgili tarihî gerçeklere uymayan anlatımlara, yadırganacak ifadelere ve hatta kendisine ait olmayan sözlere yer verildiğı tespit edilmiştir. Yaşanılan dönemin, muhitin ve tarihî kişilerin üslûbuna uymayan bu ifadelerin tahayyülünden başka bir şey olmadığı anlaşılmıştır.

Çalışmamızda modern dönem romanlarında siyer temalarına ağırlık verildiğı gözlenmiştir. Hz. Peygamber’in hayatını romanlaştırma eğiliminde bulunan yazarlar, eserlerini “Aşkın Meali”, “Aşkın Peygamberi”, “Tûba Kokusu”, “Aşk Mabedinin İmamı”, “Çöl/ Deniz”, “Dürr ve Sadef” gibi iddialı, dikkat çekici ve sıradışı başlıklar atarak ve “kurtuluş yolu romanı”, “roman tadında siyer”, “siyer tadında roman”, “siyer anlatısı”, “gönül diliyle roman”, “kıssa geleneğı içerisinde kaleme alınmış uzun hikâye” gibi ayırt edici başlık altı ifadelerle piyasaya sürdükleri görülmüştür.

Ontolojik temelleri ve içinde doğduğı ideolojik sebepleriyle kültürümüze tamamen yabancı olan roman türü içinde ortaya çıkan siyer temalı romanların, tarihî olayları ve Hz. Peygamber’in gerçek doğasını anlatmak yerine, kurgusal bir gerçeklikle okuyucuları tanıştırdığını ifade etmek mümkündür. İslâmî öze eskisinden daha sıkı sarılma ve modern dünyada İslâmî kimlik arayışının zorlandığı, özellikle 1970’lerde başlayarak 1980’li yıllar sonrası ise büyük bir ivme kazanan İslâmî canlanma hareketi hidayet/ İslâmî roman olarak adlandırılan ürünlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Geçmişten gelen birikimin yeniden anlamlandırılıp kendini yeniden inşa çabasına girdiğı bu ürünler, siyerin anlam dünyasının modern bakış açısıyla kurgulanması bakımından önem arz etmiştir. İslâm’ın tarihselliğini ve özgünlüğünü büyük oranda yeniden ortaya koyan ve Hz. Peygamber’in ve sahabelerin hayatına dair anlatılardan bahsetmenin bir gelenek halini aldığı bu romanlar bilhassa Asr-ı Saadet hayatının değişimini ve dönüşümünü aksettirmeye çalışmıştır. Bu değişim ve dönüşümdeki en önemli etken ise hanım sahabelerin hayatlarına odaklanan kadın romancılarıdır. Bu doğrultuda, farklı bir bakış açısı, anlatım teknikleri, olay örgüsü ve alternatif bir söylem geliştiren bilhassa kadın romancılar siyeri kendi değer ve söylemleri çerçevesinde tahayyül etmişlerdir.

Modern hayata karşı bir sığınma limanı olmanın çok ötesinde adeta modern çağa ayak uydurmaya çalışan bir yaşam tarzının aynası olan hidayet romanlarında Asr-ı Saadet'te yaşanan olaylar ve şahsiyetler yazarların kendilerine has değer ve söylemleri çerçevesinde yeniden kurgulanmıştır. Böylelikle değişen dünya düzeninde ortaya çıkan bu romanlarda Hz. Peygamber genellikle kutsal bir figür olarak okura sunulmuştur. Onun insanî yönleri ve yaşadığı birtakım zorluklar romanlarda önemli bir yer tutmasına rağmen daha çok roman kahramanları üzerinden ele alındığı görülmüştür.

Siyer konularının romanla birleşmesi sonucu ortaya çıkan siyer romanlarının sayısının, 2000'li yıllarda büyük bir ivme kazanarak artış gösterdiği görülmektedir. Popüler kültürün etkisiyle biçimlenen bu eserler aynı zamanda yeni bir dönemin başladığının göstergesidir. Dikkat çekmek için birtakım üst başlıklarla piyasada yerini alan siyer-romanlar, yazarlar ve yayınevleri için adeta ticarî anlamda yeni bir dünyanın kapılarını aralamıştır diyebiliriz. Nitekim bu durum, günümüz şartlarında okurun hoşuna giden ve zevk ölçütlerine göre hareket eden bir anlayış çerçevesinde bu eserlerin üretilmesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in hayatını roman türüyle kurgulamaya çalışan eserlerin bir "furya" haline dönüşmesi kaçınılmaz olmuştur.

Teorik söylemin değişime uğraması ve yerini kitle kültürüne bırakmasıyla oluşturulan bu popüler romanların piyasada çok itibar görüyor olması, akademik dünyada siyer-roman ilişkisi hakkında tartışmaların başlamasının ve araştırmalar yapılmasının önünü açmıştır. Yapılan çalışmalarda siyer konularının roman formunda anlatıp anlatılamayağı sorgulanmış, romanın kurmaca özelliğinden kaynaklı siyerin kurgulanmasının ne gibi problemleri beraberinde getirdiği incelenmiştir. Popüler kültürün etkisiyle biçimlenen bu eserlerde siyer ile romanı birbirine yaklaştırma çabaları ve ortaya çıkan türün siyer mi yoksa roman mı olduğuna karar verilememesi de başka bir problemin haberci olarak görülmüş hatta meselenin ciddiyetini iki kat arttırmıştır diyebiliriz.

Siyer temalı romanlar muhteva bakımından incelendiğinde; Hz. Peygamber'in doğumunu ele alan romanların olay örgüsü ile siyer rivâyetleri arasında hem ortak hem de farklı noktaların olduğu tespit edilmiştir. Hz. Peygamber'in doğumu ile ilgili anlatımlarda yazarlar, siyer rivâyetlerindeki tasavvurları metaforik ve sembolik

ifadelerle daha abartılı hale getirmiştir. Roman türünün özgürlüğü, yazarların hayal güçlerini kullanarak karakterleri ve olayları istedikleri şekilde kurgulamalarına olanak sağlamıştır. Bu durum abartılı övgülerin ve idealize edilmiş tasvirlerin kullanılmasına yol açmıştır.

Modern edebiyatta, Hz. Peygamber'in ahlâkı, faziletli oluşu, sabrı, eğitime verdiği önem vermesi, çevresi ile olan ilişkileri, çocuklara değer vermesi gibi konular işlenmekle birlikte en çok işlenen temalardan biri de 'aşk' olduğunu ifade edebiliriz. Bu hassas duyguyu daha çok kullanan yazarlar, okurun ilgisini çekmeyi amaç edinmiştir. Ancak aşk teması üzerinden romantikleşme, dramatikleşme ve trajikleşmeye kayan bir eğilim olduğu görülmektedir. Bu tezahürün ve değişimin bir ürünü olan siyer-romanlar, maalesef dinî değerlerin anlatılması hususunda tüketim kültürü içinde yok olmasına, İslamî öğelerin taşıdıkları anlamların içinin boşaltılmasına ve dinî sembollerin yeni görünüm kazanmalarına neden olduğunu söylemek mümkündür.

Hz. Peygamber'in vahiy sırasındaki ilk hâllerine ilişkin yazarların, siyer kaynaklarındaki tarihî gerçekliğe odaklandıkları, anlatım tarzlarıyla siyer rivâyetlerine göre daha edebî, daha duygusal ve kişisel bir bakış açısı sundukları, vahyin kesildiği zamanları ve onun ruhsal durumunu siyer rivâyetleriyle benzer şekilde işledikleri, ancak konuyu daha kişisel ve içsel bir deneyimle ele alarak siyer kaynaklarındaki anlatımlardan farklı bir bakış açısı sundukları görülmektedir.

Hz. Peygamber'in beşerî yönünün ele alındığı romanlardaki olay örgüsünün, siyer kaynaklarındaki tarihî gerçekliğe uyumlu olduğu, ancak Hz. Peygamber'in beşerî yönüne ilişkin kurgusal ve sembolik tasvirlerin, siyer kaynaklarında yer almadığı ve bu tür edebî tasvirlerin, Hz. Peygamber'in insanî yönünü gölgede bırakabileceği ve onun daha çok bir figür olarak yorumlanabileceği endişesini uyandırmıştır. Bu durum yazarların, birer anlatıcı olarak üstlendikleri yazın içerisinde kendi zihinlerindeki peygamberi yansıtmalarına neden olmuştur.

Yazarların, Hz. Peygamber'in ahlâkını tasvir ederken siyer kaynaklarının naklettiği bilgi ve rivâyetlerden yararlandıkları, ancak siyer kaynaklarının naklettiği bilgi ve rivâyetler dışında, onun kurgulanan ve ete kemiğe bürünen bir karaktere ya da tipe dönüşemediği görülmüştür. Hz. Peygamber'e ahlâkına dair anlatılan bilgilerin,

siyer rivâyeti olmanın ötesine geçemediği ve onun yaşam pratiğini anlatmak bakımından yetersiz kaldığı gözlenmiştir.

Romanlarda Hz. Peygamber'in şemâiline, beden diline, kişisel bakımına, çocuklarla ilişkilerine, gündelik hayatına, eğitime ve istişâre konusundaki tutumuna, evlat ve torunlarına karşı duyduğu sevgi, ilgi ve alakaya ilişkin tasvirlerde yazarların şemâil ve siyer kaynaklarındaki tarihî gerçekliklere sadık kaldıkları, rivâyetlerdeki tasvirlerle uyumlu bir anlatıma yer verdikleri tespit edilmiştir.

Hz. Peygamber'e dair imgeler, hitap şekilleri ve benzetmelerde ise yazarların “yolcu” ve “koku” imgelerini sıklıkla kullanıldıkları, bunların dışında onu temsilen herhangi bir imgeye yer vermedikleri görülmüş, ancak bir söyleyiş olarak “koku” imgesinin Hz. Peygamber'i yansıtmak bakımından kullanılmış olsa da anlam derinliğinden uzak ve sınırlı bir ifade olarak kaldığını ifade edebiliriz.

Romanlar ve siyer kaynakları, Hz. Peygamber'in hayatını aktarma hususunda kullandıkları yöntemler ve sundukları perspektifler bakımından önemli farklılıklar içermektedir. Bu farklılıklar genelde olay örgüsü ve anlatım üslûbunda ortaya çıkmıştır diyebiliriz. Roman yazarları, genel tarihi çerçeveye uygun kalmak koşuluyla hikâyeyi daha ilgi çekici ve okunabilir hale getirmek amacıyla olay örgüsünde belirli bir esnekliğe sahip olmuşlardır. Olayların sırası, vurgulanan detaylar ve eklenen yan karakterler gibi unsurlar, romanları olay örgüsü ve anlatım üslûbu bakımından siyer kaynaklarından farklılaştırmıştır.

Cumhuriyet dönemi Türk romanlarında Hz. Muhammed'in hayatına ve kişiliğine dair sınırlı düzeyde anlatımlara yer verildiğini ifade edebiliriz. Bu açıdan bakıldığında Hz. Peygamber'in adının geçtiği en kapsamlı alanlardan birisi onun isminin bir ifade olarak kullanımıdır. İncelediğimiz romanlarda daha çok “Hz. Muhammed”, “Hz. Peygamber veya Peygamber” isimlerinin yaygın şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu, kimi zaman bir dua veya yakarış şeklinde kullanılmıştır. Hz. Muhammed'in ismi, dua ve yakarma unsurlarında kullanıldığı gibi bazen roman kişilerinin konuşmaları sırasında Hz. Peygamber ismini anarak bir seslenme bazen de roman karakterleri etrafında kurgulanan olaylar esnasında beklenmedik olaylar veya durumlar karşısında şaşırma ifadesi olarak sözselsel birer tepki şeklindedir. Bu hullanımlarda dikkati çeken başka bir önemli husus, Hz. Peygamber ismine dinî bir öğreti içerisinde sıkça yer verilmesidir. Yine daha çok kişisel ifade

şeklinde ve kalıplaşmış birer söz dizinleri olarak kullanılan bir başka söylem ise sitem edilen sözler içerisinde Hz. Peygamber isminin geçmesidir. Ayrıca tarihî süreçten etkilenen ve kültürel ve coğrafi ortak yaşamdan beslenerek oluşturulan kimi romanlarda bazı Hristiyan karakterlerin sıkça yer aldığı görülmüştür. Türk romancısının oluşturduğu bu karakterlere kendi dinlerine uygun konuşma ve söylem özellikleri katması dinî şahsiyetlerin ya da unsurların bu romanlarda sıklıkla geçmesine olanak sağlamıştır. Hatta bazı romanlarda Müslüman roman karakterinin Hz. Muhammed yerine özellikle Hz. İsa adını söyleyerek yemin unsuru şeklinde kullanıldığı dikkati çekmektedir.

Cumhuriyet dönemi Türk romanlarında dil ve üslûp konusunda dönemin diline ve siyer terminolojisine uygun olmayan ifadeler kullanılmıştır. Bazı yazarların, Hz. Peygamber'e ait olmayan sözleri sanki onun sözleri gibi aktardığı görülmüştür. Siyer temalı romanlarda Hz. Peygamber'e ve ashâba yönelik bizzat söylemiş olduğu iması verilen olumsuz söylemlerin özellikle diyaloglar arasında sıkıştırılmaya çalışıldığı gözlenmiştir. Hz. Peygamber'in yaşadığı toplumun dinî, siyasî, ekonomik ve coğrafi açıdan okura tanıtıldığı siyer temalı romanlarda, Hz. Peygamber'in risâlet görevi ve bu esnada yaşadıkları anlatılırken gerçekliği yansıtmak adına, anlatımda dil zevki ve estetik görünüm bakımından dönemin diline ve siyer terminolojisine uygun olmayan birtakım atasözleri ve deyimlere yer verilmiştir. Oysa ki klâsik siyer kitaplarının, genellikle salt bilgi vermelerinden kaynaklı dil ve üslûbu okuyucuyu çoğu zaman yormakta veya o eserlerin baştan sona okunmasını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla bu eserler ihtiyaç hasıl olduğu anda sadece gerekli bilgileri elde etme maksatlı okunmaktadır. Fakat, bu eserler arasında elbette dil ve üslûp yönünden özgün ve detaylı bilgiler aktararak farklılaşan ve ön plana çıkan isimlerin var olduğu bilinmektedir. Özellikle İbn Sa'd, olaylar ya da durumlar okuyucunun zihninde kolaylıkla tasavvur edebilsin diye yapılan tasvirler ile okuyucuyu içine çekmiş ve kişiyi sanki tarihî zeminin bir canlı tanığı olarak hissettirmeyi başarmıştır. Çalışmamız boyunca yararlandığımız büyük siyer âlimlerinin eserlerinde, elde ettikleri bilgileri rivayet aktarımı yaparlarken yanlış bir aktarım yapmamaya özen göstermiş oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca bizlere o günün coğrafyası hakkında başka kaynaklarda olmayan bilgileri sunan Belâzürî gibi âlimler, sahip oldukları coğrafi ve kültürel bilgilerin büyük çoğunluğunu olayları yerinde gözlemle elde ederek tasvir edettikleri

için okuyucusuyla bu şekilde canlı ve sıcak bir üslûp ile bağ kurmayı başarmış oldukları gözlenmektedir.

Sonuç olarak siyer temalı romanlarda, Hz. Peygamber ve sahâbenin yaşadığı dönemdeki sosyal, kültürel ve dinî atmosferin göz ardı edildiğini ve modern çağın değer yargılarına ve yaşam tarzına göre tasvir edildiğini ifade etmek mümkündür. Yapılan incelemelerde siyer temalı romanlardaki olay kurgusu ile siyer rivâyetleri arasında hem ortak hem de farklı noktaların olduğu sonucuna varılmıştır. Romanın kurgusal yapısı ile dinî gerçeklik arasındaki ilişkide siyer temalı romanların, dinî gerçeklik algısını etkilemeye çalıştığı, dil ve üslûp açısından çeşitli metaforlar ve benzetmelerle canlı ve etkileyici bir dil kullanılarak aşırı süslemenin, ağır metaforik ve abartılı tasvirlerin kullanıldığı bu durumun ise ana temanın anlaşılmasını zorlaştırdığı tespit edilmiştir. Romanlarda anlatımı tekdüzelikten kurtarmak, akışı canlandırmak ve zenginleştirmek için yazarların birtakım çabalar içerisinde olduğu, ifadelerde güçlü bir sembolizm ve duygusal derinlik sunulsa da ağır bir ironiyi içeren, oldukça soyut ve belirsiz anlatımların yer aldığı görülmektedir. Edebî tasvir açısından siyer temalı romanlar, siyer konularını işlerken gerçeklikten uzaklaşma, romantikleştirme, aşırı trajikleştirme, mahremiyet ihlali ve fantastik öğeler gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır diyebiliriz. Metinlerdeki lirik anlatım, kavram karışıklıkları, terminolojik hatalar, ifade yetersizlikleri ve mahrem hayatın ifşası göz önünde bulundurulduğunda romanlarda yeni bir anlam dünyasını oluşturmaya engel olmuş ve belirsizliğe yol açtığı gözlenmiştir.

Çalışmamızda dinî konuların, dinin tabiatına aykırı olarak ele alınması sebebiyle günümüz dünyasında yeni bir görünüm elde ettiğini ifade edebiliriz. Ayrıca yazarların, Hz. Peygamber'i ve onun tebliğ ettiği İslam dinî anlayışını çağın şartlarına uygun olarak yeniden tasarlamaları sonucu gerçeklikten kurguya doğru yoğun geçişlerin söz konusu olduğu, Hz. Peygamber'in kişiliğinin ve hayatının anlatılması hususunda değişimlerin yaşandığı görülmüştür. Bununla birlikte bu romanların edebî bir değer taşıyıp taşımadıkları konusuna gelecek olursak yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden dolayı bu eserlerin akademik çevrelerce göz ardı edildiği ve bir edebî eser olarak değerlendirilmediği gözlemlenmiştir.

Roman mı siyer mi olduğuna karar verilemeyen, siyer eserlerindeki tarihî gerçekliğe uygun olup olmadığı tartışılan ve edebî kaygılarla yazılmadığı anlaşılan bu

tür romanların, Hz. Peygamber'in hayatını anlatmak hususunda bir form arayışı içerisinde olduğu görülmüştür. Ancak belki de esas sorun Hz. Peygamber'in hayatının anlatılması hususunda roman formunun bu anlatım için uygun bir zemin olup olamayacağı gerçekliğidir. Bu çalışmamızdan ulaşılmış olduğumuz sonuçlara göre popülerlik kazanan ve okuyucu tarafından ilgi gören bu romanlarda Hz. Peygamber ile ilgili mucizevî, abartılı ve fantastik kurguya dayalı tasvirlerin, siyer kaynaklarındaki tarihî gerçekliklerin uzağında kaldığı tespit edilmiş, ancak romanların muhtevası ve olay örgüsü açısından kurmaca bir peygamber algısına rastlanılmamıştır.

Bu çalışmamızdan elde ettiğimiz sonuçlar neticesinde bazı önerilerin geliştirildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda siyer konularının başka bir ruh ikliminin ürünü olan roman tarzında yazılması sonucu üst kurmaca niteliği olan roman ile sağlam kaynaklara dayanan siyer arasında kurmaca-gerçek zıtlığı olduğu tespit edilmiştir. Yazarın dış âlemden aldığı malzemeyi kendi düşünce dünyasında yeniden yorumlaması, yazarın kaleminde kutsal için dinî keskinliğin ortadan kalkmasına hatta onunla ilgili siyah-beyaz farkı kadar net olan gerçekliklerin ise neredeyse grileşmesine sebep olacaktır. Bu sebep ise roman ve siyerin gerçeğe bağlılık konusunda birbirlerinden uzak düşmelerine ve “kutsal olan kutsaldır” anlayışının aksine kutsalın sınırlarının değiştirilmesine açık hale getirecektir. Dolayısıyla bu tür zıtlıkların önüne geçmek için, roman yazarlarının siyer araştırmalarına ve dinî kaynaklara dayalı bir araştırma yapmaları ve Hz. Peygamber'in hayatına daha gerçekçi bir yaklaşım benimsemeleri gerekmektedir. Her ne kadar romanda her şey kurguya dayansa da Hz. Peygamber gerçekçi bir üslûpla ele alınarak anlatılmalıdır. Bu durum toplumsal değerler açısından son derece önemlidir.

Romanda kurgu ile tarihî gerçeklik arasındaki uyum, yazarın yaratıcılığı, eserin türü ve okuyucunun beklentileri arasında hassas bir denge gerektirir. Siyer temalı romanlarda, siyer kaynaklarındaki temel olaylara ve kişiliklere gerçekçi bir yaklaşım, okuyucuların tarihî geçmişi doğru bir şekilde anlamalarına olanak tanır. Yazarın kurgusal özgürlüğüne ve yaratıcılığına izin verilirken diğer yandan tarihî doğruluğa önem verilirse bu türdeki romanlar, okuyuculara hem tarihî bilgi sunan hem de gerçekçi bir hikâye anlatan birer eser olabilir. Yazarın bu dengeyi başarılı bir şekilde sağlaması, okuyucuların hem tarihî olayları daha derinlemesine anlamalarını hem de kurgusal bir hikâyeye bağlanmalarını sağlayabilir. Hz. Peygamber'in hayatını,

kişiliğini, özellikle bu zamana kadar işlenmemiş yönlerini edebiyatın sunduğu çeşitli imkanlar kullanılarak, hassasiyetle kurgulanmış bir bakış açısıyla ele alınması gerektiği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Açık, Turan ve Kaçar, Mücahit. “Sultan I. Ahmed’e Sunulan Nur-i Muhammedî Konulu Bir Eser: Nûr-Nâme”, **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt: 8, Sayı: 1, 2013, ss. 1741-1780.

Açıl, Berat. “Siyer-Edebiyat İlişkisi”, **Siyer Atölyesi Tebliğler Kitabı**, Meridyen Kitaplığı, İstanbul, 2010.

Adıvar, Halide Edip. **Sinekli Bakkal**, Can Yayınları, İstanbul, 2013.

Adıvar, Halide Edip. **Tatarcık**, Can Yayınları, İstanbul, 2009.

Adıvar, Halide Edip. **Vurun Kahpeye**, Can Yayınları, İstanbul, 2007.

Ağlar Baba, İrşadi. **Kıyas-ı Enbiyâ**, çev. ed. Nasrullah Hacımüftüoğlu, Bakütam: Bayburt Üniversitesi, 2017.

Ahatlı, Erdinç. **Peygamberlik ve Hz. Muhammed’in Peygamberliği**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 241/855). **el-Müsned**, thk. Şuayb Arnavut vd., Beyrut: Müessesetü’r Risale, 1421/2001.

Aka, Edanur. **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Hz. Peygamber Algısı (1920-1940)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2020.

Akar, Metin. “Erzurumlu Şair Muhammed Lütfi’nin Mi’râcû’n-Nebî’si ve Mi’râc-nâmelerimiz Arasındaki Yeri”, **Türk Kültürü Dergisi**, Cilt: 30, Sayı: 352, 1992, s. 498-504.

Akar, Metin. **Fuzuli'nin Su Kasidesi ve Şerhi**, 8. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2017.

Akar, Metin. **Türk Edebiyatında Manzum Mirâc-nâmeler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

Akaslan, Yaşar. “Ashâb-ı Suffe’nin Kur’ân ve Kırâat Tarihine Katkıları”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 53, 2022, ss. 757-782.

Akay, Hasan. **Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Yeni Fikirler**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.

Akbulut, Özlem. **Hidayet Romanlarında Din Algısı (1990-2000)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Akçay, Ahmet Sait. **Bellekteki Huriler/İslamcı Popülist Kültüre Eleştirel Bakış**, Selis Kitaplar, İstanbul, 2006.

Akçay, Ebru. **Edebi Edebiyata Karşı Edepli Edebiyat: Hidayet Romanlarında Propaganda Unsurlarının İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015.

Akdağ, Soner. “Süleyman Çelebi’nin Mevlid’i Üzerine”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 36, 2008, ss. 81-98.

Akdoğan, Yaşar. “Mi’râc, Mi’râc-nâme ve Ahmedî’nin Bilinmeyen Mi’râcnâmesi”, **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 9, 1989, ss. 264-310.

Akerson, Fatma Erkman. **Edebiyat ve Kuramlar**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2010.

Akkuş, Mehmet. “Edebiyatımızda Mevlid Türü ve Mevlidler”, **Mevlid Külliyyâtı II**, 2. Baskı, (Ed. Mehmet Akkuş), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016, ss. 11-24.

Aksoy, Hasan. “Eski Türk Edebiyatı’nda Mevlidler”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 9, 2007, ss. 323-33.

Aktaş, Şerif ve Gündüz, Osman. **Yazılı ve Sözlü Anlatım**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.

Akyürek, Yakup. **VII/XIII. Yüzyılda Siyer Yazıcılığı**, SAMER Yayınları, Kahramanmaraş, 2020.

Akyüz, Hüseyin. “Çevre Sorunlarına Duyarlılık Bağlamında Hz. Peygamber’in Hayvanlarla İlgili Tutum ve Davranışları”, **ISEM2016, 3 International Symposium on Environment and Morality**, 4-6 November 2016, Alanya-Turkey, ss. 63-72.

Akyüz, K, S. Beken, M. Cunbur. **Fuzûlî Divânı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.

Alangu, Tahir. **Mevlid**, Yedi Tepe Yayınları, İstanbul, 1958.

Algül, Hüseyin. **H. Peygamber’in (sas) Doğumu ve Doğduğunda Meydana Geldiği Rivayet Edilen Hadiseler**, <https://www.siyervakfi.org/dokuman/kuran-cografyasi-mekke/ders4-prof-dr-huseyin-algul.pdf> [.Erişim: 10.11.2023].

Algül, Hüseyin. **Peygamberimiz’in Şemâili Ahlâk ve Âdâbı**, Işık Yayınları, İstanbul, 2010.

Ali el-Kârî, bü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî (ö. 1014/1605). **Usûl-i Hadîs ve Mevzûât-ı Aliyyü'l Kârî**, çev. Ahmet Serdaroğlu, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1966.

Ali, Sabahaddin. **Kuyucaklı Yusuf**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

Altan, Ahmet. **Yalnızlığın Özel Tarihi**, Everest Yayınları, İstanbul, 2013.

Anar, İhsan Oktay. **Amat**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Anar, Turgay. “Siyerden Romana “Düşüş”: Hz. Muhammed’i Konu Edinen Türk Romanlarında Bellek, Bilinç, Tasvir”, **Sîreti Sûrette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı**, İstanbul, 2018, ss. 157-162.

Andı, M. Fatih, “Modern Edebiyatta Hazreti Peygamber’i Anlatmak”, **Türkiye’de Popüler Siyer Çalışmaları, Siyer Atölyesi 2011-2012 Tebliğler Kitabı**, Meridyen Kitaplığı, İstanbul, 2013, ss. 121-129.

Andı, M. Fatih. “Popüler Siyer Kitaplarında Dil, Üslup ve Estetik Sorunları”, **Türkiye’de Popüler Siyer Çalışmaları, Siyer Atölyesi 2011-2012 Tebliğler Kitabı**, Meridyen Kitaplığı, İstanbul, 2013, ss. 89-104.

Apak, Adem. “Hadis-Siyer İlişkisi ve Hadisin Siyere Kaynaklığı Üzerine Değerlendirmeler”, **Siyer Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 7, 2020, ss. 63-74.

Apak, Adem. “Hz. Peygamber’in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 1, 2010, ss. 43-67.

Apak, Adem. **Siyer-i Nebî: [Hz. Peygamberin (sas) Hayatı-Şahsiyeti-Daveti]**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 4. Baskı, 2020, s. 3-5.

Apaydın, Mehmet. **Siyer Kronolojisi**, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2018, s. 65-66.

Argunşah, Hülya. “Tanzimat’tan II. Meşrutiyet’e Türk Romanı”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 8, 2006, ss. 23-100.

Argunşah, Hülya. “Tarihî Roman”, **Türk Edebiyatı Tarihî 4**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

Arslan, Ali. “Hz. Peygamber’in Hayvan Sevgisi”, **Çeşitli Yönleriyle Hz. Muhammed**, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No:18, 1. Baskı, Zonguldak, 2017, ss. 105-117.

Arslan, Fadime. **Hiz. Peygamber'i anlatan popüler kitaplardaki malzemelerin değerlendirilmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Arslan, İhsan. **Siyer İlminin Doğuşu ve Temel Kaynakları**, Okur Akademi Yayınları, İstanbul, 2021.

Arslan, Mustafa. “Söylem Mitos ve Tarih: Popüler Dinî Literatürde Hiz. Muhammed(sav) Tasavvuru -Muhammediye Örneği”, **Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2009, ss. 195-219.

Aslan, Recep. “İstişârenin Önemi ve Hiz. Peygamber’in Uygulamalarından Örnekler”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2014, ss. 223-241.

Aslan, Recep. “Kadınların Hiz. Peygamber’e Yönelttikleri Sorular ve Bunların Eğitim Açısından Değeri”, **EKEV Akademi Dergisi**, Yıl: 15, Sayı: 49, 2011, ss. 51-64.

Aslan, Şenay Sayın. “İslâmîyet’te Tasvir Yasağı ve Türk Mimari Süsleme Sanatında İnsan Figürünün Kullanımı”, **The Journal of Social Science**, Cilt: 3, Sayı: 5, 2019, ss. 285-313.

Atai, Nev'izade Ataullah Efendi (ö. 1045/1635). **Atayi'nin Hilyetü'l-efkar'ı**, haz. Agah Sırrı Levend, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1948.

Atassi, Ahmad, Nazir. “İbn Sa’d’ın Tabakât Kitabı Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr'in Nakil Süreci”, çev. Tuba Nur Saraçoğlu, **Bir Âlim Bir Eser İbn Sa'd ve Tabakât-Sempozyum Bildirileri**, 27 Nisan 2014, 2014, ss. 176-207.

Ateş, Osman. “**Hız. Peygamber'in Haklarında Dua Ettiği Bazı Sahâbîler**”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi, Çorum. 2018.

Atik, Hikmet. “Hilyelerde Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi”, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl: 12, Sayı: 17, ss. 318-328.

Atsız, Hüseyin Nihal. **Deli Kurt**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2014.

Ayan, Hüseyin. “Abdûlbâkî Ârif Efendi'nin Mi'râciyyesi”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 1986, s. 1-11.

Aytaç, Gürsel. **Genel Edebiyat Bilimi**, Say Yayınları, İstanbul, 2003.

Ayverdi, İlhan. **Kubbelatı Lugatı**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2010.

Ayverdi, Sâmiha. **İnsan ve Şeytan**, Gayret Kitabevi, İstanbul, 1942.

Ayverdi, Sâmiha. **Yaşayan Ölü**, Gayret Kitaphanesi, İstanbul, 1942.

Ayverdi, Sâmiha. **Batmayan Gün**, Kubbealtı Neşriyatı, Damla Yayınevi, İstanbul, 2017.

Azimli, Mehmet. **Siyeri Farklı Okumak**, 3. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010.

Bahadıroğlu, Yavuz. **Sahipsiz Saltanat**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2011.

Bahadıroğlu, Yavuz. **Sunguroğlu II**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2016.

Bahadıroğlu, Yavuz. **Turgut Alp**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2015.

Bakhtin, Mihail. **Karnaval'dan Romana**, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.

Baki, Hayati. Tanzimat Döneminde Roman, **Türk Yurdu Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 153, 2000, ss. 83-87.

Banarlı, Nihad Sami. **Büyük Nazîreler ve Mevlid'de Milli Çizgiler**, İstanbul, 1962.

Barthes, Roland. **Romanın Hazırlanışı 1**, 2. Baskı, çev. Mehmet Rifat ve Serna Rifat, Sel Yayınları, İstanbul, 2018.

Baş, Türker ve Akturan, Ulun. **Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.

Baykurt, Fakir., Tahir, Kemal., Makal, Mahmut., Kemal, Orhan ve Apaydın, Talip. **Beş Romancı Tartışıyor**, Düşün Yayınevi, İstanbul, 1960.

Bayrakdar, Mehmet. “Asr-ı Saadet'te Çevre Bilinci (Ekolojik Sünnet)”, **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam 4**, 2. Basım, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, ss. 249-271.

Bayraktar, İbrahim. **Çeşitli Yönleriyle Hz. Peygamber (sav)**, Işık Yayınları, İzmir, 2006.

Bayraktar, İbrahim. **Hız. Peygamber'in Şemâili**, Seha Neşriyat, İstanbul, 1990.

Bayraktutar, Muammer. “Hz. Peygamber’in Ahlâkında Kadınlara Muâmele ve Kadın Tasvvuru”, Kadın ve Aile Üzerine Araştırmalar Dinî, Tarihî, Sosyolojik ve Psikolojik Analizler, **İlâhiyat**, 1. Baskı, Ankara, Aralık 2018, ss. 85-116.

Bayram, Fatih. **Modern Dönem Peygamber Tasavvuru Reşid Rıza Örneği**, TDV Yayınları, Ankara, 2020.

Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud (ö. 516/1122). **el-Envar fî şemaili'n-nebiyyi'l-muhtar**, Cilt: I-II, thk. İbrâhim Ya'kubî, Dârü'z-Ziya, Beyrut, 1989/1409.

Beklen, Sadık ve Şener, Hasan. “Türk Edebiyatında Hilve ve Hayri'nin Hilve-i Şerifi”, **Külliyat: Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 1, 2017, ss. 1-14.

Belâzürî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd (ö. 279/892-93). **Ensâbü'l-Eşrâf**, I-IV Cilt, çev. Mehmet Akbaş ve Musa K. Yılmaz, Süleymaniye YEK, Reisülkütub, nr. 597, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul, 2021.

Beledli, Emine Fikriye. **Dürr ve Sadef**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012.

Bennett, Andrew ve Royle, Nicholas. **Edebiyat, Eleştiri ve Kurama Giriş**, çev. Deniz Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018.

Berki, Ali Himmet ve Osman Keskiöğlu. **Hatemü'l Enbiya – Hazreti Muahmmmed ve Hayatı**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî (ö. 458/1066). **Şuabu'l İmân**, thk. Abdulalî Abdulhamîd Hâmid, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd ed-Dâru's-Selefiyye, 1423/2003; Mektebetü'r-Rüşd ed-Dâru's-Selefiyye, Bombay, 1423/2003.

Bilgin, A. Azmi. “Hz. Muhammed’in Muhtasar Şemâil-i Şerif Tercümesi’inde Geçen Vasıfları”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt: 26, Sayı: 1, 2016, ss. 81-88.

Bilgin, Orhan. “Aşkî Mustafa Efendi ve Mi’râc-Nâmesi”, **Prof. Dr. Nihat M. Çetin’e Armağan**, İstanbul, 1999, ss. 97-116.

Bilmen, Ömer Nasuhi. **Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakâtü'l- Müfessirîn**, 2 Cilt, ed. Mustafa Kasadar, Ravza Yayınları, İstanbul, 2008.

Booth, Wayne C. **Kurmacanın Retoriği**, çev. Bülent O. Doğan, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

Boz, Erdoğan. **Süleyman Çelebi Vesîletü'n-Necât (Mevlid: İstanbul Millet Kütüphanesi Yazması Mevlid)**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2022.

Bozkurt, Kenan. **Şefaât Kavramı ve Pîr Muhyiddîn’in Şefâ’at-nâmesi**, Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.

Bozkurt, Nebi. “Sünnette Düğün”, **Mehir Dergisi**, Sayı: 3, (İlkbahar) 1999, ss. 29-38.

Bozkurt, Nebi. “Asr-ı Saadet’te Evler ve Ev Hayatı”, **Bütün Yönleriyle Asr-Saadet’te İslam** 4, 2. Basım, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007, ss. 285-318.

Bozkurt, Nebi. “Spor”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 37, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 418-421.

Bozkurt, Nebi. “Mihmandar”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 30, Ankara, 2020, ss. 25-26.

Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail. **el-Câmi’u’s-Sahîh**, thk. Muhammed Zühayr b. Nâsır en-Nâsır, b.y, Dâru Tavkî’n-Necât, 1422.

Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail. **el-Edebü'l-Müfred**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 1409/1989.

Bulut, Sibel. Tanzimat Dönemi Tiyatro Uyarlamalarının Dilde Sadeleşme Hareketi Açısından Önemi, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, Sayı: 42, 2017, ss. 45-60.

Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz el-Kinânî (ö. 255/869). **Kitâbü Hüceci'n-Nübüvve**, çev. Yasin Ulutaş ve Abdulhamit Sinanoğlu, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2020.

Canatak, Abdulmecit. “Edebiyat-Tarih İlişkisi ve Edebî Eserin Tarihselliği Üzerine Tartışmalar”, **Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2022, ss. 16-25.

Canatan, Kadir. “Gelenekte Kutsal-Peygamber Anlatıları”, **Siyer Edebiyat İlişkisi: Siyer Atölyesi 2011-2012 Tebliğler Kitabı**, Meridyen Kitaplığı, İstanbul, 2010, ss. 35-64.

Canım, Rıdvan. “Klâsik Türk Edebiyatında Menâkıb-nâmeler”, **T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı Avrasya Etüdleri 43**, 2013-1, ss. 139-158.

Canlı, Mustafa. “Hz. Peygamber’in Şefkat Merhamet Merkezli Ahlâkı”, **Çeşitli Yönleriyle Hz. Muhammed**, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No:18, 1. Baskı, Zonguldak, 2017, ss. 75-89.

Cevdet Paşa, Ahmet. Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ, II Cilt, sad. ve çev. Metin Muhsin Bozkurt, Çile Yayınları, İstanbul, 1981.

Ceyhan, Nejla. “Hz. Peygamber Dönemi Çocuk Oyunları”, **Hz. Peygamber’in Çocukluk ve Gençliği: IV. Ulusal Genç Akademisyenler Sempozyumu**, SAMER Yayınları, Kahramanmaraş, 2022, ss. 44-60.

Cîlî, Abdülkerim. **Hakikat-i Muhammediyye: Esmâ-i Hüsnâ ve Esmâ-i Nebî Şerhi**, çev. Muhammed Bedirhan, 5. Baskı, Nefes Yayınları, İstanbul, 2019.

Collingwood, Robin George. **Tarihin İlkeleri ve Tarih Felsefesi Üzerine Başka Yazılar**, çev. Ahmet Hamdi Aydoğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

Coral, Mehmet. **Hümeysra'nın Anıları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2012.

Coşkun, Selçuk. **Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamberin İnsan Anlayışı**, Ekev Yayınları, Erzurum, 1996.

Çayır, Kenan. **Türkiye'de İslamcılık ve İslâmî Edebiyat: Toplu Hidayet Söyleminden Yeni Bireysel Müslümanlıklara**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 18-21.

Çelebioğlu, Âmil. “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, **Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul, 1998, ss. 349-365.

Çeleğen, Nuriye. **Aşk-ı Hüzün: Hz. Âmine & Halîme**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.

Çelik, Yakup. “Tarihî Roman Kavramı ve 1950 Sonrası Türk Edebiyatında Tarihsel Roman”, **Çağdaş Türk Romanı**, ed. Yakup Çelik ve Emine Kolaç, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012, s. 1-27.

Çetin, Nurullah. **Roman Çözümleme Yöntemi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2015.

Çıkla, Selçuk. “Romanda Kurmaca ve Gerçeklik”, **Türk Romanı Özel Sayısı, Hece Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 65-66, 2002, ss. 111-129.

Çolak, Ali. “Hadis Temelli Anadolu Düğün Âdetleri”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 2012, ss. 147-186.

Damla, Nurdan. **Aşka Adanmış Bir Ömür: Hz. Hatice**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2011.

Danış, Zeynep Kevser Şerefoğlu. “Dinî Romanlarda Peygamber ve Sünnet Algısı”, **Türkiye’de Tüm Yönleriyle Siyer Çalışmaları Sempozyumu Tebliğ Kitabı: 9-12 Nisan 2015**, Meridyen Derneği, İstanbul, 2016, ss. 95-107.

Darîr, Erzurumlu Mustafa. **Sîretü’n-nebî Tercümetü’l-Darîr**, mst. Musâ b. Hayranî, İstinsah Bildirimi: H. 899 [M. 1494], Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, Y738, 7.

Daşcıoğlu, Yılmaz. “Edebî Türlerin Hz. Peygamber’i Anlatma İmkanları”, **Hazreti Peygamber’i Sanatla Anlatmak** Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı, Adapazarı, 2018, ss. 363-376.

Daşcıoğlu, Yılmaz. “Tarih ve Edebiyat İlişkisinde Kritik Noktalara Bir Bakış”, **Sözün Tarihi-Tarihin Sözü: Edebiyat ve Tarih İlişkisi**, (ed. Samet Çakmak vd.), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2022, ss. 1-6.

Dedde, Batuhan. **Mesihler Yalnızca Kutsal Masallarda Olur**, Altıkkırkbeş Yayınları, İstanbul, 2014.

Dede, Ahmed Eflâkî. **Menâkıbü’l-Ârifîn**, İstanbul, 2 Cilt, 1953-54, 1973

Delice, Halil. **Oğuz Han’dan 21. Yüzyıla Uzanan Sır**, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

Demil, Emine. “Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber’in Eğitim Metodu”, **Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2, 2019, ss. 216-234.

Demil, Emine. **Hız. Peygamber’in Risâlet Öncesi Hayatına Dair Rivâyetler**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2016.

Demircan, Adnan. **Hız. Peygamber (sas) Döneminde Gündelik Yaşam**, Siyer Yayınları, İstanbul, 2015.

Demircan, Adnan. **Tarihin Akışını Değıştiren Son Peygamber**, 2. Baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015.

Demirci, Abdurrahman. **Kavram Atlası Siyer I**, ed. Bülent Akot, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020.

Demirci, Mehmet. **Nûr-i Muhammedî**, Nefes Yayınları, İstanbul, 2013.

Demirci, Mehmet. “Vahiy Esnasında Hissedilen Çınlama Sesi: Salsaletü'l-Ceres”, **Tefsir Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2, 2021, ss. 634-660.

Deniz, Gürbüz. “Beşer ve Tebliğci Olarak Hz. Muhammed”, **Siyer Araştırmaları Dergisi**, Sayı:4, Temmuz-Aralık 2018, ss. 211-218.

D  r  da, Jacques. **Edebiyat Edimleri**,   ev. Mukadder Erkan ve Ali Utku, Otonom Yayınları, İstanbul, 2009.

Derveze, Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş. **Kur'an'a Göre Hazreti Muhammed'in Hayatı**,   ev. Mehmet Yolcu, I-II Cilt, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2011.

Devellioğlu, Ferit. **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998.

Dikmen, Melek. “Son Müstakil Miraciyelerden Biri: Mehmed Bahâeddin ve Miraciye’si”, **EKEV Akademi Dergisi**, Yıl: 20, Sayı: 67, 2016, ss. 237-260.

Dino, Güzin. **Türk Romanının Doğuşu**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1978.

Doğan, Muhammed Nur. **Şeyhülislam Esad Divanı**, MEB Yayınları, İstanbul, 1997.

Duman, Musa. “İbrahim Bey'in Mi'râc-nâmesi”, **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt 27, Sayı: 1, 1997, s. 169-238.

Duman, Zeki. “Vahy Olayı ve Vahy-Peygamber İlişkisi”, **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9, 1996, ss. 23-37.

Durmuş, Üzeyir. “Siyerin Hadislerle İnşası Meselesi (Buhârî ve Müslim Örneği)”, **Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, 2016, ss. 91-112.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, (ö. 275/889). **Sünen-i Ebû Dâvûd**, thk. Şu'ayb el-Arnaut, Muhammed Kamil Karabelli, Abdullatif Hırzullah, Dâru'r-risaleti'l-âlemiyye, Beyrut, 2009.

Ebu Gudde, Abdulfettah. **Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (sas.) ve Öğretim Metotları**, çev. Enbiya Yıldırım, Takdim Yayınları, Ankara, 2019.

Ecevit, Yıldız. **Türk Romanında Modernist Açılımlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Eğri, Sadettin. “Edebî Tasvir Geleneği Çerçevesinde Lâmi’î Çelebi’nin Bursa ve Tabiat Tutkusu: Sarnıç Yaylası”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, Sayı: 11/3, 2022, s. 1063-1083.

Ekin, Ahmet, Ö. **Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi**, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2004.

Elgeren, Fatma Şükran. “Tasvir (Betimleme) Tekniğinin Anlatının Zamanı ve Ritmine Tesiri Üzerine Bir Tasnif Denemesi”, **Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 14, 2024, ss. 364-385.

el-Kâşânî, İzzüddîn, Mahmûd b. Alî b. Muhammed el-Kâşânî en-Netanzî (ö. 735/1334). **Misbâhu'l-Hidâye ve Miftâhu'l-Kifâye**, çev. Hakkı Uygur, Kurtuba Kitap, İstanbul, 2010.

el-Merginânî, Burhâneddin (ö. 593/1197). **el-Hidâye**, IV Cilt, çev. Ahmed Meylânî, Kahraman Neşriyat, İstanbul, 1986.

el-Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî (ö. 207/823). **Kitâbü'l-Meğâzî**, thk. Marsden Jones, çev. Musa Yılmaz, I-III Cilt, İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2014.

Enginün, İnci. **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1991.

Enginün, İnci. **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)**, 1. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, s. 52.

Erarslan, Kemal. “Hakîm Ata ve Mi’râc-nâme’si”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı**, Sayı: 10, 1979, ss. 243-304.

Eraslan, Sibel. **Çöl/Deniz: Hz. Hatice**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

Eraslan, Sibel. **Meleklerin Selam Verdiği Kadın: Hz. Âişe (ra)**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

Erbil, Leylâ. **Tuhaf Bir Kadın**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009.

Erdoğan, Kenan. “Edebî Eserlerden Tarih Malzemesi Olarak Yararlanma: Divanlardaki Tarih Manzumeleri”, **Türkler**, (ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 11, Ankara, 2002, ss. 708-714.

Erdoğan, Kenan. “Klasik Mi‘râciyyelerden Farklı Bir Mi‘râciyye: Said Paşa ve Mi‘râciyyesi”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 12, 1999, s. 163-185.

Erdoğan, Mehtap. **Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013.

Ergin, Mehmet, Mesut. “Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri”, **Marife**, Yıl: 7, Sayı: 1, 2007, ss. 119-135.

Ergin, Muharrem. **Oğuz Kağan Destanı**, Hulbe Yayınları, Ankara, 1988.

Erkal, Abdülkadir. “Türk Edebiyatı'nda Hilye ve Cevrî'nin “Hilye-i Çâr Yâr-ı Güzîn”i”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 12, 1999, ss. 111-131.

Erkan, Mustafa. “Darîr”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 8, İstanbul, 1993.

Ersoy, Ruhi. “Sözlü Kültür ve Sözlü Tarih İlişkisi Üzerine Bazı Görüşler”, **Milli Folklor Dergisi**, Sayı: 61, 2004, ss. 102-110.

Erul, Bünyamin, “Hz. Peygamber’in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım”, **Diyanet İlmi Dergi**, Peygamberimiz Hz. Muhammed (Özel Sayı), Ankara, 2003, ss. 29-42.

Erul, Bünyamin. “Hz. Peygamber ve Beden Dili”, **Hiz. Peygamber'in Tebliğ Metodu Işığında /İslam'ın Güncel Sunumu 2003 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereler**, Türkiye Diyanet Vakıf Yayınları, Ankara, 2006, ss. 217-235.

Erul, Bünyamin. **Örnek Bir Lider Hiz. Peygamber**, 8. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2017.

Esir, Hasan Ali. “Anadolu Sahası Mesnevilerinde Mi'râc Mevzuu”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 39, 2009, ss. 689-708.

Eskin, Şerif. “Klasik, Modern ve Postmodern Anlatılar Arasında Siyer”, **Siyer - Edebiyat İlişkisi Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı**, Meridyen Kitaplığı, İstanbul, 2010, ss. 13-28.

eş-Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs (ö. 204/820). **Siyeru'l-Evzâi**, çev. İbrahim İlhan, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2021.

Evans, Ronald. **Tarihin Savunusu**, çev. Uğur Kocabaşoğlu, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.

Evgen, Abdülkadir. “Hadis İlminde Siyer”, **İslâmî İlimlerde Siyer**, ed. Betül Feyza Köse, SAMER Yayınları, Kahramanmaraş, 2019, ss. 51-64.

Ezrakî, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed (ö. 250/864). **Ahbâru Mekke**, çev. Yunus Vehbi Yavuz, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017.

Fahreddin er-Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210). **Tefsir-i Kebir: Mefâtîh'ul Gayb**, thk. İsmail Karakaya, İsmail, Ömer Parlak ve Ahmet Tülek, çev. Suat Yıldırım, Lütü Cebeci ve Sadık Kılıç, I-II Cilt, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2020.

Fayda, Mustafa. “Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmalar”, **Uluslararası Birinci İslam Araştırmaları Sempozyumu 16-18 Eylül 1985**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1990, ss. 357-365.

Fayda, Mustafa. “İbn Sa’d’ın Kitâbü’t-Tabakâtî’l-Kebîr’i Metodu ve Özellikleri”, **Bir Âlim Bir Eser İbn Sa’d ve Tabakât -Sempozyum Bildirileri 27 Nisan 2014**, 2014, ss. 83-93.

Fayda, Mustafa. “Muhammed”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 30, Ankara, 2020, ss. 406-421.

Fayda, Mustafa. “Siyer ve Türkiye’de Siyer Yazıcılığı Meselesi”, **Siret Sempozyumu I: Türkiye’de Siret Yazıcılığı**, 2012, ss. 23-33.

Fırlalı, Ethem Ruhi. “Hasan”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, 1997, ss. 282-285.

Gadbân, Munir Muhammed. **Fıkhu's Sire-I**, çev. Mehmet Aydemir, Ravza Yayınları, İstanbul, 2014.

Guillaume, Alfred. **The Life of Muhammad**, Oxford University Press, New York, 1955.

Güler, Serdar. “Cumhuriyet Romanında Yeni Bir Dönem: 1950’li Yıllar”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 3 Sayı: 12, 2006, ss. 71-80.

Gündüz, Osman. “Modern Söylem ve 1980 Sonrası Türk Romanı” **Çağdaş Türk Romanı**, ed. Yakup Çelik ve Emine Kolaç, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012, ss. 180-210.

Güneş, Kamil. **Meleklerle İman**, 2. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015.

Güntekin, Reşat Nuri. **Akşam Güneşi**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1974.

Güntekin, Reşat Nuri. **Çalikuşu**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2013.

Güntekin, Reşat Nuri. **Eski Hastalık**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1997.

Güntekin, Reşat Nuri. **Gökyüzü**, İnkılap Kitapevi, Ankara, 1958.

Güntekin, Reşat Nuri. **Kızılçık Dalları**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2011.

Gürel, Ramazan. “Hz. Peygamber’in (s.a.) Eğitim-Öğretim Modelinde Belli Başlı ilke ve Metotlar”, **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015, ss. 115-134.

Gürsel, Nedim. **Allah’ın Kızları**, 15. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.

Hâkânî, Muhammed Bey Muhammed b. Mahmud b. Abdülcelîl (ö. 1015/1606), **Hilye-i Hâkanî**, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Yazma Eserler Kütüphanesi, 1007/1598.

Hakkı, İzmirli İsmail. **Siyer-i Celîle-i Nebeviyye**, çev. Abdulkadir Evgin, SAMER Yayınları, Kahramanmaraş, 2021.

Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî (ö. 240/854-55). **et-Târîh**, çev. Ömer Sabuncu ve Mehmet Sabuncu, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2019.

Hizmetli, Sabri. **İslam Tarihi**, Ankara Okulu Yayınları, 8. Basım, Ankara, 2011.

Hüdâyî, Azîz Mahmud. **Âlemin Yaratılışı ve Hz. Muhammed'in Zuhûru**, 4. Baskı, çev. Kerim Kara ve Mustafa Özdemir, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.

Iggers, Georg G. **Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı**, 4. Baskı, çev. Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011.

Irmak, Erkan. **Eski Köye Yeni Roman: Köy Romanının Tarihi, Kökeni ve Sonu (1950-1980)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018.

Işık, Aydın. **Vahiy ve Mucize**, Elis Yayınları, Ankara, 2006.

Işinsu, Emine. **Azap Toprakları**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2012.

Işinsu, Emine. **Hacı Bayram**, Bilge Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

Işinsu, Emine. **Hacı Bektaş**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2012.

Izutsu, Tosihiko. **Kur'ân'da Allah ve İnsan**, çev. Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 2011.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849). **Kitâbü'l-Meğâzî**, çev. Ramazan Önal ve Ahmet Şen, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2019.

İbn Ebi Şeybe, Ebûbekir b. Ebî Şeybe (ö. 235/849). **el-Musannef**, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1409.

İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed (ö.245/859), **el-Muhabber**, tsh. Muhammed Hamidullah, çev. Adem Apak ve İsmail Güler, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2018.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965). **es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ**, thk. Abdusselam b. Muhammed b. Ömer Allûş, çev. Harun Bekiroğlu, Ankara Okulu Yayınları, 2017.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî (ö. 218/833). **es-Sîretü'n-nebeviyye**, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, çev. Hasan Ege, IV Cilt, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2006.

İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768). **Sîretü İbn İshâk**, thk. Muhammed Hamidullah, çev. Selahattin Yıldırım, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2021.

İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (ö. 751/1350). **Zadu'l-Mead**, 1-6 Cilt, çev. Şükrü Özen, İklim Yayınları, İstanbul 1988.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ (ö.774/1373). **el Bidâye ve'n-Nihâye**, çev. Mehmet Keskin, 15 Cilt, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö. 273/887). **Sünen-i İbn Mâce**, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö. 711/1311). **Lisânu'l-Arab**, Dâru Sâdır, IV Cilt, Beyrut, 1968.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa' d b. Meni el-Haşimi el-Basri (ö.230/845). **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr**, thk. Dr. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hancı, I-X Cilt, çev. Ed. Adnan Demircan, 2. Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul, 2015.

İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh (ö. 124/742). **el-Meğâzî**, thk. Süheyl Zekkar, çev. Mehmet Nur Akdoğan, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016.

İbnü'l-Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö. 711/1311). **Lisânü'l-Arab el-Muhît**, 8 Cilt, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1988.

İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî (ö. 638/1240). **Fütuhât-ı Mekkiyye**, çev. Ekrem Demirli, Cilt 1, Litera Yayıncılık, İstanbul.

İlhan, Attilâ. **Zenciler Birbirine Benzemez**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.

İnce, Eyüp. "Tasavvufî Tefsirlerde Nûr-ı Muhammedî Düşüncesi -Tüsterî, Baklî ve Bursevî Tefsiri Örneği", **Sufiyye**, Cilt: 1, Sayı: 12, ss. 131-150.

İsen Mustafa. Cemal Kurnaz. **Şeyhi Dîvânı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.

İshak b. Râhûye, Ebû Ya'kub İshak b. İbrahim İbn Râhûye (ö. 238/853). **el-Müsned**, thk. Abdulgafur b. Abdulhak, Medine: Mektebetü'l-İman, 1412/1991.

İslâmoğlu, Mustafa. **Üç Muhammed**, Denge Yayınları, İstanbul 2000.

Johns, Jeremy. “The House of the Prophet and the Concept of the Mosque”, **In Bayt al-Maqdis. Jerusalem and Early Islam**, ed. Jeremy Johns, ss. 59-112. Oxford Studies in Islamic Art, IX.2. Oxford: Oxford University Press, 1999.

Kadî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî (ö. 544/1149). **Şifâ-i Şerîf Şerhi**, tsh. Ömer Ulusoy, Cilt: I-III, çev. Mehmet Yaşar Kandemir, 7. Baskı, Tahlil Yayınları, İstanbul, 2017.

Kahraman, Mehmet. “Divan Edebiyatı Tartışmalarının ‘Hülâsa’sı”, **Türk Dili Dergisi**, Cilt: 110, Sayı: 779, 2016, ss. 54-60.

Kanar, Mehmet. **Arapça-Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul, 2009.

Kandemir, Mehmet Yaşar. **Şemâil-i Şerîf Şerhi**, Cilt: I-III, Tahlil Yayınları, İstanbul, 2016.

Kaplan, Mahmut. **Klasik Türk Şiirinde Hz. Muhammed**, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2010.

Kaplan, Mehmet. “Şinâsî’nin Türk Şiirinde Yaptığı Yenilik”, **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar**, Dergâh Yayınları, Cilt: 1, İstanbul, 1976, ss. 256-257.

Kaplan, Sena. “Türkiye’de Hz. Fâtıma Çalışmaları”, **Cennet Kadınlarının Seyyidesi Hz. Fâtıma**, (Ed. Ali Aksu), Sivas, 2017, ss. 247-259.

Kaplan, Yunus. “Fazlî ve Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 1, 2021, ss. 66-89.

Kara, Mustafa. “Mîrâc Mîrâciye ve Bursalı Safiye Hâtun'un Vakfiyesi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 7, 1998, ss. 25-40.

Karadeniz, Mustafa Uğur. **İslam Sanatlarında Estetik**, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2020.

Karakoyunlu, Yılmaz. **Çiçekli Mumlar Sokağı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2010.

Karaman, Hayreddin. “Asr-ı Saadet’te Rasulullah’ın Davranışlarının Bağlayıcılığı”, **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslâm 1**, Ensar Neşriyat, 2. Basım, İstanbul, 2007, ss. 285-302.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. **Sodom ve Gomore**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1981.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. **Yaban**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Karataş, Mustafa. “Hz. Peygamber’in Beden Dili”, **İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:8, 2003, ss. 49-71.

Karataş, Turan. “Biyografik Romanın Okurda Oluşturduğu Peygamber İdraki ve Tasavvuru”, **Hazreti Peygamber’i Sanatla Anlatmak**, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı, Adapazarı, 2018, ss. 351-359.

Karay, Refik Halit. **Yezidin Kızı**, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2009.

Kastallânî, Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 923/1517). **el-Mevâhibü’l-Ledünniye**, haz. H. Rahmi Yayanlı, çev. Şair Baki, Divan Yayınları, İstanbul, II Cilt, 1983.

Katırcıoğlu, Erdem. **Bir Satanistin Anıları**, E Yayınları, İstanbul, 2013.

Kavak, Fadime. “Edebî Tasvir ve Arap Edebiyatı’na Yansımaları”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 1, 2020, ss. 189-227.

Kavcar, Cahit. **Edebiyat ve Eğitim**, Engin Yayınevi, Ankara, 1999.

Kaya, Hasan. “Ömer Hâfız-ı Yenişehir-i Fenârî’nin Mi’Râciyesi”, **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt: 9, Sayı: 6, 2014, s. 677-718.

Kaya, Osman, “İlâhî Kitaplarda Hz. Muhammed’in Geleceğini Müjdeleyen Haberler ve Kur’ân’da Bu Haberlere Yapılan Atıflar”, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 13, Ocak-Haziran 2004, ss. 171-198.

Kayalık Şahin, Duygu. “Yahyâ’nın Şefaathâne’si”, **ATEBE**, 8 (Aralık 2022), ss. 211-231.

Kazıcı, Ziya. **H. Muhammed’in Aile Hayatı ve Eşleri**, Çağ Yayınları, İstanbul 1991.

Keleş, Reyhan. **Divan Şiirinde Mi’râciyye Kasideleri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2018.

Kemal, Orhan. **Dünya Evi**, Everest Yayınları, İstanbul, 2010.

Kemal, Yaşar. **İnce Memed**, Toros Yayınları, İstanbul, 1990.

Kemikli, Bilal. “Geleneğin İzinde: Tanzimat’tan Günümüze Mevlid Türü”, **Mevlid Külliyyâtı III**, 2. Baskı, (Ed. Bilal Kemikli), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016, ss. 11-20.

Kemikli, Bilal. “Süleyman Çelebi ve Vesîletü’n-Necât”, **Mevlid Külliyyâtı I: Süleyman Çelebi Vesîletü’n-Necât ve Tercümelere**, 2. Baskı, (Ed. Bilal Kemikli), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016, ss. 15-26.

Kerman, Zeynep. “Araba Sevdası”, **Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s. 24-34.

Keskin, Yusuf Ziya. “Şemâil ve Delâilü’n-Nübüvve Eserleri”, **İslam ve Yorum III**, ed. Abdulhan Ünlüsoy ve Serkan Demir, İnönü Üniversitesi Yayınevi, Malatya, 2019, ss. 351-371.

Kesler, Muhammed Fatih. “Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Peygamber’e Hitaplar (II)”, **AÜİFD**, C. XLIV, Sayı 1, Erzurum, 2003, ss. 19-39.

Kestelli, Raif, Necdet. **Resimli Türkçe Kamus**, 2. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Kılıç, Mustafa. “Hz. Peygamber’in Ahlakında İnsan Sevgisi ve Merhamet”, **Çeşitli Yönleriyle Hz. Muhammed**, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No:18, 1. Baskı, Zonguldak, 2017, ss. 1-11.

Kıran, Eda. **Postmodernizmin Dinî Vasayımlarının 1990 Sonrası Postmodern Türk Romanındaki Yansımaları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Koç, Hamza. “Kasîde-i Bürde’nin Mütercimi Belirsiz Manzum Bir Tercümesi”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 29, 2022, ss. 935-956.

Koç, Turan. **İslâm Estetiği**, İSAM Yayınları, Ankara, 2018.

Koçak, Mesut. “Romanı Kurmak Kutsalı Yıkma: Modern Anlatıcının Romanın Dünyasında Peygamber İdrakini Yıkma Biçimleri”, **H. Peygamber’i Sanatla Anlatmak**, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı/Yayın No: 42, 1. Basım, Adapazarı, 2018, ss. 231-245.

Koçakoğlu, Bedia ve Koçakoğlu, Ahmet. “Türk Romanında Bir Yetim (Cumhuriyet Dönemi Türk Romanının Siyer-i Nebî Yaklaşımı)”, **Türkiye’de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları Sempozyumu Tebliğ Kitabı: 9-12 Nisan 2015**, Cilt: 2, Meridyen Kitaplığı, İstanbul, 2016, ss. 109-138.

Koçakoğlu, Bedia. “Sana Gerçeği Vadetmedim: Postmodernizm ve Hz. Peygamber”, **Sîreti Sûrette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı**, Meridyen Destek Derneği, İstanbul, 2018, ss. 165-175.

Kolcu, Hasan ve Yavaş, Gürkan. “Yeni Lisân”cılarının Dilde Sadeleşme Taleplerine Karşı Çıkışın Bir Şiiri: Lisân-ı Osmânî”, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Sayı: 2, 2009, ss. 163-192.

Konak, Ruhi. “İslam’da Tasvir Yasağı Sorunu ve Minyatür Sanatı”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2013, ss. 967-988.

Konuk, Ahmed Avni. **Fususü'l-Hikem Tercüme ve Şerhi (Muhyiddin b. İbnü'l Arabî)**, haz. Mustafa Tahralı ve Selçuk Eraydın, Cilt: I-III, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992.

Korkmaz, Ramazan. (Ed.) **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000**, 5. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2009.

Korkmaz, Zeynep. **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, Cilt: 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.

Kozanoğlu, Abdullah Ziya. **Fatih Feneri**, Bilg Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2009.

Kozanoğlu, Abdullah Ziya. **Türk Korsanları**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2005.

Köksal, Fatih, M. ve Kütük, Rıfat. “Vesîletü’n-Necât’ın En Eski Nüshası ve Süleyman Çelebi’nin Bilinmeyen Şiirleri”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 28, Sayı: 28, 2022, ss. 393-430.

Köksal, M. Fatih. **Mevlid-nâme**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.

Köksal, Mustafa Asım. **H. Muhammed Aleyhisselâm ve İslâmiyet**, I-VIII Cilt, ed. Ömer Çetinkaya, Ali Budak ve Haydar Yıldırım, Işık Yayınları, İstanbul, 2014.

Köroğlu, Sucu, Nurgül. **Mevlidü'n Nebi**, Palet Yayınları, Konya, 2022.

Köstüklü, Nuri . **Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi**, Günay Matba., Konya, 1999.

Köten, Akif. “Asr-ı Saadet’te Mizah”, **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam 4**, 2. Basım, İstanbul, 2007, ss. 383-406.

Kudret, Cevdet, **Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I: Tanzimat’tan Meşrutiyet’te kadar**, 3. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1971.

Kudret, Cevdet. **Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II: Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e kadar 1911-1922**, 2. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1970.

Kûfi, Ebû Yûsuf Ya’kûb b. İbrahim. **Kitâbü’l-Âsâr**, thk. Ebu’l-Vefa el-Efgânî, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1355.

Kundera, Milan. **Roman Sanatı**, çev. İsmail Yerguz, Afa Yayınları, İstanbul, 1989.

Kuntay, Mithat Cemal. **Üç İstanbul**, 3. Baskı, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2001.

Kurdakul, Şükran. **Çağdaş Türk Edebiyatı: Meşrutiyet Dönem 1**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh Ahmed (ö. 671/1273). **el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, çev. Beşir Eryarsoy, 14 Cilt, Buruc Yayınları, İstanbul, 2002.

Kütük, Rıfat. **Türk Edebiyatında Mevlid ve Muslihî'nin Gül-efşân İsimli Mevlidi**, Ertual Akademi Yayıncılık, Erzurum, 2018.

Kütükoğlu, Mübühat S. **Tarih Araştırmalarında Usul**, Kubbealtı Neşriyatı Yayınları, İstanbul, 1998.

Livaneli, Zülfü. **Konstantiniyye Otel**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2011.

Livaneli, Zülfü. **Mutluluk**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2011.

Lukacs, Georg. **Roman Kuramı**, Metis Yayınları, İstanbul, 2017.

J. Lukens, Rebecca. **A Critical Handbook of Childeren's Literature**, Allyn and Bacon, Boston, 2003.

Macit, Yusuf. "Beden Dili: Hz. Peygamber Örneği", **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı/No:1, 2012, ss. 29-44.

MacKay, Marina. **Roman Nedir?**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2019.

Mahmûd, Hindî. **Kısas-ı Enbiyâ**, Haz. Ahmet Karataş, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2013.

Makal, Tahir Kutsi. **Kamyon**, Veli Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1984.

Makrizi, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir (ö. 845/1442). **İmtaü'l-esmâ' bima li'n-nebi mine'l-ahvâl ve'l-emval ve'l-hafede ve'l-metâ**, thk.

Muhammed Abdülhamid en-Nemisi, 12. Cilt Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999/1420.

Malik, Fazlurrahman. “Vahiy ve Peygamber”, çev. Adil Çiftçi, **İslami Yenilenme Makaleler III**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandî (Ö. 333/944). **Te'vîlâtü'l-Kur'ân Tercümesi**, 2. Baskı, ed. Yusuf Şevki Yavuz, çev. Yunus Vehbi Yavuz, İstanbul, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, Cilt 8, 2020.

Mazıoğlu, Hasibe. “Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şâirler”, **Türkoloji Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 1974, ss. 35-62.

Mazıoğlu, Hasibe. “Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şâirler”, **Türkoloji Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 1974, ss. 35-62.

Meriç, Cemil. **Bu Ülke**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

Meridyen Destek Derneği, **Türkiye’de Tüm Yönleriyle Siyer Çalışmaları Sempozyumu: I-II Tebliğler Kitabı**, [Türkiye’de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları Sempozyumu (2015: İstanbul)]. (Ed. Sekreteryâ Hatice Sarı Tan), Meridyen Destek Derneği, İstanbul, 2016.

Mermer, A. , Alıcı, L. , Eflatun, M. , Bayram, Y. , Koç Keskin, N. **Üniversiteler için eski Türk edebiyatına Giriş**, 11. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006,

Mert, Habib. **Tûba Kokusu (Hz. Fâtıma)**, İmam Rıza Dergâhı Yayınları-9, İstanbul, 2016.

Mevlânâ, Celâleddîn-i Rûmî. **Mesnevî-i Ma'nevî**, haz. Derya Örs-Hicâbî Kırlangıç, I-II Cilt, Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul, 2015.

Moran, Berna . **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, Cem Yayınevi, İzmir, 1972.

Moran, Berna. **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I**, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

Moran, Berna. **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II**, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Muhammed Efendi (ö. 15. yy). **Sîretü'n-Nebî**, I-II Cilt, Haz. Bayram Özfırat, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, İstanbul, 2019.

Muhammed es-Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî (ö. 483/1090). **Şerhü's-Siyerî'l-Kebîr**, II Cilt, çev. İbrahim Şarmış ve Mehmet Sait Şimşek, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2021.

Munslow, Alun. **Tarihin Yapısökümü**, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.

Murat, Ahmet. Hz. Peygamber'i Romanla Anlatmak Mümkün Mü? (sonpeygamber.info), 12 Aralık 2017, <https://www.sonpeygamber.info/hz-peygamberi-romanla-anlatmak-mumkun-mu> (08/06/2023).

Mustafa Takî Efendî, Selim Efendizâde. **Varlığın Nuru-Târih-i Nûr-i Muhammedî**, Haz. Fatih Çınar, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul, 2016.

Müslim, Ebu'l Hasen Müslim b. Haccâc el-Kuşeyri en-Nîsâbûrî (ö. 261/875). **el-Câmi'u's-Sahîh**, thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Beyrut: Darû İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî (ö. 261/875). **Sahîh-i Müslim**, Dârutaybe, Riyad, 2006.

Nabi, Yusuf. **Nâbî Dîvânı**, haz. Ali Fuat Bilkan, I-II Cilt, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

Nâbî, Yusuf. **Zeyl-i Siyer-i Veysî**, haz. Abdulsamet Özmen, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Zeynelzade nr. 197., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2020.

Narlı, Mehmet. “Postmodern Roman”, **Çağdaş Türk Romanı**, ed. Yakup Çelik ve Emine Kolaç, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012, ss. 80-94.

Narlı, Mehmet. “Son Dönem Romanında Hz. Peygamber”, **Hazreti Peygamber’i Sanatla Anlatmak**, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı, Sakarya, 2018, ss. 205-228.

Necla Pekolcay, **Mevlid (Vesîletü’n-Necât) Süleyman Çelebi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009.

Nedvî, Ebu’l- Hasen Ali, **Rahmet Peygamberi**, çev. Abdulkerim Özaydın, İz Yayınları, İstanbul, 2005.

Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (ö. 303/915). **es-Sünen**, thk. Abdulfettah Ebû Gudde, Mektebetü’l-Matbûâtü’l-İslamiyye, Halep, 1406/1986.

Nodelman, Perry. **Alternating Narratives in Fiction for Young Readers**, Springer International Publishing, Cham, 2017.

Oğuzhan, Ülkü Ayşe. “Türkiye’de Modernleşmenin Oluşumu ve Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Batılılaşıma Olgusu”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, Cilt: 55, Sayı: 1, 2007, ss. 111-144.

Okay, Orhan. **Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.

Okçu, Naci. **Şeyh Galib: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili ve Divanının Tenkidli Metni**, I-II Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

Okiç, Tayyib, “Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercümeleri”, **Mevlid Külliyyâtı I: Süleyman Çelebi Vesîletü’n-Necât ve Tercümeleri**, 2. Baskı, (Ed. Bilal Kemikli), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016, ss. 27-78.

Önal, Ramazan. “Hz. Peygamber’in Hayatında Kişisel Bakım”, **Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 2020, ss. 54-63.

Öz, Şaban. **Hız. Peygamberin Siretiyle İlgili Mevzu Haberlerin Tarihi Değeri**, Endülüs Yayıncılık, İstanbul, 2020.

Öz, Şaban. **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, İsar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008.

Özaktan, Fatih. **Kur’ân’ın Anlaşılmasında Siyerin Rolü**, Marmara Akademi Yayınları, İstanbul, 2017.

Özarıkça, Barlas. **Ters Adam**, Habora Yayınları, İstanbul, 1986.

Özbek, Abdullah. **Bir Eğitimci Olarak Hız. Muhammed**, 3. Baskı, Esra Yayınları, Konya, 1994.

Özçelik, İsmail. **Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 1993.

Özdemir, Mehmet. Siyer Yazıcılığı Üzerine, **Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 3, 2007, ss. 129-162.

Özdemir, Sema. Aksaraylı İsa'nın Miraciyesi, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1996.

Özdemir, Emin. **Edebiyat Sözlüğü**, Bilgi Yayınları, Ankara, 2014.

Özer, Ahmet. **Türk Edebiyatında Naatler**, Kaynak Yayınları, İzmir, 2007.

Özfırat, Bayram. "Türk Edebiyatının Manzum İlk Siyeri: Velî'nin Sîretü'n-Nebî'si", **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 12, 2014, ss. 93-134.

Özkan, Mustafa. "İrhâsâtla İlgili Rivâyetlerin Metin ve Anlam Açısından Değerlendirilmesi", **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 14, 2016, ss. 24-41.

Özkırımlı, Atilla. "Fecr-i Ati Topluluğu", **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**, I-IV Cilt, 3. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984.

Özlem, Doğan. **Tarih Felsefesi**, İstanbul, İnkilap Yayınevi, 2001.

Öztürk, Ali. "Türk Edebiyatında Manzum Siyerler", **Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu, 20-22 Nisan 2007**, İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, Çorum, 2007, ss. 213-216.

Öztürk, Can, Erdem. **Su Kasîdesi Şerhi**, İksad Yayınevi, Ankara, 2022.

Öztürk, Mustafa. **Cahiliyeden İslâmiyet'e Kadın**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2012.

Öztürk, Mustafa. "Kur'ân'da Cihad", **İslâm Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihad**, Kuramer Yayınları, İstanbul, 2016.

Öztürk, Mustafa. **Kur’ân, Vahiy, Nüzul**, 3. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2018.

Pala, İskender. **Bülbülün Kırk Şarkısı**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2015.

Pala, İskender. **Mihmandar: Bir Eyüp Sultan Romanı**, 1. Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul, 2013.

Pamuk, Orhan. **Kara Kitap**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

Parladır, Selahaddin. “Asr-ı Saadet’te Eğitim”, **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam** 3, 2. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007.

Parlatır, İsmail. “Servet-i Fünûn Edebiyatı”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Cilt 7, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990.

Paşa, Sinan. **Tazarrunâme**, haz. Mertol Tulum, MEB Yayınları, İstanbul, 1971.

Pekolcay, Necla. “Ahmed’in Mevlid İsimli Eseri”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 6, 1954, ss. 65-70.

Pekolcay, Necla. **Mevlid**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992.

Poyraz, Esra Fahriye. “Popüler Siyer Romanlarına Eleştirel Bir Yaklaşım Denemesi”, **Sîreti Sûrette Görmek I-II, Çalıştay Tebliğler Kitabı**, Meridyen Derneği, İstanbul, 2018, ss. 69-80.

Poyraz, Esra Fahriye. **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Konusunu Siyerden Alan Romanlarda Hz. Peygamber İdraki**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2023.

Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal (ö. V./XI). **Müfredat: Kur'ân Kavramları Sözlüğü**, çev. Abdülbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, Çıra Yayınları, İstanbul, 2010.

Raven, Win. “Sıra”, **Encyclopaedia of Islam (2nd ed.)**, Vol. 9, Brill Academic Publishers. Leiden, 1997, pp. 660–663.

Safa, Peyami. **Cânân**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010.

Safa, Peyami. **Sözde Kızlar**, 5. Baskı, Ötüken Yayınları, (İlk baskısı 1922), İstanbul, 2005.

Sağol, Gülden. “Osmanlı Döneminde Dilde Sadeleşme”, **Osmanlı Ansiklopedisi: Osmanlı Kültür ve Sanat**, Cilt: 9, ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss. 504-517.

Sakarya Büyükşehir Belediyesi, **Hz. Peygamber'i Sanatla Anlatmak: Tebliğler Kitabı**, [Hazreti Peygamber'i Sanatla Anlatmak Sempozyumu (20-21 Nisan 2017: Adapazarı)]. (Ed. Serkan Akdeniz ve Talip Avcı), Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı, Adapazarı, 2018.

Sallabi, Ali Muhammed. **Siyer-i Nebi-I**, tahsis ve çev. Mustafa Kasadar, 4. Baskı, Ravza Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Sâmi, Şemseddin. **Kamûs-ı Türkî**, 2. Baskı, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2012.

San'ânî, Ebûbekir Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi (ö. 211/826). **el-Musannef**, thk. Habiburrahman el-A'zamî, Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, 1403.

Sarikaya, Meliha Yıldiran. “Peygamber Tasavvurundaki Değişimin Dile ve Edebiyata Yansıması: Na’t-ı Şerif Örneği”, **DinBilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1, 2014, ss. 23-49.

Sarikaya, Meliha Yıldiran. **Türk-İslâm Edebiyatında Hz. Ali**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004.

Savaş, Rıza. “İslâm Dünyasında Kadınlarla İlgili Arapça Olarak Yazılmış Önemli Bazı Kaynak Eserler”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** 9, İzmir, 1998.

Savaş, Rıza. **İslâm’ın İlk Asrında Kadın, Siyer Yayınları**, İstanbul, 2017.

Selçuk, Osman. “Cemil Meriç’in Türk Edebiyatı Vakfı’nda yaptığı bir konuşmadan kesitler”, **İlim, Kültür ve Sanatta Gerçek Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 15, 1979, ss. 38-47.

Serdaroğlu, Ahmet. **Usûl-i Hadîs ve Mevzûât-ı Aliyyü’l Kârî Tercemesi**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1966.

Sevgül. “Milli Edebiyat Dönemi Roman ve Hikâyeciliğine Genel Bir Bakış”, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 45, 2019, ss. 31-47.

Seyfettin, Ömer. **Efruz Bey**, Bilge Yayınevi, (Eserin ilk baskısı 1922), İstanbul, 1976.

Sezikli, H. Ahmet. “Abdülmuttalib”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 1, İstanbul, 1988, ss. 272-273.

Sırma, İhsan Süreyya. **İslâm Öncesi Mekke Dönemi ve Hz. Muhammed**, 30. Baskı, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016.

Sırrı Efendi, Süleyman. **Makâsıd-ı Münciye Fî Siyeri Fahri'n-Nübüvve**, haz. Selim Argun, Beyazıt YEK, Veliyyüddin Efendi Nr. 4052-4056, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2020.

Sinanoğlu, Mustafa. **Peygamberlere İman**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2018.

Stanzel, Franz K. **Roman Biçimleri**, çev. Fatih Tepebaşı, Çizgi Kitabevi, Konya, 1997.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân B. Ebî Bekr B. Muhammed el- Hudaîrî (ö. 911/1505). **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, çev. Sakıp Yıldız ve Hüseyin Avni Çelik, Hikmet Neşriyat, İstanbul, Cilt: 1, 1987.

Şafak, Elif. **Aşk**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2011.

Şafak, Elif. **Baba ve Piç**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2011.

Şafak, Elif. **Ustam ve Ben**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2013.

Şafak, Elif. **Havva'nın Üç Kızı**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2016.

Şahin, Haşim. "Menâkıb-nâme", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C. 29, Ankara, 2004, ss. 112-114.

Şakar, Cemal. "Hz. Peygamber'i Sanatla Anlatmak", **Hazreti Peygamber'i Sanatla Anlatmak** Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı, Adapazarı, 2018, ss. 83-90.

Şen, Cafer. “Fecr-i Âtî Encümeni Edebiyatı”, **International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 2009, ss. 1333-1426.

Şener, Halil İbrahim. **Türk İslâm Edebiyatı**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003.

Şengün, Necdet. “Hz. Fatıma Mevlidi ve Vesiletü'n-Necat İle Mukayesesi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 2, 2008, ss. 419-438.

Şenle, Yaşar. **Türk Romanında Reformist Tipler: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e**, Palet Yayınları, Konya, 2009.

Şenlikoğlu, Emine Özkan. **Harcandık**, Mektup Yayınları, İstanbul, 2006.

Şenlikoğlu, Emine Özkan. **Hristiyan Gülü**, İstanbul: Mektup Yayınları, 2000.

Şentürk, Ahmet Atilla. **XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002.

Şenyayla, Gencal. “Bir Dede Olarak Hz. Peygamber’in Rol Modelliği”, **Kastomonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1, 2021, ss. 19-37.

Şeşen, Ramazan. **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Şimşek, Yaşar. **II. Meşrutiyet Dönemi Türk Romanında Dinler ve İnançlar (1908-1923)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017.

Şinâsi, İbrahim. **Müntehabât-ı Eş'âr**, haz. Sühey Beken, Dün-Bugün Yayınevi, Ankara, 1960.

Şişman, Gönül Yonar. “2000 Sonrası Siyer Konulu Romanlarda Kadın Sahâbe Profilleri”, **Hadis ve Siyer Araştırmaları**, Meridyen Derneği, Cilt: 1, Sayı: 1, 2015, ss. 164-180.

Şişman, Gönül Yonar. **2000 Sonrası Konusunu Siyerden Alan Romanlar**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Şulul, Kasım. **Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014.

Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (ö. 360/971). **el-Mu'cemu'l-Kebîr**, thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Silefî, Mektebetü İbn Teymiyye, ty.

Taberânî, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (ö. 360/971). **el-Mu'cemu'l Evsat** thk. Tarık b. İvadullah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseyni, Kahire: Daru'l-Haremeyn, ty.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923). **Tarihu't-Taberi**, ed. Mehmet Azimli, çev. Cemalettin Saylık, 5 Cilt, Ankara Okulu Yayınları, 2021.

Tahir, Kemal. **Esir Şehrin Mahpusu**, İthaki Yayınları, İstanbul, 2007.

Tahir, Kemal. **Köyün Kamburu**, İthaki Yayınları, İstanbul, 1966.

Tahirü'l-Mevlevi, **Edebiyat Lügatı**, Enderun Kitabevi, Ankara, 1994.

Tamdoğan, Gözütok Zehra. “Türk-İslâm Edebiyatında Hilve ve “Halil b. Ali el-Kırımı’nin Mensûr Hilve-i Nebevî’si”, **İstem Dergisi**, Yıl: 14, Sayı: 28, 2016, ss. 389-413.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1997, s. 200.

Tarlan, Ali Nihat. **Necâti Beg Divânı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992.

Tarlan, Ali, Nihat. **Fuzûlî Dîvânı Şerhi**, I-III Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.

Taş, Cumhuri. **Çağdaş Türk Romanında Din ve Tasavvuf (1980 Sonrası)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2009.

Tatarlı, İbrahim ve Mollof, Rıza. **Hüseyin Rahmi'den Fakir Baykurt'a: Marksist Açıdan Türk Romanı**, Habora Yayınları, İstanbul, 1969.

Tatçı, Mustafa. **Na'tlara Dair, Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu**, 2010, ss. 137-146.

Tatçı, Mustafa. **Yûnus Emre Dîvânı**, H Yayınları, İstanbul, 2021.

Tatçı, Mustafa ve Kurnaz, Cemal. **Muslihüddin Vahyî'nin Mi'râcü'l-Beyân/ Mi'râc'ın Tasavvufi Boyutu**, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 2013.

Tekin, Mehmet. **Roman Sanatı I**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016.

Tekingür, Sadık. **İslâm Düşüncesinde Estetik Anlayışı**, İksad Yayınevi, Ankara, 2023.

Temizkan, Mehmet. “Ahmed Yesevî'nin Mirâç-nâme'si ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 2, 2016, ss. 9-18.

Tergip, Ayhan. “Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlmine Katkıları”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 15, 2010, s. 219-230.

Thomson, Paul. **Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih Kuramı**, çev. Şehnaz Layıkel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

Timur, Kemal. “Tanzimat Dönemi Türk Romanında Din Duygusu ve İnançlar”, **Journal of Turkish Studies**, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 2009, ss. 2089-2120.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Musâ b. ed-Dahhâk (ö. 279/892). **es-Sünen**, thk. Beşşâr Avvâd, Beyrut: Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslamî, 1998.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Musâ b. ed-Dahhâk (ö. 279/892). **Tercimetü's-Şemâil-eş-Şemâilü'n-Nebeviyye**, çev. Eyüp Sabri Paşa, thk: Fevâz Ahmed Zümerlî, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2021.

Togan, Zeki Velidî . **Tarihte Usul**, 3. Baskı, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2019.

Toktonaliev, Azat. “Ayet ve Hadisler Bağlamında Şefaaat Kavramı”, **Akademiar Dergisi**, Sayı: 7, Ankara, Aralık 2019, ss. 161-184.

Topaloğlu, Bekir ve Çelebi, İlyas. **Kelam Terimleri Sözlüğü**, 4. Baskı, İSAM Yayınları, İstanbul, 2015.

Topaloğlu, Bekir. “Âmine”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cilt: 3, İstanbul, 1991, ss. 63-64.

Tural, Secaattin. “Sezai Karakoç Şiirinde Bir Diriliş İmgesi Olarak Hz. Muhammed”, **I. Uluslararası Edebiyatta Gelenek ve Modernleşme Sempozyumu**, Karabük, 2017, ss. 35-40.

Turan, Osman. **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi**, Cilt: I, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.

Turan, Refik. “Kültür Alanındaki Gelişmeler”, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi** (Komisyon), Cilt: II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.

Turgut, Bahattin. “Hz. Peygamber ve Doğa Sevgisi”, **Çeşitli Yönleriyle Hz. Muhammed**, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No:18, Zonguldak, 2017, ss. 91-105.

Türcan, Talip. “Şûra”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, 2010, ss. 230-235.

Türkali, Vedat. **Yalancı Tanıklar Kahvesi**, Turkuaz Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Uğur, Veli. “1980 Sonrası Türkiye’de Popüler Roman”, **“Prof. Dr. Mine Mengi adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri**, Adana, 2012, ss. 418-429.

Uludağ, Süleyman. **Keşif ve Keramet**, Sûfi Kitap, İstanbul, 2018.

Uzun, İsmet Mustafa. “Mi'râciyye”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 30, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2020, s. 135-140.

Uzun, Şerife, “Na’t Geleneğinde Şeyh Gâlib Örneği”, **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt: 9, Sayı: 6, 2014, ss. 1093-1106.

Ümit, Ahmet. **Bab-ı Esrar**, Everest Yayınları, İstanbul, 2012.

Ümit, Ahmet. **Patasana**, Everest Yayınları, İstanbul, 2013.

Ünver, İsmail. “Ahmedî’nin İskender-nâmesi’ndeki Mevlid Bölümü”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, Ankara, 1978, ss. 355-411.

Ünverdi, Mustafa. “Hz. Peygamber’in Ayrıcalıklı Yönlerinin Tevarüs Etmesinin İmkânı (İsmet Sıfatı Örneği)”, **Kelam Araştırmaları**, Cilt: 13, Sayı: 1, 2015, ss. 373-409.

Varol, Murat. “Zazalarda Mevlid ve Siyer Geleneği”, **II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu**, 4-6 Mayıs 2012, 2012, s. 625-652.

Veyne, Paul. **Tarih Nasıl Yazılır?**, çev. Nihan Özyıldırım, Metis Yayınları, İstanbul, 2014.

Watt, Ian. **Romanın Yükselişi**, çev. Ferit Burak Aydar, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.

Watt, Ian ve Barthes, Roland. **Roman ve Gerçek Etkisi**, çev. Mehmet Sert, Don Kişot Yayınları, İstanbul, 2002.

Yağmur, Sinan. **Hız. Ali ve Fatma - Aşkın Meali 3**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2016.

Yardım, Ali. **Peygamberimizin Şemâili**, Damla Yayınları, İstanbul, 1997.

Yavuz, Kemal. “Mevlid’in Türkçe Kaynakları, Şerhleri ve Mevlid Metni Üzerine”, **Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı Yayılışı ve Etkileri**, (Ed. Mustafa Kara ve Bilal Kemikli), Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2007, s. 61-84.

Yavuzer, Mehmet Şahin. “Romanın Kurgu Dünyasında Bir Gezinti”, **Romanın Kurgusu Kurgunun Romanı**, ed. Mehmet Şahin Yavuzer ve Nusret Yılmaz, Grafiker Yayınları, İstanbul, 2022.

Yazıcıoğlu Mehmed Efendi, Kitab-ı **Muhammediye**, hz. Amil Çelebioğlu, IV Cilt, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1977.

Yazıcıoğlu, Ahmed Bican. **Envârü'l-Âşıkîn**, I-III Cilt, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1973.

Yediyıldız, Bahaeddin ve Yaşar Yücel, “Tarih ve Kültür”, **Milli Kültür ve Unsurlarımız Üzerine Genel Görüşler**, TTK Yayınları, Ankara, 1990.

Yekbaş, Hakan. **Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fatıma Mevlidleri**, Asitan Yayınları, İstanbul, 2012.

Yeniterzi, Emine. “Bir Edebi Tür Olarak: Na'tlar”, **Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu**, 2010, ss. 89-108.

Yeniterzi, Emine. **Divan Şiirinde Na't**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.

Yesarizade, Mustafa İzzet. **Hilye-i Hakani Mürekkebat**, Klasik Türk-İslam Sanatları Galerisi, İstanbul, 2018.

Yetkin, Suut Kemal. “Romanın Dünyası”, **Denemeler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1972.

Yıldırım, Ahmet. **Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 8. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011.

Yıldırım, İsmail. “Kerkükî Abdüsettâr Efendi ve Mi‘râciyye’si”, **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt: 9, Sayı: 6, 2014, s. 1163-1180.

Yıldırım, Muhammed Emin. **Hazreti Peygamber’in (Sallallahu aleyhi ve sellem) Albümü**, 2. Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul, 2011.

Yıldırım, Özge Karakaş ve Özdemir, Mehmet. “Türk Dili” ve “Türk Edebiyatı” Dergilerindeki Dilde Sadeleşme Tartışmaları, **Turkish Studies-Language and Literature**, Cilt: 15, Sayı: 2, 2020, s. 753-773.

Yıldırım, Zeki. “Kur’ân’da Peygamberlerin İsmeti”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 19, 2003, ss. 81-112.

Yıldız, Alim. “Hz. Peygamber (s.a.s.) İle İlgili Edebî Türler”, **Türk İslâm Edebiyatı El Kitabı**, (Ed. Ali Yılmaz), Ankara, 2021, ss. 199-209.

Yıldız, Alim. “Miraciyyeler/Mirac-nameler”, ed: Ali Yılmaz, **Türk-İslam Edebiyatı**, (ss. 177-239), Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.

Yıldız, Şenay Özgür. “İslamda Tasvir Problemi Çerçevesinde İkonoklazm ve Anikonizm”, **Prof. Dr. Hakkı Önkâl’a Armağan**, ed. Şenay Özgür Yıldız, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2013, ss. 205-218.

Yılmaz, Ahmet. **Naati’nin Edhem ile Hüma Mesnevisi**, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya, 2010.

Yılmaz, Ahmet. Türk Edebiyatında “Esmâ-i Nebviyye-i Şerîfe”yi Tadât Geleneği ve Müstakimzâde’nin Mir’âtü’s-Safâ İsimli Risâlesi, **İSTEM: İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi**, 2004, Cilt: 2, Sayı: 4, ss. 161-174.

Yılmaz, Ebru Burcu. “Romanın Ontolojik Temelleri ve Kurmaca İçinde Kutsalın Yansımaları”, **Sîreti Sûrette Görmek I-II Çalıştay Tebliğler Kitabı**, İstanbul, 2018, ss. 53-66.

Yılmaz, Hüseyin. “Hz. Peygamber ve Eğitim”, **Çeşitli Yönleriyle Hz. Muhammed**, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No:18, Zonguldak, Nisan 2017, ss. 13-35.

Yılmaz, Sabanur. “Türk Dilinin Sadeleşmesi Meselesi: Yakup Kadri Örneği”, **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 30, 2022, ss. 324-338.

Yiğit, İsmail. **Kur’ân ve Siretü'n-Nebi” Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları-II**, Ensar Yayınları, İstanbul, 2001.

Yüce, Sefa. “Edebiyatta Gerçekçilik ve Alımlama Estetiği”, **Söylem: Filoloji Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2016, ss. 104-117.

Zernuki, Dânişmend, Sûfî Muhammed. **Mir’âtü’l-Kulûb**, haz. ve çev. Necdet Tosun, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Merkezrepro Basım Yay. Ltd. Şti. Ankara, 2018.

Zertürk, Hidayet. **Fetretü’l-Vahy (İslami Vahyin Bir Süreliğine Kesintiye Uğraması)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2015.